Smaranda Vultur

FRANCEZI ÎN BANAT,
BĂNĂŢENI ÎN FRANŢA

Proiect cofinanţat de Consiliul Judeţean Timiş

în colaborare cu

Universitatea de Vest din Timişoara

Centrul Interdisciplinar de Studii Regionale

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
VULTUR, SMARANDA
Francezi în Banat, bănăţeni în Franţa / Smaranda Vultur. - Timişoara : Editura Marineasa, 2012
Bibliogr.
ISBN 978-973-631-698-2

008(498.5)
008(=135.1)(44)

© Smaranda Vultur
ISBN 978-973-631-698-2

Smaranda Vultur

FRANCEZI ÎN BANAT, BĂNĂŢENI ÎN FRANŢA

Memorie şi identitate

Editura Marineasa
Timişoara, 2012

In memoriam

***Stela Simon**, fiica lui Emil Botiş,*

*şi **Nicolas Benz**, primul meu ghid la Roque-sur-Pernes*

*Lui **Philippe Willer***

ÎN LOC DE ARGUMENT

Memorii în oglindă

De ce la Roque-sur-Pernes, în sudul Franţei, în Vaucluse, avem o stradă principală ce se numeşte "La Rue du Banat"? De ce în pliantele publicitare ale localităţii provensale e vorba despre "odiseea bănăţenilor", o poveste cu suport în istorie, dar prezentată la intersecţia memoriei cu mitul, a destinului individual cu cel al comunităţilor care se destramă sau se realcătuiesc sub presiunea marilor evenimente? Cum bulversează astfel de contexte rosturile care dau stabilitate vieţii individului şi comunităţilor, cum se reconfigurează frontierele şi solidarităţile umane, cum se girează în timp o traumă şi mai ales cum, la nivelul mai înalt al analizelor unor astfel de împrejurări, se reformulează întrebările ce se pun şi cărora li se caută şi uneori li se şi dă un răspuns? Cât de mare e distanţa sau care e gradul de congruenţă al acestor răspunsuri cu cele pe care oamenii implicaţi în astfel de istorii le dau ei înşişi, atunci când timpul ce desparte faptele de reflecţia asupra lor e destul de mare pentru a permite un provizoriu bilanţ?

Cine sunt "francezii din Banat"? Pe cine identificăm sub această etichetă şi când sau de când anume? Cine îi numeşte astfel sau cum îi mai numim altfel, în funcţie de locul şi timpul la care îi raportăm? Care este rolul memoriei în producerea discursurilor prin care un destin comun uneşte o comunitate într-o percepţie asemănătoare a istoriei traversate? În ce mod împrejurări asemănătoare pot genera o memorie împărtăşită în comun, încercând să niveleze distanţa istorică, spaţială şi temporală, în favoarea unor modele care transformă faptul de viaţă trăită, experienţa trecutului, în imagini memorabile?

Între Tomnatic, satul bănăţean din România, unde prin colonizările habsburgice de sfârşit de secol al XVIII-lea s-au instalat loreni, alsacieni şi uneori luxemburghezi vorbitori de franceză şi La Roque-sur-Pernes, în Franţa de Sud, unde prin anii '50 ai secolului trecut au apărut bănăţeni refugiaţi de război, vorbitori ai diferitelor

dialecte şvăbeşti din Banat, istoria povestită fragmentar în această carte stabileşte legături şi neaşteptate coincidenţe. Scopul cărţii nu este însă unul de ordin istoric.

Cartea de faţă este mai degrabă un studiu despre memorie şi identitate, despre cum se modelează ele reciproc prin discursurile care le susţin şi construiesc, fie că e vorba de naraţiuni fondatoare, de bricolajul istoriilor întretăiate, de povestiri personale, de imagini, simboluri sau de alte suporturi, cum ar fi documentele. Ne interesează în primul rând diversele forme de administrare a relaţiei indivizilor/ grupurilor cu trecutul şi prezentul – ori ale utilizării acestei relaţii pentru a promova o imagine de sine şi a o negocia cu alţii.

E o carte de antropologie a memoriei, bazată pe o analiză de discurs, în care metoda se pune în aplicare sau se inventează pe măsură ce corpusul de surse mobilizat se constituie într-un teren de studiu posibil. Cartea încearcă să radiografieze cum se construieşte terenul cercetătorului, între ce îi e acestuia deja cunoscut şi ce descoperă pe parcurs, între ce îi e familiar şi ce i se oferă ca noutate de înţeles, asimilat şi repus în ordinea cerută de procesualitatea în care e prins.

Pornind de la observaţia că terenul se constituie ca un proces de diferenţiere a nivelelor şi scalei la care ne situăm pentru a explora lumea sensurilor, am încercat să punem în valoare atât documentele pe care le-am produs în cursul cercetării, cât şi cele pe care le-am consultat pentru a lărgi contextele, a reface împrejurările care au generat discursuri similare sau contrastante.

De la *Heimat* ca loc de memorie la discursul identităţii naţionale, fondat pe ideea de origine comună, de continuitate a generaţiilor şi de conştiinţa apartenenţei la o etnie sau naţiune, de la povestea numelor şi a etichetelor identificatoare până la mistica rădăcinilor, de la raţiunile pragmatice la angajamentele militante, memoria îşi afirmă mizele ei variabile şi adesea circumstanţiale. Printre acestea, cea mai vizibilă în analiza noastră e cea care îi conferă putere de identificare cu un trecut, cu un grup, cu o situaţie trăită în comun, cu modele care să ofere experienţei personale o aură exemplară. În răspăr cu cea ce pare să acrediteze ideea constituirii unei astfel de memorii, pe care o numim colectivă, interviurile din partea finală a cărţii scot mai degrabă la iveală traumele nevindecate, ezitările şi uitările, soluţiile diverse pe

care le încearcă omul forţat să trăiască “ între patrii”, cel pentru care felul în care e perceput şi identificat poate să devină la un moment dat o problemă. Fiecare îi dă un răspuns diferit, după cum integrarea şi ştergerea diferenţei proprii primează sau nu asupra nevoii de afirmare a acestei diferenţe sau măcar de transformare a ei în locul producerii unei memorii în mai multe registre discursive, în mai multe tonalităţi afective.

Memorii în oglindă – aşa ar fi putut fi denumit parcursul trasat aici, care leagă între ele două istorii de exod în sens opus una alteia, având ca ţintă şi apoi ca loc de expulzare sau abandon Banatul. Este el reinventat la Roque-sur-Pernes, în diverse variante memoriale, e reinvestit cu funcţie identitară, pentru ca treptat să devină un loc de proiecţii imaginare sau o formă de insolitare a unei mici localităţi din Vaucluse? În jurul unui brand turistic, exact atunci când tindeau să devină tot mai puţin vizibili, pierduţi oarecum într-o majoritate locală diferită şi destul de pestriţă, bănăţenii francezi au început să lucreze sau au fost stimulaţi să lucreze mai intens la fondarea poveştii care le afirmă identitatea ca diferenţă. Cum fac ei acest lucru şi cine sunt în cele din urmă “francezii din Banat”?

Sperăm să înţelegem câte ceva urmând împreună drumul întortocheat ce ne duce către un posibil răspuns sau, mai exact, către mai multe variante de răspuns.

Mulţumiri

Aş dori să le mulţumesc celor care într-un fel sau altul m-au ajutat să duc la bun sfârşit această carte. Numele unora dintre aceştia şi împrejurările care i-au făcut părtaşi la elaborarea ei le-am pomenit pe parcurs, dar poate ar trebui să primească omagiile şi recunoştinţa mea printr-o punere împreună mai vizibilă şi explicită.

Profesorul André Burguière mi-a dat acel sprijin iniţial, competent şi stimulator, pentru a face o cercetare la Roque-sur-Pernes pe urmele bănăţenilor francezi, de a căror existenţă luasem cunoştinţă în terenurile anterioare la Tomnatic. Acolo mi-au fost preţioşi ghizi Marcela Păcurariu, redactor radio şi Anna Cocron. Le mulţumesc lor şi celor din Tomnatic pentru mărturii şi ospitalitatea necondiţionată.

Susţinătoare fidelă a proiectului meu, Stela Simon, născută Botiş, mi-a donat documente şi împărtăşit informaţii preţioase pentru care îi rămân profund îndatorată. Nu mai pot face altceva decât să îi aduc un omagiu întârziat, ei şi extraordinarului ei tată, care le-a dat existenţă juridică francezilor din Banat.

Tot un gest de afectuoasă recunoştinţă îndrept spre interlocutorii mei de la Roque-sur-Pernes, familiile Benz, Bernhardt, Hoquel (Ughetto) şi Willer care au luat în serios încercarea mea de a mă apropia de trecutul care i-a făcut din bănăţeni francezi adevăraţi. Au fost de fiecare dată primitori şi dispuşi să mă ajute să înţeleg mai bine cum şi-au construit un destin în sudul provensal şi cum au izbândit în cele din urmă.

Din prietenie m-au ajutat la momentul potrivit, Claudine şi Christian Vermorel, Vasile Popovici, Liana Gomboşiu, Marta Bosica, Cristina şi Renée Renard, Otilia Hedeşan şi mai tinerii mei colaboratori, Alina Radu, redactor de carte pasionat de istoria trăită a Banatului, Andreea Lazea, Mălina Duţă, Lidia Stefănescu, Mihaela Sitariu şi neobositul Adrian Onică.

Nu sunt de-ajuns mulţumirile pe care le datorez în special Danei şi lui Viorel Marineasa pentru editarea, corectarea şi tot ce ţine de munca migăloasă, competentă şi devotată prin care un text de autor se transformă într- o carte. Fără ei şi sprijinul lor moral nu s-ar fi putut nimic realiza.

Mulţumesc în mod special Consiliul Judeţean Timiş pentru sprijinul financiar care a făcut posibilă apariţia acestei cărţi, dar şi a altora privitoare la memoria Banatului, rezultate din cercetările universitarilor timişoreni afiliaţi Centrului Interdisciplinar de Studii Regionale de la Universitatea de Vest Timişoara.

CAPITOLUL 1

Între memorie şi istorie

De la vest la est şi de la est la vest: avatarurile identitare ale francezilor din Banat[1]

Cartea de faţă este în primul rând radiografia unui teren constituit în timp şi explorat succesiv, privit acum de la oarecare distanţă şi reconstruit aici într-o formulă menită să focalizeze câteva chestiuni teoretice pornind de la un studiu de caz. Între ele voi insista mai ales asupra relaţiei dintre memorie şi identitate sau mai exact asupra modalităţilor prin care discursurile memoriale participă la construirea unei identităţi. Nu a uneia imuabile, ce ar trebui căutate dincolo de autoatribuiri şi atribuiri, fixând-o prin trăsături definitorii şi definitive, ci pornind de la dinamica perspectivelor care interferează, a interacţiunii privirii dinăuntru cu cea din afară, a căutării argumentelor şi reperelor care să înlesnească o resituare în raport cu trecutul deja trăit şi cu mizele prezentului.

Situaţia unor oameni siliţi să îşi părăsească ţara de origine pentru a-şi găsi un rost în alt capăt al Europei, într-un moment istoric marcat de rupturi tragice, de insecuritate, teamă, foamete, sărăcie şi instabilitate politică, suprinsă de la distanţă de mai mult de jumătate de secol, este prin ea însăşi favorabilă unei discuţii cum e cea pe care o propune acest text. Cetăţeni români sau iugoslavi din Banat, consideraţi la plecare de etnie germană sau pur şi simplu şvabi, vorbind un dialect german sau francez, variabil în funcţie de locul din care familiile lor au ajuns să fie colonizate în ceea ce era pe atunci, adică în secolul al XVIII-lea, Banatul istoric, parte a Imperiului Habsburgic şi apoi a celui austro-ungar, ajung în anii 1944-1945 pe teritoriul de azi al Austriei ca refugiaţi de război. O parte dintre aceştia sunt primiţi în 1948 în Franţa şi devin ulterior cetăţeni francezi, iar dintre ei, o mică parte ajung începând cu anii ‘50 în Sud, în Vaucluse, la o distanţă de 26 de kilometri de Avignon şi cam 10 kilometri de Carpentras, în satul La Roque-sur-Pernes.

Printr-o împrejurare fericită – o bursă câştigată într-un program PAST la EHESS la Paris –, am ajuns să fac în aprilie 1999 prima explorare de teren la La Roque-sur-Pernes. Îi datorez profesorului

André Burguière, istoric, pe atunci director de studii la EHESS, faptul că mi-a atras atenţia asupra cărţii lui Gerard Noiriel, *La Tyrannie du national. Le droit d'asile en Europe 1793-1993* (Noiriel, 1991, pp. 129-139), în care apărea un capitol cu un titlu surprinzător: "Nos ancêtres, les Banatais" ("Strămoşii noştri, bănăţenii"). Mi se părea atunci o adevărată provocare. Dându-i curs, aveam să descopăr o poveste fascinantă şi o temă de reflecţie ce merită, cred, împărtăşită.

Francezii din Banat şi corpul naţiunii

Sfârşitul celui de-Al Doilea Război Mondial antrenează, printre altele, o vastă mişcare de populaţii. Refugieri, deportări, emigrări, repatrieri, lagăre de muncă, detenţie, toate acestea fac parte din panorama obişnuită a ceea ce ne-am obişnuit să considerăm "vicisitudinile istoriei", care produc nenumărate victime colaterale. Asociate marilor mutaţii care au loc în plan politic, vârsta, etnicitatea, naţionalitatea, cetăţenia sau alte criterii de apartenenţă – mai ales atunci când e vorba de circumstanţe politice extreme –, pot determina schimbarea brutală de destin pentru mii de persoane.

Primirea în Franţa a 10.000 de refugiaţi, începând cu 1 noiembrie 1948, provenind în marea lor majoritate din Banatul românesc, iugoslav sau ungar, dar nu exclusiv (Oberläuter, 1957, pp. 5, 8), a fost rezultatul unor demersuri lungi şi complicate, strâns legate de situaţia de după război. Aceşti refugiaţi reprezentau doar o mică parte din populaţia care din 1945 era în exod dinspre estul spre vestul Europei, traversând Austria către Germania sau alte destinaţii şi instalându-se în tabere special amenajate în cele două ţări. În marea lor majoritate etnici germani, refugiaţii care părăsiseră România şi Iugoslavia pierd în cele din urmă dreptul la cetăţenie, retras de ţările din care proveneau (cel puţin pentru cetăţenii români acest lucru e valabil) şi se aflau în situaţia dificilă de apatrizi, aşteptând drept de azil în diferite ţări din vestul Europei sau în Statele Unite ale Americii. Doar datorită eforturilor diplomatice ale unuia dintre ei, Jean (Hans) Lamesfeld, bănăţean originar din Maşloc, dar cu descendenţă lorenă (Thionville), care a organizat un Comitet al Francezilor din Banat la Viena, intervenind pe lângă ofiţerii superiori francezi şi obţinând în ultimă

instanţă sprijinul preţios al lui Robert Schuman[2], a devenit posibil planul de a aduce în Franţa mai multe mii de bănăţeni originari din Banatul Timişoarei din cei 300.000 prevăzuţi iniţial (Noiriel, 1991, p. 135).

Teza de doctorat din 1953 a lui Pierre Guillot, care înregistrează prezenţa unei părţi a acestei populaţii în La Roque-sur-Pernes, Vaucluse, loc unde, conform opiniei generale, a reuşit cel mai bine încercarea de a implanta o parte a noii populaţii (Guillot, 1952-1953, pp. 11-13, 226; Noriel, 1991, p. 135), vorbeşte despre sosirea nouveniţilor ca despre o întoarcere în patria mamă. Din acest motiv şi pentru a ne clarifica cine sunt şi cine au fost aceşti "francezi din Banat", autorul ne poartă cu două secole în urmă, descriindu-ne în mai mult de jumătate din teză traseul sosirii coloniştilor în Estul Europei, pe teritoriul Banatului, de-a lungul secolului al XVIII-lea, precum şi traseul invers, de data aceasta în secolul al XX-lea.

În ciuda circumstanţelor istorice atât de diferite şi a unei distanţe temporale de 200 de ani, paralela dintre cele două istorii de colonizare în sens invers serveşte ca un fel de *pattern* discursului memorial privitor la imigrarea bănăţenilor în Franţa. Ideea care susţine această simetrie este subliniată în mod clar în preambulul tezei: "[...] alsacienii şi lorenii au emigrat acum două secole pentru a coloniza Banatul, iar acum sunt din nou Franţa". "În durere şi bucurii, ei nu au încetat să fie francezi în inima lor, astfel încât, după 200 de ani de absenţă, au revenit aceiaşi, neschimbaţi, poate chiar mai îndrăgostiţi de patria străbunilor lor" (Guillot, 1952-1953, pp. 2, 211) (trad. n.)[3].

Într-un articol publicat pe 9 mai 1946 în *Le Monde* sub titlul "Une minorité française de l'Europe orientale" şi al cărui scop pare să fi fost cel de a pregăti opinia publică pentru stabilirea bănăţenilor în Franţa ca refugiaţi de război sau imigranţi, Francis Cabour reface istoria acestei minorităţi începând cu aceeaşi perioadă – secolul al XVIII-lea. Conform datelor de care a dispus, din cele 4.580 de familii stabilite în Banat până în 1770 ca urmare a colonizărilor succesive în Imperiul Habsburgic, 1.855 erau lorene, 873 erau alsaciene, 639 luxemburgheze şi 1.000 germane. Autorul vorbeşte, ca mulţi alţii, despre germanizarea progresivă a acestei populaţii şi, pe de altă parte, despre eforturile făcute de aceasta pentru a-şi menţine identitatea franceză în pofida presiunilor de tot felul. El atrage atenţia asupra

responsabilităţii Franţei, care şi-a ignorat fiii aflaţi departe, în tabere de refugiaţi şi fără posibilitatea de a se întoarce în România sau Iugoslavia. Cabour menţionează eforturile făcute de un comitet constituit cu scopul de "a obţine pentru refugiaţi statutul de protejaţi francezi", precum şi atenţia acordată de guvern persoanelor venite din Germania, "populaţiei dezrădăcinate din Timişoara", "rasei de pionieri robuşti cu obiceiuri simple şi sănătoase", care, "în căutarea unui pământ pe care să-l fertilizeze şi a unei patrii unde să nu mai fie doar o minoritate, îşi întoarce privirea către ţara noastră" (Franţa). Aceasta din urmă, concluzionează autorul, la rândul său are "nevoie de ea".

În acelaşi spirit, într-un articol publicat în 8 februarie 1947 în *Derniers Nouvelles d'Alsace*, directorul ziarului, Maximilien Felsenstein, unul dintre cei care au susţinut proiectul lui Jean Lamesfeld, vorbeşte despre "o imigrare care putea să aibă loc rapid şi care ne asigura în plus mână de lucru de primă clasă, îmbogăţirea agriculturii noastre şi, pînă la urmă, un element uman minunat, cu atât mai mult cu cât este de origine franceză şi ne cere azi să-l primim din nou în patrie". Aşa cum se precizează mai departe, "tradiţiile sale sunt cele ale alsacienilor, care au păstrat de-a lungul vicisitudinilor istoriei sentimentul originii lor". Edouard Delebecque, primar în La Roque-sur-Pernes în momentul stabilirii francezilor din Banat în acest sat din Vaucluse, îi aminteşte şi el pe "aceşti emigraţi care încearcă să se reintegreze în patria mamă" (1951, p. 77).

Pe teren lucrurile par să fi stat mai puţin bine din moment ce unii martori (*cf*. interviul cu Jeanine şi Pierre Bernhardt) susţin că noii colonişti, care vorbeau între ei şvăbeşte, deci un fel de germană, în ciuda ascendenţei lor franceze, nu aveau cum să fie priviţi prea bine (dacă nu pentru asta, măcar pentru că nou-veniţii nu sunt de la început acceptaţi fără rezerve) în sudul Rezistenţei franceze, unde memoria războiului fusese o traumă mult prea mare, ce nu avea cum să fie vindecată în anii sosirii lor acolo, anii '50. (Auto)identificarea cu eticheta de "bănăţeni" sau „francezi din Banat" pare să fi fost în aceste condiţii un colac de salvare, menit să pună în umbră atât cetăţenia abandonată sau retrasă, cât şi etnicitatea care dusese la exil şi refugiu.

De cealaltă parte a Europei, la Timişoara, Emil Botiş publică în 1946 o carte intitulată *Cercetări asupra populaţiei franceze din Banat*

(inclusă de altfel în bibliografia tezei lui Guillot), în care demonstrează că, deşi au dispărut din statistica din 1910 sub numele generic de germani, francezii din Banat continuă să existe şi să se manifeste ca atare. Botiş reproduce, citându-l pe Griselini, rezultatele primului recensământ realizat de guvernatorul Comte de Clary în 1770, în care sunt înregistraţi, în cadrul unei populaţii de 317.928 de persoane (din totalul de 450.000 de locuitori în întreg Banatul), un număr de 42.201 şvabi, italieni şi francezi (Botiş, 1946, p. 17). De asemenea, un recensământ din 1840 menţionează existenţa a 6.150 de francezi, alături de 207.720 de şvabi, 576.230 de români, 202.210 sârbi, 59.342 unguri etc. (Botiş, 1946, p. 17). În schimb, statisticile din 1910 indică doar prezenţa a 287.545 germani (Botiş, 1946, p. 18), francezii nemaifigurând de această dată, în timp ce recensământul cel mai important realizat de români în 1930, aşadar după împărţirea Banatului între România, Iugoslavia şi Ungaria din 1919, consemnează la rândul său 221.762 germani, cifră care maschează existenţa unei populaţii a cărei apartenenţă etnică este, după Botiş, incontestabil franceză (Botiş, 1946, pp. 19, 20).

Botiş explică această dispariţie a francezilor din statistici făcând referire la principiile recensămintelor respective, al căror criteriu prioritar este limba maternă a persoanelor înregistrate, limbă pe care au învăţat-o de la părinţi şi care este vorbită în mod curent (Botiş, 1946, p. 21), adică germana, ce a înlocuit treptat franceza de origine: cei care vorbeau franceză în perioada colonizării, adică în secolul al XVIII-lea – dintre care o mare parte erau din Alsacia şi Lorena –, au fost germanizaţi sau chiar maghiarizaţi până la mijlocul secolului al XIX-lea.

Cartea lui Botiş este de altfel publicată sub auspiciile Asociaţiei Descendenţilor Vechilor Colonişti Francezi din Banat, asociaţie ce primeşte, în 6 august 1945, la Tribunalul din Timiş Torontal, statutul de persoană juridică. Putem face cu uşurinţă o paralelă între această asociaţie, condusă de dr. Etienne Frécôt, şi Comitetul Francezilor din Banat, creat după 1945 în Germania, la Rastatt, sub conducerea unui bănăţean, M. George Reiser (Guillot, 1952-1953, p. 15) sau Comitetul Francezilor din Banat, înfiinţat de Jean Lamesfeld şi compatrioţii lui la Viena, al cărui scop era înregistrarea bănăţenilor (în sens larg, incluzându-i şi pe şvabii dunăreni/ *Donauschwaben*) care doreau să

emigreze în Franţa. Comitetul vienez a creat chiar şi cărţi de identitate în patru limbi (germană, engleză, franceză şi rusă), atestând tuturor celor înregistraţi identitatea de "bănăţean de origine franceză".

Acest tip de discurs pune în evidenţă un puternic sentiment al identităţii conservat de-a lungul timpului, o echivalare între naţiune şi etnie, o reprezentare a naţiunii fondată pe ideea de apartenenţă la un grup comun, asemănătoare relaţiei care uneşte mama cu fiii săi sau arborele cu ramurile sale (metafore conceptuale folosite de Guillot, 1952-1953, p. 248), înfăţişând astfel o imagine organică a corpului naţiunii. Sufletul naţiunii se transmite de-a lungul epocilor în ciuda aparenţelor sau circumstanţelor care ar putea estompa sentimentul de conservare a unei identităţi franceze.

Unul dintre discursurile memoriale dominante în identificarea refugiaţilor de război, plecaţi de pe teritoriul Banatului şi acceptaţi de Franţa, în virtutea originii lorene a ascendenţilor lor colonizaţi în secolul al XVIII-lea în Banat, este aşadar puternic marcat de logica etno-naţională, care le atribuie acestora o identitate pornind de la originea lor îndepărtată, spre care au revenit după mai bine de 200 de ani, "oarecum aceiaşi". Acest discurs ne plasează în perspectiva unei identităţi tari, care se conservă asemenea unui nucleu dur, indiferent de împrejurări, de schimbările timpurilor şi ale oamenilor.

Nu numai cei amintiţi mai sus, cercetători sau jurnalişti, par să gândească lucrurile în aceşti termeni. Am fost frapată, în 1992, când am intervievat-o pe Maria Heidinger la Tomnatic/Triebswetter în legătură cu deportarea ei şi a soţului ei în Bărăgan (Vultur, 1997, 257-263), să o aud spunând că germanii din Tomnatic au fost colonizaţi acolo pe la 1772, iar acum se întorc înapoi de unde au venit. E drept că era vorba de a pleca în Germania (la copii şi nepoţi, din cauza vârstei înaintate şi nu pentru că ar fi dorit acest lucru, spunea ea) şi nu în Franţa, deşi de la ea am auzit pentru întâia oară pe cineva din Tomnatic spunând ceva în franceză şi nu chiar orice, ci "Tatăl nostru" /"*Seigneur, notre Père*". Îl ştia de la mama sa şi trebuie că îl auzise de multe ori în copilărie din moment ce, născută în 1913, era capabilă în 1992 să îl spună integral pe de rost, cu o voce plină de emoţie şi evlavie. Acea rugăciune era singura urmă palpabilă a legăturii cu o identitate uitată sau negată[4], probabil şi din pricina exodului masiv

din anii ’90 spre Germania al celor consideraţi în bloc „germani din Banat”. În ciuda numelui german de Triebswetter, numele inginerului topograf care a făcut planul satului, Tomnatic era unul dintre satele colonizate spre sfârşit de secol al XVIII-lea în Banat cu o majoritate franceză (lorenă şi probabil şi luxemburgheză).

Dincolo de jocul adesea perfid al identificărilor (din pricina rolului pe care îl joacă contextele, circumstanţele prielnice sau mai ales potrivnice afirmării etnicităţii sau/şi naţionalităţii, a condiţiei de cetăţean al unui stat sau de apatrid), întrezărim aici şi o altă posibilă figură a proiecţiilor identitare: cea a colonistului sau colonizatorului, asupra căreia vom avea ocazia să revenim.

Exodul după război şi ambiguităţile identitare

În realitate, lucrurile sunt mult mai complicate, mai ales pentru cei care se ocupau de statistici, căci populaţiile care ne interesează aici sunt consemnate în sursele bibliografice sub diferite etichete, numele primit necorespunzând decât în mod aproximativ realităţilor. Punând laolaltă cele două capete ale istoriei lor, cea a colonizării Banatului şi cea a emigrării (colonizării) în Franţa în 1948, îi regăsim pe parcursul celor două naraţiuni paralele sub numele de alsacieni sau loreni (sau chiar luxemburghezi), de moselani, şvabi (sau şvabi dunăreni – *Donauschwaben*), germani, francezi, francezi din Banat, refugiaţi apatrizi, bănăţeni. Aceasta este identitatea pe care o vor înscrisă pe cărţile de identitate la sosirea în Franţa, în 1948, cu acordul lui Robert Schuman, pentru a evita să fie înregistraţi ca ex-români sau ex-iugoslavi (*cf.* Lamesfeld, 1973, p. 10). În momentul în care părăsesc România, odată cu trupele germane care se retrăgeau, deţin cărţi de identitate pe care sunt trecuţi ca germani. În circumstanţele deosebite ale sosirii lor în La Roque-sur-Pernes, Jean Lamesfeld îi declară “primii europeni veritabili” (*cf.* Senzer, 1963, p. 68).

Aceste persoane figurează în statisticile româneşti sub identitatea de emigranţi de origine etnică germană, statistici care ne arată că, în urma evenimentelor declanşate de război, numărul celor care se aflau/ajunseseră în Germania venind din România era în 1950 de 148.600 de persoane, iar numărul celor care se găseau în Austria venind din România era la aceeaşi dată de 51.000 de persoane. Aşadar, un total

de 199.600 de persoane (Poledna, 2001, p. 126).

Pentru Banatul românesc, o privire comparativă asupra recensămintelor indică în mod clar o evoluţie descendentă a populaţiei de origine germană (incluzând foştii colonişti francezi din Banat): în 1930, procentul acestora era de 23,7%, în timp ce în 1992 nu mai reprezentau decât 3,6% (Poledna, 2001, p. 223). În acest interval de timp, statisticile realizate indică prezenţa a 221.761 locuitori de origine etnică germană – adică 23,1% în 1941 (Poledna, 2001, pp. 189-190), iar în 1956 – 14,5% (173.733 locuitori) (Poledna, 2001, p. 192). Dincolo de aceste cifre trebuie să vedem diminuarea progresivă a populaţiei germane din România nu doar prin exil, refugiere, emigrare, dar şi prin deportarea în ianuarie 1945 a 70.000 de persoane de etnie germană din România în Donbas, dintre care 15-20% au murit în minele şi în lagărele de muncă unde au fost duşi sub pretextul participării la "munca de reconstrucţie a URSS" (Baier, 1994). O parte din cei care au revenit din Donbas între 1945 şi 1949 au fost trimişi către Germania, Polonia sau Cehoslovacia, fără a putea reveni în România (şi figurând astfel printre refugiaţii de război ai Germaniei şi Austriei). Dintre aceştia, cei care au revenit în Banat nu au făcut decât să se expună unei noi deportări, în Bărăgan, între 1951 şi 1956, astfel că numărul germanilor trimişi în Bărăgan este de aproximativ 10.000 din cei 45.000 de deportaţi, incluzând români, sârbi, bulgari, maghiari etc. (*cf*. Weber, 1998, Konschizky, Leber, Wolf, 2001).

Mergând pe urmele populaţiei de origine franceză care părăsise România după război sau urmărindu-i pe cei rămaşi, constatăm că trebuie să acordăm atenţie interferenţei criteriului identităţii naţionale cu cel al identităţii regionale sau etnice, precum şi criteriilor după care sunt atribuite aceste identităţi. Şi mai ales nu trebuie să ignorăm impactul foarte puternic şi adesea foarte brutal al politicului asupra criteriilor atribuirii identitare.

Printre persoanele refugiate în Germania sau Austria în anii de după război, nu regăsim doar refugiaţi în sensul strict al cuvântului. Ca urmare a unui acord semnat în 12 mai 1943 între România şi Germania, 54.000 de germani din România au fost înrolaţi în ***Waffen S.S.*** (Guillot, 1952-1953, p. 175; Poledna, 2001, p. 72). Aşa cum explică foarte bine Poledna, aceştia "au luptat până la sfârşitul războiului ca cetăţeni români în armata Reichului, pentru a cădea

prizonieri ca soldaţi germani" (Poledna, 2001, p. 72). Bineînţeles, la sfârşitul războiului ei nu puteau reveni în România decât cu mari riscuri şi şi-au pierdut cetăţenia română (Poledna, 2001, 72), astfel că au rămas în marea lor majoritate în Germania.

"Grupul Etnic German" (*Volksdeutsche*), creat în noiembrie 1940 pe teritoriul românesc şi condus de Andreas Schmidt, fiul generalului S.S. Berger, a avut un rol activ în acţiunea de înrolare aşa-zis voluntară a germanilor din Banat în *Waffen S.S*. Din 21 iunie 1943, orice opoziţie la înrolare s-a pedepsit cu moartea şi s-au luat măsuri represive împotriva Partidului Autonomist din Banat, susţinut de populaţia de origine alsaciană şi lorenă. Încă din 1939, "notabilii francezi din Banat, alarmaţi de propaganda germană, au făcut demersuri pe lângă Guvernul *Frontului Renaşterii Naţionale*, la putere în acel moment, ca minoritatea franceză să fie recunoscută ca un grup naţional separat de cel al germanilor din România" (Frécôt, citat de Botiş, 1946, p. 35). Chiar dacă membrii misiunii diplomatice franceze în România nu au rămas indiferenţi, demersul nu a avut consecinţe concrete, probabil şi din cauza presiunilor făcute de cercurile naziste din Banat, care au reacţionat negativ la ideea recunoaşterii francezilor (Botiş, 1946, pp. 36-37).

Aceasta nu a fost prima oară când bănăţenii de origine lorenă şi alsaciană şi-au afirmat voinţa de a fi recunoscuţi ca un grup separat. În 1919-1920, la Conferinţa de Pace de la Paris, care a decis împărţirea Banatului între România şi Iugoslavia (Batschka rămânând Ungariei), delegaţii lor ceruseră constituirea unui canton autonom loren sub protecţia statului francez (Cabour, 1946, Botiş, 1946, p. 34) sau a unei "republici neutre şi independente a Banatiei" (Guillot, 1952-1953, p. 150). Din acest moment, istoria bănăţenilor de origine franceză trebuie urmărită în cele trei ţări în paralel. Este ceea ce fac, în general, cei care, cu diferite ocazii, au încercat să meargă pe urmele lor în localităţile unde erau într-un număr mare, precum Seltour, Charleville şi Saint-Hubert în Banatul iugoslav sau în Triebswetter (Tomnatic), Mercydorf (Merţişoara), Recaş, Ostern (Comloşul Mic), Gottlob în România (Hecht, 1879, Hess, 1927-1981, Rosambert, 1962). O serie de circumstanţe şi de evenimente evocate cu aceste ocazii ne permit să observăm cum, din timp în timp, conştiinţa unei identităţi franceze (sau lorene) reapare şi se afirmă, în pofida asimilării lingvistice.

Colonişti, colonizatori

Rămâne să aflăm de unde venea această populaţie care vorbea franceza în perioada colonizării Banatului în trei etape succesive, în timpul lui Carol al VI-lea, al Mariei Tereza şi al lui Joseph al II-lea. Studii mai recente, precum cel al lui Bled (1988) sau Lotz (1977), sintetizează informaţiile anterioare provenite din diferite surse (şi menţionate în bibliografiile celor două lucrări). Conform acestora, colonizarea lorenilor şi alsacienilor trebuie înţeleasă într-un context mai larg, incluzând în primul rând şvabii dunăreni/ *Donauschwaben* sau şvabii. Jean Paul Bled (1988, p. 162) arată că este vorba de un nume generic, pentru că pe lângă germanii veniţi din Würtemberg, regăsim şi colonişti din Palatinat şi din Boemia, din Baden, din Bavaria, precum şi luxemburghezi (Guillot, 1952-1953, p. 45). În decursul primei perioade, lorenii sunt repartizaţi între localităţi care existau dinainte, precum Mercydorf (Merţişoara-Carani), fondat în 1733 de către coloniştii veniţi din Friul şi Trentino. Aici se stabilesc 150 de familii, astfel încât în 1750 lorenii reprezentau 58% din populaţia satului (Rosambert, 1962, p. 6; Bled, 1988, p. 163). Numărul lorenilor care colonizează Banatul creşte semnificativ între 1764 şi 1771, însă după 1771 afluxul intră în declin, autorităţile imperiale nemaisuportând cheltuielile de drum ale coloniştilor. Iată câteva date referitoare la această perioadă, furnizate de Bled (1988, pp. 164-165):

· aprilie 1764: sosirea a 300 de loreni în Banat.

· septembrie 1769 – august 1770: 2.367 de familii părăsesc Lorena.

· aprilie 1770: 930 de familii lorene se stabilesc în Banat.

· 1766-1772: sunt înfiinţate 31 de noi colonii, dintre care 21 poartă nume germane şi 3 nume franceze: Charleville, Saint-Hubert şi Seltour. Acestea din urmă, fondate în 1770 – prima de către 75 de familii, celelalte de către 62 de familii –, cuprind în general loreni şi luxemburghezi (sunt numite şi sate *welsche*). La rândul lor, ”deşi poartă nume germane, satele Gottlob, Ostern şi Triebswetter sunt şi ele populate mai ales de loreni şi alsacieni” (Bled, 1988, p. 165).

Alte surse (Boulanger, 1992, pp. 1-7) arată că în 1772 existau 272 locuitori în Charleville, 283 în Seltour şi 320 în Saint-Hubert.

Numărul descendenţilor lorenilor şi alsacienilor prezenţi încă în Banat (care Banat? – n.n.) în 1940 ar fi fost de 521.000, la o populaţie de 1.740.000 de locuitori.

După Guillot (1952-1953, p. 49), din 40.000 de şvabi veniţi în Banat între 1722 şi 1729, 15.000 erau alsacieni şi loreni (autorul îi numeşte şi moselani pe aceşti "falşi şvabi"). El citează (Guillot, 1952-1953, p. 50) şi recensământul realizat în 1740, în timpul domniei Mariei Tereza, când, printre cei 43.201 şvabi, sunt număraţi 18.000 alsacieni şi loreni. Trebuie însă avut în vedere faptul că, printre aceşti nou-veniţi, mulţi au murit din cauza climatului nefavorabil, foamei, bolilor (inclusiv a epidemiilor de ciumă), condiţiilor dure de viaţă de la începutul colonizării.

Întrebându-se "cât reprezintă numeric lorenii din totalul acestei prime imigrări", Rosambert recunoaşte că un răspuns categoric este aproape imposibil (Rosambert, 1962, pp. 5-7) şi că cifrele sunt parţiale pentru toate perioadele acestei colonizări. Regiunile Lorenei de unde proveneau sunt francofone (Château Salins, Metz), dar şi germanofile, precum regiunea Bitche (Bled, 1988, p. 164). În acelaşi timp, este problematic să afirmăm că satele formate de coloniştii loreni sau luxemburghezi erau sate pur franceze, deoarece aceştia vorbeau adeseori germană (Lotz, 1977, p. 38).

În scurtul excurs istoric pe care Delebecque îl consacră înaintaşilor bănăţenilor sosiţi în La Roque-sur-Pernes în 1950, autorul afirmă că "după un secol, populaţia alsacienilor şi lorenilor din Banat [la sfârşitul secolului al XIX-lea] se ridicase la 500.000 de suflete, suflete curate şi puternice în corpuri viguroase, capabile să suporte marile călduri şi frigul unui climat continental" (Delebecque, 1951, p. 79). Aceste calităţi de adaptare, la care se adaugă "sufletul francez", ataşamentul lor faţă de "un pământ roditor", au rămas intacte în decursul secolelor, făcând din ei cei mai buni colonişti, "o mână de lucru inegalabilă, în slujba unei voinţe de fier" (Delebecque, 1951, p. 82). Viitorul lor în Franţa este considerat în 1950 ca fiind legat în special de aceste calităţi: "speranţa nu este interzisă, căci aceşti bărbaţi, aceste femei, aceşti copii ai Banatului nu au pierdut forţa vitală a rasei lor care făcuse din ei colonişti inegalabili" (Delebecque, 1951, p. 82).

Sub semnul acestei identităţi, de colonişti prin vocaţie, se

reunesc după cel de-Al Doilea Război Mondial cele două istorii: cea a emigrării alsacienilor şi lorenilor care, călătorind dinspre vestul spre estul Europei, au colonizat Banatul în secolul al XVIII-lea şi cea a parcurgerii în sens invers a traseului de către refugiaţii germani, inclusiv de bănăţenii conştienţi încă de originea lor franceză (sau lorenă, sau alsaciană). Mitul bunului colonist creează cadrul ce conferă semnificaţie celor două istorii, într-un plan care depăşeşte contextul concret al derulării evenimentelor, pentru a le situa, prin intermediul unui discurs unificator, la rangul de evenimente memorabile şi exemplare.

Două mici istorii şi o întrebare

Ziua de duminică, 7 august 1960, a fost o zi de sărbătoare în La Roque-sur-Pernes în Vaucluse. În prezenţa mai multor oficiali şi a lui Jean Lamesfeld, preşedintele lor, bănăţenii au sărbătorit zece ani de la stabilirea lor în această localitate. Cu această ocazie, au comandat un triptic de 3 metri lungime şi 1,5 metri înălţime, pictat de Marie Louis Lorin (M.H., 1960), pe care l-au instalat în biserica locală, ce datează din secolul al XI-lea. Pictura reprezintă cele trei etape ale drumului parcurs de colonişti, de la plecarea din Banat până la sosirea lor în Franţa: 1. ţara de origine, Banatul devastat de flăcările războiului; 2. convoaiele fugind şi pregătindu-se să traverseze Dunărea, sau, aşa cum afirmă unii, Rinul; 3. sosirea în La Roque-sur-Pernes. Aceste imagini pun aşadar în scenă ceea ce numeroase articole despre colonişti, dar şi pliantele de promovare turistică din La Roque au numit "Odiseea bănăţenilor". Lucrarea este perfect simetrică cu un alt triptic, care i-a servit de model şi care a fost pictat în Banatul de origine, la începutul secolului al XX-lea, de către Ştefan Jäger. Pictor cu o oarecare notorietate în Banat, căruia i s-a consacrat un muzeu ce poate fi vizitat în România, în localitatea Jimbolia (Hatzfeld), Jäger a reprezentat parcurgerea de la vestul către estul Europei, cu alte cuvinte colonizarea Banatului în secolul al XVIII-lea. Astăzi, această lucrare de mari dimensiuni poate fi admirată în sala Forumului Democrat German din Timişoara. Ea imortalizează o istorie fondatoare, cea a sosirii coloniştilor de origine germană (şvabi, în sensul generic al termenului, pe care l-am invocat şi explicat mai sus) în Banat şi un mit fondator – cel al bunului colonist, al eroului civilizator. Aceştia

sunt termenii în care le place şvabilor să vorbească despre sosirea lor în Banat, iar referinţa la această istorie colectivă nu lipseşte niciodată, nici chiar atunci când îşi povestesc istoria vieţii (Vultur, 2000).

Realizările deosebite ale bănăţenilor sosiţi în anii ’50 în Vaucluse, în La Roque-sur-Pernes, sunt prezentate în ziare în aceiaşi termeni. De exemplu, *Le Méridional* din 1 aprilie 1959 menţionează că, “stingându-se acum câţiva ani”, mica localitate din Vaucluse renaşte în fiecare zi din propria cenuşă datorită “operei bănăţenilor”. Un alt titlu anunţă: “Ei au făcut să înflorească pietrele. Odiseea bănăţenilor se încheie în Provence” (Senzer, 1963).

La rândul ei, publicaţia *Le Provençal* scrie în 5 martie 1960: “între Pernes şi La Roque, loreni din Europa centrală au transformat foste deşerturi în noi şi fericite văi”. După ce menţionează în teza sa faptul că, la sfârşitul anilor ’50, 60 de bănăţeni recrutaţi în Alsacia şi Lorena, unde se aflau ca refugiaţi (imigraţi din Banat cu doi ani în urmă), au ajuns în La Roque, Guillot (1953, pp. 224-226) precizează: “ei veneau să reînvie un sat, până la urmă veneau să încerce o experienţă majoră”, “cea mai magnifică reconstrucţie, cu alte cuvinte o colonizare veritabilă, unică în felul ei şi în prezent necunoscută în alte ţări ale Europei”.

Este adevărat că, în 1951, Edouard Delebecque publicase la Avignon o carte despre satul La Roque-sur-Pernes, al cărui primar era în acea perioadă, carte intitulată *Un village qui s’éteint / Un sat care se stinge*. O “anexă surprinzătoare” este adăugată la sfârşitul cărţii pentru a semnala prezenţa primilor bănăţeni ajunşi în acest “sat muribund” (Delebecque, 1951, p. 77) şi pentru a examina “încercarea realistă de a face să renască localitatea”. Statisticile ne indică şi ele că La Roque-sur-Pernes era în 1950 un sat condamnat să dispară. În 1861, în La Roque erau 383 de locuitori, iar în 1949 nu mai rămăseseră decât 88 (Oberläuter, 1957, p. 12). Francezii din Banat vor putea astfel să reia munca de colonizare, a cărei vocaţie o au, iar La Roque-sur-Pernes “poate deveni, după ce aproape a murit, o localitate model înfloritoare” ((Delebecque, 1951, p. 85). În 1989, satul numără 400 de locuitori, numărul copiilor care mergeau la şcoala locală fiind de 40 (Heuberger, 1989).

La sfârşitul lui aprilie 1999, am călătorit la La Roque-sur-Pernes în căutarea bănăţenilor. Am avut ocazia de a discuta cu şase bănăţeni

şi bănăţence care mai trăiau acolo, trei provenind din Banatul iugoslav (Homolitz, Brestovacz, Ploschitz) şi trei din Banatul românesc (Becicherecul Mic, Tolvădia şi Ciavoş, Lenauheim). Toţi interlocutorii mei aparţineau generaţiei născute între 1923 şi 1935 (mama unuia dintre ei, în vârstă de peste 80 de ani, nu mai putea participa la discuţii). Copiii lor erau născuţi în La Roque şi vorbeau mai mult franceza şi uneori, nu mereu, dialectul german vorbit de părinţii lor. Nepoţii nu vorbeau decât franceza (unii dintre ei învăţau germana la şcoală ca limbă străină). Am înregistrat povestirile vieţii lor sau ceea ce au vrut ei să-mi povestească din trecutul lor, precum episoadele dramatice ale exilului după război şi împrejurările sosirii şi instalării în La Roque-sur-Pernes.

Interviurile au fost realizate în franceză, deoarece înţeleg cu greutate germana sau dialectele germane şi şvăbeşti pe care le mai vorbeau interlocutorii mei între ei (mai ales vârstnicii). Bănăţenii români înţeleg puţin limba română; unul dintre ei presăra în povestire fraze în română, iar o femeie putea încă să recite în română poeziile patriotice pe care le învăţase în România, la şcoală.

Aceste naraţiuni merită să fie analizate în sine, ceea ce nu poate fi realizat aici. Discursul memorial al oamenilor, ceea ce memoria protagoniştiilor istoriei evocate în aceste pagini a reţinut din evenimentele care s-au petrecut, trebuie pus în relaţie cu celelalte tipuri de documente prezentate aici.

Cu zece ani înainte de a face eu călătoria în La Roque, Andreas Heuberger (1989, articol în *Der Donauschwabe*) scrie că în sat trăiau mai puţin de 10 familii (germane) din cele 30 câte fuseseră iniţial, adică din cei care se stabiliseră în La Roque şi în împrejurimi în anii ’50. Heuberger consideră că lipsa contactului între locuitorii germani din sat şi Germania a dus la o asimilare aproape perfectă a şvabilor germani deveniţi astăzi *ganz normale Franzosen* (francezi ca oricare alţii). În realitate, legăturile cu Germania sunt încă menţinute, fie datorită legăturilor de familie, fie ca urmare a călătoriilor făcute în Germania cu ocazia “sărbătorilor satului natal” (*Heimatfesten*), care, la fiecare doi ani sau chiar anual, reunesc persoane originare din acelaşi sat bănăţean, ce trăiau acum în Franţa, Germania, România şi în alte ţări din Europa, din Statele Unite ale Americii sau din Australia. Monografiile acestor sate, realizate datorită sprijinului activ al foştilor

locuitori şi conţinând o documentaţie foarte vastă şi bine prezentată a istoriei comunităţii şi a *Heimat*-ului, circulă în toate familiile care se reunesc cu ocazia sărbătorilor locale. Acest tip de reuniuni, precum şi aceste cărţi-document, întreţin ideea unei apartenenţe comune şi contribuie la reconstrucţia periodică a unei memorii comune a celor care trăiesc azi în Franţa, în Germania, în România. De această dată este vorba de o identitate concepută în termeni de *Heimat*.

Urmând sfaturile foarte utile ale profesorului André Burguière, am vizitat primăria localităţii La Roque şi, datorită sprijinului foarte amabil al primarului (în 1999 era Joseph Bernhardt, fiul lui Jeanine şi Pierre Bernhardt) şi al secretarei primăriei, soţia sa, ambii legaţi astfel prin familie de originea bănăţeană a unei părţi a locuitorilor, am putut să consult o arhivă destul de bogată, inclusiv teza de doctorat a lui Guillot, scrisă la trei ani după sosirea francezilor din Banat în La Roque.

De un interes aparte pentru problema care ne preocupă este şi colecţia de extrase din articole scrise de cei care, în diferite perioade, au vizitat satul pentru a vedea ce s-a întâmplat cu bănăţenii stabiliţi aici.

Sunt interesant de analizat formulele de identificare a bănăţenilor, prin intermediul cărora se confruntă mai multe perspective, unele contradictorii:

- ne sunt prezentaţi, mai ales la început, ca încarnarea perfectă a unei continuităţi neîntrerupte cu strămoşii francezi, loreni sau alsacieni;

- sunt numiţi bănăţeni, ceea ce anulează diferenţele de apartenenţă la Banatul românesc, iugoslav sau ungar;

- sunt numiţi şvabi dunăreni/*Donauschwaben* sau germani în discuţiile despre asimilare, mai ales cea lingivistică;

- ziarele din Provence sau Vaucluse insistă asupra faptului că aceştia au devenit adevăraţi oameni din Sud, lăudând capacitatea lor de integrare.

După cum putem remarca, în funcţie de caz, identitatea este percepută ca substanţialistă sau dinamică. Frontiera identitară (Barth, 1995), gândită în termeni de origine, limbă, religie, de apartenenţă locală, regională sau naţională, face obiectul unei permanente negocieri. Ea se deplasează de asemenea în funcţie de privirea care e purtată asupra grupului şi care poate veni din interiorul sau exteriorul acestuia.

Ce identitate îşi atribuie interlocutorii mei din La Roque-sur-Pernes în momentul şi în contextul vizitei mele? În primul rând, toţi sunt de naţionalitate franceză, unii chiar explicându-mi că, acceptând să trăiască în Franţa, era normal să devină francezi. În acest tip de discurs, imaginea unei naţiuni gândite în termeni contractuali se opune unei imagini organice a naţiunii. Ei au învăţat limba franceză, pe care abia o cunoşteau la sosirea în Franţa, şi-au încurajat copiii să se integreze. Din acelaşi motiv, unii dintre ei agreează în mod special căsătoriile în afara comunităţii bănăţene. Pe de altă parte, citesc ziare din Germania, scrise în limba germană pentru comunitatea şvabilor dunăreni/ *Donauschwaben*, mai ales pentru a se informa asupra a ceea ce se mai întâmplă în Banatul de origine, dar şi asupra evenimentelor privitoare la vechii refugiaţi, răspândiţi azi în întreaga lume. Cei ce sunt originari din Banatul românesc declară că se simt puţin români, cel puţin în sufletul lor. Ca urmare a vizitei mele acolo, unul dintre bănăţeni a făcut în mai multe rânduri călătorii în Banatul românesc, la Timişoara, Tomnatic, Tolvădia, Banloc, adevărat pelerinaj în căutarea strămoşilor, pregătindu-se cu grijă pentru această călătorie şi realizând în urma unor căutări pasionate o genealogie familială impresionantă (vezi Philippe Willer).

Declarându-se francezi, vechii bănăţeni au devenit în cele din urmă francezi din Banat sau au fost dintotdeauna?

Vom analiza în continuare răspunsurile alternative posibile la această întrebare.

NOTE

[1] O primă formă a textului din acest capitol a apărut în limba franceză sub titlul "De l'Ouest à l'Est et de l'Est à l'Ouest. Les avatars identitaires des Français du Banat", în volumul *Visibles mais pas nombreux*. *Les circulations migratoires roumaines* (sous la direction de Dana Diminescu), Editions de la Maison des Sciences de l'homme, Paris, 2003, pp. 99-115, şi poate fi citit în franceză şi pe site-ul www.memoria.ro.

[2] Robert Schuman a fost preşedintele Consiliului (de miniştri) în două reprize, între noiembrie '47 şi iulie '48 şi apoi în perioada 5-7 septembrie 1948 (al doilea guvern Schuman nu a rezistat mai mult de 2 zile!). Din iulie 1948 în ianuarie 1953, cu excepţia celor 2 zile din septembrie 1948, a fost ministru al afacerilor

externe. Intre anii ‘46-‘47 a fost ministru de finanţe, iar între ’55-’56 ministru de justiţie.

[3] Toate citatele în alte limbi decât româna sunt traduse de autor.

[4] Conform cu ce aveam sa aflu după acest interviu, bănuiesc că nu a fost deportată în U.R.S.S. în 1945 tocmai datorită descendenţei franceze, deşi în 1992 nu am discutat cu ea acest subiect, din lipsă de informare (era primul meu teren într-un sat germano-şvăbesc şi prima descoperire a subiectului acestei cărţi). Am realizat atunci, cu ajutorul lui Lucian Ionică, un film de teren, din care câteva fragmente au fost reluate într-un documentar realizat de mine cu Diana Andone, câţiva ani mai târziu. Filmul se referă tocmai la ceea ce numeam atunci o identitate dilematică.

Comité des Alsaciens et Lorrains
du Banat
RASTATT

Bureau de Recensement
MUNICH

Munich, 3. Oct.

TO WOHM IT MAY CONCERN

M Frauenhoffer Stefan born 7.2.1909 is authorized to work for the Committee of the Alsaciens and Lorrains population of the Banat.

He is charged to contact the Alsaciens and Lorrains of the Banat residing in the district Regensbg-Straubing and to inform them about their repatriation to France.

Committee of the Alsaciens and Lorrains Registration Office Munich

Delfert
Leader of office in Munich

A TOUTE PERSONNE INTERESSEE

Monsieur Frauenhoffer Stefan né 7.2.1909 est autorisé à travailler au nom du Comité des Alsaciens et Lorrains du Banat.

Il est chargé à se mettre en relation avec les Alsaciens et Lorrains du Banat qui se trouvent actuellement dans le district Regensbg.-Straubing pour les informer de la question de leur rapatriement en France.

Comité des Alsaciens et Lorrains Bureau de Recensement Munich Rastatt

Delfert
Chef du bureau Munich.

BESCHEINIGUNG

Herr Frauenhoffer Stefan geboren 7.2.1909 ist beauftragt für das Komitee der Elsässer und Lothringer aus dem Banat zu arbeiten.

Er ist beauftragt, sich mit den Elsass-Lothringern aus dem Banat, die sich zur Zeit im Landkreis Regensbg.-Straubing befinden in Verbindung zu setzen, um diese über die Frage der Rückwanderung nach Frankreich zu informieren.

Gebr. Geiselberger, Altötting

Document dintr-o arhivă personală

Preambul la ce urmează

Studiul de faţă urmăreşte direcţiile principale anunţate în "Argument" şi în capitolul I, reluând şi comentând doar acele aspecte pe care le-am găsit interesante pentru tematica relaţiilor dintre producerea discursurilor memoriale de diferite tipuri şi emergenţa prin ele a unor căutări de ordin identitar.

Cartea e structurată pe două planuri, cea a analizei propriu-zise şi cea a terenului construit în mai multe etape de-a lungul cercetării (capitolele "Documentar"), pe măsură ce problematica teoretică a prins contur şi s-a cerut completată de identificarea şi evaluarea unor noi surse de documentare, de punerea lor în contexte din ce în ce mai largi şi mai diversificate, care să permită deopotrivă compararea cele două cazuri, precizarea temeiurilor acestei comparaţii, reformularea întrebărilor şi expresivitatea punerii în relaţie a răspunsurilor. Cu alte cuvinte, analiza se face cu sursele la vedere şi permite într-o oarecare măsură cititorului să refacă legăturile dintre partea de inventariere, producere şi organizare a acestora într-un teren de studiu generator de subiecte de reflecţie.

Criteriul după care s-a făcut selecţia temelor a ţinut cont de impactul lor teoretic, de posibilitatea de a le organiza în mod coerent, în funcţie de ceea ce ne-am propus de la început: analiza discursurilor memoriei din perspectiva felului în care ele propun repere, modele pentru a formula atribuirea, afirmarea unei identităţi, reconstruirea ei prin apel la aceste modele şi prin explorarea imaginarului social pe care îl aduc la suprafaţă sau la a căror configurare participă.

Se înţelege că, în cele de mai sus şi pe parcursul cărţii, terenul este privit ca unul construit de cercetător pe măsură ce avansează în proiectul său. La fel am procedat şi în cazul analizei a ceea ce au observat, au formulat şi scris alţii sau a discursurilor memoriale prin care intervievaţii participă la configurarea terenului şi a tematicilor sale. Am fost atentă la mizele acestor discursuri legate de ţintele pragmatice, dar şi de cele care privesc însuşi procesul de transmitere a memoriei. Dacă e vorba aşadar de discursuri, e vorba şi de

comunicare, de practici care se încetăţenesc treptat, fiind tributare timpului, locului, ideologiilor, politicilor identitare.

Se observă puterea pe care o au, ca impact, dar şi ca generatoare de modele de producere, marile naraţiuni etno-naţionale după care se construiesc discursuri identitare de niveluri diferite, de la cele familiale la cele prin care se instituie memoria unui loc sau se gândesc raporturi cu ceilalţi, cum ar fi raporturile sociale sau de putere.

Există o componentă metodologică a lucrării de faţă, care se adresează în primul rând studenţilor sau cercetătorilor în formare. E lăsată cu intenţie la vedere, fără pretenţia de a oferi reţete sau a indica soluţii inviolabile. Cele trei etape ale oricărui demers antropologic – observarea, participarea, scrierea – sunt privite ca un traseu în spirală, ce permite opriri şi bilanţuri provizorii pentru a oferi deschideri, reveniri şi relansări ale problematicilor depistate în contextele altor întrebări.

Nu am epuizat aici materialul foarte bogat care s-a adunat în peste un deceniu de cercetare, dar am încercat să valorific experienţa câştigată în acest timp în conturarea unui domeniu de studiu deja denumit de alţii "antropologia memoriei". E vorba nu doar de experienţa de teren, de cercetare sau editare de texte memoriale, ci şi de experienţa didactică de la masterul de Comunicare Interculturală şi de la Studii Culturale, nivelul licenţă. Mi se pare important ca studenţii să poată pune în legătură conceptele cu care se operează în antropologia culturală – căreia i se subsumează, în perspectiva mea, cea a memoriei – cu practica de teren şi să vadă cum se articulează între ele.

Bibliografia selecţionată participă şi ea la construirea terenului prin sursele pe care le semnalează sau evaluează. Trei dintre opţiuni ar trebui, poate, explicate.

Am publicat în carte un text inedit al unui specialist azi în mare parte uitat: e vorba de Emil Botiş, care a încercat să dea un răspuns legat de cine e sau cine poate fi considerat "francez din Banat". E tot un mod de a face vizibil textul folosit ca sursă de documentare (mai ales că e vorba de o dactilogramă la care alţi cititori nu au avut acces până acum), nu doar ca o simplă referinţă, ci înfăţişandu-l pe cercetător la lucru, în chiar ipostaza în care se lasă cel mai bine perceput: ca actor al memoriei în acest caz şi, în plus, ca unul care foloseşte memoria pentru a acţiona.

Din acelaşi motiv am inclus în carte şi textul lui Renée Renard. Ea a participat activ la documentarea subiectului pe care e centrat interviul mamei sale şi a scos la iveală mici bijuterii din arhiva de familie – lucru pentru care îi mulţumesc. Dar Renée Renard a scris şi un frumos eseu despre motivaţiile care o fac să se simtă şi să se declare de identitate franceză. Mi s-a părut util să le punem faţă în faţă cu motivaţiile cercetătorilor care au vrut să facă loc în paleta multiculturală a locului numit Banat (Babeţi, 2007) şi unei astfel de identităţi, una "*à cheval*" între identitatea etno-naţională şi cea regională. Cu atât mai mult cu cât, dacă imaginarul bănăţean (vezi www.memoriabanatului.ro, intrarea *Banat*) ne e familiar, cel francez, în Banat, e la fel de exotic ca cel bănăţean în Franţa.

Această carte mizează pe dez-exotizarea lor şi găsirea terenului pe care ele tind să se apropie la maximum: locul în care memoria le face să se asemene, prin circulaţia unor modele comune de identificare şi proiecţie simbolică.

Simt nevoia să explic şi de ce sunt numeroase referinţele la lucrările mele anterioare în zona memoriei şi a istoriei orale, pe alte studii de caz sau pe alte subiecte subsumabile ilustrării felului în care interacţionăm cu noi înşine şi cu ceilalţi, pe terenul mişcător al identităţilor în construcţie. Nu e vorba de o subliniere emfatică a statutului meu de cerctător, ci de o continuitate reală între această carte şi studiile citate.

Cu puţin noroc, aceasta ar fi putut fi o teză de abilitare, pentru că reprezintă exersarea a ceea ce a fost parţial descoperit în alte lucrări ale mele, propunând o sinteză generată de un teren nou, mai puţin străbătut de alţi cercetători români.

O bursă de trei luni (anual), câştigată pe un program Past la EHESS Paris între 1998 şi 2000, la propunerea lui André Burguičre, director de studii la această şcoală superioară[1], mi-a premis să fac o cercetare pe un teren francez, inaccesibil în general antropologului român înainte de 1989. Situaţie care m-a dus la Roque-sur-Pernes. Am fost acolo întâia oară în 1999 şi am revenit periodic, dar în finalul acestei cărţi va fi prezent doar momentul inaugural, cel în care "străinătatea" locului era aproape intactă, iar nevoia de a tatona, de a te lăsa purtat de farmecul noutăţii, dar şi de cel al Provenţei, erau un stimul important. Se simte în interviuri până şi ceva din tracul primelor

întâlniri, din ezitările, stângăciile care le însoţesc, dar important e că bănăţenii de acolo vorbesc cu propria voce, devin actori în jocul intermedierilor pe care le propune întotdeauna memoria.

Cartea de faţă lasă deschis subiectul La Roque-sur-Pernes spre ceea ce încă nu a fost spus sau ilustrat aici, dar se află cu grijă arhivat. Deocamdată a vorba doar de un bilet de călătorie spre un Banat pus în altă lumină, cea a Sudului provensal, căruia îi aduce o pată de culoare, o amprentă memorială de contrast.

NOTE

[1] Lui mai ales îi datorez mult în formarea mea pe acestă zonă de studii şi ţin să îi mulţumesc, la fel ca lui Eric Baude, Michel Soignet şi altor directori ai Centrului Cultural din Timişoara, care mi-au cerut să fac conferinţe pe tema bănăţenilor din sudul Franţei. În acest exerciţiu s-au conturat punctele nodale ale subiectului cărţii şi am întâlnit oameni care erau pasionaţi de el, ca familia Renard, un moştenitor al lui Stefan Frecôt, Stela Simon, fiica lui Emil Botiş, Roger Corder, J.M. Chappé, fiecare aducând cu el un document, un proiect, un gând, un impuls care mi-au fost de mare folos.

CAPITOLUL 2

Naţionalitatea şi/sau originea etnică sau de la afirmarea diferenţei la proiecţiile mitologice ale identităţii

Tandemul Frecôt-Botiş sau despre identitate în termeni juridici şi etno-naţionali

Dincolo de contabilizarea numerică, care mereu acoperă parţial realităţile în faţa întorsăturilor neaşteptate ale istoriei, când a fi ceva sau altceva sub raport etnic sau rasial te poate transforma în erou sau victimă la fel de uşor, dincolo de uitările impuse sau de provocările ideologiilor în acţiune, chestiunea atribuirii dinspre sine spre Celălalt sau dinspre Celălalt spre sine a unei identităţi poate avea mize dintre cele mai diverse. Povestea pe care o spunem şi o analizăm aici le face transparente şi ne permite să vedem punerile în formă discursivă ca pe nişte definiri prin ele înseşi semnificative.

Cel mai decis în a pleda pentru o identitate franceză a urmaşilor foştilor colonişti loreni şi alsacieni – „denumiţi de toţi" – spune Etienne Frecôt (1945, p. 3) „*franzosen*" sau „franţuzi" – şi a demonstra prin probe sau alte argumente originea franceză a şvabilor bănăţeni este Emil Botiş. Pe urmele avocatului Etienne/ Ştefan Frecôt, căruia îi dedică, atunci când acesta împlineşte 80 de ani, studiul rămas până acum inedit, din 1968[1], Emil Botiş este nu doar cercetător, ci şi un om de acţiune, un militant şi apărător al drepturilor acestor francezi loreni, care – în opinia sa – au fost în mai multe rânduri împiedicaţi să îşi afirme diferenţa identitară, etnică, dar şi politică, în raport cu şvabii germani sau cei maghiarizaţi şi au suferit din partea acestora un intens proces de „deznaţionalizare".

Pentru a vedea cum stăteau lucrurile în chiar anii când, conform mărturiilor, limba franceză începe a fi uitată (*cf. intra* interviu Damas) şi pare a avea loc pe de o parte germanizarea, pe de alta maghiarizarea coloniştilor francezi, e interesant să apelăm la ce consemnează Ioan Slavici în *Amintirile* sale. Cu ochiul celui obişnuit cu diferenţa, el descrie peisajul pestriţ etnic, dar şi religios al unei Timişoare în care a învăţat între anii 1865-1867, la Liceul Piarist. Ca unul venit din afară – cu intenţia de a învăţa germana, pentru că maghiara o vorbea deja bine –, observă multiplele diferenţieri şi situări din interiorul grupurilor etnice şi în interacţiunile dintre ele, generând divizare sau

afilieri, după cum factorul politic, cel religios, cel etnic primează sau îşi spune cuvântul:

„Mulţi erau deci cuprinşi de un fel de manie a maghiarismului, şi pe când eu trecusem la Timişoara ca să-nvăţ nemţeşte, nu numai şvabi, sârbi şi evrei, ci şi mulţi dintre bănăţenii noştri (se înţelege, români – n.n.) au trecut la Arad, la Sighidin ori la Nagy-Körös, unde mai curând şi mai uşor puteau să-nveţe limba maghiară" (Slavici, 1994, pp. 221-222)

Slavici nu uită să consemneze prezenţa francezilor în Banat: îi vede într-o perspectivă ce o confirmă pe cea a lui Frecôt din 1919, respectiv 1945, şi apoi pe cea a lui Botiş din 1945, înregistrând un proces de reconstruire identitară vizibil deja pentru el pe la 1870 :

„Mai vârtos m-am pus în conflict din cauza vederilor mele în ceea ce privea pe profesorul de literatură maghiară, *pater* Hemmen, un francez şvabizat, şi acum cel mai zelos maghiarizator.

Sunt adecă în Banat câteva colonii de francezi. Trăind în legătură cu şvabii, francezii aceştia s-au lăpădat încetul cu încetul de limba lor şi s-au pus în rând cu şvabii. Deşi era(m) de părerea că nu sunt oameni cumsecade şvabii care se leapădă de neamul lor, mi se părea lucru firesc ca francezii aceştia, care erau cu desăvârşire izolaţi şi nu mai puteau să ieie parte la viaţa naţională franceză, să se deie fiecare cum îi trage inima. Un asemenea francez era Bonas (Bonatz – n.n.) episcopul de atunci al Timişorii, Trefort, un însămnat scrietor maghiar şi timp îndelungat ministru de culte şi instrucţiune Publică, precum şi mulţi alţii" (Slavici, 1994, p. 225).

Interesantă în sine, spusă fără patimă şi cu distanţa necesară, observaţia lui Slavici are nu doar valoare documentară, ci şi propune – prin avansarea ideii că „izolarea de viaţa naţională" a patriei originare poate duce la rupturi şi uitări ce antrenează treptat noi identificări – o imagine a identităţii ca o dinamică, influenţată de circumstanţe şi mize practice, între care el însuşi se mişcă şi vede lucrurile destul de relaxat în anii tinereţii.

Ceva mai târziu, la Conferinţa de Pace de la Paris, din 1919, Etienne/Ştefan Frecôt, el însuşi de origine franceză şi cu o educaţie franceză (*intra* Botiş, 1968), avea să susţină, inclusiv la o întâlnire directă cu Clémenceau (Botiş, 1968; Frecôt, 1919), alipirea Banatului la România, mizând pe buna înţelegere a şvabilor loreni francezi, pe

care îi reprezenta în delegaţia românească, cu alte naţionalităţi din Banat şi pe afinităţile legate de originea comună a francezilor cu românii (inclusiv pe francofilia acestora din urmă). Asupra poziţiei României, Serbiei şi Ungariei privitoare la divizarea Banatului în 1919 şi a felului cum au decurs tratativele, Frecôt publică un fel de raport în ziarul *Deutsche Wacht*, organ al Deutsch-Schwäbischen Volkspartei nr. 137/27 din sept. 1919[2], care reflectă poziţia sa la conferinţă.

Născut în 1904 la Arad (a decedat în 1984), Emil Botiş e fiul lui Teodor Botiş, e avocat, cu un doctorat în Drept la Paris, preşedinte al Secţiei Etico-Juridice a Institutului Social Banat-Crişana – calitate în care, între altele, pledează în 1939 ca raportor şi semnatar al unui memoriu pentru înfiinţarea unei Universităţi la Timişoara (Botiş, 1943) – şi secretar al revistei acestui institut. E şi, dacă nu membru fondator, cel puţin un activ susţinător (lucrarea lui din 1946 apare sub egida acestei asociaţii) al „Asociaţiei descendenţilor vechilor colonişti francezi din Banat" al cărei preşedinte era Etienne/ Stefan Frecôt şi e implicat direct, prin Curtea Administrativă Timişoara, al cărei referent este din 1939, în „redobândirea vechii naţionalităţi" de către „foştii colonişti francezi din Banat" germanizaţi sau maghiarizaţi (Botiş, 1968, p. 10). E vorba de cei care, în contextul de după război, revendică acest lucru în conformitate cu noul Statut al Naţionalităţilor[3] (modificat la 6 august 1945, deci după deportarea din ianuarie 1945 a etnicilor germani în U.R.S.S). Dar procesul începuse încă din februarie 1945, la scurt timp după ce o mare parte a etnicilor germani luaseră deja drumul forţat spre U.R.S.S., în Donbas sau Siberia. Uniunea Sovietică invocă „reconstrucţia U.R.S.S.", mascând o deportare în masă a populaţiei civile de etnie germană, după criterii de vârstă, care făceau să fie vizată în primul rând populaţia tânără, aptă de muncă.

Statutul modificat permite afirmarea naţionalităţii prin declaraţia celor interesaţi – "declaraţia liber şi suveran exprimată de aceştia" (Botiş, 1947, p. 11) –, care la majorat pot opta pentru altă naţionalitate decât cea conferită de părinţi. "După criteriul legitimităţii, copilul dobândeşte la naştere fie naţionalitatea mamei, fie a tatălui" (Botiş, 1947, p. 9) Termenul de naţionalitate – menţionează Botiş – îl înlocuieşte pe cel de origine etnică, „devenit odios sub anii de dictatură din cauza legilor rasiale" (Botiş, 1947, p. 6). Cetăţenii pot cere

rectificarea sau renunţarea la vechea naţionalitate, cea cu care au fost înscrişi în recensământul din 1930, care se baza, ca şi recensămintele maghiare, pe apartenenţa la un neam (a se citi popor) în raport cu limba vorbită în familie (Frecôt, 1945, p. 3). În cântărirea dreptului acestora de a li se recunoaşte sau nu această naţionalitate sunt luate drept criterii cele analizate şi argumentate de Botiş în cartea din 1946, a doua, după cea a lui Frecôt din 1945, publicată sub egida „Asociaţiei descendenţilor foştilor colonişti francezi din Banat" şi servind, ambele, scopurilor anunţate: acela de a „întări legăturile dintre membrii săi pe de o parte şi cu Patria lor de origine, Franţa, pe de alta" (în franceză în text): *"Loin d'Elle, mais en la gardant toujours dans nos coeurs, nous voulons rester Français et de bons citoyens roumains: le triomphe de la démocratie sur la tyrannie naziste, nous permettant ce libre voeu*" (Departe de Ea, dar păstrând-o mereu în sufletul nostru, noi vrem să rămânem francezi şi buni cetăţeni români, triumful democraţiei asupra tiraniei naziste permiţându-ne să afirmăm această dorinţă – trad. n.). Frecôt (1945, p. 1) este sigur că, mergând pe această cale, cea a „afirmării fiinţei sale, a întăririi sufletului său şi a caracterului naţional", „poporul francez din Banat" merge pe o cale justă.

Merită să ne oprim asupra cazurilor controversate, ale celor care provin din familii mixte sau cer rectificarea vechii naţionalităţi. E şi cazul special al multor şvabi bănăţeni în ale căror familii coexistă, cum se vede, de pildă, din mărturii, dar şi din multe caiete sau certificate genealogice de tipul celor reproduse aici, o ramură loreno-franceză şi una şvabo-germană. Chiar dacă, în conformitate cu Statutul Naţionalităţilor din 1946, „naţionalitatea este determinată de declaraţia liber şi suveran exprimată de aceştia" (Botiş, 1947, p. 11), atunci „când actele de statut personal nu precizează originea etnică, ci arată numai descendenţa, actele de stare civilă trebuiesc coroborate cu alte elemente necesare şi suficiente" (Botiş, 1947, p. 11). Pentru a determina originea etnică, nu toate aceste elemente trebuie îndeplinite, precizează Botiş. Urmărind care sunt criteriile luate în seamă de el, avem un tablou destul de exact al reperelor la care poate face referire cineva pentru a-şi atribui sau a i se atribui o identitate. Sunt astfel enumerate: „a) *Spaţiul naţional,* localitatea unde s-au zămislit ascendenţii individului, ţara unde au trăit strămoşii lui"; b) „Numele patronimic neaoş din

care se poate deduce naţionalitatea individului" (Botiş, 1947, p. 11), cu precizarea că acelaşi lucru e valabil şi pentru numele de botez, iar în cazul înstrăinării numelui se caută numele iniţial dovedit cu acte de stare civilă. La punctele c) – f) sunt pomenite „religia strămoşească", limba „pe care au vorbit-o exclusiv sau mai frecvent părinţii şi bunicii individului" şi două criterii, d) şi f), oarecum mai generale, care introduc elemente de variabilitiate şi relativitate şi se pot mai greu defini exact. E vorba de „*cultura*, obiceiurile naţionale etnice, sub a căror deprindere a trăit individul" şi „*comportarea* individului în mijlocul semenilor săi sub raport sociologic; conştiinţa obârşiei şi notorietatea ei" (Botiş, 1947, p. 11). Cultura e identificată aşadar cu tradiţia, iar criteriilor de ordin sociologic, care privesc comportamentul şi atitudinile individului, li se adaugă o entitate oarecum abstractă, conştiinţa, conectată unui element exterior ce trimite la autopercepţia sinelui, nu în raport cu ceilalţi, cu diferenţa, ci cu propria-i genealogie.

Botiş schiţează aici, ca şi în cartea ce l-a consacrat ca specialist în problema francezilor din Banat (Botiş, 1946), un model identitar cu putere de impact juridică, dar şi cu rol de ghidare a comportamentelor individuale ale celor care îşi caută o identitate conformă cu perspectiva vremurilor în care trăiesc asupra a ceea ce este identitatea, cât şi cu criteriile dominante ale atribuirii ei din afară. Modelul e de sorginte romantică, de mare succes în secolul al XIX-lea şi următorul, dar e relativizat prin posibilitatea individului de a declara oficial naţionalitatea sa, după cum o doreşte, optând pentru ce i se pare convenabil la un moment dat. Alegerea liber consimţită e însă discret ghidată de conştiinţa unor apartenenţe întemeiate pe criteriile mai sus invocate. Căutările individuale pentru a demonstra sau a statua o identitate sunt puternic marcate de modelul analizat aici, treptat interiorizat şi devenit eficace prin felul în care e organizată şi administrată memoria personală. Ea va fi gândită ca parte a memoriei familiale, cale de acces privilegiată spre memoria grupului, a comunităţii, gândite şi sudate pe aceleaşi principii organice şi de continuitate. Observăm cu uşurinţă acest lucru în felul în care se patrimonializează memoria familială şi comunitară pentru a confirma şi reproduce modelul identitar schiţat mai sus. El prezidează şi alcătuirea, în baza arhivelor parohiale, a certificatelor sau caietelor genealogice de către preotul Adam Willkomm din Tomnatic (vezi *intra*

mărturii şi copii documente), la cererea celor care vor dori să îşi afirme o identitate franceză, în răspăr cu cea care îi expunea la riscul de a fi „lichidaţi", cum spune dl Jean/Hans Damas: cea germană.

Logica discursului de tip etno-naţional este, cum se vede, asemenea celei care argumentează de cealaltă parte a Europei, în Franţa, acceptarea şi primirea refugiaţilor de război bănăţeni de origine franceză. Legătura internă a grupului, definită în baza originii comune, din care se naşte ca de la sine apartenenţa la „un suflet comun al naţiunii" – o entitate ce transcende şi unifică la modul ideal (Anderson, 1996) şi esenţial –, fundamentează simultan afirmarea unei legături simbolice indestructibile, dincolo de distanţa spaţială şi temporală faţă de ţara de origine, Franţa. Aceste lucruri nu exclud, cum vom vedea, o bună integrare ca cetăţeni în ţara gazdă. Identitatea etno-culturală şi cea civilă sunt diferenţiate, dar cea dintâi prevalează asupra celei de a doua, privită fiind ca un act de fidelitate intrinsec.

Pe de altă parte, Etienne Frecôt, cel ce pledase în 1919 pentru Unirea Banatului cu România şi îl impresionase pe Georges Clémenceau cu memoriul său, în care semnala slăbirea legăturii memoriale cu originea, dar menţinerea conştiinţei naţionale a coloniştilor francezi din Banat (Frecôt, 1945, p. 4), revine în 1945, în contextul postbelic, pentru a afirma diferenţa şvabilor francezi faţă de cei germani, dar şi faţă de saşii transilvăneni. Ceea ce îi desparte, în opinia lui Frecôt (1945, p. 4), este atitudinea faţă de nazism şi în primul rând faţă de vârful lui de lance din România, Grupul Etnic German. Rezistând presiunilor acestuia din timpul războiului (Botiş,1968), şvabii francezi, mulţi vorbitori deja şi preponderent, dacă nu exclusiv, de limba germană, asemenea celor ce ajung să se refugieze în Austria şi Germania şi sunt acceptaţi în Franţa, se reinventează identitar şi pot chiar să revendice recunoaşterea acestei identităţi, salvatoare în contextul reprimării populaţiei de etnie germană de după războiul pierdut de Germania nazistă.

Nu e vorba, crede Botiş în studiul său din 1968 publicat aici, de un act de oportunism, ci doar de ocazia favorabilă de a afirma ceva niciodată complet uitat, complet reprimat: identitatea franceză a foştilor colonişti loreni şi alsacieni, ai căror urmaşi au ocazia să îşi reamintească cine sunt cu adevărat imediat după război şi prăbuşirea

fascismului. Contextul evenimentelor istorice impune însă anumite limitări celor care pornesc un demers juridic de acest fel.

Am descoperit acest lucru în urma cercetării făcute în Arhiva Primăriei Tomnatic de la Arhivele Naţionale Timiş, pe un alt subiect, cel al colectivizării, cercetare concretizată în studiul meu din 2005, respectiv 2009 (Vultur în Iordachi, Dobrincu, 2005, 2009), referitor la relaţia dintre etnicitate şi manipularea ei în contextul colectivizării. În dosarul 302 /1945 am găsit la paginile 145-249 mai multe cereri aprobate sau respinse pentru obţinerea unui certificat de origine etnică franceză eliberate la 13 aprilie 1945, deci înainte de intrarea în vigoare a Statutului Naţionalităţilor pomenit mai sus. Dacă pentru a obţine cetăţenia franceză (aici e vorba de naţionalitatea civilă) se poate face apel la surse precum *Monografia judeţului Torontal*, redactată în maghiară de Samuil Borovschi, sau *Monografia localităţii Tomnatic* (în germană) a lui Georg Reiser, cei care fac demersul trebuie să declare între altele că „nu au făcut propagandă hitleristă, nu au militat împotriva principiilor democratice, nu au contribuit în niciun fel la ajutorarea Germaniei hitleriste, pe cale politică, economică, culturală şi sportivă, nu au făcut parte din *Grupul Etnic German*".

Nimic din toate aceste restricţii (deşi au existat unele proteste întemeiate pe astfel de suspiciuni la primirea lor în Franţa în anii 1948-1949) nu apar la foştii colonişti loreni recuperaţi de ţara mamă, Franţa. Jean (Hans) Lamesfeld, preşedintele Comitetului Francezilor din Banat de la Viena, e purtătorul de cuvânt al unui discurs identitar întemeiat pe aceleaşi principii fondatoare ce dădeau dreptul coloniştilor de origine franceză din România să revendice o nouă identitate. Pentru a obţine recunoaşterea şi apoi acceptarea instalării în Franţa a refugiaţilor bănăţeni care se declară de origine franceză, Jean/ Hans Lamesfeld, el însuşi un refugiat de război, se adresează în scrisoarea trimisă de Crăciun lui Robert Schuman (devenit din noiembrie 1947 preşedintele Consiliului de Miniştri al Franţei) în următorii termeni: „După o absenţă de două sute de ani, mii de loreni (şi de alsacieni) vor să se întoarcă din patria adoptivă în patria lor de origine, forţaţi de loviturile grele ale unui destin necruţător. Ei vor să pună la dispoziţia Franţei energia şi experienţa lor pe deplin dovedite"(Gonzalvez, 2003, pp. 162-163). Vorbitori de germană – a unei variante dialectale şi locale, cel mai adesea, a acesteia –, refugiaţii în cauză, dotaţi, prin

eforturile lui Lamesfeld pe lângă ofiţerii francezi de la Viena, cu un paşaport de liberă trecere între zonele sovietică, franceză, americană sau engleză, între care era divizat teritoriul ocupat al Austriei şi al unei părţi a Germaniei de azi, sunt identificaţi înainte de toate ca bănăţeni şi apoi abia ca fiind de origine franceză, mai precis lorenă şi alsaciană, în virtutea originii urmaşilor lor colonizaţi în secolul al XVIII-lea în Banat. Gonzalvez (2003, pp. 183-187) aduce destule probe că ceilalţi germani, refugiaţi din Banat (şvabi) sau Transilvania (saşi), precum ceva mai târziu ţări ca Austria şi Germania nu aveau cum să privească cu ochi buni această demarcare identitară, care, dacă e să vedem ce spun, în deplin acord, şi Frecôt (1945), şi Botiş, se manifestase politic încă din 1919 şi se reafirmase continuu în timpul războiului al doilea (împotriva recrutărilor şi presiunilor *Grupului Etnic German*, inclusiv asupra autorităţilor româneşti) şi după război. Atunci când se constituie, la 30 iunie 1945, "Asociaţia descendenţilor vechilor colonişti francezi din Banat"[4] (Frecôt, 1945, p. 16), recunoscută juridic în 16 august 1945, în statutul său se prevede explicit obligaţia membrilor săi „să propage cultura franceză" şi „să susţină tradiţia franceză printre descendenţii vechilor colonişti francezi" (Frecôt, 1945, p. 12).

Putem observa cum, treptat şi discret, în discursul etno-naţional, deja subminat de faptul că şi unii, şi alţii – foşti colonişti francezi rămaşi în România sau refugiaţi în Franţa, dar declaraţi „absentetişti" în documentele din primăriile locale din România – vorbesc germana, se insinuează ca un colac de salvare ideea unei apartenenţe regionale, cea bănăţeană. Strada principală din La Roque-sur-Pernes, cea pe care se află primăria, poartă, aşa cum am mai precizat, numele de „La Rue du Banat". O regăsim pe pliantele publicitare sau pe coperta cărţii lui Gonzalvez (2003), pentru a aminti că în satul vauclusian, deşi minoritari şi oarecum invizibili în populaţia dominant provensală şi destul de amestecată a localităţii, „bănăţenii", indiferent de unde vin (România, Iugoslavia sau Ungaria), sunt eroii a ceea ce aceleaşi reclame numesc „Odiseea bănăţenilor". E o recuperare treptată şi târzie, care aplatizează revendicările discursului naţional, una care se prefigurează de la început în actele de identitate care se întocmesc refugiaţilor la sosirea în Franţa (vezi *intra*, documente ataşate la interviul cu Jeanine şi Pierre Bernhardt) sau cât sunt încă refugiaţi în perimetrul

teritoriilor controlate de puterile aliate câştigătoare ale războiului.

În 1945 însă, la Timişoara ca şi la Paris, cu acelaşi gen de argumente, mobilizând voinţa politică şi pragmatismul pentru a recunoaşte oficial şi a legitima, prin apelul la surse nu doar juridice, ci şi memoriale, identitatea franceză a vechilor colonişti loreni, are loc, într-un context marcat de mari frământări politice, de retrasări de frontiere şi de exodul populaţiei afectate de un război ce a lăsat în urmă traume imense, o revizitare a trecutului recent, colectiv şi individual. Prin cazul restrâns şi oarecum marginal al acestui capitol de microistorie, putem focaliza în acelaşi timp o chestiune de ordin teoretic, care implică legăturile dintre istorie, memorie şi identitate şi una de ordin practic, ce se referă la căutările provocate de context pentru o redefinire individuală şi de grup.

Această redefinire se face sub presiunea evenimentelor, impusă pe de o parte prin discursul oficial sau al elitei care lucrează în favoarea proiectului recunoaşterii identităţii franceze, iar pe de altă parte, prin explorarea memoriei familiale şi colective în scopul găsirii surselor care să justifice şi să încurajeze o astfel de reîntemeiere. Căutările genealogice, sprijinite pe ideea că originea e în ea însăşi o dovadă şi că parcursul istoriei familiale nu face decât să o reproducă prin variaţii ce o reconfirmă periodic, participă la acest demers. Ele permit de altfel conexiunea demersului personal cu cel oficial şi, într-un plan mai general, fac posibilă convergenţa a două tipuri de discurs: cel al identităţii naţionale cu cel al identităţii de grup şi personale.

Vom urmări în continuare nivelurile la care sunt vizibile aceste conexiuni şi felul în care discursurile identitare antrenează argumente şi repere comune pentru a defini apartenenţa la o naţionalitate (etnică sau/şi civilă), la un grup familial sau la o comunitate locală. Chiar dacă ideea organicităţii şi continuităţii le este comună, atunci când intervine actorul individual, asistăm la un interesant proces de bricolare între revizitarea trecutului familial, memoria experienţei trăite şi împărtăşite cu ceilalţi şi memoria încărcată cu prestigiul istoriei transmise de cei care au scris studii, eseuri, au publicat documente sau monografii, ce pot servi inclusiv ca sursă a memoriei personale. Se produce un circuit între sursele scrise şi memoria orală, între individual şi colectiv, transferurile fiind numeroase şi modelările discursive reciproce, deja semnalate mai sus, deosebit de interesante.

NOTE

[1] Publicăm pentru prima oară acest studiu aici prin bunăvoinţa Stelei Simon, fiica lui Emil Botiş, care ni l-a donat în urmă cu câţiva ani. E interesant de menţionat că, aşa cum rezultă din nota 33 a acestui text, octogenarul Stefan Frecôt îi scrie generalului De Gaulle, preşedinte în acel moment al Republicii Franceze, cu prilejul vizitei acestuia din 1968 în România, pentru a-l saluta în numele foştilor colonişti din Alsacia şi Lorena care „n-au uitat originea lor".

[2] Textul cu titlul "Problema Banatului la Conferinţa de Pace", titlu cu care l-am introdus şi în bibliografie, reprezintă anexa III a textului lui Botiş.

[3] Vezi nota 26 la Botiş 1968, publicat intra.

[4] Din Comitetul Director al Asociaţiei fac parte iniţial (Frecôt, 1945, p. 16): preşedinte: dl dr. Etienne Frecôt, vicepreşedinţi domnii Jean Damas, Michel Mebes, inginerul André Frecaut; tezorier: M. Jean Petri; secretar: Guillaume Regnier; membri: domnii François Doron, Pierre Romani, Jean Boquel, Jean Duprée, Adalbert Jost, Jean Thieres, Dominique Pierre, Georges Cherrier; cenzori dnii Cristophe Villier, Jean Vetier şi Nicolas Chati. Numele şi ortografierea lor sunt în ele însele o probă a „francităţii".

Un militant "şvab" al Unirii Banatului cu România: dr. Stefan Frecôt

I.

Printre personalităţile care au avut un rol deosebit în evenimentele istorice ce au urmat după destrămarea monarhiei austro-ungare – a cărei prăbuşire ca o urmare a Revoluţiei din 1918 a permis eliberarea naţională a popoarelor din cuprinsul ei – se găseşte şi avocatul timişorean dr. Stefan Frecôt.

Dr. Stefan Frecôt este francez de origine şi face parte din acea grupă etnică a compatrioţilor noştri numiţi cu un termen generic "şvabi", deşi numai o mică parte din ei au origine germană.[1] Majoritatea lor descind din strămoşi colonizaţi pe pământul Banatului în sec. al XVIII-lea, fiind dislocaţi acolo din Alsacia-Lorena şi alte provincii franceze anexate de imperialismul austriac.[2]

Familia Frecôt este franceză nu numai după numele ei specific – cu accentul circomflex păstrat cu grijă cu toate presiunile de germanizare şi maghiarizare –, dar şi prin comportarea ei. Spre deosebire de majoritatea descendenţilor foştilor colonişti francezi, azi complect "şvabizaţi", membrii acestei familii au vorbit limba strămoşilor şi şi-au manifestat întotdeauna conştiinţa lor naţională.

Pe de altă parte, trăind printre români şi avînd aceeaşi obîrşie latină, familia Frecôt a avut întotdeauna sentimente de afecţiune faţă de poporul român şi apoi, după Unire, o atitudine de colaborare în România întregită.

Dr. Stefan Frecôt a fost deci cel mai indicat să plece în anul 1919 la Conferinţa de Pace dela Paris pentru a se alătura delegaţiei române care a luptat în acel areopag mondial – care a decis asupra destinului popoarelor eliberate de sub opresiunea austro-ungară – pentru unirea românilor din Transilvania şi Banat cu fraţii lor de dincolo de Carpaţi în cadrul Statului Român întregit. Delegaţia română, la care s-a alăturat delegaţia "şvabilor" din Banat condusă de dr. Stefan Frecôt, a cerut în numele majorităţii populaţiei atribuirea întregului Banat României.[3]

Dar dr. Stefan Frecôt este cunoscut şi ca activ luptător pentru cauza redeşteptării naţionale a populaţiei de origine franceză din Banat, populaţie care în cursul celor două secole ce s-au scurs dela colonizarea ei în Banat a suferit cea mai cumplită desnaţionalizare în Austro-Ungaria, cu drept cuvînt denumită "cimitir al naţionalităţilor".

Contra opresiunei naţionale, manifestată prin germanizarea şi apoi prin maghiarizarea "şvabilor", s-au ridicat protestele descendenţilor foştilor colonişti francezi din Banat, categoric şi consecvent manifestate, în cursul agoniei lente a acestei populaţii de obîrşie franceză, înglobată azi în poporul "şvab", pierzîndu-şi limba dar nu şi conştiinţa naţională.[4]

Tresărirea acestei conţiinţe naţionale s-a manifestat şi în trecutul apropiat, cînd şvabii de origine franceză s-au desprins din grupul etnic german şi s-au declarat, ca şi întotdeauna, francezi.

II.

Dr. Stefan Frecôt s-a născut în Timişoara la 20 august 1887, din părinţii Melchior Frecôt, avocat, şi Maria Küttel, fiica unui fost primar al Municipiului Timişoara după care s-a denumit piaţa ce astăzi poartă numele de Asăneşti.

Din copilărie Stefan Frecôt, împreună cu fraţii şi surorile sale, au fost crescuţi într-o ambianţă franceză, educatoarea lor fiind Eugénie Saillant din Paris.[5]

El urmează studiile elementare şi medii la Timişoara, obţinînd diploma de bacalaureat în liceul piariştilor, cu menţiunea "prematurus", fiind primul în promoţia anului 1904.

Studiile universitare le începe şi le termină la Budapesta, unde obţine diploma de doctor în drept în anul 1909.

În timpul studiilor sale universitare Stefan Frecôt ia parte în acţiunile social-culturale ale studenţimei budapestane, fiind ales preşedinte al "Menzei Academice",[6] un fel de cantină studenţească. În această calitate el a ajutat mulţi dintre studenţii săraci, care, în majoritate, aparţineau naţionalităţilor. Cu această ocazie, leagă prietenii cu tineri români, slovaci, sîrbi. Din această epocă s-a născut prietenia sa trainică cu studentul român Petru Groza, care a dăinuit atît timp cît a trăit marele om de stat român.[7]

Evenimentele ce au urmat descompunerei şi prăbuşirei imperiului austro-ungar îl găsesc pe dr. Stefan Frecôt pregătit sufleteşte pentru întîmpinarea evenimentelor ce au urmat. La marea cotitură a istoriei, el vede clar drumul pe care trebuie să meargă.

Luînd contact cu fruntaşii românilor bănăţeni din generaţia Unirii, Aurel Cosma, Caius Brediceanu, Ionel Mocsonyi, Avram Imbroane, Pompil Ciobanu, Victor Mercea şi alţii, şi-a îndreptat gîndurile şi faptele sale către ţelul măreţ al Unirei Banatului la România.

În acest scop, împreună cu prietenii săi, Rausch, Noll, Philipe, Victor Orendi-Homenau şi alţii, convoacă "Marea adunare a şvabilor din Banat", în care se hotărăşte Unirea Banatului la România.[8]

A rămas în afara acestei acţiuni doar o minoritate a şvabilor, acea a aşazişilor "maghiaroni"[9], şi a "autonomiştilor", care l-au considerat pe Frecôt ca "trădător" şi "vîndut românilor".[10]

Pentru a pune în valoare hotărîrea acestei adunări, pleacă la Paris în fruntea unei delegaţii a şvabilor din Banat şi în faţa Conferinţei de Pace susţine cu tărie drepturile României asupra Banatului întreg.[11]

Colaborînd cu delegaţii României, cu reprezentanţii Transilvaniei şi Banatului ca Vasile Lucaci, Octavian Goga, Nicolae Comşa, Victor Branişte, Traian Vuia, Traian Lalescu şi alţii, delegaţia şvabilor, prin presă şi memorii, depune o activitate remarcată şi de presa parisiană[12], prin care se face cunoscută Conferinţei de Pace voinţa poporului şvab, exprimată în memoriul înaintat lui Georges Clémenceau, preşedintele Conferinţei,[13] în care între altele se arată următoarele:

"Votînd această rezoluţiune de unire la România, Adunarea Naţională a poporului şvab a ţinut să accentueze două fapte pe care ne permitem, Domnule Preşedinte, să le supunem în mod special atenţiei Domniei Voastre:

Este vorba mai întîi de dorinţa puternic exprimată de unanimitatea Adunării, ca tot poporul şvab să fie reunit cu poporul român de civilizaţie superioară, pe care îl iubeşte şi pe care îl respectă şi de care se simte legat prin originea multora din fiii săi de rasă comună latină.

Secole de viaţă comună ne-au învăţat să apreciem pe vecinii şi conlocuitorii noştri la justa lor valoare şi experienţa din timpurile din urmă n-a făcut decît să ne întărească convingerea că numai unirea cu România va putea să ofere garanţiile suficiente pentru existenţa şi progresul nostru".[14]

Memoriul citat constitue un document important şi în ceeace priveşte precizarea că aşazişii "şvabi" din Banat în marea lor majoritate sînt descendenţi din colonişti francezi:

"Aceşti colonişti – arată memoriul delegaţiei şvabilor – au fost aduşi în cea mai mare parte a lor din Alsacia, Luxemburg şi din Lorena.

În mare parte de orgine franceză, dar cunoscînd ca şi populaţiile de frontieră cele două limbi: franceza şi germana, ei au fost supuşi unui regim de maghiarizare forţată, prin administraţia austro-ungară, prin şcoli, prin interzicerea limbii şi a cărţilor, prin influenţa preoţilor numiţi numai cu consimţămîntul Vienei şi al Budapestei".[15]

III.

Delegaţia şvabilor din Banat a fost primită în audienţă de Georges Clémenceau. Dr. Stefan Frecôt ne-a relatat astfel întrevederea sa cu marele om de stat francez:

"Georges Clémenceau ne-a primit cu o atenţie binevoitoare şi chiar

dela început m-a întrebat: - Dta ai un nume francez; mai sînt şi alţi şvabi în Banat cu astfel de nume care reaminteşte obîrşia lor? După răspunsul meu afirmativ, preşedintele mi-a mai pus o serie de întrebări: – Aceşti şvabi veniţi din Alsacia-Lorena au păstrat conştiinţa originei lor franceze? S-ar putea înfiinţa şcoli franceze pentru copiii lor? Dar intelectualii şvabi ce atitudine au faţă de Patria lor de origine?

Am dat lămuririle de cuviinţă şi apoi i-am prezentat memoriul nostru, pe care l-am expus în rezumat. Ascultînd cuvintele ce am rostit şi care exprimau dorinţa noastră fermă de alipire la România, Georges Clémenceau a promis tot sprijinul său cauzei şvabilor din Banat, deşi propaganda potrivnică a cercurilor imperialiste sîrbeşti – care pretindeau pe seama lor întreg Banatul inclusiv oraşul Timişoara – a fost foarte puternică".

Reîntors la Timişoara, dr. Stefan Frecôt a devenit centrul unor atacuri furibunde din partea şvabilor maghiarizaţi, conduşi de preotul Blaşcovici şi dr. Gaspar Muth.

Muth şi acoliţii săi au fondat partidul "autonomist" ("Autonomie Partei", care mai tîrziu a luat numele de "Volkgemeinschaft") şi care polariza acţiunile separatiste îndreptate împotriva României întregite. Luînd legătura cu unele cercuri ale saşilor din Transilvania, ei au vorbit în numele întregului "popor german", formînd acea pătură pe care mai tîrziu s-au sprijinit tendinţele imperialiste şi revanşarde ale Germaniei hitleriste.[16]

Era într-adevăr straniu a vedea pe Blaşcovici şi Muth, denumiţi de Victor Branişte ca "maghiaroni" care în timpul dominaţiei dualiste "nu au reclamat pe seama şvabilor nici cele mai elementare drepturi"[17], proclamîndu-se deodată campioni ai revendicărilor naţionale a şvabilor din Banat. Este cunoscut că sub dominaţia dualismului austro-ungar (1867-1918) şvabii nu aveau nici o şcoală medie germană în Banat.[18]

În contra acestor tendinţe separatiste pan-germane s-a ridicat dr. Stefan Frecôt, unul dintre fondatorii partidului poporului şvab, "Volkspartei", care a opus atitudinei negative şi centrifuge a "maghiaronilor" şi "autonomiştilor" un program de colaborare cu "partidele româneşti"[19]. De la început această grupare politică a şvabilor din Banat a colaborat cu partidul social-democrat din România, al cărui reprezentant, Francisc Tiron – deasemenea de origine franceză – a făcut parte din delegaţia şvabilor din Banat la conferinţa de pace din Paris. În anul 1919, dr. Stefan Frecôt a fost ales ca deputat independent în primul Parlament al României întregite. În curînd însă el s-a lăsat convins că nu poate apăra, fără concursul partidelor româneşti, adevăratele interese ale "şvabilor" din Banat, cari trebuiau în primul rînd feriţi de politica aventuroasă pan-germană cu care nu aveau nimic în comun. Şvabii, popor harnic, paşnic şi muncitor, nu doreau altceva

decît să trăiască în bună înţelegere cu poporul român. În al doilea rînd, Frecôt şi ceilalţi descendenţi din vechii colonişti francezi, cari constituiau marea majoritate a "şvabilor", nu aveau faţă de germani nici o atracţie deosebită care să fi mers pînă la adoptarea fără discernămînt a tendinţelor imperialiste germane. Opunerea şvabilor s-a manifestat mai tîrziu, în mod categoric, sub dominaţia hitleriştilor în Banat.[20]

IV.

Activitatea politică partinică a lui Frecôt încetează însă în curînd. Îl mai vedeam, după o scurtă colaborare cu partidul liberal şi partidul poporului al lui Averescu, în postura de vicepreşedinte al "Ligei contra cametei"[21], după care se retrage din viaţa politică militantă, pentru a se pregăti la o nouă confruntare de forţe întru apărarea "şvabilor" de marele pericol al imperialismului german care a culminat prin forma lui cea mai barbară şi odioasă: hitlerismul. Spre a putea opune un stăvilar penetraţiei tendinţelor pan-germane, prevestitoare ale nazismului, atît de străin firei şi concepţiilor de viaţă a populaţiei şvăbeşti, precum şi conştienţei lor că, la urma urmelor, ei nu sînt germani, ci de obîrşie framceză, dr. Stefan Frecôt a pornit acţiunea avînd ca scop readucerea descendenţilor foştilor colonişti din Alsacia-Lorena şi alte provincii franceze anexate de imperialismul german la vechea lor naţionalitate franceză.

Iată etapele acestei lupte:

1. La recensămîntul din 1927, locuitorii din comuna Tomnatic, jud. Timiş, unde aproape toţi "şvabii" sînt originari din Alsacia şi Lorena, se declară unanim de francezi.[22]

Rezultatul acestei atitudini din partea "şvabilor" din Tomnatic a fost destituirea din funcţiune a notarului comunei de către ministrul de interne a guvernului român care se găsea în pact electoral cu germanii din România. Aceştia vedeau cu ochi răi redeşteptarea naţională a foştilor colonişti francezi, mişcare care, dacă lua proporţii, ameninţa "unitatea germană".[23]

2. În acelaş an locuitorii comunei Tomantic cer guvernului român ca denumirea localităţii Tomnatic să fie schimbată în aceia de "Barthou" după numele omului politic francez, motivînd pe considerentul că în comuna Tomnatic trăesc locuitori cu numele Barthou înrudiţi cu ilustrul om de stat francez care şi el este orginar din Lorena.[24]

3. În anul 1933, cu ocazia serbării bicentenarului comunei Merţişoara, jud. Timiş, azi Carani, care purta numele primului guvernator al Banatului, francezul Claude-Florimond de Mercy, au fost invitaţi şi compatrioţii din Alsacia-Lorena. Universitatea din Nancy şi Academia Stanislas au trimis ca delegat la serbări pe profesorul francez André Rosambert care reîntors

în Franţa a publicat impresiunile sale pline de compasiune pentru soarta compatrioţilor săi aproape complet germanizaţi.[25]

4. În anul 1939 se constitue "Grupul Etnic German din România" – organizaţie hitleristă, care prin toate mijloacele posibile începînd cu prozelitismul şi sfîrşind cu constrîngerea a înscris din oficiu în rîndurile sale printr-un "recensămînt" al germanilor nu numai pe cetăţenii români de origine germană, ci pe toţi membrii familiilor din căsătorii mixte care vorbeau limba germană (cehi, slovaci, croaţi, maghiari etc.).[26]

Împotriva acestei recrutări forţate efectuate de hitlerişti, nimeni în afară de descendenţii coloniştilor francezi din Banat nu s-a opus. Aceştia, sub conducerea lui Frecôt, au prezentat un memoriu guvernului român pro-fascist al "Frontului Renaşterii Naţionale", cerînd ca minoritatea etnică a francezilor din Banat să fie recunoscută ca o grupare separată de aceia a germanilor din România, motivînd că majoritatea aşazişilor "şvabi din Banat sînt de origine etnică franceză.[27]

Din organizaţia etnică franceză urmau să facă parte toţi "şvabii" cari prin acte şi împrejurări de fapt suficient şi necesar dovedite, ca: numele franceze, conştiinţa naţională, locul de obîrşie etc., puteau dovedi că sînt descendenţi ai foştilor colonişti francezi veniţi din Alsacia-Lorena şi alte provincii franceze.

Delegaţia şvabilor de origine franceză condusă de dr. Stefan Frecôt a fost primită în audienţă de către miniştrii Argetoianu, Radian şi Giurescu, care şi-au arătat simpatia faţă de această iniţiativă – şi era firesc să aibă o atare atitudine cu gîndul la "tradiţionalele legături dintre Franţa şi România" – dar au opinat că o astfel de acţiune ar irita Germania (hitleristă) şi că deci, pentru moment, planul este irealizabil, fiind inoportun.[28]

5. Acţiunea curajoasă din 1939 a şvabilor de origine etnică franceză a provocat, după cum s-a prevăzut, o nervozitate în rîndurile cercurilor naziste din Banat, al căror "Gauleitung" din Timişoara a cerut intervenţia Ambasadei Reichului din Bucureşti pe lîngă guvernul român.

În privinţa aceasta există documente care atestă atît măsurile de reprimare întreprinse de cercurile oficiale hitleriste, cît şi atitudinea "şvabilor" de origine franceză care a avut caracterul unei adevărate mişcări de rezistenţă împotriva fascismului. Mulţi dintre membrii acestei mişcări au suferit represiuni, dela închisoare şi pînă la condamnare la moarte, pentru cutezanţa lor de a se declara francezi şi de a se opune hitlerismului.[29]

6. După eliberarea ţării noastre de sub dominaţia fascistă, ia naştere oficial "Asociaţia descendenţilor foştilor colonişti din Banat", recunoscută [ca] persoană juridică prin sentinţa Tribunalului Timiş-Torontal cu nr. 289 din 4 august 1945/ dosar nr. 811/ 1945.

Potrivit statutelor sale, Asociaţia a avut ca scop propagarea limbei şi culturei franceze printre "şvabii" de origine etnică franceză în vederea redobîndirei vechei lor naţionalităţi zugrumate în cursul secolelor prin deznaţionalizare forţată.[30]

7. În acelaş an Asociaţia a obţinut aprobarea pentru înfiinţarea unei grădiniţe de copii şi şcoli elementare de limbă franceză în comuna Tomnatic. Şcoala elementară franceză din Tomnatic a funcţionat pînă în anul 1948 cînd a fost desfiinţată, menţinîndu-se numai, pe un scurt timp, grădiniţa de copii.

Închiderea şcoalei elementare franceze din Tomnatic s-a produs în momentul în care erau în curs de înfiinţare alte două şcoli franceze, la Merţişoara/Carani şi Lovrin, cărora trebuia să [le] urmeze şcoli franceze sau cel puţin clase paralele franceze pe lîngă şcolile germane, în comunele unde trăiesc în mase compacte descendenţi ai foştilor colonişti francezi din Banat.

V.

Pe aceşti "şvabi" de origine franceză, dr. Stefan Frecôt şi colaboratorii săi Damas, Doron, Etienne, Renard, Cocron, Mebes şi alţii au vrut să-i readucă la matca neamului lor.

Dar acţiunea Frecôt, întîmpinată cu antipatie de germani şi cu duşmănie de hitlerişti, a fost privită după prăbuşirea nazismului ca o mişcare oportunistă avînd ca scop sustragerea unei pături a şvabilor dela regimul aplicat germanilor după zdrobirea fascismului. Obiectiv judecînd însă, pe baza documentelor incontestabile, s-a învederat, nu poate fi vorba de oportunism atunci cînd "şvabii" de origine franceză au opus o rezistenţă hitlerismului şi această atitudine era bine cunoscută.

Alţii şi-au pus, pe de altă parte, o serie de întrebări:

Nu pledează oare avocatul dr. Frecôt, în revizuire, un proces istoric definitiv pierdut? Este oare posibil ca după aproape două secole de înstrăinare, descendenţii foştilor colonişti francezi să revină la vechea lor naţionalitate, nu numai prin conştiinţa obîrşiei lor pe care o au, dar şi prin limba strămoşească? Nu se complac oare aceşti francezi desnaţionalizaţi în actualul lor statut etnic de "şvabi" şi în această situaţiune nu li se aplică oare adagiul juridic "Volenti nun fit injuria"?

Iată unele dintre nedumeririle celor care au privit şi continuă să considere cu scepticism eforturile Asociaţiei foştilor colonişti francezi din Banat.

Tratînd însă problema cu toată atenţia trebue să ne referim la împrejurarea că după Unirea din 1918 au existat în unele părţi ale

Transilvaniei comune curat româneşti ai căror locuitori au fost complect desnaţionalizaţi[31] prin apriga şi riguros organizata acţiune a şovinismului imperialist maghiar ce a culminat prin legea contelui Apponyi. Aceşti români mai ales din secuime, ca şi francezii din Banat, au păstrat doar numele neaoş şi conşiinţa obîrşiei lor, încolo au uitat complect limba lor naţională.

În ce priveşte pe românii din Ardeal, rănile cauzate de imperialismul şovin au fost vindecate în scurt timp după Unire prin şcoala românească.

Dacă s-ar fi înfiinţat şi pe seama "şvabilor" de origine franceză şcoli cu limba de predare franceză, situaţia era desigur alta decît cea de astăzi.

După cum am arătat[32], o mare parte a şvabilor găsiţi maghiarizaţi au fost readuşi la matcă, adică regermanizaţi. Greşala a fost însă a politicei şcolare de atunci care a dus la o matcă greşită pe şvabii de origine franceză. Ori, existenţa acestora ca francezi era notoriu recunoscută şi nu era oare normal ca poporul frate român să se sesizeze prin intelectualii şi politicienii lor de prezenţa în Banat a unei populaţii de origine latină, care trebuia ajutată prin înfiinţarea de şcoli pe seama lor, ca să-şi redobîndească vechea lor naţionalitate franceză?

VI.

Redeşteptarea naţională a "şvabilor" de origine franceză are acum, sub regimul nostru socialist, condiţii de reuşită pe care nu le-a avut în trecut. Astăzi fiecare cetăţean al ţării noastre este liber de a-şi declara naţionalitatea fără nici o constrîngere din partea statului. Dreptul de a folosi limba naţională este asigurat prin Constituţie tuturor naţionalităţilor conlocuitoare.

Liberi sînt deci "şvabii" de origine franceză să se declare francezi şi să solicite înfiinţarea pe seama lor de şcoli elementare şi grădiniţe cu limba de predare franceză.

Cultivarea limbii franceze şi a culturii lor naţionale alături de limba germană – cu o arie de circulaţie mai mare la "şvabi" – va contribui desigur la întărirea conştiinţei naţionale a concetăţenilor noştri de obîrşie franceză[33] strîns legaţi sufleteşte de poporul frate român. Ei n-au decît să urmeze pilda luminoasă a lui Stefan Frecôt, octogenarul de azi, căruia îi dedicăm aceste rînduri cu toată simpatia şi stima ce i-o datorăm, pentru activitatea sa de luptător al cauzei poporului român, cu care s-a identificat, şi ca luptător pentru cauza redeşteptării naţionale a poporului frate francez din Banat.

Timişoara, august 1968

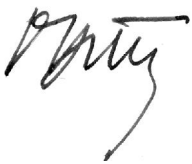

Dr. Emil Botiş

NOTE

[1] Acest adevăr este recunoscut şi de istoriografii şvabi din Banat: "Unsere Ahnen – scrie Nicolas Hess (op. cit., p. 29) – die zumeist Franzosen un wenige Deutsche waren, sind hauptsächlich aus Lothringen, aus den Umgebungen von Marsal, Metz und Saarburg gekommen". Dr. Peter Schiff, în monografia comunei Merţişoara/ Carani, reaminteşte concetăţenilor săi originea lor în următorii termeni: "Die französischen Namen der eingewanderten Familien, die teilweise französische Bennenung der neuen Ansiedlung selbst, bieten unerschütterlichen Beweis dafür, dass das französische Element... hervorherschend war, und wenn die Historiker unserer Ortschaften in neuester Zeit dies bei den meisten Gemeinden unserer engeren Heimat betonen müssen dass stets über 50 % der Befölkerung aus den obenerwänten Gebieten stammt, müssen wir es auch offen und ehrlich bekennen dass der grösste Teil der banater Schwaben, aus den einstigen kaiserlichen Provinzen Stammt, welche damals einen französischvölkischen Character hatten und wenn wir in allgemeinen die Urheimat der "Banater Schwaben" geographisch festlegen wollen müssen wir in erster Reihe auf Elsass-Lothringen, Luxemburg, Trier hindeuten" (op. cit., p. 13).
Numele franceze ale familiilor imigrate, preponderenţa denumirilor franceze ale noilor aşezări înseşi, dau indicii indiscutabile asupra faptului că elementul francez a predominat şi dacă istoricii contemporani ai aşezărilor noastre în mica noastră Patrie, chiar şi din cele mai neînsemnate sate, stăruie asupra acestui fapt, acesta se datorează împrejurării că peste 50% din populaţia acelor sate sînt din acele provincii (Alsacia, Lorena, Luxemburg şi Trier – nota dr. E.B.), iar noi trebuie de asemenea să recunoaştem mereu şi cinstit că cea mai mare parte a "şvabilor din Banat" sînt originari din vechile provincii imperiale care atunci aveau un caracter popular francez şi deci dacă noi căutăm în general să stabilim geograficeşte patria de origine a "şvabilor din Banat" trebue să ne gîndim în primul rînd la Alsacia, Lorena, Luxemburg şi Trier. Asupra problemei colonizărilor francezilor în Banat vezi: Emile Botis: Recherches sur la population française du Banat, Timişoara, 1946, pp. 132, şi autorii citaţi acolo, v. şi dr. Emil Botiş: Consideraţii asupra colonizărilor în Banatul secolului al XVIII-lea cu privire specială asupra populaţiei aduse din Alsacia şi Lorena, Timişoara, 1967, mss pp. 24.

[2] Colonizările în Banat ale unei populaţii franceze din acele provincii imperiale au avut caracterul unor adevărate deportări, unite cu o dislocare a populaţiei băştinaşe, în dublul scop: a) întărirea elementului german în provinciile franceze cucerite de Casa de Austria, prin îndepărtarea autohtonilor şi b) germanizarea provinciei străvechi daco-romane prin colonişti "şvabi". Francezii fiind amestecaţi cu germanii, deznaţionalizarea primilor cu ajutorul şcolilor şi prin presiunea administraţiei germane a devenit fatală. Pe de altă parte, românii fiind alungaţi din satele lor şi înlocuiţi cu coloniştii, s-a crezut în posibilitatea germanizării Banatului.

[3] V. "Délégation des souabes du Banat à la Conférence de la Paix: Mémoire présenté à la Conférence de la Paix – L'unité du Banat. Situation Economique du Banat –

avec un carte" – Paris, Août 1919 (v. textul integral al memoriului tradus în l. română la anexa I). Atitudinea hotărîtă a "şvabilor" din Banat conduşi de dr. Stefan Frecôt a provocat un viu interes şi satisfacţie deosebită în rîndurile conducătorilor politici de atunci. Însuşi regele Ferdinand, vizitînd la 11 noiembrie 1923 oraşul Timişoara, s-a adresat lui Frecôt, prezentat de ministrul palatului Mişu, cu următoarele cuvinte: – "Dvs. sînteţi acela care după armistiţiu aţi plecat la Paris ca să propagaţi alipirea Timişoarei către România?" – "Da – răspunse Frecôt – eu însă la Paris am agitat pentru integritatea Banatului, ca apoi întreg Banatul să fie alipit României" – v. Emil Grădinariu şi Eugen Bugel: Album comemorativ, Timişoara, 1928, coala 5. V. şi "Temesvarer Zeitung" nr. 255 din 14 nov. 1923, p. 1.

[4] V. Emile Botiş: op. cit., p. 23 şi urm. – Rezistenţa francezilor din comuna Tomnatic împotriva germanizării forţate – ce a început prin desfiinţarea şcolii franceze şi numirea în comună a unui preot german a dat naştere unei revolte. Preotul german a fost alungat cu pietre, fugind din comună, după care capii rebeliunei au fost încarceraţi şi pedepsiţi cu "25 lovituri de băţ". – În lucrările istoricului şvab Georg Reiser, el însuşi de origine franceză prin mama Doron, se dau ample detalii asupra rezistenţei populaţiei franceze din Tomnatic în contra germanizării. – Abia s-a terminat "şvabizarea", un nou val de desnaţionalizare s-a abătut asupra descendenţilor foştilor colonişti francezi din Banat: maghiarizarea. Asupra acesteia v. **dr. Michael Kautsch**: Geschichte im Leben des banater deutschen Volkes, Timişoara, 1939, **Nik. Hans Hochl**: Das deutsche Banat, **Victor Orendi-Homenau**: Madjarisches, Allzumadjarisches, ein kleiner Beitrag zum Minderheitenfrage in Ungarn, Bucureşti, 1940, **Jászi Oszkár**: A nemzeti államok kialakulása és a nemzetiségi Kérdés, Budapest, 1912, v. şi Emil Botiş: Consideraţii asupra colonizărilor populaţiei aduse din Alsacia şi Lorena, Timişoara, 1967, ms, p. 24. – Situaţia în care s-au găsit descendenţii foştilor colonişti francezi din Banat la sfîrşitul secolului XIX şi la începutul veacului nostru a fost descrisă şi studiată în numeroase lucrări valoroase dintre cari citǎm: **Georg Reiser**: Der Sprachenwandel in den Banater Franzosendörfen/ Schimbările lingvistice în comunele franceze din Banat/ Sonderabdruch aus den Neuen Heimatblättern, Jahrgang III. 1938, Heft. 1-2, Budapest, **R. Recouly**: Les villages français du Banat", articol publicat în ziarul parizian "Le Temps", 1902. Acest articol a fost reprodus în limba germană în ziarul "Temesvarer Zeitung" din Timişoara, nr. din 17 şi 18 ianuarie 1903. – Recouly demască procedeele administraţiei din monarhia austro-ungară care a urmărit sistematic germanizarea şi apoi maghiarizarea francezilor din Banat, ceea ce le-a şi reuşit. Dar cel mai vechi studiu asupra problemei coloniştilor francezi din Banat este lucrarea lui **Louis Hecht**: „Les colonies lorraines et alsaciennes en Hongrie", în Mémoires de l'Académie de Stanislas, Nancy, 1878. **Raul Chélard**, un alt publicist francez care cu 8 ani înainte de Recouly a vizitat la 1894 coloniile franceze din Banat, a publicat impresiunile sale într-o lucrare intitulată „La Hongrie Millénaire", Paris, 1896. El arată că în comuna Tomnatic a mai găsit cîţiva moşnegi care vorbeau încă limba franceză (op. cit., p. 222). De la bătrînii din comună Chélard a auzit

că părinţii lor, între ei, vorbeau limba franceză. Îndată ce se apropiau însă de ei tinerii germanizaţi, ei întrerupeau conversaţia, prevenind conspirativ pe intrerlocutori cu un vigilent „psst". – Asupra politicii de germanizare a Casei de Austria practicată asupra naţionalităţilor din fostul imperiu, v. scrisoarea lui Iosif al II-lea adresată la 26 aprilie 1784 cancelarului conte Eszterházy, în **Szilágyi Ferencz**: „A germanizálás története a két magyar hazában II Jozsef alatt"/ Istoria germanizărilor în cele două ţări maghiare sub Iosif al II-lea, Budapesta, 1876. Sub „cele două ţări maghiare" autorul a înţeles Ungaria şi Transilvania.

[5] Date comunicate de dr. Stefan Frecôt.

[6] „Egyetemi Lapok"/ Foaia Universitară, organ al federaţiei studenţilor din Ungaria, Budapesta, anul XXVI, nr. 18 din 1913, p. 5.

[7] La invitaţia lui Petru Groza, membru activ al Societăţii Studenţilor Români din Budapesta, Stefan Frecôt participă la manifestările cultural-naţionale ale studenţimei române din capitala Ungariei. Mai tîrziu, cei doi prieteni s-au întîlnit des în casa doctorului Drăgan din Timişoara (relatări primite dela dr. Stefan Frecôt). Vasile Gojdu a fost un alt prieten român al lui Frecôt din timpul studenţiei sale. Primul avînd "o chestiune de onoare", Frecôt, campion la scrimă, l-a secondat ca martor (idem).

[8] Adunarea a avut loc la 10 august 1919 la Timişoara. Alături de dr. Stefan Frecôt, dr. Andrei Buschmann, Francisc Tiron şi Thomas Fernbacher, sînt şi semnatarii memoriului şvabilor, prezentat la Conferinţa de Pace de la Paris.

[9] În legătură cu poziţia şvabilor în problema Banatului v. articolul intitulat „Două curente politice ale poporului şvăbesc", publicat în ziarul *Nădejdea* din Timişoara, anul II, nr. 271 din 9 septembrie 1922, în care se arată că „poporul şvăbesc din Banat este condus în viaţa politică de două curente cu totul opuse: acel propagat de gruparea populară reprezentînd majoritatea şvabilor care sînt prieteni ai românilor şi acel al şvabilor strînşi într-un partid aşanumit „autonomist". Scriitorul şvab Victor Orendi-Homenau, întrebat de ziaristul dela *Nădejdea* ce crede despre cele două curente, a spus următoarele: „Trăim cu toţii într-o casă comună. Geamurile casei noastre sînt în mare parte sparte de viscolul care ne loveşte din afară. Datoria noastră a tuturor, a românilor, cît şi a germanilor, ungurilor şi altor naţionalităţi care convieţuiesc în această casă, este să astupăm geamurile sparte şi să ne întărim această casă care este România de azi, iar nu să spargem alte geamuri ca vijelia ameninţătoare să intre mai uşor şi să ne nimicească în propria noastră casă". În continuare ziarul denunţă atitudinea conducătorilor şvabilor „autonomişti", pe dr. Gaspar Muth şi pe canonicul Blaskovics Ferencz, fost deputat în Parlamentul din Budapesta şi preşedinte al băncii „Schwäbischer Zentral Bank" din Timişoara, care au plecat în Statele Unite ale Americii unde în diferite oraşe locuite de şvabi originari din Banat, ca Trenton, Philadelphia, Chicago, Detroit, Cleveland şi altele au organizat întruniri publice, distribuind manifestul intitulat „Salutări din Banat / Ungaria de Sud" (sic) în care se arată că „Noi (adică Muth şi Blaskovics, n.n.) sîntem trimişi aici de sătenii noştri bănăţeni, aşa numiţii «şvabi maghiari»... ca să întărim legăturile poporale culturale şi economice...". În concluzie, ziarul "Nădejdea" îşi exprimă mirarea şi

dezaprobarea faţă de îndrăzneala lui Muth şi Blaskovics de a situa, după Unirea cu România, pe şvabii bănăţeni în „Ungaria de Sud". – Sociologul bănăţean dr. Cornel Grofşoreanu, încă înainte de înfiinţarea Institutului Social Banat-Crişana, pe care l-a condus timp de două decenii, într-un articol publicat în ziarul "Banatul Românesc" din Timişoara, nr. 74 din 27 iunie 1920, sub titlul „Politica şvabilor din Banat", demască uneltirile şvabilor autonomişti conduşi de Gaspar Muth, „cari pînă bine de curînd erau cei mai înflăcăraşi aderenţi ai maghiarilor şi care au lucrat din răsputeri la desnaţionalizarea şvabilor" pentru ca apoi să devină „cei mai entuziaşti şvabi", tocmai ei, care „sub stăpînirea maghiară nici cele mai elementare drepturi nu le reclamau pentru conaţionalii lor".

[10] V. articolul scris de dr. Stefan Frecôt şi publicat în "Banater Tagblatt", nr. 112, din 1 iulie 1920, sub titlul "Zum Generalstabsbericht der «Swäbischer Volkspresse»"/ Cu privire la raportul statului major al «presei şvăbeşti», în traducere şi text integral la Anexa II.

[11] V. articolul scris de dr. Stefan Frecôt şi publicat în ziarul "Deutsche Wache", organ al partidului german-şvab din Banat, Timişoara, nr. 137, din 27 septembrie 1919, sub titlul "Die Banater Frage vor der Friedenskonferenz"/ Problema Banatului în faţa Conferinţei de Pace, în traducere şi text integral la Anexa III.

[12] Prezenţa delegaţiei şvabilor din Banat la Conferinţa de Pace din Paris este semnalată de cotidienele "L'Eclaire", nr. 11224 din 29 august 1919, "Journal des Débats" nr. 242 din 30 august 1919 şi de alte ziare parisiene. – "Journal des Débats" în cronica publicată pe prima pagină sub titlul "La Conférence de la Paix", scrie între altele următoarele: "Une délegation des souabes du Banat est arrivé à Paris sous la conduite de M. Etienne Frecôt, ancien émigré français. Les socialistes souabes sont représentés dans cette délegation par M. François Timon, également d'origine française. Un mémoire a été présenté à la Conférence de paix, demandant le rattachement du Banat tout entier à la Roumanie". Aceeaşi informaţie a fost publicată şi în cotidianul "Le Petit Parisien", nr. 15.544 din 30 august 1919.

[13] Dintre materialele documentare elaborate de către delegaţia română la Conferinţa de pace, citãm: „La Roumanie devant le Congrès de la Paix. Le Banat de Temeshvar", Paris, fără dată, Imp. Dubois & Bauer, pp. 38, cu statistici şi hărţi etnografice şi economice; Idem, Le Banat de Temeshvar ne peut pas être partagé, Paris, 1919, pp. 8; **Traian Vuia**: Le Banat/ Timishana, Paris, 1918, p. 30, cu un tablou şi o hartă; **Georges G. Mironesco**: Le problème du Banat, Paris, 1919, p.61, cu o hartă etnografică în culori; **Traian Lalesco**: Le problème ethnographique du Banat, Paris, 1919, p. 48, cu 4 tabele statistice şi o hartă; Revista bilunară "La Transylvanie", organ al Comitetului naţional al Românilor din Transylvania şi Bucovina, anul I, 1918; "Bulletin d'Information Roumaines", Paris, 1919; **Ed. Guérive**: La Bucovine et le Banat, Paris, 1918, p. 54.

[14] V. Memoriul, Anexa I.

[15] V. şi Etienne Frecôt: Les Français du Banat, Timişoara, 1945, p. 16.

[16] Ibidem, p. 5 şi nota 19 infra.

[17] V. Grofşoreanu, loc. cit., nota 9.

[18] V. studiul „Germanii din Banat" de **Francisc Kräuter**, publicat în volumul "Transilvania, Banatul, Crişana şi Maramureşul. 1918-1928", Bucureşti, 1929, vol. 2, p. 639 şi urm.

[19] Această colaborare a fost criticată de presa şvabilor autonomişti. Astfel ziarul "Swäbische Volkpresse", nr. din 13 iunie 1924 sub titlul „Frecôtisten – Ein Nekrolog", prezintă partidul "Volkspartei" întemeiat de dr. Frecôt şi pactul încheiat cu partidele româneşti ca destrămare a "unităţii germane". Dimpotrivă, atitudinea "partidului poporului" al şvabilor din Banat este salutată de ziarul "Temeswarer Zeitung" din 16 ian. 1925 (v. Anexa IV). Presa din Capitală subliniază de asemenea gestul majorităţii şvabilor din Banat. Astfel, ziarul "Viitorul", organ al partidului liberal, este de părere că "hotărîrea partidului popular şvăbesc dela 2 ianuarie 1925 este o lovitură adusă politicei de germanism pusă la cale şi susţinută de saşi" şi că "renunţarea partidului popular şvăbesc la solidaritatea germanică nu poate rămîne fără rezultat în ce priveşte atitudinea viitoare a minorităţii germane din România" – v. R.M. Bărbosu: *Problema şvabilor din Banat*, Timişoara, 1947, care reproduce în facsimil articolul din ziarul "Viitorul". V. şi articolul editorial al ziarului "Românul" din 11 decembrie 1944, în care se arată poziţia şvabilor din Banat în luptele politice din trecut. De asemenea, ziarul "Nădejdea" din Timişoara, nr. 478 din 25 februarie 1925 menţionează că partidul poporului şvab condus de profesorul dr. Mihail Kautsch şi avocatul dr. Stefan Frecôt nu a admis amestecul saşilor din Ardeal în chestiunile Banatului. În declaraţia dată acelui ziar, dr. Kautsch, făcînd aluzie la aşa-zişii "maghiaroni", se întreabă: "Chiar şvabilor voiesc să se impună drept conducători călăii lor?".

[20] V. asupra mişcării de rezistenţă a şvabilor de origine franceză: dr. Stefan Frecôt, op. cit., pp. 6-8; dr. Emil Botiş, op. cit., pp. 35-43 şi documentele publicate în facsimil. V. şi nota 29 infra.

[21] În apelul său către alegătorii din Timişoara, "Liga contra cametei", condusă de C. Argetoianu declară război tuturor partidelor politice din România "care cred că pot să mai mintă şi să jefuiască lumea prin dobînzi barbare şi prin furtul banului public. În contra tuturor şi pentru dreptate şi desrobirea noastră pornim la luptă dreaptă cu credinţa că avem în sprijinul nostru plugărimea şi toată lumea muncitoare".

[22] V. lista nominală a locuitorilor din comuna Tomnatic cari, la acest recensământ s-au declarat francezi (Anexa V).

[23] Date primite dela dr. Stefan Frecôt. Ziaristul R.M. Bărbosu în broşura citată menţionează că a fost schimbat primarul comunei Tomnatic pentru "vina" de a nu fi împiedecat pe locuitorii comunei să-şi declare adevărata lor naţionalitate.

[24] V. ziarul "Universul" nr. 354 din 29 decembrie 1934.

[25] V. **André Rosambert**: "Villages lorrains en Roumanie", în revista L'Illustration din Paris, nr. 4784 din 24 noiembrie 1934, pp. 424-425. În acel articol, profesorul francez comunică impresiunile sale pline de amărăciune văzînd în comuna bănăţeană Merţişoara/ Carani desnaţionalizarea compatrioţilor săi loreni sub puternica presiune a germanismului imperialist, camuflat în acea epocă în dosul

firmei "Verein für das Deutschtum in Ausland". Această organizaţie pan-germană din Berlin revendica apartenenţa etnică germană a tuturor "şvabilor" din Banat, indiferent de originea lor etnică. Spre consolarea sa, destul de slabă, André Rosambert a găsit suficiente dovezi cu privire la ataşamentul descendenţilor foştilor colonişti francezi către vechea lor naţionalitate – v. articolul in extenso tradus în l. română la Anexa VI. Profesorul francez a scris de asemenea următoarele cuvinte în Cartea de Aur a serbărilor bicentenarului comunei Merţişoara din 15-16 septembrie 1934: "L'Université de Nancy et l'Academie de Stanislas qui m'ont fait le grand honneur de me déléguer à ce Bicentenaire souhaient, de tout leur coeur, un hereux avenir dans la Patrie Roumaine aux habitants de Mercydorf-Merţişoara, parmi lesquels tant – et j'ai été hereux qu'ils s'en souvient – sont les enfants de Lorraine et d'Alsace". – Publicistul francez Georges Oudard, condus de colegul său român Gheorghe Luca, a vizitat de asemenea la scurt interval după profesorul Rosambert pe descendenţii foştilor colonişti francezi din Banat. Într-un interviu acordat ziarului "Universul" din Bucureşti, nr. 354 din 29 dec. 1934, Georges Oudard a asociat glasul său la strigătul de alarmă anunţînd pericolul expansiunei imperialismului german, care tindea chiar şi la nimicirea conştienţei obîrşiei naţionale ce le-a mai rămas francezilor din Banat, contopiţi în masa "şvabilor". G Luca (v. "Memoriu asupra încercărilor neizbutite ale «şvabilor» de origine franceză din Banat de a se constitui în trecut ca minoritate franceză", Timişoara, 1967, mss, p. 4) relatează astfel întîlnirea lui Ouard cu "şvabii" francezi din Tomnatic: "În drum spre primărie ne ţine calea un bătrîn impunător de peste 80 de ani. Radia de bucurie abia reţinută. «Wer ist der französische Journalist?» – «Der Herr da», îi răspund, prezentînd pe G. Oudard. Bătrînul se dă doi paşi înapoi, se uită cu atenţie la străin şi-i spune aproape lăcrimînd: «So schauen sie mich an, ich bin auch ein Franzos».

[26] Asupra luptei duse de cetăţenii români pentru redobîndirea vechei lor naţionalităţi prin procese purtate la instanţa de jurisdicţie administrativă Timişoara, v. dr. Emil Botiş: Declararea şi rectificarea naţionalităţii potrivit Statutului naţionalităţilor, Timişoara, 1947, p. 24. Se arată în această lucrare situaţia unor cetăţeni români de origine etnică cehă ca Bezsperszka, Czerbanic, Czermak, Hanacsek, Hladnic, Klimek etc., sîrbă ca Parics, Kristics, Krupics, Unger etc., franceză ca Oberten/ Aubertin, Barthou, Cocron, Duron, Etienne, Iller/ Hilaire, Jaque/ Jacques etc., conscrişi drept germani, şi eforturile lor de a-şi redobîndi vechea naţionalitate. Toate aceste elemente eterogene au fost recensate de "Grupul Etnic German din România" ca germane, pe cale de liste întocmite de "ortsleiterii" hitlerişti, fără să mai ceară cetăţenilor petiţiune individuală, prin care aceştia ar fi aderat în scris la "Grupul Etnic German" şi la politica sa. Asupra prozelitismului german din timpul dictaturei fasciste, v. dr. Emil Botiş, *op. cit.*, Recherches, pp. 35, 45-50 şi hotărările Curţii Administrative Timişoara în: dr. Emil Botiş, *op. cit.*, Statutul Naţionalităţilor. Acest Statut, opera eminentului sociolog român, prof. M. Vlădescu-Răcoasa, a adus în privinţa rectificării aparenţelor false create de imperialismul pan german o valoroasă contribuţie.

[27] V. textul memoriului în arhiva dr. Frecôt.

[28] V. dr. Stefan Frecôt, *op. cit.*, p. 6.

[29] V. documentele publicate în fotocopie în lucrarea sa citată (Recherches), pp. 36-41. Iată conţinutul lor: "Grupul Etnic German din România «Gauleitung Banat», cu adresa nr. 2627/ 1939, atrage atenţia asupra faptului că «în mai multe ziare şi mai ales în ziarele evreeşti scrise în limba maghiară, dar şi în emisiunile postului de radio Londra s-a difuzat ştirea că în comunele Triebswetter/ Tomnatic şi Gottlob a pornit o mişcare al cărei scop este dovedirea originei franceze a locuitorilor din comunele menţionate». «Sîntem convinşi – scrie gauleiterul – că nici un compatriot al nostru nu a căzut într-o ideie atît de absurdă. Cu toate acestea, vă rugăm a întreprinde cercetări pentru a stabili dacă nu cumva un element corupt şi subversiv ar fi făcut, fiind plătit, o atare declaraţie în faţa reprezentantului ziarului evreesc». Celelalte 2 documente conţin adresele aceluiaş Grup Etnic German, organizaţia locală Baratzhausen/ Bărăteaz, în care cetăţeanul Mihail Mebes din localitate este denunţat ca un element duşmănos germanilor şi sabotor (adresa nr. 2546/ 1942), care ţine legături cu Consulatul francez, propagă boicotarea şcolilor germane şi opunerea faţă de recrutarea pentru trupele S.S. "În urma acestei propagande ostile – se scrie în adresa nr. 1825/ 1942 – putem conta pe un eşec – "fiasco") de 99% în comună". Persecuţiile "şvabilor" de origine franceză au continuat în tot timpul dominaţiei fasciste în Banat. Unii dintre "şvabii" care au refuzat să se înroleze în armata germană s-au camuflat în regimentele româneşti, iar alţii, duşi cu forţa, au căutat să se salveze cu riscul vieţii lor. Astfel, "şvabul" de origine franceză Vetier dezertînd din trupele S.S. ale Germaniei hitleriste, a reuşit să se refugieze în România. Prins însă de "Gestapo", a fost executat la Belgrad – v. dr. Etienne Frecôt, *op. cit*, p. 7. În ce priveşte boicotarea şcolilor germane, se ştie că în repetate rînduri "şvabii" de origine franceză au cerut înfiinţarea de şcoli elementare cu limbă de predare franceză. Ei au reuşit pînă la urmă să aibă imediat după eliberarea ţării noastre de sub dominaţia fascistă o şcoală cu predare franceză în comuna Tomnatic. Este semnificativ faptul că după ce aseastă şcoală a fost desfiinţată în anul 1948, mai ales din cauza lipsei de cadre didactice, dar şi sub presiunea "şvabilor germani", locuitorii din comuna Tomnatic au cerut ca în locul şcoalei elementare franceze desfiinţate să se înfiinţeze o şcoală cu limba de predare română, ceeace însă, în mod surpinzător, autorităţile şcolare de atunci nu au admis. Astfel şi copiii descendenţilor foştilor colonişti francezi urmează şcoala germană din Tomnatic.

[30] V. dr. Etienne Frecôt, op. cit., "Avant-propos"/ Prefaţă.

[31] Ştefan Meteş, în *Transilvania, Banatul, Crişana şi Maramureş. 1918-1928*, vol. II, p. 762, relatează vizita capului bisericii gr. ort. Române din Ardeal în protopiatele Sf. Gheorghe şi Oituz, unde s-au găsit români care, fiind desnaţionalizaţi, au uitat cu desăvârşire limba română şi cu cari vizitatorii au vorbit în limba maghiară.

[32] V. dr. Emil Botiş, *op. cit.*, "Recherches", p. 65.

[33] Conştiinţa franceză a şvabilor de origine franceză din Banat este vie şi astăzi. Întruchipată de octogenarul lor conducător dr. Stefan Frecôt, acesta n-a ezitat ca

în numele său propriu să salute pe Generalul Charles de Gaulle, Preşedintele Republicii Franceze, cu ocazia vizitei sale în România din mai 1968, prin telegrama în care se arată că descendenţii vechilor colonişti din Alsacia şi Lorena "n-au uitat originea lor". Preşedintele, prin reprezentantul său în România, a mulţumit pentru salut şi amintirea originei lor descendenţilor colonişti francezi din Banat.

ANEXA III la textul lui Emil Botiş 1968

Deutsche Wacht

Organ der Deutsch-Schväbischen Volkspertei nr. 137/27 sept. 1919

Problema Banatului la Conferinţa de Pace

de dr. Stefan Frecôt avocat
Timişoara

Apartenenţa Banatului a preocupat mult Conferinţa de Pace chiar de la începutul tratativelor în legătură cu problema Banatului, căci asupra acestui ţinut au ridicat pretenţii atît România, cît şi Sîrbia. La început sîrbii au pretins întreg Banatul, motivînd că ei au drepturi istorice asupra acestuia, întrucît Banatul a constituit dintotdeauna un centru al mişcării culturale şi religioase a sîrbilor. În continuare sîrbii au susţinut că şesul Banatului prezintă pentru ei o chestiune de interes vital, întrucît fără această cîmpie Sîrbia n-ar avea suficiente cereale. În sfîrşit Sîrbia a invocat motive strategice în sensul că fără Banat, în caz de agresiune, valea Moraviei şi capitala Belgrad ar cădea uşor în mîinile duşmanului.

Acestea au fost principalele argumente ale sîrbilor în cursul dezbaterilor. Românii însă s-au referit la tratatul de la 1916, în baza căruia România a intrat în război, şi au mai invocat principiul etnografic, că adică în Banat românii sînt în majoritate relativă şi au insistat asupra dreptului de autodeterminare a popoarelor, propunînd instituirea unui plebiscit pentru întreg Banatul, declarînd că rezultatul acestui plebiscit îl va cons[id]era obligatoriu.

România a susţinut totdeauna că Banatul este indivizibil şi că o împărţire a lui ar fi contrară interesului întregului popor, căci ar aduce după sine un regres economic pentru întreg Banatul. Mai departe a susţinut că aplicarea strictă a principiului etnografic în Banat este imposibilă, întrucît aci locuiesc împreună cele mai diferite naţionalităţi. Sîrbia afirmă că Banatul nu a constituit niciodată o unitate, întrucît a fost împărţită în trei comitate (judeţe).

Mai tîrziu Sîrbia şi-a redus pretenţiile numai asupra judeţelor Torontal şi Temiş, iar plebiscitul nu l-a acceptat pentru faptul – susţin ei – că atunci ar decide germanii soarta Banatului, ceea ce ei nu pot admite ca fostul inamic să decidă între doi aliaţi. România a protestat împotriva propunerii de a nu se ţine seama de dorinţa poporului şvab şi a accentuat că este contra principiilor de bază ale conferinţei de pace de a răpi dreptul unui popor de a-şi exprima în mod liber voinţa.

Acesta a fost în linii mari mersul tratativelor în urma cărora Zehnerrat a stabilit imposibilele (nedreptele) graniţe actuale. Această hotărîre a fost acceptată şi de Fünferrat pe motivul că în vestul Banatului sîrbii ar fi în majoritate. La această hotărîre au avut influenţă mare şi interesele economice ale unei mari puteri, căreia România nu a fost dispusă să-i cedeze independenţa sa economică.

Această graniţă (hotărîre) bineînţeles că România nu a acceptat-o întrucît aceasta îi tăia căile pe ape (navale) şi principalele linii ferate ale Banatului, deci făcea imposibil tot traficul cu străinătatea. Totodată această graniţă ar fi însemnat şi un regres al industriei şi comerţului şi ar fi fost egală cu ruinarea economică a Banatului.

Cu toate că la conferinţa de pace s-a vorbit despre garanţii internaţionale cu referire la liberul comerţ al întregului Banat, ştie oricine – care cunoaşte sîrbii – ce înseamnă garanţiile sîrbeşti.

Delegaţia trimisă de şvabii din Banat la conferinţa de pace a aflat chestiunea Banatului aranjată (rezolvată) în forma ei actuală. Delegaţia a întocmit un memorandum pe care l-a înaintat imediat conferinţei. În acest memorandum s-a arătat imposibilitatea împărţirii Banatului, arătînd totodată cît este de nedurabilă (de ineficientă) această împărţire, întrucît contravine intereselor şi voinţei popoarelor conlocuitoare de aci. Bazată pe cererea poporului şvab, delegaţia a cerut alipirea întregului Banat la România, accentuînd în special că românii şi şvabii formează (deja) 2/3 parte a întregii populaţii a acestui ţinut, de unde la aplicarea dreaptă a principiului etnic este de a se alipi întreg Banatul la România. În continuare au mai fost accentuate interesele economice, care sînt de asemenea contrare împărţirii Banatului.

Delegaţia şvabilor bănăţeni, într-o convorbire avută cu reprezentanţii marilor puteri şi cu membrii *Zehnerratului*, au descris exact situaţia Banatului, accentuînd în mod special urmările nefaste ale actualei împărţiri.

Membrii conferinţei au apreciat întru totul argumentele invocate şi au promis că vor respecta dorinţa poporului şvab, dacă această chestiune se va mai ivi pe ordinea zilei.

Poporul şvab prin acest gest conştient şi energic a adus un serviciu real nu numai românilor, dar tuturor popoarelor conlocuitoare din Banat.

Din punctul de vedere al şvabilor acest pas este de foarte mare importanţă, căci a fost pentru prima dată că poporul şvab din Banat şi-a cerut drepturile, afirmîndu-se ca un popor conştient, independent şi prin aceasta a recunoscut toată lumea că aci trăieşte un popor care are o voinţă naţională peste care nu se poate trece şi care este imposibil a nu fi luat în seamă.

Că această cerere (susţinere) a reprezentanţilor şvabi a fost sprijinită de oameni de stat români o dovedeşte faptul că autorităţile române n-au văzut nici un pericol în faptul ca şvabii să formeze un popor independent în statul român, fapt care îl privim cu optimism şi încredere în ce priveşte viitorul nostru (al şvabilor) în statul român.

Mulţumiri speciale şi încredere (recunoştinţă) deplină datorăm ministrului de externe Vaida Voevod şi ambasadorului Mişu, care prin sfaturile şi informaţiile despre situaţia diplomatică (politică) ne-au fost de mare folos.

La convorbirile cu membrii conferinţei de pace ne-am putut convinge că în timpul dezbaterilor cu privire la Banat, Ungaria nu a fost niciodată pomenită (adusă în combinaţie), aşa că zvonurile ivite în legătură cu aceasta au fost cu totul neîntemeiate. Am avut ocazia să aruncăm o privire şi asupra discuţiilor anterioare referitoare la Banat, dar ne-am putut uşor convinge că despre alipirea Banatului la Ungaria nu a fost niciodată vorba (keine blasse Idee).

Aceasta se bazează pe următoarele:

Conferinţa de pace – cînd a fost vorba de Austro-Ungaria – s-a bazat pe principiul etnic, bineînţeles atîta cît s-a putut respecta acest punct de vedere. În ce priveşte Ungaria, s-au luat ca bază datele statistice maghiare din 1910. Conform acestei statistici, Banatul are cca un milion şi jumătate de locuitori, dintre care cca 600.000 români, 400.000 germani, 280.000 sîrbi şi 200.000 maghiari. Aşadar uşor se explică – judecînd după principiul etnic – de ce nu poate fi luată în considerare Ungaria. La aceasta se mai adaugă şi tulburările de la începutul revoluţiei, care nu au fost nicidecum propice pentru cîştigarea de partea sa a conferinţei de pace. În Paris se nutreşte părerea că poporul maghiar nu este în stare să constituie un stat independent şi cu atît mai puţin se crede că ar putea anexa alte popoare la viitorul stat maghiar. Aceasta este părerea cercurilor competente.

Situaţia referitoare la Banat este aşadar următoarea: partea Banatului care este ocupată de români se atribuie definitiv României şi este deja cuprinsă în condiţiile de pace cu Ungaria.

Acum mai poate fi vorba numai despre aceea că România, care nu admite împărţirea Banatului şi întrucît chiar şi între membrii conferinţei de

pace se află mulţi adepţi ai indivizibiltăţii Banatului, România totuşi nu primeşte întreg acest ţinut. Aceasta cu atît mai probabil cu cît şi Sîrbia are mare interes să ajungă la o înţelegere cu România (în această privinţă).

Cu această soluţionare a chestiunei Banatului, adică cu alipirea lui la România, pot fi mulţumite toate popoarele Banatului.

Din punct de vedere economic este soluţia cea mai favorabilă şi perspectivele de viitor pentru propăşirea economică a României sînt de cel mai bun augur. Valorile româneşti cresc vertiginos în străinătate şi cursul leului creşte din zi în zi. Popoarele minoritare nu trebuie să fie îngrijorate că vor fi subjugate. Conducătorii români şi în special ai Ardealului oferă cea mai bună garanţie în această privinţă. Prim-ministrul Iuliu Maniu, ministrul Vaida Voevod au luptat totdeauna pentru drepturile egale ale popoarelor. Hotărîrile de la Alba Iulia şi dreptul general de vot oferă de asemenea absolută siguranţă cum că statul român se bazează pe drepturi democratice.

Deci, nu trebuie să se îngrijoreze nimenea că în statul român va fi cineva nedrept (nefavorabil) tratat pentru naţionalitatea sau credinţa sa.

Familia Botiş, Ştefan Frecôt şi francezii din Banat

Când Ştefan Frecôt venea în vizită la familia Botiş în locuinţa de pe strada Beethoven numărul 5, noi, copiii, eram rugaţi să nu facem gălăgie, să ne purtăm civilizat şi să stăm doar în camera noastră.

Din cauză că nu aveam acces în salon, îl întrezăream doar şi de aceea chipul lui Frecôt mi-a rămas vag în amintire, ca o siluetă ştearsă de anii cei mulţi care au trecut.

În schimb, profesorul de franceză Louis Combi se juca cu noi, permiţându-ne orice ştrengărie, inclusiv aşezarea jucăriilor pe chelia sa lucitoare.

Fata în casă (cuvântul ,,servitoare" nu era agreat) a fost instruită de mama să i se adreseze cu ,,*monsieur Combi*". Ana noastră încurca pe ,,*monsieur*" cu ,,*mon cher*", iar rezultatul a fost de tot hazul: ,,*Bonjour, chomer Combi!*". Cartea tatălui meu despre populaţia de origine franceză din Banat a scutit destui şvabi de deportarea în Rusia.

Activitatea tatălui meu pentru reînvierea tradiţiei culturale franceze în Banat îmi era cunoscută şi nu prea. În anul 1946 aveam 8 ani; în curând avea să se instaleze regimul de tristă amintire.

Aveam să aflu mai târziu la câte şicane a fost supus părintele meu, mai cu seamă după arestarea bunicului matern, Aurel Baciu, urmată de moartea tragică a acestuia în temniţa de la Sighet.

Se pare că unele lucruri revin la suprafaţă când nici nu te aştepţi, dar când încă nu este prea târziu.

Printr-o fericită întâmplare am întâlnit-o pe doamna Smaranda Vultur, iar competenţa şi pasiunea ei de cercetător m-au impresionat.

Am scos la lumină documente îngropate în arhiva familiei. Unele au zăcut necercetate timp de câteva decenii. Am privit cu alţi ochi activitatea tatălui meu la Institutul Social Banat-Crişana, unde el a fost şi preşedinte al secţiei juridice.

Am descoperit două scrisori şi un certificat despre a căror existenţă uitasem şi mă bucur că au scăpat nevătămate. Prima scrisoare este datată 24 februarie 1935 şi este expediată de către Agence Consulaire de France à Timişoara, bd. Diaconovici Loga 22, telefon 22-61. Este adresată lui Emil Botiş în legătură cu diploma sa de doctor în Drept şi alte două diplome de studii ale Universităţii din Paris. Fiind redactată laconic, nu cunosc circumstanţele şi scopul acesteia.

A doua scrisoare este redactată şi poartă antetul următor: Institut

Français de Hautes Etudes en Roumanie, Bucarest, 27 Boulevard Dacia. Este adresată mamei mele (Madame Botiş, Loco – Timişoara) şi conţine câteva rânduri de mulţumire pentru ,,*l'accueil si plein d'attention*".

Ultimul document este ,,Certificat d'etudes françaises", eliberat de ,,Université de Paris, Institut Français de Hautes Etudes en Roumanie, Institut Français de Timişoara" şi este atribuit mamei – Madame Stella Botiş, care a ,,*professé le cours de Conversation et Traduction avec une compétence parfaite. Bucarest, le 11 juin 1948*". Certificatul este semnat de directorul Institutului – indescifrabil. Cred că aceeaşi semnătură se află pe cele trei documente menţionate.

Când aştern aceste rânduri, privesc semnătura din stânga certificatului. Este lizibilă: A. Denat. Memoria se limpezeşte ca prin minune şi sunt aproape sigură că acest nume l-am auzit de nenumărate ori în copilărie, ba îmi amintesc figura unui domn rubicond, politicos şi destul de tăcut: Antoine... Antoine Denat...

Îmi aduc aminte de vizitele la Tomnatic, unde părinţii mei însoţeau funcţionarii consulari pentru a urmări progresele copiilor în studiul limbii franceze. Sastisită de cântatul la comandă ,,Frère Jacques", ,,Sur le pont d'Avignon" şi câte altele, ascultam cu solidară compasiune corul micilor şvabi francezi străduindu-se să-şi estompeze accentul german! Tot la Tomnatic am cunoscut pentru prima oară politeţea franceză... Stăteam la masă cu consulul francez. Mă legănam cu scaunul într-un balans periculos, cu toate avertismentele părinţilor. Mozaicul pardoselei era bine lustruit. Am căzut o dată, de două ori, de trei ori... De fiecare dată consulul, cu blândă politeţe, mă ajuta să mă ridic. Iată, gândeam, cât calm, câtă blândeţe. Deci se poate şi fără mustrări!...

Familia noastră nutrea sentimentele cele mai pline de respect lui Ştefan (Etienne) Frecôt, cel cu accentul circumflex păstrat cu grijă. Tata îi urmărea toate zbaterile pentru recunoaşterea originii franceze.

Frecôt i-a relatat întâlnirea sa cu Clémenceau, când, în calitate de delegat al şvabilor bănăţeni, a participat la tratativele de pace, după Primul Război Mondial.

Părintele meu i-a dedicat o lucrare rămasă în arhiva familiei. A scris-o în vara anului 1968, când mai primea vizitele octogenarului Frecôt, cel care a rămas francez în ciuda tuturor presiunilor.

Stela Simon
iunie 2002

Magra Viliam 872

Les Livres de l'Association des descendants d'anciens colons français du Banat.
(Reconnue personne juridique par la sentence du Tribunal de Timiş-Torontal s. l.
No. 284 du 4 Août 1945, dossier No. 811/1915)

No. 2

RECHERCHES SUR LA POPULATION FRANÇAISE DU BANAT

(Points de départ pour une enquête de monographie sociologique sur les descendants d'anciens colons français du Banat)

par

Emile Botiş

Docteur en Droit de la Fac. de Droit de Paris

Président de la Section Juridique de l'Institut Social du Banat.

Timişoara 1946

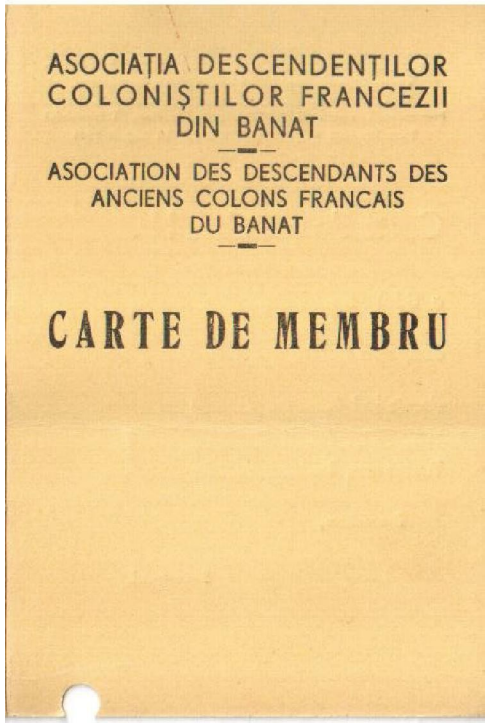

ASOCIAȚIA DESCENDENȚILOR
COLONIȘTILOR FRANCEZII
DIN BANAT

ASOCIATION DES DESCENDANTS DES
ANCIENS COLONS FRANCAIS
DU BANAT

CARTE DE MEMBRU

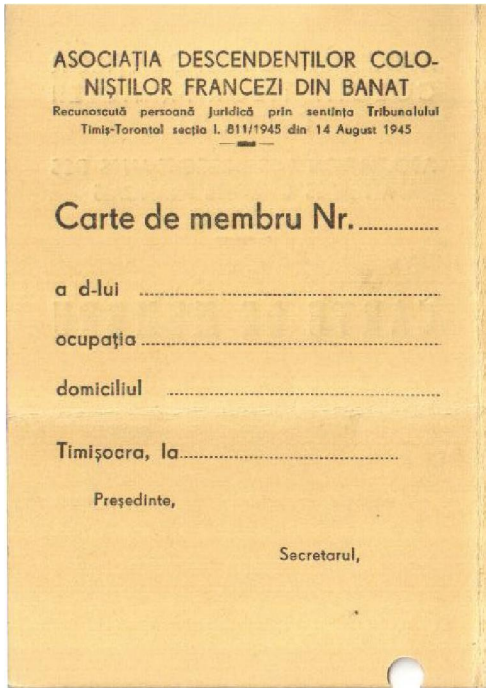

ASOCIAȚIA DESCENDENȚILOR COLO-
NIȘTILOR FRANCEZI DIN BANAT

Recunoscută persoană juridică prin sentința Tribunalului
Timiș-Torontal secția I. 811/1945 din 14 August 1945

Carte de membru Nr. .....

a d-lui .....

ocupația .....

domiciliul .....

Timișoara, la .....

Președinte,

Secretarul,

CAPITOLUL 3

Conflictul sau consensul discursurilor identitare: germani sau francezi?

De la document la mărturie şi invers

Mă îndepărtez puţin de sursele scrise menţionate până acum, reprezentând, fără îndoială, punctul de vedere al unei elite pentru a încerca o coroborare a lor cu alte tipuri de discurs memorial, mai ales mărturii şi imagini, ajungând prin ele la protagoniştii individuali ai recuperării memoriei. Modelele oferite de sursele istorice sau juridice de mai sus se dovedesc adesea eficace în găsirea formulărilor discursive cele mai propice pentru a relua, la scară personală sau de grup, argumentele afirmării unei identităţi raportate la origini, continuitate, durată.

Perspectiva oficială nu e, desigur, urmată întocmai şi totdeauna de persoanele implicate prin experienţă într-o istorie comună, la care individul se raportează sau nu pentru a se defini. Mai ales când, aşa cum se întâmplă în cazul de faţă, experienţa e trecută prin filtrul memoriei. Mai mult, în vreme ce textul scris nu se modifică în litera lui, chiar dacă e supus şi el schimbărilor prin valoarea de întrebuinţare ce i se poate da de către cercetător, memoria, privită ca un travaliu discursiv, e tributară permanentelor rescrieri, legate de cele mai multe ori de mizele prezentului.

Pentru a parcurge ulterior drumul dintre document şi memorie, am putea porni de la criteriile pe care trebuia să le îndeplinească cei care aspiră la recunoaşterea lor ca francezi în procesul de revizuire a naţionalităţii început în România încă în februarie 1945, aşa cum reies aceste criterii din demersurile juridice şi cele de documentare a lor, propuse de Botiş (1946, 1947), pe care le-am expus în capitolul anterior. Vom putea astfel cântări raporturile ce se instituie în timp între document şi memorie şi vom putea pune în valoare o muncă de teren reluată la Tomnatic în mai multe rânduri, pentru care vom oferi o scurtă sinteză în documentarul aferent acestui capitol.

Tomnatic/ Triebswetter (în germană) e amintit adesea, îndată ce e vorba de satele „franceze" din Banat (Vultur, 2000, pp. 247-252), în sensul că memoria acestei identităţi a fost în diferite perioade vizibilă şi lizibilă, chiar dacă a fost, şi mai ales este azi, puternic

concurată de cea germană, dominantă şi consolidată în deceniile din urmă şi de relaţiile speciale cu Germania.

Pentru că, după ce a trecut perioada de reprimări (exproprieri, deportări, colectivizare – cf. mărturii Vultur, 1997: 257-268, Vultur 2000: 247-288, vezi intra interviul lui Hans Damas), şvabii rămaşi în România, indiferent de originea lor, au fost împinşi, prin presiuni politice de tot felul sau pur şi simplu de dorinţa de a trăi liber, de a trăi mai bine sau a-şi încerca norocul în alte părţi, să ia drumul exilului. Cei deja plecaţi i-au tras în mod firesc după ei pe cei rămaşi, mai ales persoane vârstnice, rude, prieteni. Destinaţia a fost, mai ales după semnarea unui acord cu guvernul român (perioada Ceauşescu) în acest sens, R.F.G.-ul, ceea ce a încurajat ideea că „nemţii" din Banat au fost „dintotdeauna" şi au rămas germani, în aceeaşi logică etno-naţională pe care am analizat-o deja la cei care au susţinut cauza identităţii lorene sau franceze. De aici o concurenţă a memoriilor în slujba sau în dauna afirmării unei identităţi sau a alteia. Sunt cei din Tomnatic germani şvabi sau francezi?

Edificatoare mi s-a părut reacţia Anei Cocron din Tomnatic, una dintre interlocutoarele pe care le-am întâlnit mai des şi care mi-a mediat relaţiile cu ceilalţi şvabi cu ascendenţă franceză din sat (Vultur, 2000: 264-270)[1]. La sfârşitul filmului *Tomnatic, o identitate dilematică*[2], realizat în 1998, Ana Cocron apare în imagine pregătind, la sugestia noastră, picioare de broască, specialitate „franceză" din Tomnatic. După ce am prezentat în film toate argumentele urmelor memoriale care trimit la o identitate franceză – numele de pe crucile din cimitir, cele ale bunicilor şi străbunicilor din caietele genealogice, dar şi numele altor consăteni ai ei, pe atunci în viaţă (Parison, Griffaton, Vitye, Wiewe etc.) şi pe care, în mare parte, i-am intervievat cu diferite ocazii (Vultur 2000 : 247 – 288) –, după ce am amintit cuvintele din graiul local, plus repertoriul culinar ce poate fi invocat în afirmarea apartenenţei franceze, doamna Ana Cocron, întrebată de reporteră ce crede că este ea şi ce sunt cei din Tomnatic, răspunde cu o întrebare retorică: „Păi nemţi, nu-i aşa?"

O mare parte dintre dilemele identitare ale "tomnaticienilor", cum le place unora dintre ei să-şi spună, îşi au sursa în memorie, dar şi în acţiunile oficiale care îi revendică, le acordă sau nu recunoaştere, identificându-i ca francezi sau germani, după caz. Mă refer aici la

asociaţiile şi organizaţiile civice, dar şi la poziţia de-a lungul timpului a ambasadelor, consulatelor Germaniei şi ale Franţei. Nu mai puţin, jurnaliştii, vizitatorii ocazionali sau cei care fac cercetări de teren în sat, redescoperă sau induc ei înşişi, în funcţie de proiectele şi interesele personale, tematici ce sunt apoi preluate din proprie iniţiativă de localnicii care ajung să fie ulterior intervievaţi sau să participe la mici bilanţuri memoriale iniţiate de diferiţi administratori ai memoriei locale. E un fenomen pe care l-am observat adesea pe teren, inclusiv la Tomnatic şi în legătură cu care ar fi bine să fim la curent când iniţiem o nouă cercetare (Vultur 1997 a).

Caietul genealogic, numele, povestea fondatoare

Una dintre practicile memoriale cu legătură directă cu istoria familială, privită din acelaşi unghi din care e reconstituită istoria colonizării, adică în conexiune cu o origine determinantă pentru identificare, este caietul sau extrasul genealogic. În forma lui mai extinsă e vorba de un *Ahnenpass* de genul celui care se află în posesia Anei Cocron, fiind eliberat ca atâtea alte certificate de preotul Adam Willkomm (331 I-J-K-L in Treffil 1999: 164) în 1945 (vezi intra interviul cu Cristina Renard). Am publicat integral acest document eliberat special pentru a acredita ideea unei identităţi franceze a posesorului lui, în *Germanii din Banat* (Vultur 2000) şi îl reluăm fragmentar aici în Documentarul aferent acestui capitol.

Ce sunt aceste caiete genealogice sau simple extrase, certificate, solicitate preotului din Tomnatic, dar nu numai, cu puţin timp înainte ca arhivele parohiale să fie ridicate şi să ajungă în proprietatea statului român? Am avut ocazia să constat după 1990 că în multe locuri s-au păstrat sau au fost recuperate de către parohiile catolice, mai ales în centrele episcopale, cópii ale acestor arhive care înregistrează cu exactitate datele botezului, căsătoriei religioase şi ale decesului şvabilor colonizaţi în satele respective. Pe baza lor se poate afirma sau revendica, aşa cum s-a întâmplat în 1945, o afiliere la un grup familial, la o origine, la o comunitate, la o naţiune chiar.

Cartea lui Botiş din 1946 se întemeiază şi foloseşte ca argument al revizuirilor identitare cu precădere liste de astfel de nume şi variantele în care acestea circulau, precum şi originea lor. De pildă, la

nr. 809 (Botiş, 1946, p. 98), avem micro-istoria numelui de Marchal, nume pe care îl regăsim în caietul genealogic al doamnei Ecaterina Boquel din Tomnatic. La rândul lui, numele de Boquel cu varianta Beauquel, Bokel, Boquel apare în Botiş (1946: 72 – 73) la nr. 61 şi în certificatul lui Nicolas Bockel din Tomnatic (vezi *intra* Documentar). Astfel de coroborări între extrasele genealogice şi lista lui Botiş pot fi uşor făcute pentru mai multe nume. Pentru a întocmi aceste liste, Botiş consultă diverse surse, printre care o serie de monografii ale satelor în care existau colonişti de origine lorenă. El identifică în aceste documente numele primilor veniţi în Banat. In cazul Tomnaticului foloseşte în acelaşi scop o lucrare în manuscris a chiar preotului Adam Willkomm, *Triebswetter Historia Domus* (Botiş 1946: 67).

Caietul genealogic este în primul rând un document personal cu rol fondator al unei istorii familiale ce urcă în timp până la primul colonist sosit în Banat. Se indică adesea şi locul de unde a venit acesta, cum se poate vedea din unele documente de acest fel reproduse aici. Utilizările ce i se pot da sunt însă multiple şi prin ele putem urmări jocul strategiilor identitare, al practicilor uzuale, dar şi politice, al contextelor variabile, în care numele poate afirma sau ascunde, impune sau retrage posibilitatea unei identificări cu un statut civil, social, etnic, religios. Doar luând în seamă toate aceste mize putem cântări greutatea pe care o are argumentul memorial în construirea sau reconstruirea unei identităţi.

Locul de unde a început exodul spre Banat al familiei respective în secolul al XVIII-lea poate fi un indiciu al unei origini lorene/ franceze, dar, după cum am putut deja observa, numele ascendenţilor ortografiate şi pronunţate la sosire „ca în franceză", dar transformate apoi de la o generaţie la alta este la fel de important. Cimitirele sunt şi ele excelente surse pentru a compara şi analiza felul în care modificările în ortografierea sau pronunţarea numelui poartă amprenta schimbărilor temporale. Pe măsură ce limba franceză nu mai e limbă de cult, nu se învaţă la şcoală, e uitată în familie, fiind înlocuită oficial de cea germană, pronunţarea franceză nu mai e inteligibilă pentru un nativ german. El o traduce atunci printr-o nouă modalitate de ortografiere a numelui, cea care automat îl „germanizează". E cazul unui nume ca Duron (nr. 353, Botiş 1946 : 82) redat pe un monument

funerar ca Düron conform cu pronunţarea iniţială, atunci când nu devine pur şi simplu Doron, sau al lui Amand (Aman, dar şi L'Amant, nr. 14, Botiş 1946: 71), devenit Haman sau chiar Hamann, al lui Colin(g) (nr.227, Botiş 1946: 78) sau Poling devenite Kolen sau Polen, al lui Aubertin (nr.26 Botiş 1946 :71) devenit Obertin (nr.894, Botiş 1946: 101), Oberten sau Oberteng, al lui Viller devenit Willer, Vityer devenit Witje sau a lui Frecault devenit Frecott etc. Oscilaţiile în ortografierea unor nume ca Toute-Nuit/ Touttenui sau Auquel/Hauquel/Hockel/ Hockl sau Boquel/Bockel/Bockl (vezi *intra* genealogie Boquel Nicolas, dar şi Tănase 1990: 73) vorbesc de la sine despre acest proces de asimilare.

Cea mai sigură formă de identificare, numele, devine astfel loc al negocierii unei identităţi, sub dublul efect, al opţiunilor posibile ale unui individ, inflenţate desigur de educaţie, limbi vorbite, cultură familială, dar şi sub influenţa privirii din afară. Subiectul în cauză devine obiectul revendicărilor concurente al mai multor instanţe care îi conferă, îi impun sau îi retrag o identitate sau un statut. E un subiect de istorie socială, politică sau culturală fascinant.

La Roque procesul e reluat în sens invers pentru a reafirma originea franceză pierdută, uitată sau (re)descoperită (interviurile de la Roque-sur-Pernes arată clar varietatea situaţiilor şi raportărilor de acest tip) cu ajutorul nenumăratelor centre genealogice sau persoane[3] care se ocupă de astfel de căutări în Franţa sau în Germania. Practic, nu există analiză sau istorie a colonizărilor fără referinţă la acest proces de identificare prin nume (Rosambert[4] 1962 : 7; Lotz 1977: 40; Boulanger 1991:7, care indică numele de Mouschong ca fiind o deformare a numelui loren Mougeon ; Gonzalvez 2003 : 59 – 62, 73), exemplele fiind luate şi din alte locuri din Banatul istoric, ca Mercydorf (Carani), Gottlob, Seultour, Saint Hubert, Charleville, Molidorf etc. Mai mult decât atât, Boulanger apreciază că din cele 240 de sate create de colonişti (pe care el îi numeşte "imigranţi" în Banat), 170 ar fi integral de origine lorenă şi alsaciană. Argumentul? Toponime ca "Saint-Michel (Sânmihai)[5], Saint-André (Sânandrei), Saint-Nicolas (Sânnicolau), Franzfled (câmpul lui François/ Franz), Lovrin (Lorrain), la care ar trebuie adăugate cele fondate de loreni care vorbeau *le*

francique din Thionville, Sarreguemines sau Bouzonville: Hatzfeld (Jimbolia), Triebswetter (Tomnatic), Ostern (Comloşul Mic), Heufeld" (Boulanger 1991:7).

Pentru studiul de acum ne-am oprit însă doar la localităţile cu valoare de test: Tomnatic sau La Roque-sur-Pernes. Ele ne pot introduce în subiect prin efectele multiplicate ale surselor memoriale mobilizate, atunci când vine vorba de a pune în discuţie pasionanta aventură pe urmele unui indice memorial privit în general ca un reper sigur şi mai ales ca unul ce poate fi la nevoie dovedit cu acte juridic valabile: numele.

Fie că e vorba de numele salvator sau de cel care te indică drept posibilă victimă, fie că e vorba de uitări strategice, de manipulări sau revelaţii târzii ale unei origini, fie că ne mişcăm pe terenul oarecum sigur al juridicului sau investim numele cu valori pe care societatatea i le conferă conjunctural sau pe durată mai lungă, numele e un vehicul memorial cu mare putere de a genera poveşti, istorii, interpretări. Cu alte cuvinte, numele e la nevoie o armă sau un simplu instrument, dar şi o sursă de naraţiune, o deschidere spre imaginarul colectiv din care se alimentează istoria sa. Retromotivări, investiri afective sau proiecţii şi reprezentări sociale fac parte din configuraţiile de sensuri la care numele şi, desigur, numele de botez participă. El generează istorii fondatoare, poveşti şi legende, dar poate deopotrivă să fie un conector memorial şi social de maximă importanţă.

O punere în context

La Tomnatic sunt cel puţin două elemente de care ar trebui să ţinem cont atunci când explorăm astfel de chestiuni.

Mai întâi, caietul potcovarului (fierarului) Treffil (Vogel, 1999), o enciclopedie a numelor şi poreclelor din Tomnatic, grupate pe numere de case, cu dese referiri la istoria familiilor, meseria, întâmplări ale vieţii (naşteri, căsătorii, plecări din sat, schimbări de proprietate etc) ale celor care le locuiesc. Un recensământ în curs de a se face şi schimba, compus din amintirile oamenilor, dar şi din notaţiile proprii, pe care le introduce cu grijă, timp de câteva decenii, în cutiile cu amintiri prin care reprezenta reşedinţa unei familii sau a alteia. Din

ele fabrică ulterior naraţiuni şi descrieri memorabile dintr-un punct de vedere sau altul. (cf. *intra*, portretul lui Peter Haman, bunicul lui Haman Dominic din ramura franceză a familiei evocate de Cristina Renard).

Semnificaţiile puse în circulaţie pot fi interesante pentru comunitatea însăşi, care îşi hrăneşte amintirile din această sursă, fie că e vorba de un detaliu etnografic, de istoria familiei, de portretul unui străbunic sau bunic de la care nu există o altă „imagine". Caietul, înainte de a deveni o carte (*ein Buch*) prin grija unui administrator secund al memoriei locale – editorul lui Treffil, Heinz Vogel –, e transmis din mână în mână prin cópii din care familiile află date despre strămoşii lor, despre vecini, rude etc. E un stimul al propriei memorii şi un exemplu bun pentru a vedea că memoria nu contează întodeauna doar pe propria putere a amintirilor. Sursele scrise „reciclate" sau întrebuinţate tacit ca atare stau adesea la originea memoriei personale şi a celei orale. În cazul de faţă, înainte de a edita într-o ediţie, aş zice aproape de lux, caietul lui Treffil şi de a conferi notorietăţii sale locale un statut oficializat prin tipărire, Vogel publică în *Triebswetter Monatblatt*, un ziar local, pe care îl editează timp de câţiva ani după 1990 la Tomnatic, fragmente din caietul lui Treffil. Ele înregistrează situaţia locativă, dar şi familială a şvabilor din Tomnatic din a doua jumătate a secolului al XIX-lea (Treffil a trăit între 1858 şi 1935, în anul naşterii sale mai fiind încă în viaţă câţiva colonişti sosiţi în 1772, iar datele despre locuitorii din Tomnatic coboară în timp până la prima jumătate, sau chiar mai mult, a secolului al XIX-lea). Perioada de înregistrare în caiet a locuitorilor din Triebswetter se suprapune peste cea în care Hans Damas (cf. intra interviul său) situează pierderea deprinderii de a vorbi franceza în favoarea germanei.

Interviul Cristinei Renard e edificator pentru circuitul pe care îl parcurge memoria de la scris la oral, dar şi pentru a sublinia diferenţa care te situează de o parte sau de alta a frontierei etnice. Acest lucru e adesea vizibil în caietul lui Treffil, dar şi în caietele genealogice. Deşi sunt destinate fixării memoriei, ele scot la iveală intersecţiile posibile ale identităţilor mobile. Pentru că, aşa cum se vede şi din caietele genealogice, căsătoriile intracomunitare (preponderent endogame, în alţi termeni) fac ca numele franceze şi cele germane (mai târziu, când apar şi căsătoriile exogame şi cele româneşti) să coexiste în spaţiul

aceleiaşi case şi cu atât mai mult în cel al istoriei personale. O dovadă că distincţia german/ francez nu era un criteriu de diferenţiere, unitatea catolică a grupului, şi probabil ulterior şvăbească, fiind mult mai importantă.

Acesta e cel de al doilea element de care trebuie să ţinem aşadar seama: caietul genealogic poate la limită dovedi la fel de bine o provenienţă germană sau una franceză, relativizate ambele undeva pe parcurs, acolo unde cele două ramuri familiale se intersectează sau se confundă. Ca să nu mai vorbim că totul poate deveni un castel de nisip ce se prăbuşeşte într-o clipă dacă schimbăm criteriul de identificare, rupându-l de mistica originilor, a rădăcinilor. Dacă individul poate opta pentru una sau alta dintre afilieri sau chiar cu spatele întors la ele, să ţină cont doar de statutul de cetăţean al unui stat, semnificaţia caietului genealogic devine una strict muzeală, arhivistică.

Activarea memoriei pe care o poartă cu el un astfel de caiet – aşa cum se vede şi din interviurile publicate în carte – introduce, în funcţie de discursul prin care e apropriat, o selecţie ce privilegiază o filieră familială sau alta. Atunci când e investită în plus cu puternice conotaţii afective, legate de valori ca securitatea familială, prosperitatea şi traiul dulce al copilăriei la bunici, puse apoi greu la încercare prin catastrofele aduse de istorie, cum se întâmplă adesea, recuperarea memorială e în ea însăşi benefică. E prilejul unei bune apropieri-îndepărtări de trecut, ocazie de a juca pe rând rolul memoratorului, dar şi al *raisoneur*-ului. Cristina Renard a învăţat în plus la Tomnatic la şcoala franceză, prilej de a se identifica lingvistic şi cultural cu limba naţiunii franceze. Ca să nu mai spunem că a devenit prin căsătorie, din Prinz, o Renard.

Demersurile lui Emil Botiş şi ale Asociaţiei Descendenţilor Foştilor Colonişti Francezi din Banat din care a făcut parte şi Hans/ Jean Damas, martor preţios (vezi *intra* interviul lui) şi iniţiator al aşa-numitei „Acţiuni franceze", nu au rămas fără consecinţe practice. Cu sprijnul oficialităţilor diplomatice franceze, o şcoală primară cu predare în limba franceză se înfiinţează la Tomnatic în 1946. E o şcoală confesională, cu maici venite de la Beiuş. Martorii îl indică adesea pe părintele Laurent de la *L'Ordre de l'Assomption* ca pe unul dintre susţinătorii acestui proiect. Cum era vorba de o şcoală de tip

confesional, desfiinţarea acestor forme de învăţământ prin reforma învăţământului din 1948 a fost un bun prilej de a-i lăsa pe micuţii francezi din Banat fără posibilitatea de a studia în limba naţionalităţi redescoperite. De acum înainte, la Tomnatic germana redevine limba de învăţare la şcoală, pentru a fi mai târziu combinată cu româna, sora mai mică a francezei uitate.

În partea opusă a Europei, la Roque-sur-Pernes, prin anii 1949 - 1954, şvabii tocmai au învăţat sau învaţă limba franceză pentru a se integra (vezi interviul cu Philippe Willer) sau a se simţi mai puţin respinşi (vezi interviul cu Jeanine şi Pierre Bernhardt). Adesea o învaţă cu ajutorul copiilor lor care merg la şcoală şi care uită sau vorbesc din ce in ce mai prost sau mau puţin germana. Cu bănăţenii unguri vorbesc în franceză atunci când ştiu, pe lângă germană, doar sârba din locul unde s-au născut şi de unde au fost practic alungaţi; cu şvabii din Banatul românesc vorbesc, când se văd, şvăbeşte sau un dialect german în care se pot înţelege. Numele lor se pronunţă după caz – adică în funcţie de ce vor să fie sau să pară că sunt, de ce s-au obişnuit sau nu să fie, de contextul în care sunt prezenţi: Jean sau Hans, Pierre sau Peter, Hauquel, Auquel, Hockel, Hoquel sau Hockl, Nikolaus sau Nicolas.

Tomnatic: un loc din memorie

Teren(urile) (mele)

Am fost la Tomnatic, pentru a culege informaţii şi a înregistra povestiri de viaţă, mai întâi în 1992 (Vultur 1997, 2000), apoi în 1997 cu studentele mele de la Teologie – Litere care urmau pe atunci un curs de antropologie culturală şi au făcut o zi de practică, învăţând şi chiar făcând interviuri (Vultur 2000). Am primit în acest scop, prin bunăvoinţa şi cu sprijinul regretatului Silviu Sarafolean, preşedintele Asociaţiei Foştilor Deportaţi în Bărăgan, un microbuz care ne-a transportat în şi din sat. Am revenit în 1998 pentru filmul "Tomnatic – o identitate dilematică", realizat cu Diana Andone. In film am folosit şi imagini filmate în 1992 de Lucian Ionică. Datorită lui se mai păstrează câteva secvenţe din interviul meu cu familia Heidinger, filmat în aprilie 1992.

Apoi în 2000 şi 2004 şi încă de vreo câteva ori am revenit să fac inteviuri cu Nikolaus Wiewe, un excelent povestitor (o dată am fost cu Alin Gavreliuc, care a şi publicat acel interviu, luat de el în prezenţa mea, într-una din cărţile sale), dar şi să discut despre colectivizare (Vultur 2005) cu Ioan/Hans Griffaton, cu Nicolae/Nicolas Boquel, cu Peter Wolf, urmaş al unui Touttenuit. In 2001 am fost la Tomnatic cu Philippe Willer şi soţia lui – însoţiţi de Marcela Păcurariu (ghid fidel şi informat) şi de soţul ei – pentru a căuta urme ale strămoşilor lui Philippe care trecuseră pe aici. Un strămoş al lui Philippe, Nicolas Viller, născut în 1741 în Lorena şi decedat în 1794 la Triebswetter, Torontal, e înregistrat în trecere prin Viena la 1770.

Mai târziu am fost din nou la Tomnatic în 2009 cu Philippe şi Bernadette, la soţia lui Nicolae Boquel (Bockel), decedat între timp. Atunci am primit şi fotografiat documente, fotografii vechi din arhiva familiei şi nu am mai putut recupera excelentele cópii făcute de dl. Milan după fotografiile din deportarea în Bărăgan din aceeaşi arhivă. După negative am reuşit să recuperez câteva imagini pentru această carte. Doamna Boquel ne-a pregătit ardei umpluţi şi saleuri. Aveam să o vedem pentru ultima oară. Ana Cocron era deja la Sânnicolau, la familia căreia i se încredinţase.

In 2010 l-am dus la Tomnatic pe Pierre de Trégomain, specialist în istoria şi memoria saşilor din Transilvania, despre care a scris o excelentă teză de doctorat. L-am dus la Tomnatic în cimitir, să vadă urmele istoriei franceze a şvabilor din Banat. Am intrat şi în casa şi grădina lui Nikolaus Wiewe, unde acum locuia familia care l-a moştenit. Păstra încă aspectul îngrijit şi rosturile locului. Un pahar din vinul alb lăsat de Wiewe în pivniţa care era motivul lui de mândrie sau poate doar un vin din recolta viei sale produs de noii locuitori ai casei a acompaniat întâlnirea noastră, oarecum memorială. O formă de a comemora cu discreţie, punând la un loc amintiri.

La intersecţia memoriei cu istoria sau preambul la un documentar

E vorba în documentarul care urmează de supravieţuirea reală, dar mai ales prin memorie, a locuitorilor unicei localităţi existente încă, dintre cele patru din Banat, a căror populaţie, instalată în această zonă la sfârşitul secolului al XVIII-lea, era în marea ei majoritate vorbitoare de limbă franceză. Tomnaticul există încă pe teritoriul românesc al Banatului, în timp ce celelalte trei, "comunele surori", cum li se spunea, Seltour, Charleville şi St. Hubert sunt azi dispărute sub localitatea numită Novo Selo de lângă Kikinda, pe teritoriul Banatului sârbesc (nu departe de Jimbolia, deci de frontiera cu România).

Colonizaţi în Banat pe la 1772 de către Curtea Imperială de la Viena, cei care au întemeiat Triebswetter sau Tomnatic-ul (traducerea în română se bazează pe necunoaşterea faptului că era vorba de numele inginerului care a trasat planul localităţii, ca o suprapunere de linii perfect perpendiculare unele pe altele şi a condus lucrările de asanare a mlaştinilor din zonă) erau în marea lor majoritate loreni din zona cunoscută ca Lorena belgiană. Satul s-a germanizat treptat pe la mijlocul secolului al XIX-lea, limba Imperiului habsburgic fiind germana şi tot limba fiind de la un anume punct criteriul de definire a apartenenţei etnice în recensăminte (vezi intra interviu Damas, şi cap.2).

Aproape toţi cei care povestesc istoria vieţii lor nu uită să înglobeze în ea, fie relatând-o direct, fie extrăgând din ea o lecţie de viaţă, o istorie colectivă, ce aminteşte momentul fondator legat de

colonizarea Banatului. In linii mari, ea e rezumabilă în trei cuvinte considerate emblematice pentru felul în care s-a întemeiat un destin şi s-a parcurs momentul de întemeiere şi aşezare: *die Not, der Tod, das Brot*. Cu alte cuvinte, la început au fost necazurile, mizeria, lupta cu mlaştinile şi bolile, cu nesiguranţa şi neadaptarea, învinse apoi prin efort uriaş, prin muncă îndârjită. Normalitatea şi un început de prosperitate au venit încet-încet, ca o răsplată bine meritată şi ca o probă a ideii dragi locuitorilor din zonă că "omul sfinţeşte locul".

Din această reflecţie, transformată într-o prescripţie de conduită, s-a născut treptat o morală de viaţă, un model de existenţă, asimilat şi de românul bănăţean, care îşi construieşte portretul ideal în termenii în care şvabul bănăţean îşi defineşte imaginea de sine. Despre istoria acestui transfer şi a felului în care s-au negociat imaginile identitare în contextul colonizării Banatului şi apoi al instituirii unor noi raporturi de convieţuire, se poate citi cu folos studiul lui Valeriu Leu din volumul pe care împreună cu tinerii mei colegi de la Fundaţia "A treia Europă" l-am publicat sub titlul *Germanii din Banat prin povestirile lor* (Vultur 2000 : 33-64). Am consacrat acolo un capitol aparte (Vultur 2000 : 247-252) memoriei locale din Tomnatic şi mărturiilor sub formă de istorie a vieţii, povestite şi transcrise de pe casete, ale lui Hans Damas, Ana Schreiber (Cocron), "Briţa Peter" (Peter Cocron), Nikolaus Wiewe, alături de cele publicate anterior ale lui Nikolaus Heidinger, ale Mariei Heidinger sau Elisabeth Roth din volumul consacrat deportării în Bărăgan (Vultur 1997, Timişoara), ale Katharinei Vitye sau Hans Griffaton (publicate fragmentar în revista "A treia Europă" nr. 2 sau în *Lumi în destine* (Vultur 2000a), precum şi cele aflate în arhiva de istorie orală (AIOFTE) pe care am alcătuit-o la Fundaţia "A treia Europă" între 1998 - 2012[6], cu sprijinul mai multor generaţii de studenţi sau tineri cercetători, constituie împreună un pasionant itinerar al memoriilor întretăiate.

Ele ar putea constitui nucleul unei cărţi viitoare, complementară, prin faptul că porneşte de la istoria orală, de la povestirile lor de viaţă, monografiilor de tip *Heimatbuch* consacrate Tomnaticului (Petri &Wolf 1983), o practică memorială pusă în slujba identităţii germane, dar şi a recuperărilor centrate pe nucleul satului natal (*Heimat*).

Cine şi cum (mai) administrează memoria la Tomnatic

Cum am văzut la începutul acestui capitol, dar şi cum se vede din proiectul artistic fondat pe memoria familială de care vorbeşte Renée Renard, fiica Cristinei Renard (interviu *intra*), locuitorii Tomnaticului sunt ei înşişi buni administratori ai memoriei personale sau comunitare.

Într-o casă a fost creat după 1990, din iniţiativa editorului caietului lui Treffil, de care a fost vorba aici, Heinz Vogel - un mic muzeu local şi tot el a făcut să apară lunar un ziar local, *Triebswetter Monatsblatt*, menit să reîmprospăteze memoria colectivă a comunităţii după ruptura produsă de anul 1989 şi eliberarea memoriei de sub cenzurile anterior impuse (vezi *intra* şi comentariile din interviul Cristinei Renard).

Un caiet al celor decedaţi în sat sau departe de el, în Germania, unde au emigrat în mai multe etape (dar masiv abia după Revoluţie) e transmis, începând din 1936, din generaţie în generaţie şi se afla prin 1998-2000 în custodia Anei Schreiber Cocron, cea în jurul căreia se ţesea încă legătura dintre cei plecaţi şi cei rămaşi.

Cofetăreasă şi bucătăreasă, maestră deci în a oferi celor ce veneau să o viziteze o supă de roşii, rasol cu sos de ţelină sau de hrean, găluşte cu prune, torturi şi prăjituri, *calete* (de la francezul "galette") sau delicatesa locală principală, picioarele de broască pane (considerate o reminiscenţă a identităţii franceze ce supravieţuieşte şi în dialectul local prin cuvinte ce îl diferenţiază de germană), Ana Schreiber Cocron întreţinea în anii 1990 - 2000 corespondenţa cu cei plecaţi, se ocupa de mormintele familiilor care nu mai aveau pe nimeni în sat (în cimitir, el însuşi important loc al memoriei, ele sunt marcate de o lespede de marmură sau beton care acoperă şi îi reuneşte pe cei aparţinând aceleiaşi familii).

Ea primea musafiri cu prilejul diferitelor sărbători şi ocazii (m-a primit în mai multe rânduri pe mine şi ne-a primit în 2002 pe noi, Bernadette şi Philippe Willer cu mine, cu Marcela şi soţul acesteia, pentru a discuta şi a ne documenta) şi mai ales de ziua morţilor, la 1 noiembrie, când cei în viaţă caută să fie aproape de cei dispăruţi, rude sau prieteni, indiferent că locuiesc undeva în Banat sau în Germania. O solidaritate specială, afectivă, dar şi concretă mai funcţiona între

cei plecaţi şi cei care se aflau departe de ceea ce germanii numesc cu un termen generic *Heimat*, locul de acasă, o solidaritate în mai multe rânduri serios ameninţată, pusă la încercare.

Dorul de casă (mai precis de *Heimat*) nu e explicit, dar se traduce în tot felul de iniţiative menite să apropie departele. Undeva în Scoţia, ne povestea Katherina Vitye, un fost soldat german din armata română, de pe frontul de est, originar din Tomnatic - care s-a mai întors acasă o singură dată târziu, după ce părinţii lui reveniseră din Bărăgan (unde au stat un an mai mult ca ceilalţi, pentru că erau mari proprietari de pământ) - a construit din memorie o miniatură în lemn, ce reproduce în cele mai mici detalii impunătoarea biserică catolică din sat, rămasă periodic fără preot şi lipsită azi de cea mai mare parte din enoriaşi.

Războiul al doilea e un moment de fractură, tinerii pier mulţi pe front. Cei întorşi şi femeile tinere au luat în ianuarie 1945 drumul Donbasului (U.R.S.S.) pentru doi, trei, patru, cinci ani, în funcţie de situaţie. Cei care nu au pierit acolo sau au putut scăpa de această primă deportare, pe baza actelor care demonstrau identitatea franceză, au fost, o parte, duşi mai târziu, în 1951, în Bărăgan (vezi *intra* interviul cu Hans Damas, acelaşi cu Jean Damas, pomenit în capitolul 2, unul dintre fondatorii Asociaţiei Descendenţilor Foştilor Colonişti Francezi din Banat).

Mai multe falii se produc aşadar, în acest context potrivnic, între cei care sunt şi cei care nu sunt expropriaţi în 1945, între cei care sunt şi cei care nu sunt din diverse motive deportaţi, prima sau a doua oară, între cei care se refugiază sau emigrează şi cei care vor rămâne pe loc.

Cum a fi german era după război un stigmat, unele femei încearcă să îl suspende prin căsătoria cu basarabeni sau macedoneni, refugiaţi în zonă. Fuseseră "colonizaţi" (germanii îi numesc "colonişti") în sat, în anii '45-'46 şi împroprietăriţi cu 4.40 hectare din terenurile confiscate în 1945 de la germanii obligaţi în cele mai multe situaţii să îi şi primească în casele lor (vezi interviul cu Wiewe, în Vultur 2000, dar şi Vultur 2005).

Şase ani mai târziu, în 1951, femeile de origine germană purtând acum, prin căsătorie, nume româneşti (Ionescu sau Porumbin în loc de Roth) sunt deportate cu întreaga familie, alături de românii basarabeni şi macedoneni care intră şi ei în categoria celor periculoşi

sau “care pot deveni periculoşi”, cum precizează ordinul de deportare. Ei împărtăşesc de astă dată aceeaşi soartă cu consătenii lor germani, iar cele 4 ha şi jumătate trec în proprietatea C.A.P. O solidaritate neaşteptată între cei care aveau motive să fie învrăjbiţi câţiva ani mai înainte, o solidaritate în suferinţă, mizerie, pierdere se naşte astfel. Basarabenii, bucovinenii, macedonenii mai lăsaseră o casă undeva, mai pierduseră o dată totul, ca şi o parte dintre germani.

Azi, în casele germanilor emigraţi (erau 3000 în 1945, mai erau sub 300 în anii 2000, sunt 5 % azi din totalul locuitorilor din Tomnatic) s-au instalat, în diferite perioade, familii româneşti venite din diferite zone ale României şi rromi (există şi unii vechi în sat). Frontiera identitară e gândită mai puţin în termeni de etnicitate cât ca o linie ce îi demarchează pe cei vechi sau mai vechi în sat de proaspeţii veniţi. O comunitate pe cale de a se reconstrui, în care germanitatea e din ce în ce mai uitată. Noii veniţi încep de obicei prin a da un aer modern faţadelor în stil baroc ale caselor, purtând inscripţionate pe ele numele primilor proprietari şi data construcţiei. Când vechile faţade se mai conservă, datele şi numele sunt ale celor care au refăcut, au cumpărat, renovat şi eventual păstrat ce a fost. Numele vechilor proprietari sunt şterse. Tot mai mult, astfel de case au un aer muzeal, devin obiect de patrimonializare, când nu se dărâmă încet, încet, în lipsă de stăpân. Nu aveam aceeaşi percepţie în 1992, 1998 sau 2000, 2001, când am vizitat satul, oamenii şi casele.

In ce priveşte vocaţia memorială a germanilor, trebuie precizat că în fiecare casă de şvab exista încă, în anii 1990-2000, o cameră-muzeu, în general una în care nu se intră prea des, fiind destinată oaspeţilor (dormitorul de altădată al generaţiilor vârstnice). Aici erau reunite tablourile familiei (de la portretele strămoşilor până la strănepoţii din Germania). Uneori, ca la Nancy Roth, am putut vedea în 1992 şi câte o păpuşă îmbrăcată în costumul local şvăbesc, probabil foarte asemănătoare cu cea pe care i-a trimis-o Jean Lamesfeld lui Robert Schuman de Crăciunul lui 1947, pentru a-i atrage atenţia, printr-o scrisoare ascunsă în faldurile rochiei păpuşii, asupra bănăţenilor de origine franceză, lorenă refugiaţi în Austria. O asemenea păpuşă se găseşte şi în casa Rosei (Rosalie) Bernhardt de la Roque-sur-Pernes, ca o emblemă a legăturii ei cu satul natal (Heimat) din Banatul iugoslav, părăsit pe când avea doar 16 -17 ani (foto *intra*).

Puteai încă admira la Tomnatic, în anii ’90, mobilele vechi, sobre şi elegante, cumpărate la început de secol de la Arad, Budapesta sau Viena, icoane, candelabre şi nelipsitul ceas cu pendul ce măsoară timpul altor vremi parcă (vezi filmul Andone, Vultur, 1998). În Bărăgan, unde au fost deportaţi împreună cu românii, sârbii şi bulgarii din zonă, în 18 iunie 1951, un astfel de ceas era schimbat în primul an de domiciliu obligatoriu, ca şi un aparat de radio sau o maşină de cusut, pentru un kilogram de zahăr sau făină. Preţul lui era preţul supravieţuirii, aşa că memoria pe care el o evocă e ancorată în mai multe timpuri (al tihnei sau muncii, al deportării, al amintirii).

Camerele sunt adesea mari, cu “şolocaturi” (un fel de obloane din lemn), care protejează de frig iarna, dar şi de dogoarea verii din câmpie sau de privirile indiscrete. Porţile sunt înalte, închid complet privirii curtea ce se deschide cu coridoare umbroase, ornate cu reproduceri după pictori locali, în special Stefan Jäger (vezi *intra* o fotografie cu coridoul de intrare al casei lui Nikolaus Wiewe). Totul era pus la punct cu grijă, curat, văruit, aşa cum am văzut prin 1992 la familia Heidinger. Hambarele, altădată pline, poartă inscripţii ale anului 1900 sau chiar de mai înainte.

În spatele casei se găseşte grădina. In ea se cultivau legume (în special ardeii pentru boia) şi zarzavaturi, viţă de vie sau un lan de muştar. Am văzut prima oară o astfel de cultură la Tomnatic: intrând într-o curte, m-a izbit de dincolo de gardul grădinii o lumină verzui-aurie şi un parfum intens. Vinul din Tomnatic (viile înconjurau altădată satul) era un vin alb şi sec utilizat la fabricarea şampaniei. Celebra fabrică La Motte îşi procura de aici materia primă, în timp ce din învelişul strugurilor deja storşi se făceau altădată – mi s-a spus – cu o presă specială un fel de turte ecologice, numai bune de folosit drept combustibil. În momentul când a fost obligat să plece în câteva ore spre Bărăgan împreună cu familia, Nikolaus Wiewe avea câteva tone de vin, pe care evident că nu putea nici să le vândă atât de repede celor doi comercianţi care se ocupau cu transportul spre alte destinaţii al băuturilor produse în sat şi nici să le ia cu el (aveau dreptul să ducă cu ei doar ceea ce încăpea într-o căruţă). Era dintre puţinii care mai deţineau prin anul 2000 secretele fabricării diferitelor soiuri de vin ce umpleau altădată pivniţele încăpătoare şi răcoroase. Aşa cum spune el, casa a rămas, după exproprierea germanilor, imediat după război

şi după deportarea în Donbas a tinerilor din sat, după deportarea în Bărăgan, singurul loc de posibil temporar refugiu ("My house is my castle", spunea el).

Lotul de o jumătate de hectar sau mai mult, din spatele casei, a fost folosit de cei din Tomnatic, după expropriere, dar şi mai târziu, după întoarcerea din Bărăgan, pentru a construi sere şi a produce legume timpurii, care prin anii'50-'60 mai umpleau încă pieţele Timişoarei (ardei graşi şi gogoşari, roşii şi ardei de boia, o altă cultură specifică Tomnaticului). Nikolaus Heidinger a produs pentru cooperativa agricolă abia înfiinţată sub forma întovărăşirii în 1949, "oale nutritive", adică răsaduri. Făcuse o şcoală de legumicultură la Timişoara, după ce în 1945 i s-au confiscat pământul, maşinile agricole şi calul. Soţia a refuzat să se înscrie în colectiv (era absolventă, ca multe fete din Tomnatic, a şcolii de la Notre Dame din Timişoara, în timp ce alte fete fac şcoli de menaj sau optează, ca fiica lui Hans Damas, pentru Notre Dame de Sion de la Bucureşti, în virtutea redescoperirii identităţii franceze.

La gară, unde aşteptau să fie îmbarcaţi în vagoanele de vite, în a doua zi de Rusalii din 1951, Maria Heidinger se răzgândeşte şi e dispusă să se înscrie în colectiv, dar preşedintele cooperativei, Boboiciov (pentru mulţi o figură de tristă amintire), îi spune că e prea târziu.

În Bărăgan, la Mărculeştii Noi şi la Bucu 1 Mai, unde lucrează ca brigadier, alături de o parte din consătenii lui, Niki Heidinger primeşte scrisori în care i se spune că ar fi putut să-şi tapeteze o cameră cu bancnotele obţinute de cei de la CAP de pe urma recoltei de roşii rezultate din "oalele sale nutritive" (răsaduri de roşii crescute în sere). Tot el organizează munca deportaţilor în ferma în care lucrează pentru a produce în 1953, sub directa supraveghere a ministrului Alexandru Moghioroş, recolta necesară aprovizionării Bucureştiului cu legume de calitate, în timpul Festivalului Internaţional al Tineretului. Primeşte un premiu în bani, dar ministrul descoperă că nu i-l poate da, pentru că "există un bai" (cum spune cu umor Nikolaus Heidinger): în loc de buletin, el nu se poate legitima decât cu o adeverinţă ce poartă ştampila D.O., domiciliu obligatoriu. În consecinţă, banii îi împart cei din conducere, inclusiv ministrul care îi adusese.

Un alt ţăran a fost deportat în Bărăgan, deşi familia lui avea

doar două hectare şi jumătate de pământ în 1951. O altercaţie cu acelaşi personaj, Boboiciov, îl face să ajungă pe listele de deportare. La întoarcere, lucrează la C.A.P. timp de 31 de ani el şi 30 de ani nevasta lui. Aveau în vara lui 2000 o pensie de 180.000-190.000 (azi 180 – 190 de lei) fiecare. Cum spune el, şi când lucra efectiv, nu era altă soluţie: "trebuia să fii mulţumit, dacă n-ai primit mai mult, trebuia să fii mulţumit cu ce-ai primit".

Îşi aminteşte cu neplăcere de ziua de sâmbătă de prin anii '60 – '70, când "şefii or venit cu maşinile: stăteau maşini întregi, de la partid, până la ultimul preşedinte care-o fost în jur şi care or primit bonuri de la preşedinte pentru a lua pe gratis ce or vrut". Chiar dacă într-o vreme C.A.P.-ul făcea un comerţ prosper cu roşii de calitate ce luau drumul Germaniei, puţin din câştig ajungea la cei care lucrau efectiv. "Omul a avut numai raţia aia, cât să nu moară - spune unul dintre interlocutorii noştri - să aibă de azi pe mâine, că dacă are şi pe poimâine nu mai vine la lucru. Sistemul aşa a fost."

În acest context, mulţi s-au descurcat cum au putut. "Noi am vândut marfa aproape pe degeaba la stat, statul s-a ridicat. De unde s-au făcut atâtea blocuri? Din munca oamenilor s-a făcut tot ce era frumos şi bun, numai de pe spatele oamenilor s-a făcut" - precizează un alt interlocuitor.

După cum vedem, memoria, dureroasă sau nostalgică, poate fi plină de învăţăminte, poate deschide multiple direcţii de cercetare şi poate avea şi mize despre care nu am vorbit până aici. Ea poate fi o necesară eliberare de minciună, de tăcerea complice, o cale de a învinge şi raţionaliza suferinţa sau de a recupera o demnitate ameninţată de atâtea ori, de a recâştiga o libertate de gând şi de faptă, de a regăsi sensul unei solidarităţi de alt tip decât cea a supunerii la destin. Una care să se fundamenteze pe memoria împărtăşită, nu pe adevărul unic, brutal şi uneori cu forţa impus, ci pe cel împreună descoperit.

NOTE

[1] După ce am cunoscut-o deja în 1992 prin intermediul Marcelei Păcurariu (pe atunci redactor la Radio Timişoara şi iniţiatoarea mea în lumea şvabilor din Tomnatic). Marcela e rudă cu „Briţa Peter“, adică Peter Cocron, soţul Anei Cocron, decedat azi (vezi intra fotografie, interviu Vultur 2000 : 271 – 280).

[2] Realizat împreună cu mine în 1998 de Diana Andone, cu sprijnul Grupului de Antropologie culturală de la Fundaţia „A treia Europă" în urma repetatelor mele documentări de teren în sat şi a filmărilor realizate de Lucian Ionică (1992) şi Marius Condrea (montaj Diana Andone, consultant ştiinţific Smaranda Vultur).

[3] Mai mulţi mi-au vorbit de pildă în 1999 de Alfred Louis, de la Cercle Généalogique du Pays de la Nied, dar cum se vede şi din eseul lui Renée Renard care încheie documentarul respectiv, azi există baze de date internet specializate în astfel de chestiuni şi sunt numeroşi cei care apelează la ele.

[4] André Rosambert, profesor la Nancy, născut la Reşiţa, unde tatăl lui lucrase ca inginer, a făcut o vizită în comunele lorene din Iugoslavia şi la Mercydorf în anii 30 despre care a relatat în articolul lui citat la bibliografie.

[5] Transcrierea românească e adăugată de mine.

[6] Arhiva de istorie orală a Fundaţiei A treia Europă (AIOFTE) se află din 2010 în custodia Centrului Interdisciplinar de Studii Regionale de la Universitatea de Vest, Timişoara.

DOCUMENTAR

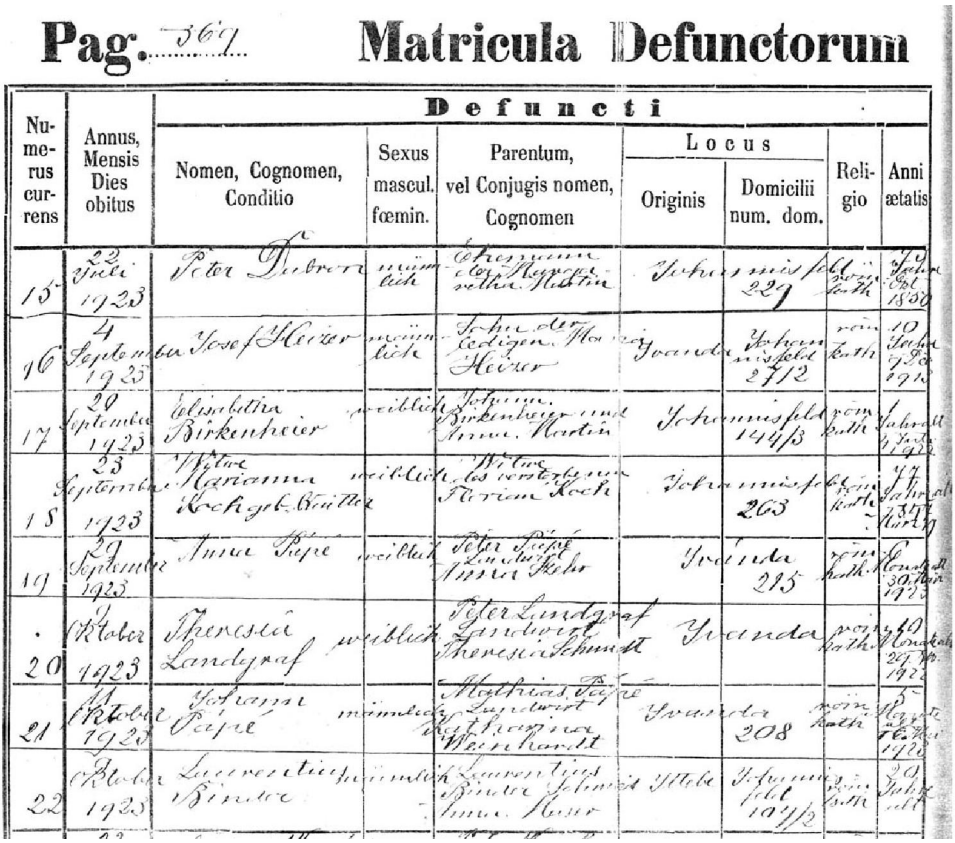

Pag. 369 **Matricula Defunctorum**

Numerus currens	Annus, Mensis Dies obitus	Defuncti: Nomen, Cognomen, Conditio	Sexus mascul. fœmin.	Parentum, vel Conjugis nomen, Cognomen	Locus: Originis	Locus: Domicilii num. dom.	Religio	Anni ætatis
15	22 Juli 1923	Peter Dubron	männlich	Ehemann der Maria Martin	Johannisfeld	229	röm. kath.	79 Jahre Okt. 1850
16	4 September 1923	Josef Heizer	männlich	Sohn der ledigen Maria Heizer	Ivanda	Johannisfeld 2712	röm. kath.	10 Jahre 9 Tage 1913
17	20 September 1923	Elisabetha Birkenheier	weiblich	Johann Birkenheier und Anna Martin	Johannisfeld	144/3	röm. kath.	Jahr alt 4 Juli 1922
18	23 September 1923	Witwe Marianna Koch geb. Quitter	weiblich	Witwe des verstorbenen Florian Koch	Johannisfeld	263	röm. kath.	77 Jahre alt 7 März 1877
19	29 September 1923	Anna Pape	weiblich	Peter Pape Landwirt Anna Szehr	Ivanda	215	röm. kath.	6 Monat alt 30 März 1923
20	9 Oktober 1923	Theresia Landgraf	weiblich	Peter Landgraf Landwirt Theresia Schmidt	Ivanda		röm. kath.	10 Monat alt 29 Mai 1922
21	11 Oktober 1923	Johann Pape	männlich	Mathias Pape Landwirt Katharina Weinhardt	Ivanda	208	röm. kath.	5 Monat alt 16 Mai 1923
22	Oktober 1923	Laurentius Binder	männlich	Laurentius Binder Schmidt Anna Maser	Ittebe	Johannisfeld 104/2	röm. kath.	20 Jahre alt

Extras din arhiva parohială a bisericii din Tomnatic (Arhivele Naţionale Timiş)

Ecclesiae.....

Morbus vel genus mortis	Sacramentis fuitne provisus?	Sepultare Locus, Dies	Sepelientis Nomen, Cognomen, Officium	**Observationes**
Lungenschwindsucht	versehen	Johannisfeld am 23 Juli 1923	Franz Michelbach Dechant Pfarrer	–
Im Wasser ertrunken	—	Johannisfeld am 5 Sept 1923	Franz Michelbach Dechant Pfarrer	–
Darmkatharr	—	Johannisfeld am 21 September 1923	Franz Michelbach Dechant Pfarrer	–
Altersschwäche	versehen	Johannisfeld am 3 Sept September 1923	Franz Michelbach Dechant Pfarrer	–
Angeborene Schwäche	—	Johannisfeld am 30 September 1923	Franz Michelbach Dechant Pfarrer	–
Fieber	—	Gemeinde am 10 Oktober 1923	Franz Michelbach Dechant Pfarrer	–
Angeborene Schwäche	—	Gemeinde am 12 Oktober 1923	Franz Michelbach Dechant Pfarrer	–
Vereiterte Leber		Johannisfeld am 13 Oktober 1923	Franz Michelbach Dechant Pfarrer	–

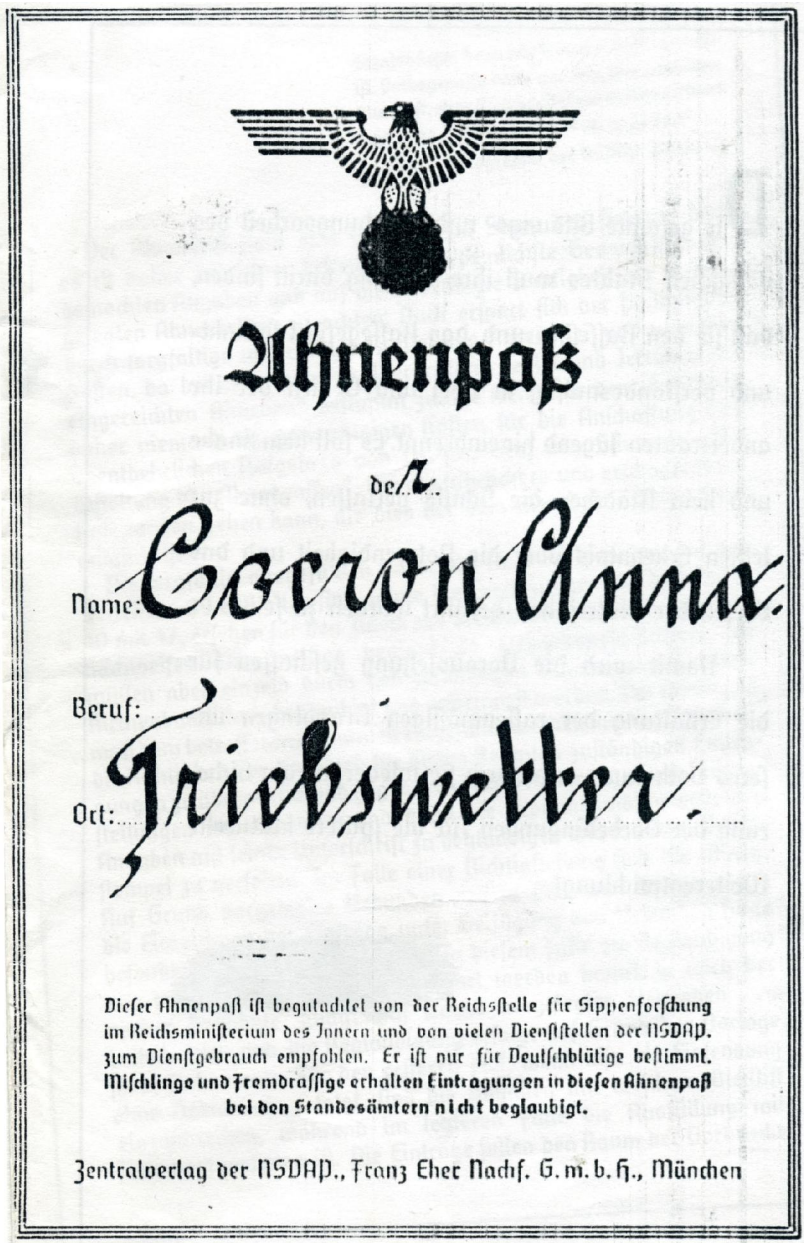

Ahnenpaß

der A.

Name: Cocron Anna.

Beruf:

Ort: Friebswetter.

Dieser Ahnenpaß ist begutachtet von der Reichsstelle für Sippenforschung im Reichsministerium des Innern und von vielen Dienststellen der NSDAP. zum Dienstgebrauch empfohlen. Er ist nur für Deutschblütige bestimmt. Mischlinge und Fremdrassige erhalten Eintragungen in diesen Ahnenpaß bei den Standesämtern nicht beglaubigt.

Zentralverlag der NSDAP., Franz Eher Nachf. G. m. b. H., München

Caietul genealogic al Anei /Anna Cocron, redat parţial (putem urmări evoluţia numelor franţuzeşti şi ascendenţa franceză)

Ahnen-tafel

32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47
Cocron Bartholomäus	Chatou Maria Ottilie	Weggl Nikolaus	Schleich Margaretha	Roth Peter	Renard Maria Susanna	Pirot Nikolaus	Frisch Magdalena	Roth Peter	Renard Maria Susanna	Pirot Nikolaus	Frisch Magdalena	Rischar Jakob	Binder Eva	Parison Nikolaus	Hecat Maria

16	17	18	19	20	21	22	23
Cocron Johann	Weigl Katharina	Roth Nikolaus	Piarol Katharina	Roth Nikolaus	Piar Katharina	Rischard Johann	Parison Rozina

8	9	10	11
Cocron Ludwig	Roth Katharina	Roth Ludwig	Rischard Katharina

4	5
Cocron Heinrich	Roth Anna

2
Cocron Heinrich

48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63
Amman Heinrich	Lefor Katharina	Renard Johann	Filipp Juliana					Toutte-Nail Johann	Bastien Margaretha	Klein Georg	Schmiddling Maria	Dama Jakob	Decrion Susanna	Jochell Joh. Claudius	Decreon Agata

24	25	26	27	28	29	30	31
Haman Joh. Peter	Renard Elisabeth	Coleng Johann	Martin Magdalena	Touttenuy Jakob	Klein Magdalena	Dama Johann	Sottrel Anna

12	13	14	15
Haman Nikolaus	Colin Katharina	Touttenui Franz	Dama Maria

6	7
Haman Nikolaus	Touttenui Anna

3
Haman Magdalena

Cocron Anna

7

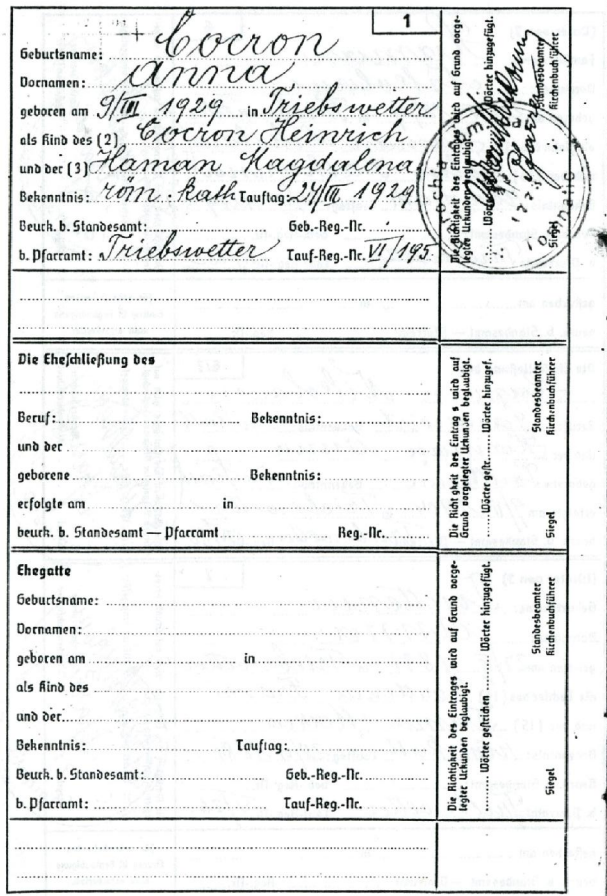

1

Geburtsname: Cocron
Dornamen: Anna
geboren am 9/III 1929 in Triebswetter
als Kind des (2) Cocron Heinrich
und der (3) Haman Magdalena
Bekenntnis: röm. kath. Tauftag: 24/III 1929
Beurk. b. Standesamt: Geb.-Reg.-Nr.
b. Pfarramt: Triebswetter Tauf-Reg.-Nr. VI/195

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden bestätigt. ... Wörter hinzugefügt. ... Wörter gestrichen
Standesbeamter / Kirchenbuchführer
Siegel

Die Eheschließung des

Beruf: Bekenntnis:
und der
geborene Bekenntnis:
erfolgte am in
beurk. b. Standesamt — Pfarramt Reg.-Nr.

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden bestätigt. ... Wörter hinzugef. ... Wörter gestr.
Standesbeamter / Kirchenbuchführer
Siegel

Ehegatte

Geburtsname:
Dornamen:
geboren am in
als Kind des
und der
Bekenntnis: Tauftag:
Beurk. b. Standesamt: Geb.-Reg.-Nr.
b. Pfarramt: Tauf-Reg.-Nr.

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden bestätigt. ... Wörter hinzugefügt. ... Wörter gestrichen
Standesbeamter / Kirchenbuchführer
Siegel

8

(Vater von 1)

2

Familienname: Cocron
Dornamen: Heinrich
geboren am 21/X 1902 in Triebswetter
als Sohn des (4) Cocron Heinrich
und der (5) Roth Anna
Bekenntnis: röm. kath. Tauftag: 25/X 1902
Beurk. b. Standesamt: Geb.-Reg.-Nr.
b. Pfarramt: Triebswetter Tauf-Reg.-Nr. VI/24

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden bestätigt. ... Wörter hinzugefügt. ... Wörter gestrichen
Standesbeamter / Kirchenbuchführer
Siegel

gestorben am in
beurk. b. Standesamt — Pfarramt Reg.-Nr.

Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

Die Eheschließung des

2/3

Cocron Heinrich
Beruf: Landwirt Bekenntnis: röm. kath.
und der Cocron Magdalena geb.
geborene Haman Bekenntnis: röm. kath.
erfolgte am: 21/X 1925 in Triebswetter
beurk. b. Standesamt — Pfarramt Triebswetter Reg.-Nr. V/4

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden bestätigt. ... Wörter hinzugef. ... Wörter gestr.
Standesbeamter / Kirchenbuchführer
Siegel

(Mutter von 1)

3

Geburtsname: Haman
Dornamen: Magdalena
geboren am 21/VII 1906 in Triebswetter
als Tochter des (6) Haman Nikolaus
und der (7) Tontenai Anna
Bekenntnis: röm. kath. Tauftag: 29/VII 1906
Beurk. b. Standesamt: Geb.-Reg.-Nr.
b. Pfarramt: Triebswetter Tauf-Reg.-Nr. VI 58

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden bestätigt. ... Wörter hinzugefügt. ... Wörter gestrichen
Standesbeamter / Kirchenbuchführer
Siegel

gestorben am in
beurk. b. Standesamt — Pfarramt Reg.-Nr.

Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

Eltern

9

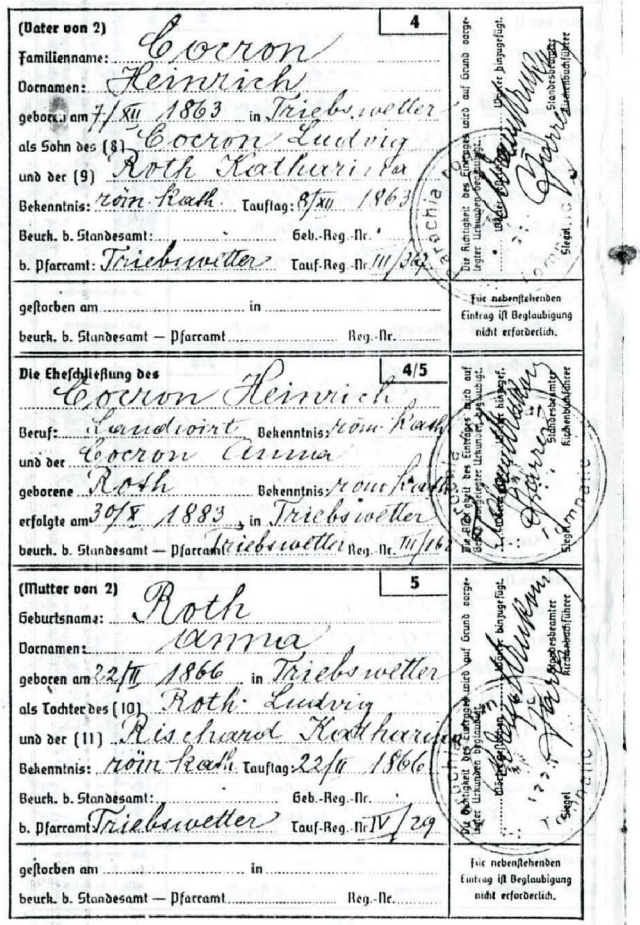

(Vater von 2) **4**
Familienname: Cocron
Vornamen: Heinrich
geboren am 7/XII 1863 in Triebswetter
als Sohn des (8) Cocron Ludwig
und der (9) Roth Katharina
Bekenntnis: röm-kath Taufag: 8/XII 1863
Beurk. b. Standesamt: Geb.-Reg.-Nr.
b. Pfarramt: Triebswetter Tauf-Reg.-Nr. III/362
gestorben am in
beurk. b. Standesamt — Pfarramt Reg.-Nr.
Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

Die Eheschließung des **4/5**
Cocron Heinrich
Beruf: Landwirt Bekenntnis: röm-kath
und der Cocron Anna
geborene Roth Bekenntnis: röm-kath
erfolgte am 30/X 1883 in Triebswetter
beurk. b. Standesamt — Pfarramt Triebswetter Reg.-Nr. III/16

(Mutter von 2) **5**
Geburtsname: Roth
Vornamen: Anna
geboren am 22/IV 1866 in Triebswetter
als Tochter des (10) Roth Ludwig
und der (11) Reichard Katharina
Bekenntnis: röm-kath Taufag: 22/IV 1866
Beurk. b. Standesamt: Geb.-Reg.-Nr.
b. Pfarramt: Triebswetter Tauf-Reg.-Nr. IV/29
gestorben am in
beurk. b. Standesamt — Pfarramt Reg.-Nr.
Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

10 Großeltern nächstlich

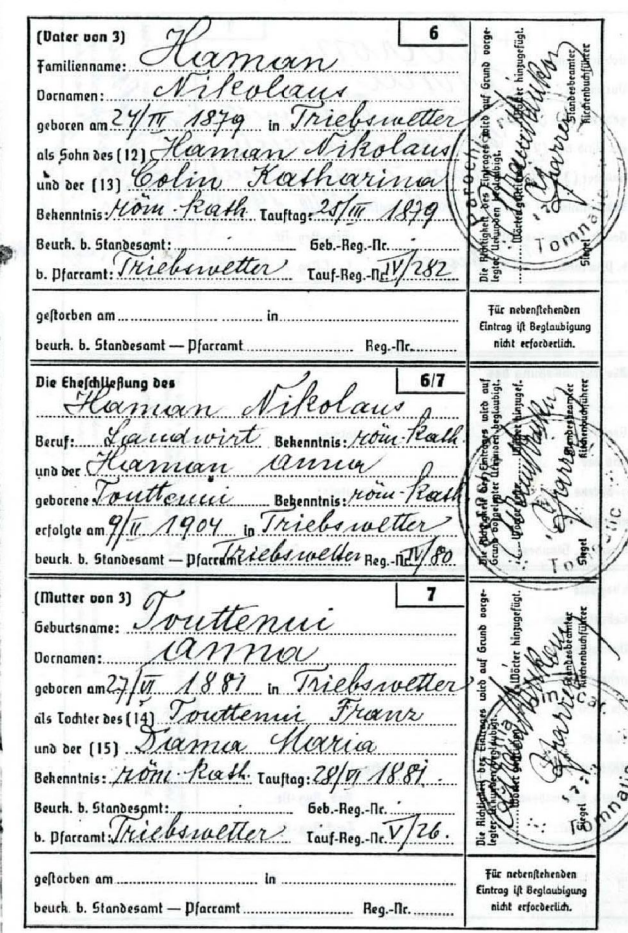

(Vater von 3) **6**
Familienname: Haman
Vornamen: Nikolaus
geboren am 24/II 1879 in Triebswetter
als Sohn des (12) Haman Nikolaus
und der (13) Colin Katharina
Bekenntnis: röm-kath Taufag: 25/II 1879
Beurk. b. Standesamt: Geb.-Reg.-Nr.
b. Pfarramt: Triebswetter Tauf-Reg.-Nr. IV/282
gestorben am in
beurk. b. Standesamt — Pfarramt Reg.-Nr.
Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

Die Eheschließung des **6/7**
Haman Nikolaus
Beruf: Landwirt Bekenntnis: röm-kath
und der Haman Anna
geborene Touttenui Bekenntnis: röm-kath
erfolgte am 9/II 1904 in Triebswetter
beurk. b. Standesamt — Pfarramt Triebswetter Reg.-Nr. IV/80

(Mutter von 3) **7**
Geburtsname: Touttenui
Vornamen: Anna
geboren am 27/VI 1881 in Triebswetter
als Tochter des (14) Touttenui Franz
und der (15) Diana Maxia
Bekenntnis: röm-kath Taufag: 28/VI 1881
Beurk. b. Standesamt: Geb.-Reg.-Nr.
b. Pfarramt: Triebswetter Tauf-Reg.-Nr. V/26
gestorben am in
beurk. b. Standesamt — Pfarramt Reg.-Nr.
Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

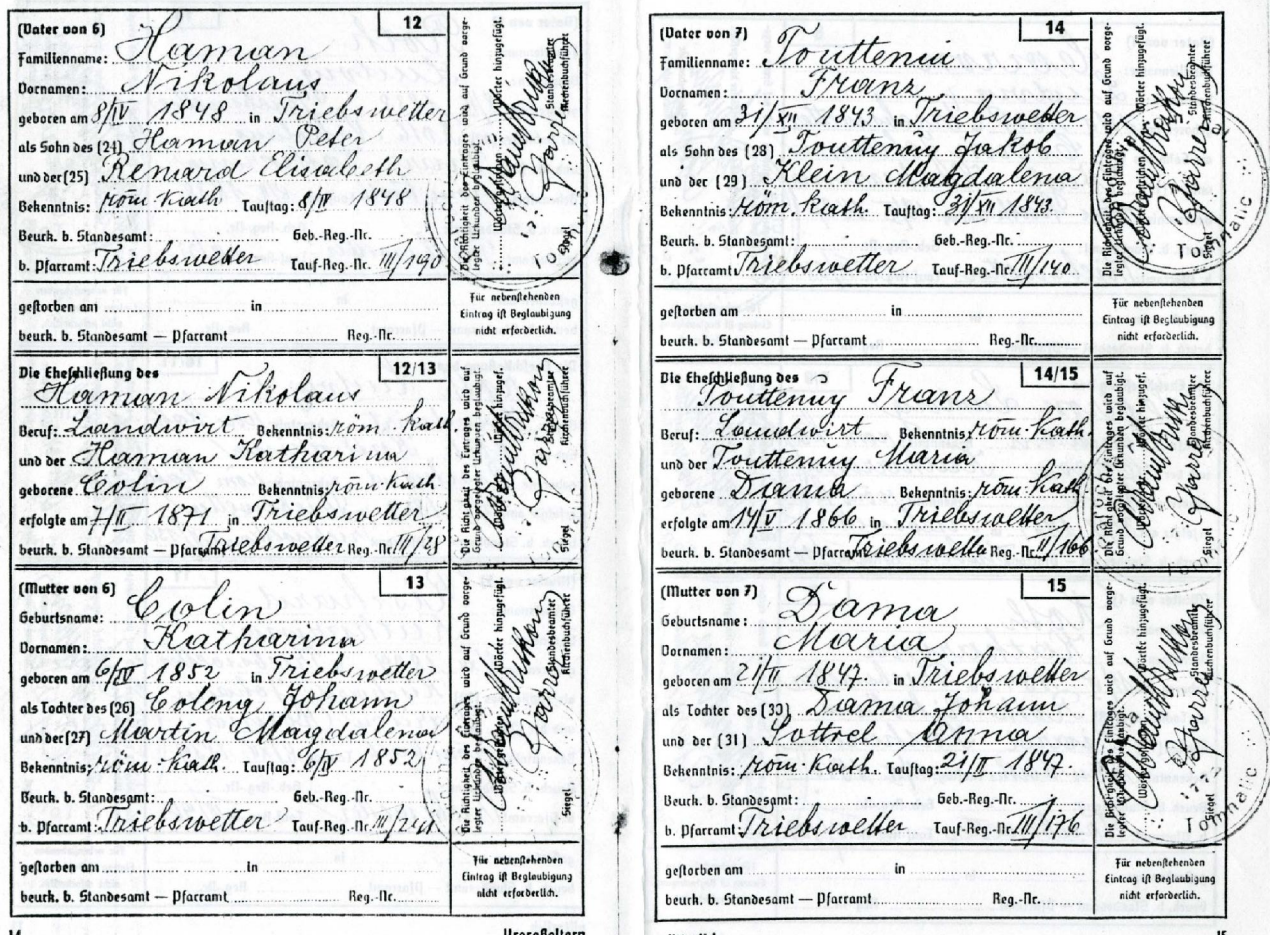

(Vater von 6) 12
Familienname: Haman
Vornamen: Nikolaus
geboren am 8/IV 1848 in Triebswetter
als Sohn des (24) Haman Peter
und der (25) Renard Elisabeth
Bekenntnis: röm Kath Taufag: 8/IV 1848
Beurk. b. Standesamt: Geb.-Reg.-Nr.
b. Pfarramt: Triebswetter Tauf-Reg.-Nr. III/190
gestorben am in
beurk. b. Standesamt — Pfarramt Reg.-Nr.
Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

Die Eheschließung des 12/13
Haman Nikolaus
Beruf: Landwirt Bekenntnis: röm Kath
und der Haman Katharina
geborene Eolin Bekenntnis: röm kath
erfolgte am 7/II 1871 in Triebswetter
beurk. b. Standesamt — Pfarramt Triebswetter Reg.-Nr. III/28

(Mutter von 6) 13
Geburtsname: Eolin
Vornamen: Katharina
geboren am 6/IV 1852 in Triebswetter
als Tochter des (26) Eolenz Johann
und der (27) Martin Magdalena
Bekenntnis: röm kath Taufag: 6/IV 1852
Beurk. b. Standesamt: Geb.-Reg.-Nr.
b. Pfarramt: Triebswetter Tauf-Reg.-Nr. III/241
gestorben am in
beurk. b. Standesamt — Pfarramt Reg.-Nr.
Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

14 Urgroßeltern

(Vater von 7) 14
Familienname: Touttenny
Vornamen: Franz
geboren am 21/XII 1843 in Triebswetter
als Sohn des (28) Touttenny Jakob
und der (29) Klein Magdalena
Bekenntnis: Röm. Kath. Taufag: 23/XII 1843
Beurk. b. Standesamt: Geb.-Reg.-Nr.
b. Pfarramt Triebswetter Tauf-Reg.-Nr. III/140
gestorben am in
beurk. b. Standesamt — Pfarramt Reg.-Nr.
Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

Die Eheschließung des 14/15
Touttenny Franz
Beruf: Landwirt Bekenntnis: röm-kath
und der Touttenny Maria
geborene Dama Bekenntnis: röm kath
erfolgte am 14/V 1866 in Triebswetter
beurk. b. Standesamt — Pfarramt Triebswetter Reg.-Nr. II/166

(Mutter von 7) 15
Geburtsname: Dama
Vornamen: Maria
geboren am 21/II 1847 in Triebswetter
als Tochter des (30) Dama Johann
und der (31) Pottrel Anna
Bekenntnis: röm-kath. Taufag: 21/II 1847
Beurk. b. Standesamt: Geb.-Reg.-Nr.
b. Pfarramt: Triebswetter Tauf-Reg.-Nr. III/176
gestorben am in
beurk. b. Standesamt — Pfarramt Reg.-Nr.
Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

mütterlich 15

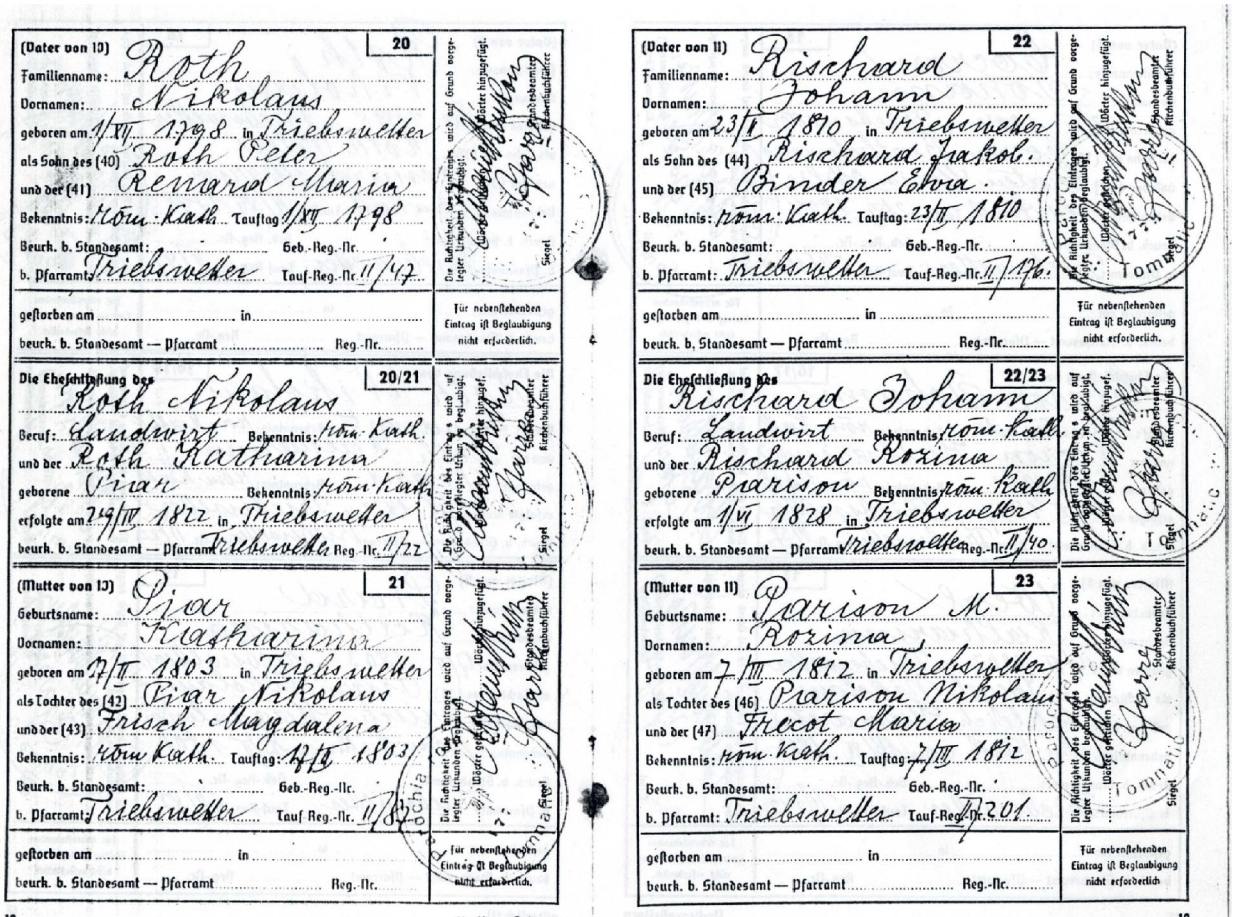

(Vater von 10) **20**

Familienname: Roth

Vornamen: Nikolaus

geboren am 1/XII 1798 in Triebswetter

als Sohn des (40) Roth Peter

und der (41) Renard Maria

Bekenntnis: röm. Kath. Tauftag 1/XII 1798

Beurk. b. Standesamt: Geb.-Reg.-Nr.

b. Pfarramt: Triebswetter Tauf-Reg.-Nr. II/47

gestorben am ... in ...

beurk. b. Standesamt — Pfarramt ... Reg.-Nr. ...

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. Wörter hinzugefügt. Wörter gestrichen. Standesbeamter Kirchenbuchführer Siegel

Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

Die Eheschließung des **20/21**

Roth Nikolaus

Beruf: Landwirt Bekenntnis: röm. Kath.

und der Roth Katharina

geborene Piar Bekenntnis: röm. Kath.

erfolgte am 29/IV 1822 in Triebswetter

beurk. b. Standesamt — Pfarramt Triebswetter Reg.-Nr. II/22

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. Wörter hinzugefügt. Wörter gestrichen. Standesbeamter Kirchenbuchführer Siegel

(Mutter von 10) **21**

Geburtsname: Piar

Vornamen: Katharina

geboren am 17/II 1803 in Triebswetter

als Tochter des (42) Piar Nikolaus

und der (43) Frisch Magdalena

Bekenntnis: röm. Kath. Tauftag: 17/II 1803

Beurk. b. Standesamt: Geb.-Reg.-Nr.

b. Pfarramt: Triebswetter Tauf-Reg.-Nr. II/87

gestorben am ... in ...

beurk. b. Standesamt — Pfarramt ... Reg.-Nr. ...

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. Wörter hinzugefügt. Wörter gestrichen. Standesbeamter Kirchenbuchführer Siegel

Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

(Vater von 11) **22**

Familienname: Rischard

Vornamen: Johann

geboren am 23/II 1810 in Triebswetter

als Sohn des (44) Rischard Jakob.

und der (45) Binder Elva.

Bekenntnis: röm. Kath. Tauftag: 23/II 1810

Beurk. b. Standesamt: Geb.-Reg.-Nr.

b. Pfarramt: Triebswetter Tauf-Reg.-Nr. II/176.

gestorben am ... in ...

beurk. b. Standesamt — Pfarramt ... Reg.-Nr. ...

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. Wörter hinzugefügt. Wörter gestrichen. Standesbeamter Kirchenbuchführer Siegel

Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

Die Eheschließung des **22/23**

Rischard Johann

Beruf: Landwirt Bekenntnis: röm. Kath.

und der Rischard Rozina

geborene Parison Bekenntnis: röm. Kath.

erfolgte am 1/VI 1828 in Triebswetter

beurk. b. Standesamt — Pfarramt Triebswetter Reg.-Nr. II/40.

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. Wörter hinzugefügt. Wörter gestrichen. Standesbeamter Kirchenbuchführer Siegel

(Mutter von 11) **23**

Geburtsname: Parison M.

Vornamen: Rozina

geboren am 7/III 1812 in Triebswetter

als Tochter des (46) Parison Nikolaus

und der (47) Frecot Maria

Bekenntnis: röm. Kath. Tauftag: 7/III 1812

Beurk. b. Standesamt: Geb.-Reg.-Nr.

b. Pfarramt: Triebswetter Tauf-Reg.-Nr. II/201.

gestorben am ... in ...

beurk. b. Standesamt — Pfarramt ... Reg.-Nr. ...

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. Wörter hinzugefügt. Wörter gestrichen. Standesbeamter Kirchenbuchführer Siegel

Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich

(Vater von 12) **24**

Familienname: Hannant

Vornamen: Johann Peter

geboren am 9/XI 1825 in Triebswetter

als Sohn des (48) Hannan Heinrich

und der (49) Lefor Katharina

Bekenntnis: röm. Kath. Taufag: 9/XI 1825

Beurk. b. Standesamt: Geb.-Reg.-Nr.

b. Pfarramt: Triebswetter Tauf-Reg.-Nr. II/36

gestorben am in

beurk. b. Standesamt — Pfarramt Reg.-Nr.

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden bestätigt. Wörter hinzugefügt. Standesbeamter Kirchenbuchführer

Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

Die Eheschließung des **24/25**

Hannant Joh. Peter

Beruf: Landwirt Bekenntnis: röm. Kath.

und der Hannant Elisabeth

geborene Renard Bekenntnis: röm. Kath.

erfolgte am 30/I 1845 in Triebswetter

beurk. b. Standesamt — Pfarramt Triebswetter Reg.-Nr. I/93

Die Richtigkeit des Eintrags wird auf Grund vorgelegter Urkunden bestätigt. Wörter gestrichen. Wörter hinzugefügt. Standesbeamter Kirchenbuchführer Siegel

(Mutter von 12) **25**

Geburtsname: Renard

Vornamen: Elisabeth

geboren am 7/III 1825 in Nyers

als Tochter des (50) Renard Johann

und der (51) Filipp Juliana

Bekenntnis: röm. Kath. Taufag: 7/III 1825

Beurk. b. Standesamt: Geb.-Reg.-Nr.

b. Pfarramt: Marienfeld Tauf-Reg.-Nr. III/60

gestorben am in

beurk. b. Standesamt — Pfarramt Reg.-Nr.

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden bestätigt. Wörter hinzugefügt. Standesbeamter Kirchenbuchführer

Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

(Vater von 13) **26**

Familienname: Coleng

Vornamen: Johann

geboren am 18/XI 1820 in Triebswetter

als Sohn des (52) Denderius Coleng

und der (53) Therese Lieber

Bekenntnis: röm. Kath. Taufag: 19/XI 1820

Beurk. b. Standesamt: Geb.-Reg.-Nr.

b. Pfarramt: Triebswetter Tauf-Reg.-Nr. II/106

gestorben am in

beurk. b. Standesamt — Pfarramt Reg.-Nr.

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden bestätigt. Wörter hinzugefügt. Standesbeamter Kirchenbuchführer Siegel

Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

Die Eheschließung des **26/27**

Beruf: Bekenntnis:

und der

geborene Bekenntnis:

erfolgte am in

beurk. b. Standesamt — Pfarramt Reg.-Nr.

Die Richtigkeit des Eintrags wird auf Grund vorgelegter Urkunden bestätigt. Wörter gestr. Wörter hinzugef. Standesbeamter Kirchenbuchführer Siegel

(Mutter von 13) **27**

Geburtsname: Martin

Vornamen: Magdalena

geboren am in

als Tochter des (54)

und der (55)

Bekenntnis: Taufag:

Beurk. b. Standesamt: Geb.-Reg.-Nr.

b. Pfarramt: Tauf-Reg.-Nr.

gestorben am in

beurk. b. Standesamt — Pfarramt Reg.-Nr.

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden bestätigt. Wörter gestrichen. Wörter hinzugefügt. Standesbeamter Kirchenbuchführer Siegel

Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

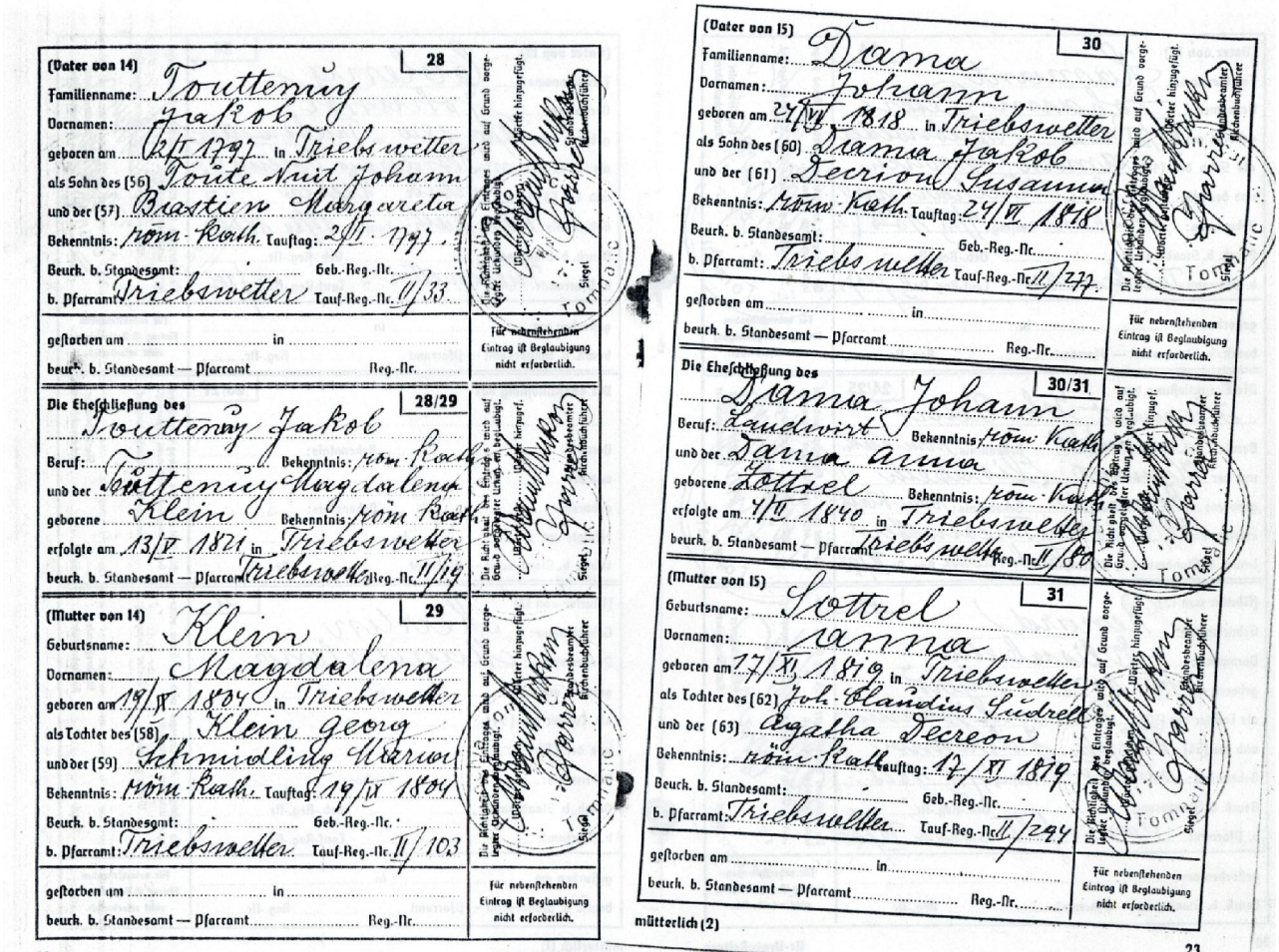

(Vater von 14) **28**

Familienname: Touttenuy
Vornamen: Jakob
geboren am 2/I 1797 in Triebswetter
als Sohn des (56) Toute Nuit Johann
und der (57) Bastien Margareta
Bekenntnis: röm. Kath. Tauftag: 2/I 1797
Beurk. b. Standesamt: Geb.-Reg.-Nr.
b. Pfarramt: Triebswetter Tauf-Reg.-Nr. II/33

gestorben am ... in ...
beurk. b. Standesamt — Pfarramt ... Reg.-Nr. ...

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. Wörter hinzugefügt. Wörter gestrichen. Standesbeamter Kirchenbuchführer. Siegel. Tomnatic

Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

Die Eheschließung des **28/29**

Touttenuy Jakob
Beruf: Bekenntnis: röm. Kath.
und der Touttenuy Magdalena
geborene Klein Bekenntnis: röm. Kath.
erfolgte am 13/V 1821 in Triebswetter
beurk. b. Standesamt — Pfarramt Triebswetter Reg.-Nr. II/19

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. Wörter hinzugef. Wörter gestrichen. Standesbeamter Kirchenbuchführer. Siegel. Tomnatic

(Mutter von 14) **29**

Geburtsname: Klein
Vornamen: Magdalena
geboren am 19/IX 1804 in Triebswetter
als Tochter des (58) Klein Georg
und der (59) Schmidling Maria
Bekenntnis: röm. Kath. Tauftag: 19/IX 1804
Beurk. b. Standesamt: Geb.-Reg.-Nr.
b. Pfarramt: Triebswetter Tauf-Reg.-Nr. II/103

gestorben am ... in ...
beurk. b. Standesamt — Pfarramt ... Reg.-Nr. ...

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. Wörter hinzugefügt. Wörter gestrichen. Standesbeamter Kirchenbuchführer. Siegel. Tomnatic

Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

(Vater von 15) **30**

Familienname: Dama
Vornamen: Johann
geboren am 24/VI 1818 in Triebswetter
als Sohn des (60) Dama Jakob
und der (61) Decrion Susanna
Bekenntnis: röm. Kath. Tauftag: 24/VI 1818
Beurk. b. Standesamt: Geb.-Reg.-Nr.
b. Pfarramt: Triebswetter Tauf-Reg.-Nr. II/277

gestorben am ... in ...
beurk. b. Standesamt — Pfarramt ... Reg.-Nr. ...

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. Wörter hinzugefügt. Wörter gestrichen. Standesbeamter Kirchenbuchführer. Siegel. Tomnatic

Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

Die Eheschließung des **30/31**

Dama Johann
Beruf: Landwirt Bekenntnis: röm. Kath.
und der Dama Anna
geborene Zottrel Bekenntnis: röm. Kath.
erfolgte am 4/II 1840 in Triebswetter
beurk. b. Standesamt — Pfarramt Triebswetter Reg.-Nr. II/80

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. Wörter hinzugef. Wörter gestrichen. Standesbeamter Kirchenbuchführer. Siegel. Tomnatic

(Mutter von 15) **31**

Geburtsname: Sottrel
Vornamen: Anna
geboren am 17/XI 1819 in Triebswetter
als Tochter des (62) Joh. Claudius Sudrell
und der (63) Agatha Decreon
Bekenntnis: röm. Kath. Tauftag: 17/XI 1819
Beurk. b. Standesamt: Geb.-Reg.-Nr.
b. Pfarramt: Triebswetter Tauf-Reg.-Nr. II/294

gestorben am ... in ...
beurk. b. Standesamt — Pfarramt ... Reg.-Nr. ...

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. Wörter hinzugefügt. Wörter gestrichen. Standesbeamter Kirchenbuchführer. Siegel. Tomnatic

Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

mütterlich (2)

väterlich (2)

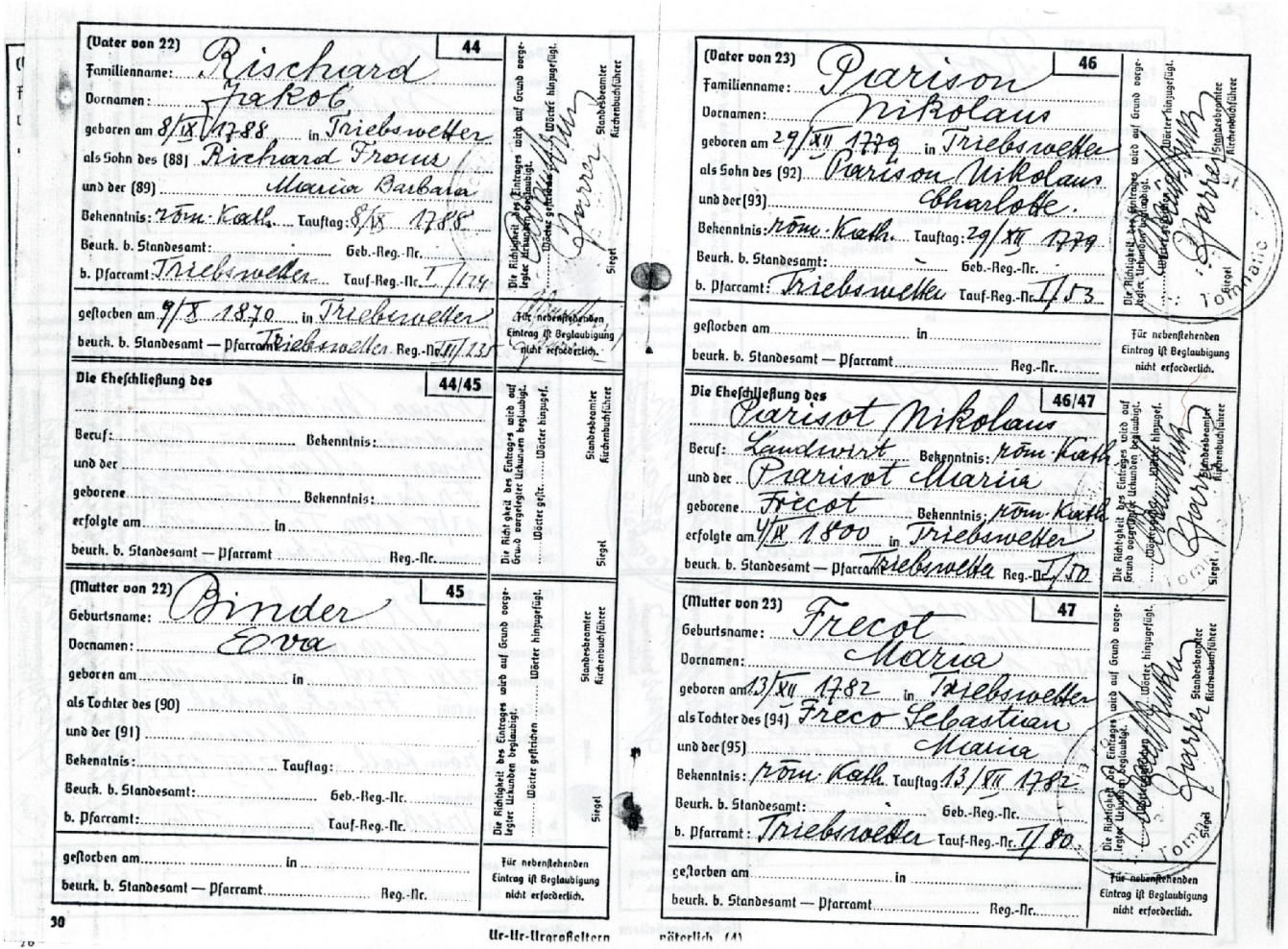

(Vater von 22) 44
Familienname: Rischard
Vornamen: Jakob
geboren am 8/IX 1788 in Triebswetter
als Sohn des (88) Richard Frons
und der (89) Maria Barbara
Bekenntnis: röm. kath. Taufag: 8/IX 1788
Beurk. b. Standesamt: Geb.-Reg.-Nr.
b. Pfarramt: Triebswetter Tauf-Reg.-Nr. I/174
gestorben am 9/X 1870 in Triebswetter
beurk. b. Standesamt — Pfarramt Triebswetter Reg.-Nr. II/135
Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden bestätigt. Wörter hinzugefügt. Wörter gestrichen. Standesbeamter Kirchenbuchführer Siegel
Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

Die Eheschließung des 44/45
Beruf: Bekenntnis:
und der
geborene Bekenntnis:
erfolgte am in
beurk. b. Standesamt — Pfarramt Reg.-Nr.
Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden bestätigt. Wörter hinzugefügt. Wörter gestrichen. Standesbeamter Kirchenbuchführer Siegel

(Mutter von 22) 45
Geburtsname: Binder
Vornamen: Eva
geboren am in
als Tochter des (90)
und der (91)
Bekenntnis: Tauftag:
Beurk. b. Standesamt: Geb.-Reg.-Nr.
b. Pfarramt: Tauf-Reg.-Nr.
gestorben am in
beurk. b. Standesamt — Pfarramt Reg.-Nr.
Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden bestätigt. Wörter hinzugefügt. Wörter gestrichen. Standesbeamter Kirchenbuchführer Siegel
Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

(Vater von 23) 46
Familienname: Parison
Vornamen: Nikolaus
geboren am 29/XII 1779 in Triebswetter
als Sohn des (92) Parison Nikolaus
und der (93) Charlotte.
Bekenntnis: röm. kath. Tauftag: 29/XII 1779
Beurk. b. Standesamt: Geb.-Reg.-Nr.
b. Pfarramt: Triebswetter Tauf-Reg.-Nr. I/53
gestorben am in
beurk. b. Standesamt — Pfarramt Reg.-Nr.
Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden bestätigt. Wörter hinzugefügt. Standesbeamter Kirchenbuchführer Siegel
Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

Die Eheschließung des 46/47
Parisot Nikolaus
Beruf: Landwirt Bekenntnis: röm. kath.
und der Parisot Maria
geborene Frecot Bekenntnis: röm. kath.
erfolgte am 7/II 1800 in Triebswetter
beurk. b. Standesamt — Pfarramt Triebswetter Reg.-Nr. I/50
Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden bestätigt. Wörter hinzugefügt. Standesbeamter Kirchenbuchführer Siegel

(Mutter von 23) 47
Geburtsname: Frecot
Vornamen: Maria
geboren am 13/XII 1782 in Triebswetter
als Tochter des (94) Freco Sebastian
und der (95) Maria
Bekenntnis: röm. kath. Tauftag 13/XII 1782
Beurk. b. Standesamt: Geb.-Reg.-Nr.
b. Pfarramt: Triebswetter Tauf-Reg.-Nr. I/80
gestorben am in
beurk. b. Standesamt — Pfarramt Reg.-Nr.
Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden bestätigt. Wörter hinzugefügt. Standesbeamter Kirchenbuchführer Siegel
Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

30

Ur-Ur-Urgroßeltern

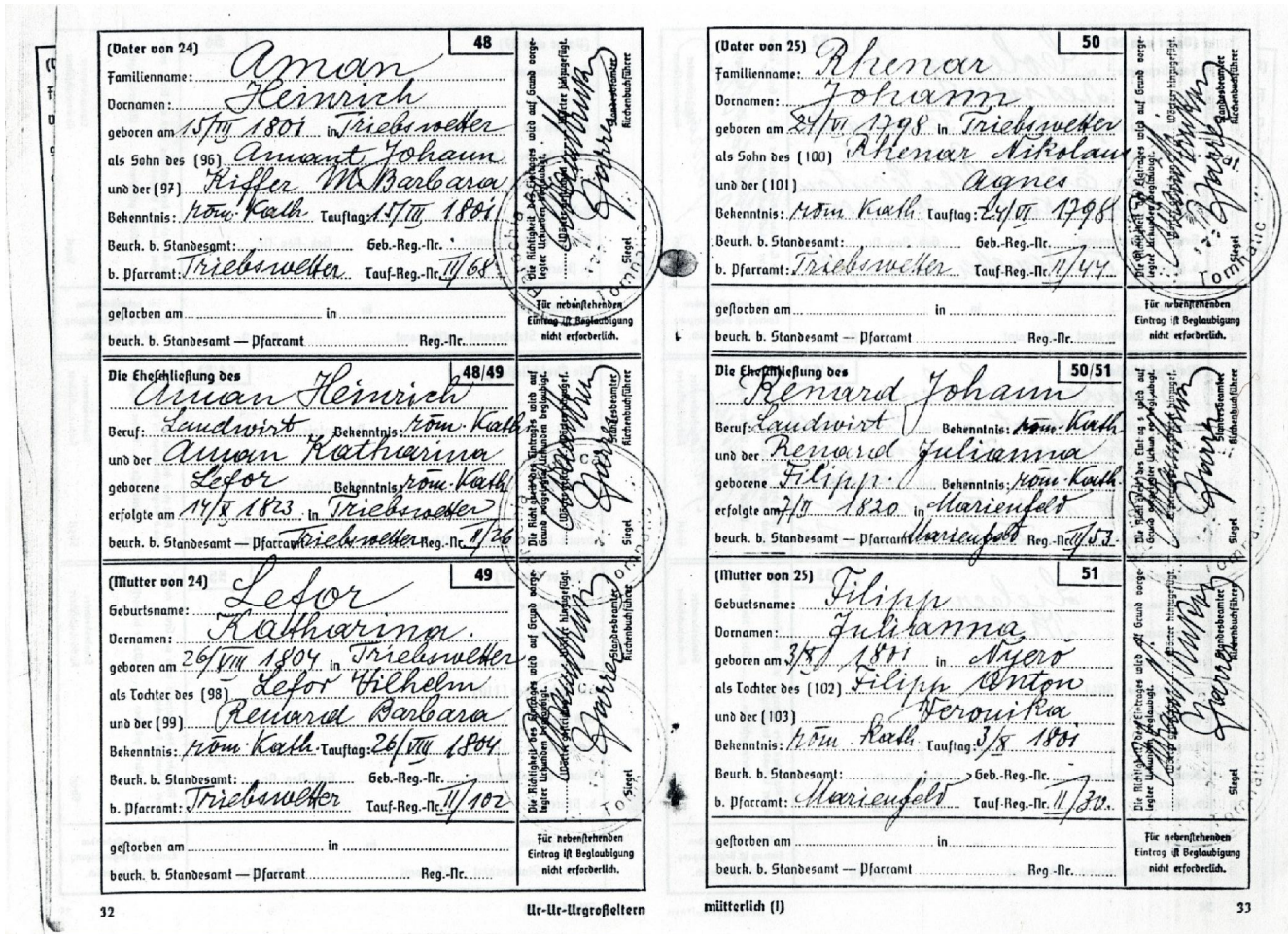

(Vater von 24) 48
Familienname: Amon
Vornamen: Heinrich
geboren am 15/IV 1801 in Triebswetter
als Sohn des (96) Amant Johann
und der (97) Kiffer M Barbara
Bekenntnis: röm. Kath. Tauftag: 17/IV 1801
Beurk. b. Standesamt: Geb.-Reg.-Nr.
b. Pfarramt: Triebswetter Tauf-Reg.-Nr. II/68
gestorben am in
beurk. b. Standesamt — Pfarramt Reg.-Nr.
Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

Die Eheschließung des Amon Heinrich 48/49
Beruf: Landwirt Bekenntnis: röm. Kath
und der Amon Katharina
geborene Lefor Bekenntnis: röm. Kath
erfolgte am 14/8 1823 in Triebswetter
beurk. b. Standesamt — Pfarramt Triebswetter Reg.-Nr. 1/26

(Mutter von 24) 49
Geburtsname: Lefor
Vornamen: Katharina
geboren am 26/VIII 1804 in Triebswetter
als Tochter des (98) Lefor Wilhelm
und der (99) Renard Barbara
Bekenntnis: röm. Kath. Tauftag: 26/VIII 1804
Beurk. b. Standesamt: Geb.-Reg.-Nr.
b. Pfarramt: Triebswetter Tauf-Reg.-Nr. II/102
gestorben am in
beurk. b. Standesamt — Pfarramt Reg.-Nr.
Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

32 Ur-Ur-Urgroßeltern

(Vater von 25) 50
Familienname: Renar
Vornamen: Johann
geboren am 24/IV 1798 in Triebswetter
als Sohn des (100) Renar Nikolaus
und der (101) Agnes
Bekenntnis: röm. Kath. Tauftag: 24/IV 1798
Beurk. b. Standesamt: Geb.-Reg.-Nr.
b. Pfarramt: Triebswetter Tauf-Reg.-Nr. II/44
gestorben am in
beurk. b. Standesamt — Pfarramt Reg.-Nr.
Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

Die Eheschließung des Renard Johann 50/51
Beruf: Landwirt Bekenntnis: röm. Kath
und der Renard Julianna
geborene Filipp Bekenntnis: röm. Kath
erfolgte am 2/9 1820 in Marienfeld
beurk. b. Standesamt — Pfarramt Marienfeld Reg.-Nr. 9/53

(Mutter von 25) 51
Geburtsname: Filipp
Vornamen: Julianna
geboren am 3/8 1801 in Neyer
als Tochter des (102) Filipp Anton
und der (103) Veronika
Bekenntnis: röm. Kath. Tauftag: 3/8 1801
Beurk. b. Standesamt: Geb.-Reg.-Nr.
b. Pfarramt: Marienfeld Tauf-Reg.-Nr. II/30
gestorben am in
beurk. b. Standesamt — Pfarramt Reg.-Nr.
Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

mütterlich (I) 33

(Vater von 28) **56**

Familienname: Toute Nuit

Vornamen: Johann

geboren am ..... in .....

als Sohn des (112) .....

und der (113) .....

Bekenntnis: ..... Tauftag: .....

Beurk. b. Standesamt: ..... Geb.-Reg.-Nr. .....

b. Pfarramt: ..... Tauf-Reg.-Nr. .....

gestorben am ..... in .....

beurk. b. Standesamt — Pfarramt ..... Reg.-Nr. .....

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. ..... Wörter gestrichen ..... Wörter hinzugefügt. Standesbeamter Kirchenbuchführer Siegel

Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

Die Eheschließung des **56/57**

.....

Beruf: ..... Bekenntnis: .....

und der .....

geborene ..... Bekenntnis: .....

erfolgte am ..... in .....

beurk. b. Standesamt — Pfarramt ..... Reg.-Nr. .....

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. ..... Wörter gestr. ..... Wörter hinzugef. Standesbeamter Kirchenbuchführer Siegel

(Mutter von 28) **57**

Geburtsname: Bastien

Vornamen: Margareta

geboren am ..... in .....

als Tochter des (114) .....

und der (115) .....

Bekenntnis: ..... Tauftag: .....

Beurk. b. Standesamt: ..... Geb.-Reg.-Nr. .....

b. Pfarramt: ..... Tauf-Reg.-Nr. .....

gestorben am ..... in .....

beurk. b. Standesamt — Pfarramt ..... Reg.-Nr. .....

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. ..... Wörter gestrichen ..... Wörter hinzugefügt. Standesbeamter Kirchenbuchführer Siegel

Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

(Vater von 29) **58**

Familienname: Klein

Vornamen: Georg

geboren am 11/XI 1777 in Triebswetter

als Sohn des (116) Klein Johann

und der (117) Maria

Bekenntnis: röm. Kath. Tauftag: 11/XI 1777.

Beurk. b. Standesamt: ..... Geb.-Reg.-Nr. .....

b. Pfarramt: Triebswetter Tauf-Reg.-Nr. I/37

gestorben am ..... in .....

beurk. b. Standesamt — Pfarramt ..... Reg.-Nr. .....

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. ..... Wörter gestrichen ..... Wörter hinzugefügt. Standesbeamter Kirchenbuchführer Siegel

Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

Die Eheschließung des **58/59**

Klein Georg

Beruf: Landwirt Bekenntnis: röm. Kath.

und der Klein Maria

geborene Schmidling Bekenntnis: röm. Kath.

erfolgte am 15/XI 1802 in Triebswetter

beurk. b. Standesamt — Pfarramt Triebswetter Reg.-Nr. I/55

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. ..... Wörter gestr. ..... Wörter hinzugef. Standesbeamter Kirchenbuchführer Siegel

(Mutter von 29) **59**

Geburtsname: Schmidling

Vornamen: Maria

geboren am 13/III 1783 in Triebswetter

als Tochter des (118) Schmidlein Claudius

und der (119) la geurre anna.

Bekenntnis: röm. Kath. Tauftag: 13/III 1783.

Beurk. b. Standesamt: ..... Geb.-Reg.-Nr. .....

b. Pfarramt: Triebswetter Tauf-Reg.-Nr. I/82

gestorben am ..... in .....

beurk. b. Standesamt — Pfarramt ..... Reg.-Nr. .....

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. ..... Wörter gestrichen ..... Wörter hinzugefügt. Standesbeamter Kirchenbuchführer Siegel

Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

(Vater von 30) **60**

Familienname: Dama

Vornamen: Jakob

geboren am 2/II 1784 in Triebswetter

als Sohn des (120) Damas Etienne

und der (121) Barbara

Bekenntnis: röm. Kath. Tauftag: 2/II 1784

Beurk. b. Standesamt: Geb.-Reg.-Nr.

b. Pfarramt: Triebswetter Tauf-Reg.-Nr. I/88

gestorben am in

beurk. b. Standesamt — Pfarramt Reg.-Nr.

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. Wörter hinzugefügt. Wörter gestrichen. Standesbeamter Kirchenbuchführer Siegel

Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

Die Eheschließung des **60/61**

Dama Jakob

Beruf: Landwirt Bekenntnis: röm. Kath.

und der Dama Susanna

geborene Decrion Bekenntnis: röm. Kath.

erfolgte am 25/XI 1806 in Triebswetter

beurk. b. Standesamt — Pfarramt Triebswetter Reg.-Nr. I/68

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. Wörter hinzugefügt. Wörter gestrichen. Standesbeamter Kirchenbuchführer Siegel

(Mutter von 30) **61**

Geburtsname: Decrion

Vornamen: Susanna

geboren am 17/I 1789 in Triebswetter

als Tochter des (122) Decrayon Andreas

und der (123) Katharina

Bekenntnis: röm. Kath. Tauftag: 17/I 1789

Beurk. b. Standesamt: Geb.-Reg.-Nr.

b. Pfarramt: Triebswetter Tauf-Reg.-Nr. I/126

gestorben am in

beurk. b. Standesamt — Pfarramt Reg.-Nr.

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. Wörter hinzugefügt. Wörter gestrichen. Standesbeamter Kirchenbuchführer Siegel

Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

(Vater von 31) **62**

Familienname: Sudrell

Vornamen: Joh. Claudius

geboren am 20/VI 1778 in Triebswetter

als Sohn des (124) Sauteré Franz

und der (125) Elisabetha

Bekenntnis: röm. Kath. Tauftag: 20/VI 1778

Beurk. b. Standesamt: Geb.-Reg.-Nr.

b. Pfarramt: Triebswetter Tauf-Reg.-Nr. I/42

gestorben am in

beurk. b. Standesamt — Pfarramt Reg.-Nr.

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. Wörter hinzugefügt. Wörter gestrichen. Standesbeamter Kirchenbuchführer Siegel

Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

Die Eheschließung des **62/63**

Sotterel Johann

Beruf: Landwirt Bekenntnis: röm. Kath.

und der Sotterel Agata

geborene Decrion Bekenntnis: röm. Kath.

erfolgte am 15/VI 1802 in Triebswetter

beurk. b. Standesamt — Pfarramt Triebswetter Reg.-Nr. I/54

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. Wörter hinzugefügt. Wörter gestrichen. Standesbeamter Kirchenbuchführer Siegel

(Mutter von 31) **63**

Geburtsname: Decreon

Vornamen: Agata

geboren am 22/X 1778 in Triebswetter

als Tochter des (126) Crayon Andreas

und der (127) Katharina

Bekenntnis: röm. Kath. Tauftag: 22/X 1778

Beurk. b. Standesamt: Geb.-Reg.-Nr.

b. Pfarramt: Triebswetter Tauf-Reg.-Nr. I/44

gestorben am in

beurk. b. Standesamt — Pfarramt Reg.-Nr.

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. Wörter hinzugefügt. Wörter gestrichen. Standesbeamter Kirchenbuchführer Siegel

Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

mütterlich (4)

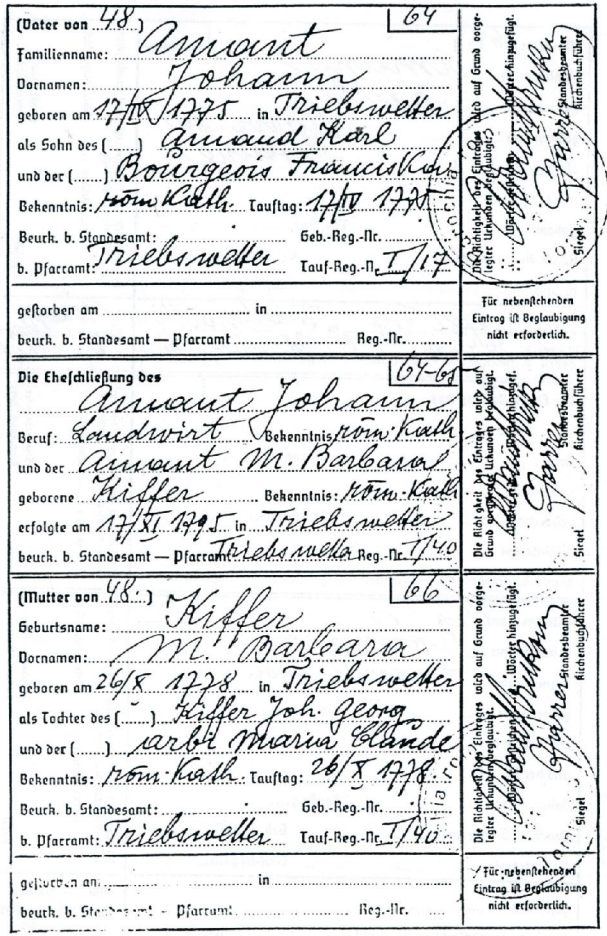

(Vater von 48) 64

Familienname: Amant

Vornamen: Johann

geboren am 17/IV 1775 in Triebswetter

als Sohn des (.....) Amand Karl

und der (.....) Bourgeois Franciska

Bekenntnis: röm. Kath. Tauftag: 17/IV 1775

Beurk. b. Standesamt: ..... Geb.-Reg.-Nr. .....

b. Pfarramt: Triebswetter Tauf-Reg.-Nr. I/17

gestorben am ..... in .....

beurk. b. Standesamt — Pfarramt ..... Reg.-Nr. .....

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. ..... Wörter gestrichen ..... Wörter hinzugefügt. Standesbeamter Kirchenbuchführer Siegel

Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

Die Eheschließung des 64-65

Amant Johann

Beruf: Landwirt Bekenntnis: röm. Kath.

und der Amant M. Barbara

geborene Kiffer Bekenntnis: röm. Kath.

erfolgte am 17/XI 1795 in Triebswetter

beurk. b. Standesamt — Pfarramt Triebswetter Reg.-Nr. I/40

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. ..... Wörter gestrichen ..... Wörter hinzugefügt. Standesbeamter Kirchenbuchführer Siegel

(Mutter von 48) 66

Geburtsname: Kiffer

Vornamen: M. Barbara

geboren am 26/X 1778 in Triebswetter

als Tochter des (.....) Kiffer Joh. Georg

und der (.....) arbi Maria Claude

Bekenntnis: röm. Kath. Tauftag: 26/X 1778

Beurk. b. Standesamt: ..... Geb.-Reg.-Nr. .....

b. Pfarramt: Triebswetter Tauf-Reg.-Nr. I/40

gestorben am ..... in .....

beurk. b. Standesamt — Pfarramt ..... Reg.-Nr. .....

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. ..... Wörter gestrichen ..... Wörter hinzugefügt. Standesbeamter Kirchenbuchführer Siegel

Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

(Vater von .....)

Familienname: .....

Vornamen: .....

geboren am ..... in .....

als Sohn des (.....)

und der (.....)

Bekenntnis: ..... Tauftag: .....

Beurk. b. Standesamt: ..... Geb.-Reg.-Nr. .....

b. Pfarramt: ..... Tauf-Reg.-Nr. .....

gestorben am ..... in .....

beurk. b. Standesamt — Pfarramt ..... Reg.-Nr. .....

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. ..... Wörter gestrichen ..... Wörter hinzugefügt. Standesbeamter Kirchenbuchführer Siegel

Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

Die Eheschließung des

Kiffer Joh. Georg

Beruf: Landwirt Bekenntnis: röm. Kath.

und der Kiffer Maria Claude

geborene arbi Bekenntnis: röm. Kath.

erfolgte am 22/IV 1775 in Triebswetter

beurk. b. Standesamt — Pfarramt Triebswetter Reg.-Nr. I/5

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. ..... Wörter gestrichen ..... Wörter hinzugefügt. Standesbeamter Kirchenbuchführer Siegel

(Mutter von 66)

Geburtsname: .....

Vornamen: .....

geboren am ..... in .....

als Tochter des (.....)

und der (.....)

Bekenntnis: ..... Tauftag: .....

Beurk. b. Standesamt: ..... Geb.-Reg.-Nr. .....

b. Pfarramt: ..... Tauf-Reg.-Nr. .....

gestorben am ..... in .....

beurk. b. Standesamt — Pfarramt ..... Reg.-Nr. .....

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. ..... Wörter gestrichen ..... Wörter hinzugefügt. Standesbeamter Kirchenbuchführer Siegel

Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

(Vater von .....)
Familienname: .....
Vornamen: .....
geboren am ..... in .....
als Sohn des (.....) .....
und der (.....) .....
Bekenntnis: ..... Tauftag: .....
Beurk. b. Standesamt: ..... Geb.-Reg.-Nr. .....
b. Pfarramt: ..... Tauf-Reg.-Nr. .....

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. ..... Wörter gestrichen ..... Wörter hinzugefügt.
Standesbeamter / Kirchenbuchführer
Siegel

gestorben am ..... in .....
beurk. b. Standesamt — Pfarramt ..... Reg.-Nr. .....

Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

Die Eheschließung des
Schmitlein Claudius
Beruf: ..... Bekenntnis: röm. kath.
und der Schmitlein Anna
geborene la Guerre Bekenntnis: röm. kath.
erfolgte am 24/VIII 1779 in Triebswetter
beurk. b. Standesamt — Pfarramt Triebswetter Reg.-Nr. 7/79

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. ..... Wörter gestrichen ..... Wörter hinzugefügt.
Standesbeamter / Kirchenbuchführer
Siegel

(Mutter von 59.)
Geburtsname: .....
Vornamen: .....
geboren am ..... in .....
als Tochter des (.....) .....
und der (.....) .....
Bekenntnis: ..... Tauftag: .....
Beurk. b. Standesamt: ..... Geb.-Reg.-Nr. .....
b. Pfarramt: ..... Tauf-Reg.-Nr. .....

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. ..... Wörter gestrichen ..... Wörter hinzugefügt.
Standesbeamter / Kirchenbuchführer
Siegel

gestorben am ..... in .....
beurk. b. Standesamt — Pfarramt ..... Reg.-Nr. .....

Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

(Vater von 64.)
Familienname: Amand
Vornamen: Karl
geboren am ..... in Jarvi en Lorraine
als Sohn des (.....) .....
und der (.....) .....
Bekenntnis: ..... Tauftag: .....
Beurk. b. Standesamt: ..... Geb.-Reg.-Nr. .....
b. Pfarramt: ..... Tauf-Reg.-Nr. .....

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. ..... Wörter gestrichen ..... Wörter hinzugefügt.
Standesbeamter / Kirchenbuchführer
Siegel

gestorben am 1782 11/17 in Triebswetter
beurk. b. Standesamt — Pfarramt Triebswetter Reg.-Nr. 7/82

Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

Die Eheschließung des
.....
Beruf: ..... Bekenntnis: .....
und der .....
geborene ..... Bekenntnis: .....
erfolgte am ..... in .....
beurk. b. Standesamt — Pfarramt ..... Reg.-Nr. .....

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. ..... Wörter gestr. ..... Wörter hinzugef.
Standesbeamter / Kirchenbuchführer
Siegel

64.
(Mutter von 64.)
Geburtsname: Bourgeois
Vornamen: Franciska
geboren am ..... in .....
als Tochter des (.....) .....
und der (.....) .....
Bekenntnis: ..... Tauftag: .....
Beurk. b. Standesamt: ..... Geb.-Reg.-Nr. .....
b. Pfarramt: ..... Tauf-Reg.-Nr. .....

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. ..... Wörter gestrichen ..... Wörter hinzugefügt.
Standesbeamter / Kirchenbuchführer
Siegel

gestorben am ..... in .....
beurk. b. Standesamt — Pfarramt ..... Reg.-Nr. .....

Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

(Vater von 44)
Familienname: Richard
Vornamen: Franz
geboren am ..... in .....
als Sohn des (.....) .....
und der (.....) .....
Bekenntnis: ..... Tauftag: .....
Beurk. b. Standesamt: ..... Geb.-Reg.-Nr. .....
b. Pfarramt: ..... Tauf-Reg.-Nr. .....

gestorben am 7/VIII 1836 in Triebswetter
beurk. b. Standesamt — Pfarramt Triebswetter Reg.-Nr. II/254
war 86 J. alt.

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. ..... Wörter gestrichen ..... Wörter hinzugefügt.
Siegel — Standesbeamter Kirchenbuchführer

Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

Die Eheschließung des .....
Beruf: ..... Bekenntnis: .....
und der .....
geborene ..... Bekenntnis: .....
erfolgte am ..... in .....
beurk. b. Standesamt — Pfarramt ..... Reg.-Nr. .....

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. ..... Wörter gestr. ..... Wörter hinzugef.
Siegel — Standesbeamter Kirchenbuchführer

(Mutter von .....)
Geburtsname: .....
Vornamen: Maria Barbara
geboren am ..... in Haut Boudange in Loth
als Tochter des (.....) .....
und der (.....) .....
Bekenntnis: ..... Tauftag: .....
Beurk. b. Standesamt: ..... Geb.-Reg.-Nr. .....
b. Pfarramt: ..... Tauf-Reg.-Nr. .....

gestorben am 13/II 1826 in Triebswetter
beurk. b. Standesamt — Pfarramt Triebswetter Reg.-Nr. II/152
war 85 J. alt.

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. ..... Wörter gestrichen ..... Wörter hinzugefügt.
Siegel — Standesbeamter Kirchenbuchführer

Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

(Vater von 52)
Familienname: Colin
Vornamen: Gerrard
geboren am ..... in .....
als Sohn des (.....) .....
und der (.....) .....
Bekenntnis: ..... Tauftag: .....
Beurk. b. Standesamt: ..... Geb.-Reg.-Nr. .....
b. Pfarramt: ..... Tauf-Reg.-Nr. .....

gestorben am ..... in .....
beurk. b. Standesamt — Pfarramt ..... Reg.-Nr. .....

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. ..... Wörter gestrichen ..... Wörter hinzugefügt.
Siegel — Standesbeamter Kirchenbuchführer

Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

Die Eheschließung des Colin Gerrard
Beruf: ..... Bekenntnis: röm. Kath.
und der Colin Elisabetha
geborene Canton Bekenntnis: röm. Kath.
erfolgte am I. 1781 in Triebswetter
beurk. b. Standesamt — Pfarramt Triebswetter Reg.-Nr. I/12

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. ..... Wörter gestr. ..... Wörter hinzugef.
Siegel — Standesbeamter Kirchenbuchführer

(Mutter von 50)
Geburtsname: Canton
Vornamen: Elisabetha
geboren am ..... in .....
als Tochter des (.....) .....
und der (.....) .....
Bekenntnis: ..... Tauftag: .....
Beurk. b. Standesamt: ..... Geb.-Reg.-Nr. .....
b. Pfarramt: ..... Tauf-Reg.-Nr. .....

gestorben am ..... in .....
beurk. b. Standesamt — Pfarramt ..... Reg.-Nr. .....

Die Richtigkeit des Eintrages wird auf Grund vorgelegter Urkunden beglaubigt. ..... Wörter gestrichen ..... Wörter hinzugefügt.
Siegel — Standesbeamter Kirchenbuchführer

Für nebenstehenden Eintrag ist Beglaubigung nicht erforderlich.

Extrase (certificate genealogice) din arhiva Parohiei romano-catolice din Tomnatic, semnate de Adam Willkomm în perioada 1944/1945 (din arhiva familiei Nicolas şi Katharina Boquel, n. Colen, fotocopiate în 2009)

A B S T A M M U N G S U R K U N D E

Beauquel Hubertus von Salon in Gallia Lothringen geb. 1737 gest. 13 März 1779	Beauquel Maria geb. Clauchet
Beauquel Georg geb. 11 Mai 1772 Eheschl. 25 Febr. 1794	Beauquel Maria, Barbara geb. Martin geb. 22 Okt. 1774
Boquel Dominik geb. 1o Iän. 1815 Eheschl. 12 Febr. 1838	Boquel Maria, Barbara geb. Iller geb. 9 Febr. 1817
Boquel Iohann geb. 15 April 1842 Eheschl. 6 Iuni 1865 Triebswetter	Boquel Anna geb. Frisch geb. 11 Iän. 1845 Triebswetter
Boquel Iohann geb. 16 Iuni 188o Eheschl. 28 Iän. 19o4 Triebswetter	Boquel Magdalena geb. Wolf geb. 4 Okt. 1882 Triebswetter
Boquel Adam geb. 1o Aug. 19o7 Eheschl. 16 Okt. 193o Triebswetter	Boquel Rosina geb. Springard geb. 3 Okt. 19o9 Triebswetter
Boquel Nikolaus geb. 21 Dez. 1933 Eheschl. 24 Nov. 1956	Boquel Katharina geb. Kohlen geb. 21 Febr. 1934

N° 65
1945

1

Parohia rom. cat. Tonmatic

Extras de matriculă

Ex. Lotharingia

Marschall Josif — Renard Maria
căs. 4. XI. 1823
născ. 7. XII. 1823.

Marschall Nicolae — Schmidt Ecat.
căs. 4. II. 1850
născ. 25/VII. 1856.

Marschall Josif — Lefort Elis.

Pierre Dominic — Peroüf Ana
născ. 4. V. 1800

Pierre Ioan — Pirrier Ecatarina
căs. 26. VI. 1820
născ. 4. XII. 1823

Pierre Dominic — Parisou Christina
căs. 17. II. 1850
născ. 3. III. 1851

Pierre Ludovic — Cotre Ana
căs. 28. II. 1881

născ. 21. II. 1884 — născ. 20. VIII. 1890

Marschall Ioan — Pierre Maria
căs. 19/VIII. 1909

născ. 1912, 27/VI.

Marschall Maria — Coleng Nicolae
căs. 15/VI. 1931

Strămoșii lui Marschall Maria
au fost colonizați
In a căror credința

Tonmatic la 14. I. 1945.

3

Nr. 2456 / 1945. Parohia rom. cat. Tomnatic

Extras de Matricula.

Fontenai in Lotharingia.

Colin Gerrard - Elisaveta.

nasc. 28/X 1780.
Colin Desiderius - Lieber Teresia
cas. 1/II 1803.

Colen Claudius - Masset Angelica
cas. 20/I 1811.

nasc. 10/II 1821.
Colen Martin - Parison Maria Barvara
cas. 27/X 1840

nasc. 26/XII 1848. nasc. 5/IX 1854.
Colen Ludovic - Simonet Elisaveta
cas. 15/VI 1874.

nasc. 18/II 1877. nasc. 4/IX 1881.
Colen Nicolae - Klein Ecatarina
cas. 12/II 1901.

nasc. 29/XI 1909. nasc. 1/VII 1912.
Colen Nicolae - Marschall Maria
cas. 14/XI 1931.

Strămoșii lui Colen Nicolae au fost colonizați.

Tomnatic, la 29/VIII 1945.

In a căror credința.

Adam Winkler
Paroh

Peter Treffil
(Vogel 1999 : 157 – 158)
despre familia bunicului lui Haman Dominic, bunicul Cristinei Renard, fiul lui Haman Sebastian, primul proprietar al fabricii de cărămidă

Fragment din **325 /98**. A tradus şi prelucrat textul Renée Renard.

Actualul proprietar al Fabricii de Cărămidă (adică din vremea lui Treffil), **Haman Sebastian**, fiul lui **Peter Haman**

Peter Haman (*tatăl lui Haman Sebastian, cel care a construit fabrica de cărămidă*) era căpitan de trăgători la ţintă (era o asociaţie care avea şi un cor în Tomnatic, cor ce participa la sărbătorile mai importante şi avea şi un bal anual).

Peter Treffil ne spune despre el că «era un bărbat corpolent, zdravăn. Acei ţintaşi erau îmbrăcaţi în ţinută civilă, în straie de duminică, cu o geantă cu gloanţe pe umăr şi o curea lată cu o cataramă metalică frumoasă. Gradul inferior avea o puşcă, iar subofiţerul purta o sabie. Pe cap purtau o pălărie ornată cu un mănunchi splendid de pene din coadă de cocoş. După ce Peter Haman a îmbătrânit, rolul său a fost preluat în 1877 de ginerele său Dominik Polen, numit Blech. In 1877, Blech a donat corului trăgătorilor la ţintă (ţintaşilor) un steag care acum (*adică pe vremea lui Treffil*) se găseşte (*se găsea)* în biserică, dacă stai în faţa băncii de comuniune, în dreapta lângă baldachin. Din cauza folosirii îndelungate, în toate anotimpurile, acesta s-a zdrenţuit şi de aceea se păstrează acum cu veneraţie în biserică. In 1885 Blech a construit Noua *Csardă* (noul han), apoi cumnatul său Haman Hans a devenit căpitan de trăgători la ţintă, până în 1888, când corul ţintaşilor a primit uniformă militară. Vechiul cor se destrămase şi a fost preluat de bărbaţi tineri care s-au dovedit utili asociaţiei, printre care:

Haman Sebastian, Engelman Peter, Kohlen Wilhelm, Manöwer Johann, Reiser Josef , Haman Martin, Schreiber Georg.

Treffil îi mai enumeră pe cei care au fost căpitani la aceşti ţintaşi:

Peter Parison din anii 1820 până în anii 1830, Georg Klein (Järich) (căpitan), Sturms Adam (căpitan), Haman Peter (căpitan), Polen Domnik (căpitan), Haman Hans (căpitan), Haman Sebastian (căpitan în uniformă), Wilhelm Roth (Illi) (căpitan în uniformă).

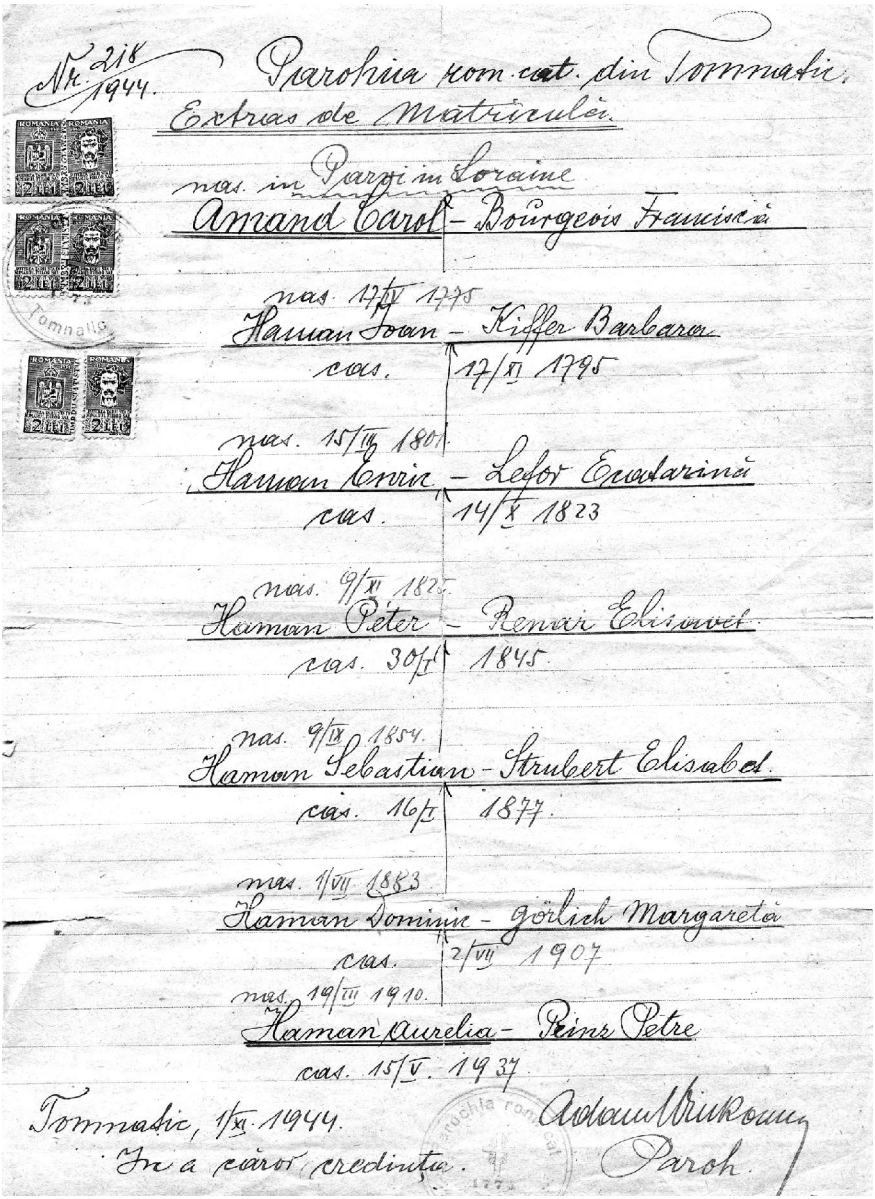

Nr. 218/1944. Parohia rom. cat. din Tomnatic.

Extras de Matriculă.

nas. în Parvi în Loraine

Amand Carol – Bourgeois Francisca

nas. 17/IV 1775

Haman Ioan – Kiffer Barbara

cas. 17/XI 1795

nas. 15/III 1801

Haman Enric – Lefor Ecatarină

cas. 14/X 1823

nas. 9/XI 1825

Haman Péter – Renar Elisavet

cas. 30/I 1845

nas. 9/IX 1854

Haman Sebastian – Strubert Elisabet

cas. 16/I 1877

nas. 1/VII 1883

Haman Dominic – Görlich Margaretă

cas. 2/VII 1907

nas. 19/III 1910

Haman Aurelia – Prinz Petre

cas. 15/V 1937

Tomnatic, 1/XI 1944.

În a căror credință.

Adam Winkonny

Paroh.

Arborele genealogic al mamei Cristinei Renard (născută Haman Aurelia)

Profil Cristina-Margareta Renard

Interviul Cristinei Renard este ţintit pe problema identităţii franceze privită din perspectiva istoriei familiale şi a originii franceze a bunicului matern Haman Dominic, pe care Renée Renard a explorat-o până dincolo de primul venit în Banat în secolul al XVIII-lea din Parroy şi dincolo, aşadar, de limitele temporale ale certificatului genealogic emis în 1945.

Prin cercetări personale, în care este angajată cum se poate vedea cu pasiune devotată, ea a transformat aceste căutări memoriale într-un mod de a se gândi pe sine şi de a transforma reflecţia ei într-un proiect artistic. Intâmplarea face ca lucrarea în care imprimă rugăciunea "Tatăl nostru" în franceză pe pânza transparentă ca o aripă de înger a amintirii, să trimită direct la momentul în care am descoperit în urmă cu deja destui ani, la Tomnatic, tema acestei cărţi. Am mai evocat acest episod la începutul cărţii: Maria Heindinger ştia încă, în 1992, la o vârstă înaintată, să spună "Tatăl nostru" în franceză, aşa cum i-l spunea cândva mama sa. Rugăciunea era singura ei legătură cu o identitate uitată. Altfel, era o germancă sadea, mândră să aparţină acestei naţii ("Naţia noastră-i aur" – spunea ea.).

Am alăturat interviul mamei cu proiectul memorial al fiicei, întrucât, împreună, ele lasă să se vadă ce nu a fost povestit de la început din istoria de viaţă care primeşte consistenţă, ieşind la suprafaţă prin mărturia complementară a lui Renée. E o poveste tragică, iar memoria mizează pe puterea ei de a stimula acţiuni reparatorii atât cât e posibil. Renée se vede pe sine evoluând în oglindă cu povestea mamei, încercând să facă mai uşoare apăsările şi să pună câte o izbândă în locul unei pierderi.

Memoria e aici nu doar un suport pentru a afirma o identitate - cea franceză în acest caz – ci şi o sursă de acţiune. Asemenea lui Philippe Willer de la Roque-sur-Pernes, pentru Renée, întoarcerea asupra trecutului e ocazia de a reveni asupra lui pentru a-l dezvălui puţin câte puţin şi a-l administra cu grijă, într-un dozaj sentimental perfect echilibrat de nevoia de a se ataşa unui grup de apartenenţă şi

de a arhiva memoria care îl întemeiază şi în cele din urmă îl face posibil.

In timp ce Cristina Renard a făcut primele clase în franceză şi are în arhiva familiei un certificat de naţionalitate, salvator pentru mama ei, fiica Renée trăieşte cu conştiinţa acestei identităţifranceze, reverberate, amplificate de cutia cu amintiri a familiei.

Textul ei mi-a amintit de proiectul lui Christian Boltanski, artistul francez care înregistrează bătăile inimii celor ce acceptă acest pact memorial, pentru a depozita cândva aceste bătăi într-un muzeu, pe o insulă îndepărtată dintr-un arhipelag japonez. Cine va călători până acolo să asculte cum bătea inima bunicului său francez, de pildă, va înţelege că memoria e nu doar o formă de iniţiere, ci prespune efortul călătoriei în necunoscut şi într-un alt nivel de temporalitate.

“Nu-mi plăcea deloc limba franceză, că noi vorbeam germană cu bunicii, dar eu nu ştiam să scriu şi să citesc decât în franceză.”

Cristina-Margareta Renard

n. 1938, Timişoara
Înregistrată de Mihaela Sitariu la Timişoara, 31.03.1999
Interviul a fost revizuit de intervievată împreună cu fiica sa, Renée Renard şi cu Smaranda Vultur în noiembrie 2012.

C.-M. R.: Spuneţi-mi ce vă interesează, eu sunt obişnuită cu cercetarea de etnografie şi de etnologie pentru că am lucrat mult cu o prietenă de la secţia de etnografie din Timişoara, am fost pe teren cu ea, am făcut desene şi interviuri în documentări de teren. Ce vă interesează, Tomnaticul luat în ansamblu sau numai partea legată de familia noastră?

I.: M-ar interesa în primul rând despre familia dumneavoastră, până unde ştiţi că era francez ultimul. Bunicul era francez, am înţeles, şi se revendica francez.

C.-M. R.: Avem date care merg înapoi până în 1774. În Tomnatic era un preot catolic, Adam Willkomm, care a fost al nouăsprezecelea preot din sat. Al nouăsprezecelea, chiar astăzi m-am documentat.

I.: În ce perioadă?

C.-M. R.: El s-a născut în 1905. Şi timp de 24 de ani a fost preot în Tomnatic. El a eliberat şi semnat toate certificatele pe care le avem eu şi rudele mele. Presupun că a fost şi el interesat de cercetarea originilor franceze ale satului.

I.: Şi fotografia lui cum a ajuns la dumneavoastră?

C.-M. R.: Una din surorile bunicului meu a fost educatoare la grădiniţă. Când logodnicul ei, care era ofiţer în armată, a murit, ea a devenit menajeră la acest preot. Dar eu ţin minte că am fost înrudiţi cu el, de aceea s-a şi angajat la el. Avea o casă parohială foarte frumoasă, cu o vie cu struguri de Malaga, fără sâmburi, din care se făceau stafide, iar în curte erau stative din lemn cu ghivece mari cu asparagus bogat, care curgea până în pământ. Părintelui îi plăcea să picteze, la un moment dat mi-a făcut cadou toate vopselele lui de ulei. Majoritatea actelor el le semna. Avem, de pildă, un extras matricol din parohie care este semnat de el.

I.: Şi cine a fost interesat de aceste extrase?

C.-M. R.: De asta a fost interesat bunicul meu, Haman Dominic.

I.: Bunicul care şi-a căuta originea...

C.-M. R.: Da. Zilele trecute am primit de la o verişoară de-a mea din Germania foaia matricolă de la biserică şi este mai detaliată decât a mea.

I.: Deci extrasul acesta al bunicului văd că e din ’44.

C.-M. R.: Da. Aici vedeţi că primii sunt Carol Amand şi Bourgeois Francesca, soţia sa. Carol Amand s-a născut în 1744 în Lorena şi a decedat în 1782 la Tomnatic. Deci până aici avem documente.
Bunicul meu Haman Dominik a avut trei copii, doi băieţi şi o fată, mama mea. Pe extrasul verişoarelor mele după unul din fraţii mamei, deci pe descendenţa masculină, Amand Carol, născut în 1744, apare scris ca d’Amand Carol. Şi le-am rugat să caute prin acte şi să-mi dea date despre el, pentru că nici la verişoara mea din Germania şi nici la mine nu apare scris aşa, doar în extrasul lor. Nu ştiu de ce sunt diferenţele acestea... La a doua generaţie numele apare deja schimbat, în Haman… au pus un „H” în faţă. În perioada austro-ungară au maghiarizat numele. De exemplu, bunicul meu a fost Dominic şi l-au făcut Domonkos. Şi să vă arăt o treabă foarte interesantă. Aici e diploma lui de învăţător de şcoala primară cu limba de predare maghiară.

I.: Unde a făcut şcoala?

C.-M. R.: Din câte ţin minte, la Szeged, „pe cale particulară”, cum se spunea pe atunci. Iar ca să-i fie recunoscute studiile, a continuat cursurile la Arad, ca „elev ordinar al Şcoalei Normale de Învăţători”. Aici deja l-au făcut Domonkos.

I.: Deci bunicul a fost născut în 1883, în 2 iunie.

C.-M. R.: Da, şi diploma este din 1903. Iar aici e diploma de absolvire a bunicii mele… vedeţi ce scris splendid, cum se scria.

I.: Pe bunica o chema Görlich de fată?

C.-M. R.: Da, Görlich Margareta. Dar pe diplomă apare Görlich Margit. Pe toţi i-au maghiarizat.

I.: Este cumva aici trecut anul naşterii bunicii?

C.-M. R.: 1885, în 2 februarie, la Iecea Mare.

I.: Ce vă povestea bunicul? Cât timp a trăit, până în ce an?

C.-M. R.: Bunicii au murit în Germania, bunicul în 1964, iar bunica în 1973. În 1920, bunicul meu Haman Dominic moştenise de la tatăl său Haman Sebastian o „moşie urbarială”, din care făcea parte şi o fabrică de cărămidă. Şi de atunci el s-a ocupat de această fabrică şi

n-a mai lucrat ca învăţător. Într-o anumită perioadă nu puteai intra în Tomnatic decât cu autorizaţie specială, era considerată zonă de frontieră şi nu aveai voie să te apropii mai mult de 5 kilometri de sat. Mama a avut o „autorizaţie pentru accesul în zona de frontieră" emisă de Direcţiunea Generală a Miliţiei în martie 1955, valabilă o lună, pentru o singură călătorie. Deci din momentul când a devenit zona de frontieră, nu mai putea nimeni să se apropie. Eu locuiam cu părinţii mei în Timişoara, un frate de-al mamei locuia în altă localitate, iar celălalt frate rămăsese încă din timpul războiului în Anglia, aşa că nimeni nu s-a putut apropia de Tomnatic ca să-i ajute. După ce bunicii au fost deportaţi în Bărăgan, eu nu i-am mai văzut decât o singură dată, în ultimul lor an de deportare, când am fost cu mama să-i vizităm în Bărăgan. Când bunicul şi bunica s-au întors din Bărăgan, n-au mai primit înapoi, bineînţeles, nici casa, nici fabrica de cărămidă şi au locuit la un văr de-al mamei mele. După întoarcerea în comună, fiecare şi-a primit casa de locuit înapoi, dacă nu era ocupată cu ceva oficial. Dar în casa bunicilor făcuseră sediu de C.A.P., aşa că, din păcate, n-au mai primit casa înapoi. Bunicul meu a plecat la Bucureşti într-o audienţă, dar n-a reuşit să primească înapoi casa, i-au dat în schimb paşaport ca să plece în Germania, unde unchiul meu, eliberat din prizonieratul din Anglia, se stabilise. Din câte ţin minte, asta a fost cea mai mare durere a bunicului meu, să plece în Germania. Dar n-avea încotro. N-avea pensie, n-avea nimic. Şi-acolo a şi murit.

I.: Când a murit? În ce an?

C.-M. R.: În 1964.

I.: Şi bunica a murit înainte sau...?

C.-M. R.: A murit după el, în 1973.

I.: Bunica a plecat cu bunicul?

C.-M. R.: Amândoi au plecat. La un moment dat, cam târziu şi absolut întâmplător, am aflat de un ziar editat de Heinz Vogel, *Triebswetterer Monatsblatt,* din care am doar câteva numere. Sunt extrem de interesante toate, mai ales pentru cine cercetează Tomnaticul. Heinz Vogel este născut tot în Tomnatic, tatăl lui fusese farmacist şi au fost deportaţi şi ei în Bărăgan, unde tatăl lui a şi murit. Tot el a editat scrierile lui Peter Treffil, fierarul satului, autorul celei mai autentice şi detaliate monografii a Tomnaticului. Treffil mergea sistematic după numere de casă şi spunea tot ce ştia despre familia respectivă, de la primul care a venit, ce a lucrat, cu cine s-a căsătorit, câţi copii a avut, când a murit. Azi am găsit o treabă foarte interesantă, că eu nu ştiam de unde vine numele de Triebswetter… am găsit un articol care spunea

că pe inginerul topograf îl chema Anton von Triebswetter. Pe urmă iar ar fi o treabă interesantă, dar pentru cercetătorii de germană, eu nu ştiu ce să spun, că nici eu nu ştiu şvăbeasca vorbită acolo. Bunicul îmi spunea că foarte multe cuvinte rămase din franceză se foloseau în limba lor şvăbească.

I.: Dumneavoastră cum aţi învăţat germană? La şcoală sau în casă, acolo?

C.-M. R.: Noi am vorbit în casă germană şi, ca să nu înţelegem noi, copiii, se vorbea maghiară. Şi bineînţeles că foarte repede am învăţat după ureche ce n-aveam voie să înţeleg. Mama spune că bunica ei nu ştia altceva decât franceză. Eu am făcut primele trei clase în limba franceză, la şcoala primară de stat din Tomnatic, şi abia în 1948, în clasa a patra, m-au transferat la Timişoara, la secţia germană. Nu-mi plăcea deloc limba franceză, că noi vorbeam germană cu bunicii, dar eu nu ştiam să scriu şi să citesc decât în franceză. Şi când am venit în clasa a patra, scriam şi citeam în germană şi română ca în franceză şi vă daţi seama ce urlau copiii şi ce râdeau şi ce erau sub bancă…

I.: Deci numele dumneavoastră era Prinz.

C.-M. R.: Prinz după tatăl meu originar din Maşloc şi Renard după soţul meu, al cărui tată era tot originar din Tomnatic. Pe fiica mea o cheamă Renée Jeanette Renard, ea peste tot şi-a declarat naţionalitatea franceză.

I.: De la şcoală...

C.-M. R.: De la şcoală îmi aduc aminte că ne predau călugăriţe catolice de la Notre Dame des Cieux (? Sion, n.n. S.V.). Şi ne băteau… ne băteau că eram răi, mai ales eu eram foarte rea. Cât am învăţat noi franceză... ştiu eu ce să zic? Cred că nu prea.

I.: Dar făceaţi absolut toate materiile la franceză?

C.-M. R.: Din câte ţin eu minte, toate materiile erau în franceză, dar noi învăţam ca un papagal, călugăriţele nu ştiau niciun cuvânt, nici în română, nici în germană. Şi noi... ce ne spuneau, învăţam.

I.: Şi şcoală exista din ’44?

C.-M. R.: Cred că de mai devreme. Pe mine părinţii m-au mutat la Tomnatic, fiindcă la Timişoara le era frică de bombardamente.

I.: Dar aţi fost încântată că o să învăţaţi în franceză? Vi se părea foarte greu să învăţaţi?

C.-M. R.:Foarte greu, că n-am înţeles nimic la început.

I.: Părinţii au rămas în Timişoara?

C.-M. R.: Da, părinţii au rămas în Timişoara, că noi aici locuiam. Tata a

avut un magazin de confecţii, cu haine făcute de el.

I.: Unde?

C.-M. R.: În Piaţa Sfântul Gheorghe.

I.: Magazinul era chiar acolo, în piaţă?

C.-M. R.: Da, şi acum e tot o croitorie. Şi după colţ, unde este acum un bloc, acolo a avut atelierele. Astea toate au fost ale tatălui meu.

I.: Şi de locuit tot acolo locuiaţi?

C.-M. R.: Nu, noi am locuit într-o vilă la Parcul Rozelor. Acolo am stat în chirie, n-a fost a noastră, din păcate, că acum aveam ce revendica. Şi când au venit ruşii după război, în vilele astea au cazat ruşi. Cu noi au stat mai mult de doi ani un ofiţer rus şi cu adjutantul lui.

I.: Asta înainte să mergeţi la şcoală la Tomnatic?

C.-M. R.: Da, înainte. Şi mama spunea că eu vorbeam rusă cursiv. Când am ajuns la şcoală, rusă, rusă, că pe vremea noastră rusa a fost de bază.

I.: V-aţi descurcat cu rusa...

C.-M. R.: Aveam note proaste la rusă, note proaste, de groază. Ca să aflu, când eram adult deja, vorbind cu profesorul meu de rusă după ce am dat bacalaureatul: „Pentru ce, fată, nu mi-ai spus niciodată? Tu ai vorbit un dialect siberian". Cred că adjutantul ăsta a fost siberian. El se ocupa de mine, că era foarte iubitor de copii. La Parcul Rozelor, unde este acum terenul de tenis, înainte era un patinoar. Şi el era toată ziua cu mine la patinoar. Când era un pic de soare, el avea mânecile de la cămaşă suflecate, iar eu eram singurul copil numai în rochie şi fără mănuşi şi căciulă. De-asta cred că eu nu am fost friguroasă niciodată.

I.: Dar vă lăsau părinţii?

C.-M. R.: Nu ştiau, ei se duceau la prăvălie în treaba lor, eu rămâneam cu rusul şi cu servitoarea, dar ea îşi vedea de treburile ei.

I.: Dar patina şi el?

C.-M. R.: Doar eu patinam, el stătea la margine.

I.: Cum îl chema?

C.-M. R.: Koja.

I.: Şi mai cum?

C.-M. R.: Atâta ştiu. Şi după aia îmi spunea fostul meu profesor: „Dragă, ai vorbit un dialect siberian, spuneai nişte cuvinte, nimeni nu te înţelegea".

I.: Aţi prins, aşa mică fiind, aţi prins.

C.-M. R.: Da, da, mama spunea că mă auzea pe mine că vorbeam nonstop cu el. Ofiţerul în schimb vorbea rusa. Mama şi tata ştiau destul de bine rusa, iar ofiţerul vorbea şi el mult cu mine. Probabil îi era dor

de casa lui, de familie…. Eu învăţam foarte repede, după doi ani şi ceva vorbeam bine. Tot aşa m-am pomenit prima dată când am plecat în U.R.S.S. într-o excursie, după o zi, două, mi s-a părut aşa de familiară limba şi am început să vorbesc fără probleme. Singura limbă străină cu care am probleme este franceza.

I.: Da?

C.-M. R.: N-am avut curaj să o vorbesc. Pentru mine este o limbă cu atâta fineţe şi atâtea nuanţe, că îmi pare rău să o pocesc.

I.: Şi nu aveţi nici cu cine să mai vorbiţi.

C.-M. R.: Bine, în liceu făceam franceză, dar eu tăceam liniştită, am tăcut de la început, n-am spus un cuvânt.

I.: De ce, aveaţi inhibiţii?

C.-M. R.: Da, da. Călugăriţele ne băteau când ne prindeau că vorbim altă limbă, dar ce puteai să aştepţi de la atâţia copii…

I.: Da, da, şi înseamnă că nu prea vă plăcea la franceză.

C.-M. R.: Păi nu ne înţelegeam cu ele, vă daţi seama că eram chinuiţi.

I.: Şi bunicii ce ziceau? Vă plângeaţi la bunici sau...?

C.-M. R.: Nu prea, cu toate că bunicul fusese învăţător, iar bunica educatoare. Bunicul mă tot îmbia: „Hai, acuma, hai, să învăţăm!”, dar eu eram atât de sătulă de lecţiile de la şcoală, că nu îmi mai trebuiau mie lecţii cu el. Că el voia să facă germană şi română cu mine. Dacă era posibil, făcea şi maghiară. Eu: „Nuuuu....”

I.: Dar bunicul ştia franceză?

C.-M. R.: Ştia, dar nu ştiu cât.

I.: Dar el ce vă povestea? Nu vă aduceţi aminte? El vorbea în casă franceza? A vorbit?

C.-M. R.: Nu-mi amintesc, dar cred că da – mama spunea că mama bunicului meu vorbea numai franceza, aşa că, probabil, bunicul meu vorbea şi el franceza. Nu ştiu, sunt nişte lucruri pe care eu nu le mai ţin minte. Probabil datorită şocurilor prin care am trecut. Şi cu limba, şi cu strămutările astea, care pentru un copil sunt adevărate traume.

I.: Da.

C.-M. R.: La Tomnatic, deşi era la sat, erau condiţii ca la oraş – lângă fabrica de cărămidă era casa, de fapt o vilă unde stăteau bunicii, cu parc, cu vie, cu un iaz. Acolo aveam şi cai şi tot ce trebuie. Şi când am venit înapoi în Timişoara, tata era deportat în Rusia şi mama fusese dată afară din vilă, n-avea unde să stea, a stat un timp în atelierul de la croitorie, până au naţionalizat şi asta. Eram tot timpul traumatizată. Şi-atunci uiţi anumite lucruri. Pe mama, din fericire, n-au deportat-o, că avea certificatul de etnic francez. Pe cei din

Tomnatic să ştiţi că nu i-au deportat în Rusia.

I.: Şi tata cât a stat deportat?

C.-M. R.: El a stat trei ani, iar sora şi fratele său, cinci ani.

I.: Unde?

C.-M. R.: La Jenatschevo, în Donbas.

I.: Nu povestea când s-a întors?

C.-M. R.: Nu prea, pe vremea aceea nu prea povesteau copiilor. Erau vremuri absolut cumplite. Ţin minte, de pildă, că femeile la sfârşitul lui ’40, începutul lui ’50, nu îndrăzneau nici să îmbrace un capot sau ceva mai de Doamne-ajută, că imediat erau acuzate că au apucături burgheze, erau nişte vremuri cumplite. Şi-atunci, ca să se protejeze, nu povesteau.

Se mai povestea că în Tomnatic a fost o viaţă culturală foarte vie. Au fost o mulţime de asociaţii. Ţin minte din povestiri că aveau şi echipă de teatru de amatori, organizau şi recitări de poezii, lecturi de cărţi. Mama povestea că aveau şi campionate de tenis. Deci la ei, vă daţi seama, la începutul anilor ’30, într-un sat, se juca tenis. Mare lucru. Toate astea, dacă observaţi, sunt tipice temperamentului francez. Fiindcă niciunde în altă parte, la nemţi, unguri, nu găseşti aşa ceva. Ei aveau un cu totul alt temperament. Şi bucătăria lor era alta. Bunica mea, acum 50-60 de ani, făcea salată de boeuf, ouă umplute ş.a.m.d., pe care nu le găseai altundeva, dar ei erau intelectuali, se gătea mai rafinat. Se pare că în casele de ţărani mai înstăriţi din Tomnatic era o altă bucătărie. Se mâncau şi ţâmpi de broaşte, care nu se mănâncă în alte zone. Şi plus temperamentul lor. După părerea mea, asta iese cel mai mult în evidenţă – temperamentul lor. Le şi plăcea să trăiască, savurau viaţa. Mama îmi povestea că avea doi veri primari, din care unul era conducătorul unei formaţii de muzică şi compunea şi cânta pe la baluri. Şi în zi de sărbătoare nu ieşea la plimbare decât la trăsură cu patru cai. Cu unul, doi cai nu se ieşea la plimbare. Asta e altă chestie de-a lor. Că un şvab niciodată nu ar face aşa ceva… mai bine îl ţinea în grajd decât să pună un cal în plus, de pomană. Numai francezul poate să o facă, nu?!

I.: Bunicii aceştia erau din Tomnatic şi ceilalţi bunici nu sunt din Tomnatic.

C.-M. R.: Nu, erau de la Maşloc.

I.: Mergeaţi şi la ei sau mai mult la Tomnatic?

C.-M. R.: La Maşloc mergeam mai rar.

I.: La care eraţi mai mult?

C.-M. R.: Copilul e copil… aici, la bunicii din Tomnatic, aveam începând

de la un cal pentru călărie, terenul şi de toate. Bunicii mei din partea tatălui erau ţărani săraci. Sigur că preferam să mă duc la Tomnatic. Ce vreţi să mai ştiţi de Tomnatic? Mi-am adus aminte, acum că am răsfoit *Triebswetterer Monatsblatt*, că în Tomnatic erau mai multe restaurante, dar să nu le zicem chiar restaurante, ci mai degrabă birturi. Şi erau împărţite… că nu toată lumea mergea la acelaşi birt. Aveau un birt pentru clasa de mijloc, aveau un birt pentru ţăranii bogaţi. Acum asta mi se pare ciudat, dar probabil ei aşa erau obişnuiţi, se ducea fiecare la locul lui... Nu ştiu cum de s-a ajuns aşa. Şi nici nu mai avem pe cine întreba. Poate pe domnul Wiewe… dar dacă domnul Wiewe nu mai e, nu prea mai e nimeni care să ştie.

I.: Aţi vorbit de o servitoare, era numai în Timişoara?

C.-M. R.: Aveam şi la Tomnatic, acolo erau mai multe, fiindcă era fabrica de cărămidă. Din câte îmi aduc aminte, după război cuptorul nu mai lucra. Dar era un teren intravilan al bunicilor de 5 hectare şi ceva, pe care erau fabrica şi casa cu toate anexele, pe care, făcând o paranteză, mă lupt să le recuperez încă din anii ’90.

I.: Mai există?

C.-M. R.: Mai există casa, dar când am fost ultima oară acolo, nu mai era niciun pom… nimic… era dezolant. Îmi amintesc butoaiele uriaşe care erau în pivniţă, zidite în perete. Că ei se ocupau de viticultură, cei din Tomnatic. Linia de tren trecea prin curtea fabricii şi acolo se încărcau cărămizile şi vinul. Şi mai ţin minte că aveau întâlniri între ei, între familii, şi jucau cărţi, povesteau şi...

I.: Copiii n-aveau acces.

C.-M. R.: Nu.

I.: Nu mergeaţi în vizită cu bunicii?

C.-M. R.: Nu mai ştiu.

I.: Cel mai mult stăteaţi acolo. Cu ce vă duceaţi, călăreaţi?

C.-M. R.: Păi călăream, deşi nu mă lăsau. Că atunci era vremea războiului şi unchiul meu avea un cal de călărie pe care îl ţineau ascuns, că altfel l-ar fi confiscat. Chiar nu ştiu cum a scăpat să nu i-l ia. Când puteam, mă duceam în grajd şi scoteam calul, şi fără ham, fără nimic pe el, şi du-te. După 5 metri mă trântea, se oprea, mă împingea cu botul şi iar mă urcam şi iar mă duceam. Bunicii nu mă lăsau, ca să nu cad, dar nici să nu se vadă calul, bănuiesc.

I.: Dar bunicul era învăţător când eraţi acolo?

C.-M. R.: Nu, el atunci se ocupa de fabrica de cărămizi. Înainte de asta a fost învăţător la Darova, acolo s-au născut mama şi unul din fraţii ei. Fratele cel mai mic s-a născut la Tomnatic. El în 1920 a preluat fabrica

asta, ştiu din acte. Şi de atunci a avut autorizaţie de funcţionare pentru producţie şi comerţ de cărămidă şi ţiglă. Şi acolo, pe teren, erau cuptoarele de ars cărămidă. Erau uriaşe, erau cât o hală de fabrică. Şi-acolo noi, copiii, ne jucam, vă daţi seama, pe 5 hectare de teren.

I.: N-aveţi fotografii cu bunicii?

C.-M. R.: Foarte puţine … toate s-au pierdut când au fost deportaţi în Bărăgan. Chiar i-am scris verişoarei mele în Germania dacă mai are fotografii, dar nici ea nu mai are, din păcate. Bunicul avea un astm foarte puternic şi dacă mergea 5 metri, nu mai primea aer. Culmea e că în Bărăgan nu a mai avut nimic… din cauza aerului. Aici, fiind aerul umed, este foarte nociv pentru astmatici şi acolo, fiind aerul sărat şi uscat, nu mai avea nimic. Eu ţin minte că am fost cu mama o dată să-i vizităm în ultimul lor an de deportare, atunci s-a dat voie ca să se meargă.

I.: Câţi ani aveaţi când aţi fost?

C.-M. R.: Asta a fost în ’54, eu sunt născută în ’38, aveam 16 ani. Ştiu că aduceau apă de departe, cu căruţa. Luau apă din Dunăre şi o fierbeau şi doar aşa puteau s-o bea.

I.: Când s-au întors ei...

C.-M. R.: Când s-au întors din deportare, până au plecat în Germania, au stat la părinţii verişoarei mele, cea care mi-a trimis extrasul matricol de la biserică.

I.: Deci la unchiul acela care povesteaţi că a venit...

C.-M. R.:...cu patru cai la trăsură, da. Şi fratele lui nu ştiu dacă a avut studii de muzică, dar toţi ţăranii mai bogaţi, verii mamei, mergeau la gimnaziu. Atunci deja se purta să faci şcoală şi un fel de liceu economic.

I.: Prin ce împrejurare a ajuns fratele mamei în Anglia?

C.-M. R.: Cu războiul. El a fost în armată, a ajuns prizonier de război, a stat în Anglia o perioadă, apoi a trecut în Germania şi acolo a locuit, s-a recăsătorit şi acolo a şi murit. Nu s-a mai întors în ţară. A venit o singură dată în vizită, în anii ’70. E tatăl verişoarelor mele care locuiesc aici, în Timişoara.

I.: Şi celălalt frate al mamei?

C.-M. R.: Celălalt a rămas aici, a fost contabil la o fermă… a murit şi el de mult. Ştiu că a făcut studii economice postliceale. El n-a putut niciodată să treacă peste tot ce s-a întâmplat. Unchiul care avea o orchestră şi-şi compunea şi versuri, şi melodiile a plecat şi el în Germania… toţi au plecat,… dar într-adevăr au plecat toţi cu foarte mare greutate. Ei s-au considerat totuşi francezi… dar n-aveau

încotro. Mama avea un certificat de naţionalitate franceză, eliberat de Primăria Tomnatic în februarie 1946. După război nu le-au fost luate pământurile ca la nemţi, că toţi au fost declaraţi francezi. De-asta mama nu a fost deportată în Rusia, doar tata. Dar în 1951, cu Bărăganul, atunci n-a mai contat… pe o fâşie de 25 de kilometri de la graniţa cu Iugoslavia au deportat sârbi, români, nemţi, francezi....

I.: Deci s-a făcut în casa lor C.A.P.-ul?

C.-M. R.: Da, s-a făcut C.A.P. Ei aveau de fapt trei case. Aveau vila unde locuiau ei, iar pe terenul alăturat, unde era fabrica, era o casă unde locuia administratorul şi încă o casă cu cinci sau şapte apartamente. Asta era o casă lungă, cu un gang lung, unde locuiau muncitorii de la fabrica de cărămidă. Aveau şi zilieri, dar şi ei aveau statut de „permanenţi". În casa care era iniţial a administratorului au venit refugiaţi când era foametea mare, în '47. Atunci au venit refugiaţi din Dobrogea, din Oltenia. Bunicul meu a primit o familie care stătea în casa administratorului şi care avea un băieţel puţin mai mare ca mine, cu care mă jucam.

I.: Prima dată aţi vorbit germană, cred.

C.-M. R.: Eu vorbeam şi germană, şi română la fel de bine.

I.: Dar în casă se vorbea şi română sau..?

C.-M. R.: Se mai vorbea. Bunicul meu a fost social-democrat fără să fie înscris în partid, dar era un social-democrat şi ateu convins şi aşa m-a educat şi pe mine. Şi într-adevăr făcea foarte mult pentru oamenii lui. De-asta le-a făcut şi casa.

I.: Dar asta vă mai aduceţi aminte, că era ateist?

C.-M. R.: Da, da, fiindcă aşa m-a crescut şi pe mine.

I.: Şi cum vă spunea? Nici bunica nu era religioasă?

C.-M. R.: Nu, nu era religioasă. Dar bunicul spunea că religia era valabilă într-o perioadă când omul nu putea să distingă între bine şi rău. Şi atunci era necesară religia ca omul să înţeleagă ce are voie să facă şi ce nu are voie să facă. Deci asta pe mine foarte mult m-a marcat. Asta am înţeles şi aşa am rămas şi mi s-a părut foarte ciudat că alţii se duc la biserică. Era în relaţii foarte bune cu Adam Willkomm, preotul catolic din Tomnatic care venea în casă şi ştiu că şi el venea la partide de cărţi, erau prieteni buni, erau şi rude, cât ţin eu minte. Bunicul era un om extrem de tolerant în privinţa religiilor, a naţionalităţilor, nu făcea niciun fel de diferenţieri. Nu se punea problema că ăsta e ţigan, ăsta e ungur ş.a.m.d. Probabil din cauză că era de origine franceză, apoi au fost germanizaţi, apoi a făcut şcoala la unguri. Nu se mai punea problema. Şi nu era un subiect de discuţie

în casă.

I.: Dar românii, în orice caz, n-au fost mulţi.

C.-M. R.: Până în ’47 nu ştiu dacă au fost, dar cred că au fost nişte familii de români acolo. La sfârşitul lui ’47 au venit 343 de familii de colonişti, 1.381 de persoane din Dobrogea, Oltenia şi din Crişana. Şi fiecare o primit 4 hectare de pământ şi 4 arii de vie. La noi, în casa administratorului, stăteau colonişti, am copilărit practic împreună, ţin minte că la noi se ţinea şi Paştele catolic, şi cel ortodox, că ei erau ortodocşi.

I.: Şi cine făcea pregătirile pentru Paşti? Mai aveaţi servitoare în perioada aceea?

C.-M. R.: Da, mai aveam.

I.: Era nemţoaică sau...?

C.-M. R.: Nu mai ştiu.

I.: Dar vorbeaţi cu ea în germană?

C.-M. R.: Femeia care era locuia acolo în casa administratorului ajuta în gospodărie. Ea a fost româncă, cu colonistii vorbeam cu toţii româneşte, şi cu băiatul ei am copilărit. Vorbeam română, germană şi franceză, nu era problemă.

I.: Câţi eraţi în clasă?

C.-M. R.: Nu mai ştiu.

I.: Aţi mai păstrat legătura cu foştii colegi?

C.-M. R.: Nu, n-am păstrat legătura decât cu Annemarie Hehn, viitoarea soţie a lui Julius Podlipny.

I.: N-aveţi fotografii de atunci?

C.-M. R.: Eu, din ’51, de când au fost deportaţi bunicii din Tomnatic, n-am fost în Tomnatic decât în ’62, la înmormântarea surorii bunicului, cea care fusese menajeră la părintele Willkomm. Asta a fost în ’62, ştiu că atunci s-a născut fiica mea, atunci am fost şi de atunci n-am fost în Tomnatic până după Revoluţie, când m-am dus să încerc să-mi recuperez moştenirile, domeniile.

I.: Şi aţi reuşit?

C.-M. R.: Într-o măsură oarecare. Şi astăzi sunt în proces cu toată mafia Timişoarei şi a judeţului, dar...

I.: Dar casa, nu locuieşte nimeni?

C.-M. R.: Casa e locuită, dar nu ştiu ce fel de oameni stau acolo, că ... e un teren viran mare în spate şi nici măcar nu ştiu ce oameni or fi; bănăţeni precis nu sunt, că nici măcar un fir de cartof sau ceva n-au plantat acolo. Dacă erau de-ai noştri, din Tomnatic, nu răbdau să fie pământ acolo şi să nu facă ceva cu el. Când m-am dus să-mi revendic

moştenirea, au fost foarte circumspecţi vizavi de mine. Era preşedintele C.A.P.-ului şi o serie de foste personalităţi din Timişoara care vroiau să-şi facă acolo fabrică de bere şi au demolat şi au distrus tot.

I.: Fabrică de bere, nu cumva acolo unde era fabrica de cărămidă?

C.-M. R.: Da, în locul fabricii de cărămidă.

I.: Deci fabrica de cărămidă a fost demolată?

C.-M. R.: A fost demolată. Ultimul a fost dinamitat coşul fabricii, care era practic o clădire în sine. Toate s-au distrus… n-a mai rămas nimic.

Un drum cât 100 de vieţi

Renée Jeanette Renard

Dacă m-ar întreba cineva care a fost cel mai fericit moment al vieţii mele mi-ar fi greu să aleg doar unul… A fost în 1985, când mi-am văzut numele pe lista admişilor la facultatea de medicina veterinară. A fost şi în 1989, când am primit paşaportul să-l vizitez pe tatăl meu în Canada, la 12 ani de când plecase definitiv din România. Şi cu certitudine a fost în 2005, când am intrat „la Arte". Şi Doamne, cât de fericită am fost într-o seară din primăvara lui 2012 când am primit un email ca răspuns la o ultimă încercare de-a mea de a afla care este satul de origine al familiei mele, de negăsit pe nicio hartă a Franţei. La mai puţin de o oră de când lansasem întrebarea pe forumul RootsWeb am primit răspunsul - localitatea se numeşte Parroy şi se găseşte în Lorena. Am simţit atunci bucuria imensă a celui care după un drum lung şi istovitor îşi vede în sfârşit casa în depărtare.

De când mă ştiu m-am considerat de naţionalitate franceză. Aşa m-am şi declarat la toate recensămintele şi în toate actele, chiar şi înainte de '89. Am un nume „absolut" franţuzesc, vorbesc graseiat (fapt aspru criticat de învăţătoarea mea din clasa I) şi când ascult La Marseillaise, mâna îmi fuge instinctiv la inimă. Am crescut cu poveştile mamei despre francezii din Tomnatic, despre deportări şi despărţiri, dar ca toţi copiii şi tinerii care nu sunt foarte atenţi când părinţii povestesc de „ale lor", mi-au scăpat multe. Acum mai bine de doi ani am început să adun cu frenezie material pentru următoarea mea expoziţie, despre familia şi originile mele franceze. Majoritatea documentelor şi fotografiilor se pierduseră în deportări şi plecări fără întoarcere. În jurul meu rămâneau tot mai puţini oameni care puteau să-mi povestească despre cum a fost atunci, şi oricum, amintirile acelor ani cumpliţi erau atât de adânc îngropate încât doar cu greu mai puteau fi aduse la suprafaţă. Mama mea, Cristina Renard, a fost şi este principala mea sursă de istorisiri, documente şi informaţii. Cel mai de preţ document al nostru este extrasul matricol eliberat de parohia din Tomnatic în 1944, care dovedeşte originea noastră franceză. Acesta, împreună cu certificatul de origine etnică franceză, îi salvaseră pe bunica şi pe străbunici de la deportarea în Rusia, în 1945. Dar dincolo de anul 1744, când se născuse Carol Amand, primul colonist din familia noastră la Tomnatic, nu mai ştiam nimic. Localitatea de origine a lui Carol Amand nu fusese scrisă corect şi de aici dificultatea de a merge mai departe în cercetare. Cu ajutorul celor de pe forumul comunităţii de studii genealogice RootsWeb am primit informaţia despre denumirea corectă a localităţii de origine: Parroy, un

mic sat în departamentul Meurthe-et-Moselle în Lorena. Tot prin intermediul acestui forum am avut marea bucurie să intru în legătură cu rude foarte îndepărtate, de a căror existenţă nici nu ştiam. Ray Borschowa din Oregon/ SUA, descendentul Franciscăi Bourgeois, soţia lui Carol Amand. Lothar Renard din Germania, un foarte cunoscut şi apreciat cercetător al Tomnaticului, înrudit atât cu linia mamei, cât şi a tatălui meu, care avea rădăcini tot în Tomnatic. Amândoi m-au ajutat enorm în căutările mele, trimiţându-mi date şi înscrisuri fără de care nu aş fi putut să reconstitui istoria familiei noastre înainte de colonizarea din Banat, în 1770. Astfel am aflat despre cel mai vechi descendent al familiei noastre: Dominique Denis La Fortune Richard (ce nume spectaculos!), născut în 1623, a cărui fiică Nicole Richard s-a căsătorit cu Nicolas Bourgeois la Vatimont, în 7 octombrie 1676. Nepotul lor, Henri Bourgeois, născut în 1716 la Nebing, a fost unul din cei aproximativ 42.000 de colonişti care au făcut parte din cel de-al doilea val de colonizare în Banat, pe vremea Mariei Tereza. Pe 1 octombrie 1770, când s-a înregistrat în registrul coloniştilor de la Viena împreună cu soţia sa Anne Lhote şi trei copii, Henri Bourgeois avea 54 de ani. Au sosit în Banat în 14 noiembrie 1770 şi s-au stabilit la Bruckenau (Pişchia), unde au locuit până s-au pus temeliile Tomnaticului, în 1772. Anne Lhote a murit la Bruckenau, în 20 martie 1771, iar fiica lor Anne, în vârstă de 20 de ani, 9 zile mai târziu, probabil datorită drumului istovitor până în Banat şi a condiţiilor grele de viaţă din timpul iernii. Cealaltă fiică a lor, Francisca Bourgeois s-a căsătorit cu Carol Amand la Bruckenau, în 3 martie 1772. În 17 mai 1774 au devenit proprietari de pământ în Tomnatic, şi din acest moment pot să spun că a început istoria familiei mele la Tomnatic. Stră-străbunicul meu Haman Sebastian a construit fabrica de cărămidă, pe care în 1920 a lăsat-o moştenire străbunicului meu Haman Dominic, învăţător cu studii la Szeged şi la Arad. Mama povesteşte că atunci când era copil, la biserica din Tomnatic se mai spunea Tatăl Nostru în franceză. Aici, în satul cu o hartă atât de riguros şi de ordonat trasată, în care te aşteptai ca şi viaţa să decurgă la fel de simplu şi de limpede, au urmat germanizări, maghiarizări, din Amand numele a fost schimbat în Haman, Dominic a devenit Domonkos, Margareta a devenit Margit. Pentru familia mea au urmat deportări în Rusia, în Bărăgan, la Canal, naţionalizările, vieţi distruse definitiv. Străbunicul avea 68 de ani şi străbunica 66 când au fost deportaţi în Bărăgan şi au locuit într-o groapă săpată în pământ. La 43 de ani, bunicul din partea tatălui meu a murit în lagărul de muncă nr.1651 din Ufalo. La 35 de ani, bunicul din partea mamei mele a fost deportat în Rusia împreună cu fratele şi sora lui. La 18 ani, tatăl meu a fost condamnat la 4 ani de muncă silnică la Canal. La 19 de ani,

mama mea a fost dată afară din facultate, ca şi mulţi alţii în acele vremuri. Poveşti de viaţă spuse într-o propoziţie. Dar o propoziţie grea cât o lume întreagă.

Statul român n-a facut nimic ca să repare nedreptăţile suferite de familia mea, nici înainte de 1989, dar cu atât mai puţin după aceea. Iar încercările mamei de a îndrepta lucrurile au eşuat aproape în totalitate. Şi atunci ce altceva îmi mai rămânea decât să spun povestea?! M-au încercat mari îndoieli dacă e bine să reconstituim, deci implicit să retrăim, atât eu cât şi mama, tot ce s-a întâmplat demult. Orfeu a pierdut-o pe Euridice tocmai pentru că a întors capul şi a privit în urmă. Nu mi se putea întâmpla şi mie la fel?! Dar drumul înapoi înseamnă şi vindecare, iar povestea trebuie spusă. În imagini, pentru că aşa ştiu eu s-o spun. Şi derulând povestea, revenind în anumite locuri, mai închid un cerc şi rescriu istoria pentru fiecare membru al familiei mele. Aşa am făcut de fiecare dată cu toate proiectele mele, toate legate de o istorie tragică sau nespusă a familiei sau a celor apropiaţi. Dar uneori trec foarte mulţi ani până ai posibilitatea să închizi un cerc al istoriei…

Până în 2009 nu văzusem niciodată Clujul. Mama, fosta elevă a lui Iulius Podlipny, fusese studentă la Facultatea de Arte Plastice din Cluj, colegă de generaţie cu Ana Lupaş şi Helga Unipan. Ca urmare a mişcărilor studenţeşti după evenimentele din 1956 din Ungaria, mama, la fel ca mulţi alţi studenţi, a fost exmatriculată. O traumă care a marcat-o pentru toată viaţa. În 2009, când eram încă studentă, am prezentat la Muzeul de Artă din Cluj un proiect de fotografie care transpunea muzica Teodorei Enache în imagine. Teodora a susţinut un concert extraordinar, înconjurată de lucrările mele. La vernisaj din păcate mama nu a putut veni, dar mi-a fost alături Helga Unipan, colega ei de clasă şi de facultate. Ar trebui neapărat să adaug şi această seară pe lista momentelor de maximă fericire! Pentru că la 50 de ani după ce mama plecase înfrântă şi pentru totdeauna din Cluj, eu eram studentă la Arte şi devenisem primul artist contemporan căruia i se dăduse permisiunea să expună în sala Tonitza a Muzeului de Artă.

În 2010 am prezentat la Galeria Helios din Timişoara *Aripi între Ape*, o poveste spusă cu fotografii şi filme subacvatice despre cărţile scrise şi nescrise ale vieţii noastre, despre fragilitatea şi imponderabilitate fiinţei. Expoziţia a fost dedicată jurnalistului Cosmin Lungu, care a avut un rol însemnat în dezvoltarea mea ca artist, dar şi tuturor celor din familia mea prea devreme plecaţi, pe care nu i-am cunoscut sau i-am cunoscut prea puţin.

This Moment, Forever. Sau cum am mai închis un cerc este un proiect de fotografie şi video despre permanenta suprapunere a prezentului peste

trecut şi a trecutului peste prezent. A fost expus în 2011 în Hala Timco din Timişoara, în aceeaşi hală în care, cu 50 de ani în urmă, tatăl meu, fost deţinut politic şi cu origini tot în Tomnatic, lucra ca muncitor. Acolo şi-a trăit disperarea şi neputinţa timp de mulţi ani, până când a reuşit să plece departe. N-a privit niciodată înapoi şi n-a mai vrut să audă vreodată de România.

Proiectul la care lucrez acum, *Un drum cât 100 de vieţi*, este povestea familiei mele. Despre începuturi, de fiecare dată în alte locuri. Dar şi despre plecări, despărţiri, dezrădăcinări. Despre poveşti niciodată spuse. Despre dedublarea la care eşti în permanenţă supus, atunci când eşti nevoit să trăieşti după cum vrea istoria. Te desprinzi de trupul care locuieşte într-o groapă în pământ, împinge vagoane într-o mină de cărbune, sapă la Canal, moare în fiecare zi de dorul de casă, sau moare, pur şi simplu. Te desprinzi de trup şi te afunzi în fiinţa ta şi spui Tatăl Nostru în franceză, în germană, în română, dar de fapt nici nu are importanta în ce limbă îl spui… Important e că te salvează. Oriunde ai fi.

Pentru mine, cercul se va închide în 2013, atunci când voi face pentru prima oară drumul înapoi în Lorena, drumul pe care Heinz Vogel spune că e bine să mai păşeşti o dată, ca să nu fie acoperit de iarbă. Cercul se va închide definitiv când voi intra în bisericile din Parroy, din Vatimont, din Molring, acolo unde s-au căsătorit sau au fost botezaţi cei care, în 1770, au plecat cu mare speranţă spre o viaţă nouă în Banat. Mă va însoţi urna cu cenuşă a tatălui meu, care, în 2003, măcinat de boală în Canada, incapabil să mai călătorească, nu-şi mai dorea decât să ajungă acasă. Oriunde ar fi fost acel *acasă*... în Banat sau acolo unde îşi avea rădăcinile, în Lorena.

Timişoara, 27 noiembrie 2012

Haman Dominic (1883 – 1964), bunicul Cristinei Renard, ultimul proprietar al Fabricii de cărămidă din Tomnatic

Margareta (n. Görlich, 1885 - 1973) şi Haman Dominic (1883 - 1973) cu nepoata lor, Cristina Renard, la Tomnatic (1940 – 1941?)

Fabrica de cărămidă din Tomnatic moştenită de Haman Dominic de la tatăl său Haman Sebastian

Hamon Dominkos úr

ELEMI NÉPISKOLAI

TANÍTÓI OKLEVELE.

Certificat de absolvire a Şcolii Normale de Învăţători pe care prenumele de Dominic apare maghiarizat

Primăria comunei **Tomnatic**
Județul Timiș-Torontal
No. 190/432 din 7 FEB 1946

CERTIFICAT

Noi, Primarul și Notarul comunei Tomnatic, certificăm in mod oficios că, D na Printz Aurelia născ. Haman născut la 10 III 1910 in comuna Tomnatic, județul Timiș-Torontal, profesiune casnica domiciliat în comuna Tomnatic sub No. 331, este de naționalitate (origine etnică după Concepția legilor rasiale din trecut) franceză, aceasta conform Deciziunei Curții Administrative Timișoara No. 118 /945.

Acest certificat s'a eliberat la cererea susnumitului, pentru al întrebuința la nevoie.

Tomnatic, la 7 FEB 1946

Primar,

Notar,

Certificat de recunoaștre a naționalității franceze de către Curtea Administrativă din Timișoara, eliberat pe numele Aureliei Prinz, fiica Margaretei și a lui Haman Dominic (mama Cristinei Renard)

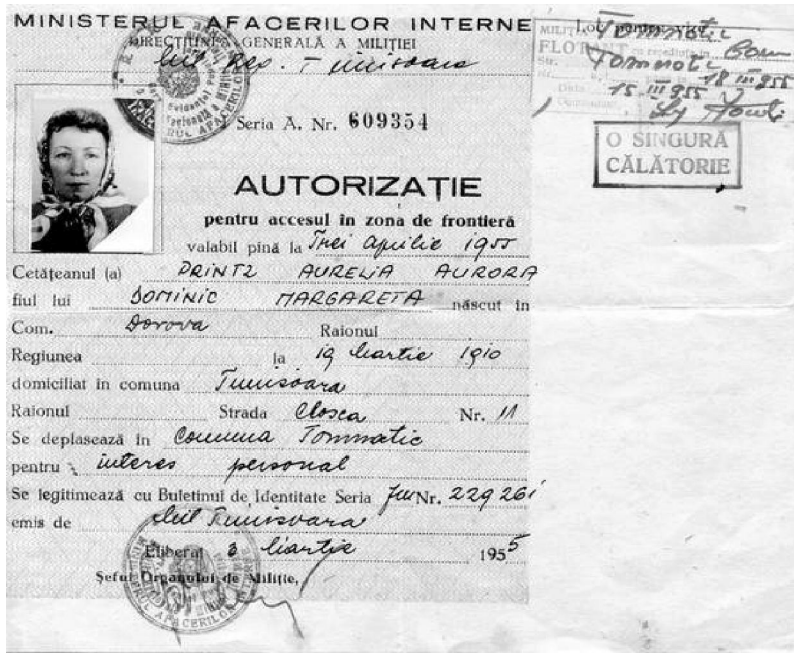

MINISTERUL AFACERILOR INTERNE
DIRECȚIUNEA GENERALĂ A MILIȚIEI
Mil. Reg. Timișoara

Seria A. Nr. 609354

AUTORIZAȚIE

pentru accesul în zona de frontieră

valabil pînă la Trei aprilie 1955

Cetățeanul (a) PRINTZ AURELIA AURORA

fiul lui DOMINIC MARGARETA născut în

Com. Dorova Raionul

Regiunea la 19 martie 1910

domiciliat în comuna Timișoara

Raionul Strada Closca Nr. 11

Se deplasează în Comuna Tomnatic

pentru interes personal

Se legitimează cu Buletinul de Identitate Seria Jm Nr. 229261

emis de Mil. Timișoara

Eliberat 3 martie 1955

Șeful Organului de Miliție,

1. Autorizația este personală și netransmisibilă.

2. Autorizația este valabilă numai pentru localitățile indicate în ea.

3. Titularul autorizației este obligat:

— Să prezinte autorizația la cassa de bilete C.F.R., Dir. G-rală Auto, T.A.R.S. sau în Porturi;

— Să prezinte în termen de 4 ore dela sosire în orice localitate la unitatea de miliție pentru a obține viza de flotant;

— Să nu să deplaseze decît în localitățile indicate în autorizație; să prezinte Buletinul de Identitate organelor de control M.A.I.; să se supună dispozițiunilor existente pentru circulația și domicilierea în zona de frontieră.

4. Autorizația se depune la unitatea de miliție care aplică viza de flotant sau la unitatea de miliție care a emis-o în termen de 24 ore dela expirare.

5. Cei care nu vor respecta dispozițiunile arătate mai sus, vor fi trimiși în judecată conform dispozițiunilor legale.

c. 8014.

Autorizaţie de circulaţie în zona de frontieră din care s-a făcut ridicarea celor care au fost duşi cu forţa în Bărăgan, în iunie 1951. Această autorizaţie i-a permis fiicei Margaretei şi a lui Dominic Haman, Printz Aurelia, să îşi revadă părinţii abia întorşi din Bărăgan, înainte de plecarea definitivă a acestora în Germania

“Şcoala franceză” (de fapt secţia franceză a Şcolii mixte de stat) din Tomnatic la care a urmat clasa a III-a Cristina Renard (prima din stânga, rândul de jos; în spatele ei se află buna ei prietenă, Annemarie Hehn, viitoarea doamnă Podlipny, şi ea elevă a acestei şcoli)

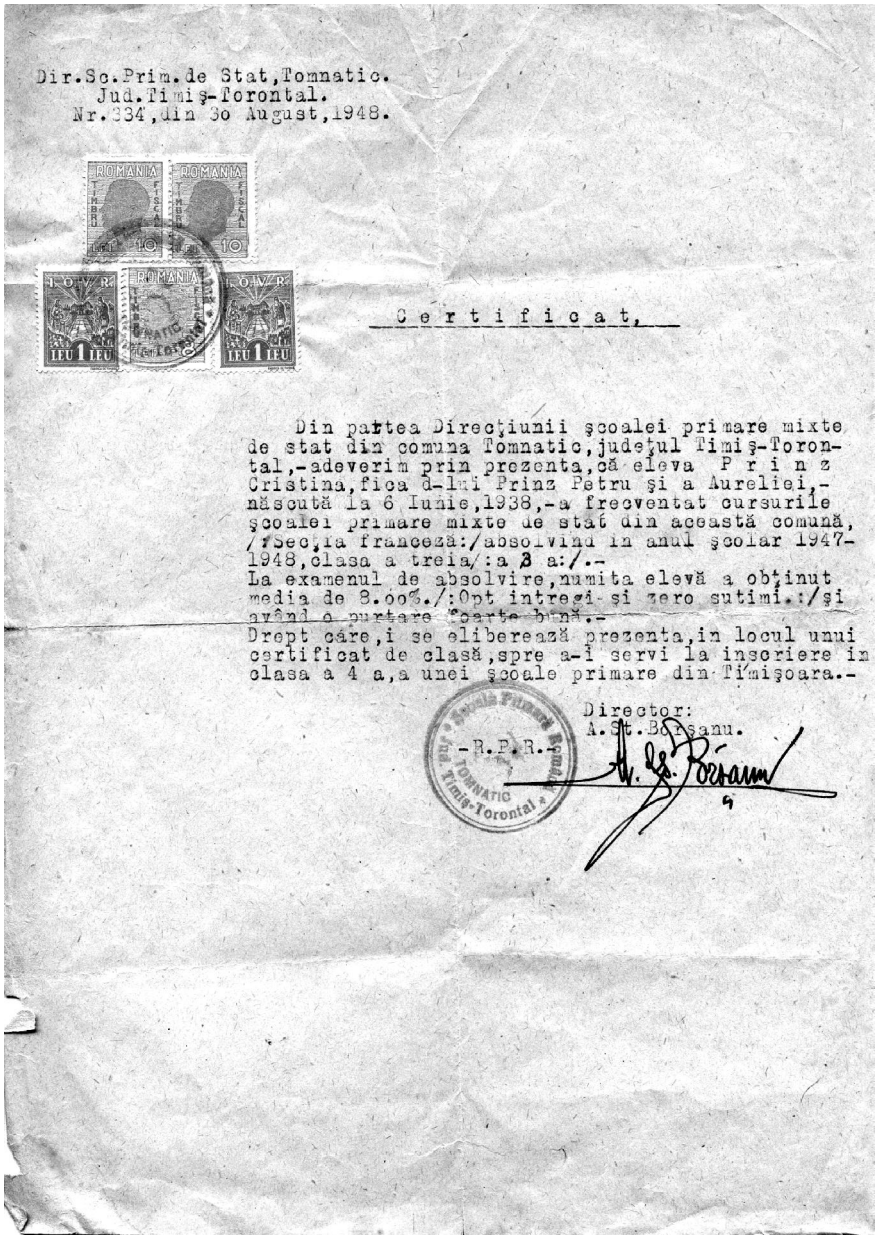

Dir.Sc.Prim.de Stat,Tomnatic.
Jud.Timiş-Torontal.
Nr.334,din 30 August,1948.

C e r t i f i c a t,

Din partea Direcţiunii şcoalei primare mixte de stat din comuna Tomnatic,judeţul Timiş-Torontal,-adeverim prin prezenta,că eleva P r i n z Cristina,fiica d-lui Prinz Petru şi a Aureliei,-născută la 6 Iunie,1938,-a frecventat cursurile şcoalei primare mixte de stat din această comună, /Secţia franceză:/absolvind în anul şcolar 1947-1948,clasa a treia/:a 3 a:/.-
La examenul de absolvire,numita elevă a obţinut media de 8.00%./:Opt întregi şi zero sutimi.:/şi având o purtare foarte bună.-
Drept care,i se eliberează prezenta,în locul unui certificat de clasă,spre a-i servi la înscriere în clasa a 4 a,a unei şcoale primare din Timişoara.-

Director:
A.Şt.Bârsanu.

-R.P.R.-

Certificat care atestă urmarea clasei a III-a la Şcoala franceză din Tomnatic de către Cristina Renard

Profil Hans Damas (Batisslé)

Interviul lui Hans Damas (Batisslé, după numele de sat) e singurul din această carte care a mai fost publicat în *Germanii din Banat* (Vultur 2000). Mi s-a părut că, reluându-l, el ar închide în buclă această secţiune a cărţii, înnodând cu secvenţa de scurtă durată, dar de mare febrilitate a revendicării de către o parte din şvabii bănăţeni a originii franceze. Cum începuse studii de drept (fără a reuşi să le finalize totuşi), Hans Damas a fost implicat nu doar în asociaţiile care sprijineau un astfel de demers, ci şi în găsirea argumentelor juridice care să le suţină. E un martor direct al acelor vremuri pe care le cântărea lucid şi poate prea sceptic. Era şi un bun cronicar al Tomnaticului şi promotor al modelului de conduită, gospodărire şi hărnicie german (!).

Spre Hans/Jean Damas m-a îndrumat în 1997 Ana Cocron din Tomnatic, spunându-mi că el e adevăratul specialist în istoria francezilor din sat. Nu ştiam când l-am întâlnit şi intervievat în 1998 prea mare lucru despre această istorie în datele ei concrete (citisem cartea lui Emil Botiş) şi am fost atentă în consecinţă la fiecare detaliu.

Trecuse destul timp pentru ca Jean Damas, implicat direct în acţiunea de revendicare a identităţii franceze, să redevină Hans Damas şi să poată dezvălui cu destulă detaşare mobilurile care o declanşaseră, împrejurările care au generat-o. Poate şi vârsta înaintată, boala, dar şi faptul că avea un strănepot emigrat în Germania făceau ca evaluarea acelui trecut să fie făcută din perspectiva unor motivaţii diferite de cele care îi ghidaseră în tinereţe opţiunile.

Necazurile şi pierderile nu i-au alungat umorul şi nici capacitatea de a observa cu fineţe inteligentă oamenii. Câteva secvenţe din interviu filmate de Liza Vicol (pe atunci la TVR Timişoara) îl arată lungit la pat, bolnav, dar povestind cu animaţie, cu gesturi şi o mimică ce sublinau fiecare detaliu important pentru a face cunoscut ce s-a petrecut, nu doar cu el, ci şi cu tomnaticienii lui, în anii zbuciumaţi de după război.

Graţie fiicei sale, doamna Roth, fostă liceană la Notre Dame de Sion la Bucureşti, am vizitat şi filmat în 1998 cu Diana Andone şi

casa familiei Damas din Tomnatic, una dintre cele mai mari şi mai îngrijite, cu aspect de casă de domni, cu patină central europeană. Famila Damas a fost deportată în Bărăgan. Moara din Tomnatic le aparţinea altădată.

Prin doamna Roth aveam să îl cunosc pe dl. Vogel şi acţiunile sale de susţinere a punerii în comun a memoriei. Heinz Vogel le este rudă şi în casa vecină instalase micul muzeu local. Contextul de după 1989 favoriza astfel de reevaluări şi îi determina pe mulţi să le resimtă ca urgenţe necesare.

“Eu i-am scăpat pe ei să nu se ducă în Rusia atunci.”

Hans Damas (“Batisslé”)

n. 1906, Tomnatic

Intervievat de Smaranda Vultur la Timişoara, în mai 1998.

La interviu a asistat şi fiica d-lui Damas, Liselotte Roth.

H.D.: Ştiţi, eu am fost înainte cu cincizeci de ani motorul lor. Nu ştiu dacă aţi aflat. Eu i-am scăpat pe ei să nu se ducă în Rusia atunci (*în 1945* - n.n.). Aţi auzit, nu? Şi norocul nostru a fost ăsta, că prin ’27 a fost un recensământ şi aveam un notar burlac, un om foarte... şi a fost mare francofil şi a dat mult pe origine. Şi la recensământul de atunci nu s-a luat în consideraţie cine este, cine nu este. După nume, ştiţi? Şi aşa, cam jumătate au fost trecuţi de origine etnică franceză. Şi asta a fost aşa, la arhivă. Şi în ’45, când a fost deportarea, ăsta a fost norocul nostru. Când a venit comisia sovietică pentru deportarea nemţilor, “originea franceză”, originea franceză şi ruşii atunci, pe criteriul: care a avut nume francez a fost dat la o parte. Fiindcă originea lor se poate dovedi azi mai mult din cimitir, nu ştiu dacă aţi fost. Aţi văzut atunci scriptele: Marton, Etienne, Dumas, Richard, Wiewe (Vive). Mulţi, mulţi, mulţi. Fiindcă atunci când s-a colonizat Tomnatic-ul – aşa spun arhivele –, erau 200 de familii. Şi din ăştia 200 de familii, din toate casele, au fost 192 francezi şi 8 nemţi, aşa scrie, ştiţi? Dar cu timpul s-a generalizat complet. Aşa, în mijlocul secolului trecut, nu s-a mai vorbit deloc franţuzeşte. Bunicul meu a mai trăit, el a murit în ’30, avea 92 de ani, ştiţi? Faceţi socoteala. El nu a putut vorbi cu bunica lui. Bătrâna n-a ştiut nemţeşte şi el n-a ştiut franţuzeşte.

I.: Cum au vorbit?

H.D.: Nicidecum. Aşa era, ştiţi? Bătrânii n-au ştiut încă nemţeşte. Tinerii n-au ştiut încă franţuzeşte.

I.: Cum se numea bunicul?

H.D.: Boisseau. El a murit în ’30, avea 92 de ani şi eu am împlinit în urmă cu două săptămâni, la 9 mai, 92 de ani. Nu mai e de aşteptat nimic. Ce să-i facem?

I.: Şi copiii au învăţat franceză după ’45 aici, la Tomnatic? Am înţeles că a fost o şcoală...

H.D.: N-a fost şcoală. Numai grădiniţă. Din nenorocire, vă spun ce a fost. Noi am lucrat cu surori şi părintele a fost în ordinul Assomption, a fost un părinte aşa-zis, Laurent. De la Assomption de la Paris ne-a trimis nişte surori de la Beiuş, ştiţi. Şi cu comuniştii atuncea asta era foarte complicat. Ele au venit prin ’46 şi au stat doi ani de zile. Atunci au fost lichidate de sistem. Şi au fost aruncate afară (îndepărtate - n.n).

I.: Şi dumneavoastră aţi mai vorbit franceză acasă?

H.D.: Numai ce am învăţat în şcoală. Fata mea a fost la Notre Dame de Sion. Ea a fost la Bucureşti. Şiţi unde era Notre Dame de Sion? Pe bulevardul Pache, la Bucureşti. A stat doi ani de zile acolo la internat, la surori, prin ’46, ’47, ’48. Eu am fost de 23 de ori la Bucureşti atunci. Atunci în ’45, ’46, ’47, la Legaţia Franceză, pentru intervenţie la diferite ministere. Începând de la Ministerul Naţionalităţilor la Vlădescu Răcoasa până la Groza. Peste tot am fost primiţi, numai la Comitetul Central nu ne-a primit. Am intervenit atunci pentru a ajunge la francezi, nu din politică, noi n-am făcut politică. Numai în interes personal, ca să scăpăm, prima oară de deportare şi după aia de expropriere, avantajul, ştiţi.

I.: Şi i-aţi scăpat de expropriere?

H.D.: Până au trecut trei ani de zile. După aia am ajuns şi noi la rând. Până în ’51. Eu şase ani jumătate am fost deportat. (...)

I.: Haideţi să-mi povestiţi viaţa dumneavoastră! V-aţi născut la Tomnatic?

H.D.: La Tomnatic, în 9 mai 1906. După ce am terminat acolo primele cinci clase, am fost în Ungaria la Szegedin, la liceu. Asta în Primul Război Mondial. După aia a venit 1918, ’19, am ajuns un an de zile la sârbi, sub iugoslavi. S-a schimbat totul, şi bani şi tot. În ’19, după Tratatul de la Trianon, am ajuns sub români, iar s-a schimbat totul, iar am pierdut totul. Ştiţi cum era, schimbarea de bani şi toate celelalte. Şi atunci am urmat aici, la Timişoara, Liceul Piariştilor.

I.: Şi la Liceul Piariştilor ce se învăţa?

H.D.: La Liceul Piariştilor? Era sistemul maghiar încă şi am învăţat în ungureşte. A fost o şcoală foarte bună la Liceul Piariştilor. Noi am avut şase limbi: maghiară, română, franceză, engleză, latină şi greacă. Dar latina, ce să vă spun! La pereţi am vorbit latineşte. Aveam opt ore pe săptămână latină numai. De şase ori o oră şi o dată două ore. Şi istorie. Mai mult limbi. Erau două ore pe săptămână religie, ca oriunde. Până la bacalaureat. În ’25. Atunci, în ’25, am făcut bacalaureatul şi am mers la facultate la Bucureşti. Acolo am învăţat româneşte. Nu prea ştiam. Eu am învăţat maghiară în timpul

războiului, germană n-am învăţat deloc. Numai aşa, în familie, limba maternă, şvăbească. A fost greu la Szegedin, a fost război în ’16-’17, a fost mizerie, n-aveai ce mânca. Nu am ştiut maghiară când am mers, a fost greu.

Ştiu nemţeşte, ungureşte, româneşte, atunci franţuzeşte, mai aşa, cum am învăţat. La Bucureşti, atunci era obiceiul franceza, mai ales prin ’25, ’26.

I.: Unde aţi locuit la Bucureşti?

H.D.: Strada Luterană, numărul 12.

I.: Sunteţi catolic?

H.D.: La Tomnatic aşa am fost, catolici.

I.: Educaţia religioasă a fost importantă?

H.D.: Nu, nu exagerat. N-a fost exagerat nimic în ce priveşte religia.

I.: Erau ţigani în Tomnatic?

H.D.: Au fost cel puţin o sută de suflete. Şi acuma mai sunt. Aveau mulţi copii, dar unii au fost cumsecade. Nu prea lucrau ei, cu şmecherii, pilari, aşa, cu bişniţa. Mulţi, cel puţin 90%, s-au înstărit şi-au cumpărat casele în comună. S-au catolicizat. Ei sunt ce e majoritatea. În ’25 m-am dus la Bucureşti, m-am înscris la Facultatea de Drept şi am urmat doi ani de zile Dreptul acolo şi în al doilea an m-am înscris şi la Comercial. Vă spun acuma foarte sincer. Am făcut curte la Tomnatic la viitoarea nevastă a mea şi viitorul socru-meu a fost cam bolnăvicios şi n-a vrut să ştie să fac eu Dreptul (el a avut moară şi fabrică de ţiglă, ştiţi).

I.: Cum se numea socrul?

H.D.: Schleich. Şi aşa m-am lăsat de Drept şi aşa a mers asta până la război. În timpul războiului, ştiţi cum era, războiul pierdut, deportare, expropriere, Bărăgan şi după aia exact toată lumea s-a dus. Aşa că nu au mai rămas mulţi. Probabil că la Tomnatic mai sunt vreo 200 de băştinaşi, dar asta-i cea mai expusă comună din Banat în ceea ce priveşte şvabii. De fapt nu sunt francezi, numai şvabi sunt.

I.: Numele de şvab a fost dat şi pentru germani, şi pentru francezi?

H.D.: Păi, francezii au fost puţini. Cum v-am spus, patru comune au fost în Banat. Mai trei comune care au ajuns în Iugoslavia: Seltour Charleville, Saint-Hubert. Astea sunt din Iugoslavia. Dar nu mai există. Au fost nimiciţi. După război. Şi Tomnaticul, care se numea Triebswetter. Asta a fost de origine franceză. Au germanizat complet. Nici vorbă de francezi. V-am spus că bunicul meu n-a putut să vorbească cu bunica lui. Nu s-au înţeles.

I.: Se căsătoreau în general în sat?

H.D.: În comunele înconjurătoare mai mulţi nemţi erau. Şi nemţii au avut şi mai mulţi copii. Şi în afară de asta, a fost sprijinită de stat, sub Maria Terezia, germanizarea. Asta a mers repede. Germana era limbă oficială, în şcoală şi aşa mai departe. În primii zeci de ani a fost preot francez. Aveţi o carte, ceva? Da, Wolf şi Petri, asta am şi eu. Şase sute de pagini. Am fost la chirvai acum doi ani la Tomnatic. Chiar la mine în curte au făcut. Era şi acuma frumos, şi înainte era frumos. (*Văzând camera video*) Nu cheltuiţi atâţia bani pentru mine. Nu se rentează.

I.: Şi cam câţi au fost deportaţi din Tomnatic în Rusia?

H.D.: Noi am scăpat, vreo 300 atunci care nu s-au dus. Noi am scăpat pe bază de origine etnică franceză. Şi ăştia care nu s-au ascuns. Fiindcă era deja ordin că ăştia care sunt de origine franceză nu se pot deporta. Dar ştiţi cum a mers, care au fost în prima tranşă s-au dus, adică două tranşe. Dar care au rămas ascunşi au fost scutiţi. Norocul nostru a fost pur şi simplu recensământul, că primarul s-a dus şi a arătat: uitaţi-vă, în ’27 au fost francezi!

I.: Cum se numea cel care a făcut recensământul în ’27?

H.D.: Popovici. Era român. Francofil sută la sută. Şi a fost mare liberal atunci şi avea mare legătură cu politica. Şi norocul nostru a fost, vă spun sincer, zece ani de zile a fost un prefect liberal, unul Nistor. El avea pe a doua nevastă originară din Tomnatic. Şi el a ştiut şi a fost convins, el ca mare liberal, că după aia a fost subsecretar de stat şi sub Groza, adică înainte de Groza. Şi la Rădescu. El a fost subsecretar de stat la Interne şi Teohari Georgescu a fost secretar doi. El a fost cu administraţia şi Teohari Georgescu a fost cu politica. Şi el ne-a ajutat foarte mult. El a fost convins şi a ştiut că suntem de origine franceză. Şi nevasta lui a fost din Tomnatic.

I.: Cum se numea?

H.D.: Maure Strubert, Strubère, franţuzeşte.

I.: E adevărat că a venit cineva de la ambasadă în sat?

H.D.: Păi la mine a dormit. Paul Jean Boncourt, ambasadorul Franţei. Înainte era Roger Saret, el era la Legaţia Franceză, un om foarte cult, şi ne-a ajutat foarte mult, când ne-am dus prima dată la el în audienţă... fiindcă noi n-am avut curaj să ne exprimăm. Ne era frică şi de nemţi, că eram nemţi. Şi ne-am dus atunci la fostul conducător, unul dr. Kospermuth, care era conducătorul şvabilor pe atunci, şi ne-am interesat ce să facem. “Domnilor, faceţi ce e posibil ca să puteţi scăpa oamenii de la deportare.” Şi aşa am avut curaj să ne exprimăm. Asta a fost înainte de deportare. Că noi am auzit că din Iugoslavia deja s-au

dus trenuri. Am fost informaţi de la Bucureşti: dovediţi originea voastră, că e pericol! Şi fostul nostru notar, ăsta francofil, a insistat zi şi noapte: faceţi, faceţi, faceţi! Ăsta nu a mai fost notar, era în pensie, dar a lucrat... El a declarat Tomnaticul francez. Aşa, din burtă. Eu nici n-am fost acasă, am fost student atunci. Când am venit acasă, atunci am aflat că am fost trecut francez. După nume. Peste jumătate au fost trecuţi francezi şi ăsta a fost norocul nostru. Comisia Aliată a venit şi a constatat.

I.: Şi comisia când a venit?

H.D.: În ’45, când erau ridicările. Comisia a fost la Comloş, la surori, la Notre Dame, acolo. Şi de acolo au fost ridicările. Şi acolo au fost eşalonaţi.

(Lizeloltte Roth: Şi povesteşte numai cum a venit primul: “Doron”. Şi ăştia au spus: “da’ ce nume e ăsta?”)

H.D.: Da, au comentat. Dar norocul nostru în afară de asta a fost că la parohia noastră au fost toate actele. Ştiţi de unde? Originale, actele de când au venit bătrânii, primii, de unde... Când s-a născut, cu câţi copii, când s-a căsătorit şi din care comună.

I.: Asta a făcut preotul, nu?

H.D.: Preotul care a venit atunci. Şi preotul a atestat pentru fiecare atunci.

I.: Şi cum s-a numit preotul?

H.D.: Adam Willkomm.

(L.D.: Asta a fost mai târziu. Din cei care au venit au fost trei fraţi. Trei francezi au fost veniţi cu ei. Păi, de exemplu... unul a ajuns episcop, Alexandru Bonatz. Zece ani după aia a ajuns la Timişoara episcop. A fost preot la Tomnatic între 1848-1858.)

H.D.: Este şi aici, în carte. Preotul oficia în franceză. Dar numai doi-trei ani. După aia s-a schimbat.

I.: Când dumneavoastră eraţi copil, oficiau în germană?

H.D.: Sută la sută. Habar n-au avut de franceză.

I.: Şi povestiţi cum a fost cu comisia asta. Au venit de la ambasadă?

H.D.: Nu. În primul rând s-a intervenit la Timişoara la Consulat. A fost unul Pierre Bourand, nu ştiu dacă aţi auzit de el. Consulatul era pe strada Eugen de Savoya, dar, natural, în timpul războiului a fost antihitlerist şi n-a fost tolerat. Numai după aia. Prin el am luat contact cu Legaţia Franceză din strada Amzei de la Bucureşti, unde a fost delegatul atunci Roger Sart, un om foarte cumsecade. Prima dată am fost împreună cu Nistor. El ştia perfect franceză şi a fost intermediarul nostru şi a intervenit. Şi a fost deja însemnat, înconjurat Tomnaticul cu roşu la ei, că aveau interes. El a intervenit şi pe lângă Ana Pauker,

care era prim-ministru atuncea, la francezi, oficial, ştiţi. Dar numai pe plan cultural, ştiţi. Şi ei atâta au intervenit, să facă şcoală franceză. Dar asta a fost deja după deportări. La deportări noi ne-am ajutat singuri, prin recensământul ce a fost aprobat de ruşi şi de Comisia Aliată. După aia am început pentru diferite avantaje. Şi am reuşit doi, trei ani de zile, până când a venit buclucul în general[1] şi după aia am fost bărbieriţi complet cu Bărăganul, ştiţi. Asta a fost răzbunarea atunci.

I.: Atunci aţi plecat toţi?

H.D.: Cam jumătate. Eu am fost de fapt şase ani jumătate la Lugoj, cu domiciliu obligatoriu. N-am avut dreptul să vin acasă după cinci ani fiindcă atunci am fost considerat ca fost moşier şi ştiţi cum e, fiindcă la mine în casă era Colectivul. Şi cu biroul, şi cu brigada. Şi ăştia nu prea au vrut să iasă. Şi atunci au venit cu tot felul de motivări, să nu pot să mă duc acasă. Şase ani jumătate am stat. Am plecat în ’51 şi în ’57, la 1 novembrie, am venit acasă. Un an jumătate mai târziu ca ceilalţi[2].

I.: Spuneţi-mi puţin de familia dumneavoastră.

H.D.: Am stat împreună cu nevasta la Lugoj, cu serviciul, şi fata a fost măritată, cinci ani la Buziaş, la gostaturi, cinci ani la Deta, Sculea, Gătaia. În ’70 am ajuns aici la Timişoara.

I.: Şi părinţii dumneavoastră au fost duşi în Bărăgan?

H.D.: Mai trăia mama şi a stat singură acasă, împreună cu mama-soacră şi bunica, toţi bătrânii. Au fost daţi afară din casă, duşi într-o casă mică, în mizerie. Pe noi ne-a ridicat şi pe cumnatu’. Mama n-a stat cu noi în casă. Mama a stat vizavi, singură. Avea 70 de ani deja. Aşa era soarta noastră. Fiica era deja măritată şi nu era în fermă. Ea s-a măritat în ’51, în aprilie, şi noi am fost ridicaţi în iunie ’51. Şi socrii ei (o indică pe fiica lui, L. R., prezentă la interviu) au fost ridicaţi tot de la Tomnatic. Soţul ei a fost Roth Otto. Ea a fost originară Damas, după soţ Roth. El a murit în 1990. Părinţii mei erau tatăl Damas şi mama Schreiber.

(L.D.: Şi mama mea tot nemţoaică. Schleich. Soţul neamţ, Roth, dar mama lui, Strubert – Strubère. Aşa s-au amestecat şi nemţii au câştigat.)

H.D.: De exemplu, socrii mei erau Schleich după bărbat şi după mamă erau Wolf. Amândoi nemţi, ştiţi. Şi mama mea a fost Schreiber, dar mama ei, Boisseau.

I.: Sunteţi rude cu domnul Cocron?

H.D.: Toţi suntem rude.

I.: Să revenim la 1945. Cam câţi au plecat atunci?

H.D.: Vreo 200 de persoane, din care au murit un sfert. Dumneavoastră găsiţi toate listele aici, în cartea asta. Cine a murit, cine a fost deportat.

I.: După ce au venit de la Legaţia Franceză aici, în sat, n-a plecat nimeni în Franţa de aici?

H.D.: Nu. Eu vă spun foarte sincer. Ăştia nici nu au vrut să ne ducă. Au vrut să facă aici un centru cultural, dar nu au reuşit cu comuniştii. A fost un preot care foarte mult s-a ocupat: Pater Laurent de la Ordinul Assomption din Paris. Premier, Charleroi, numărul unu, acolo era sediul lor. Şi el a adus nişte surori de la Beiuş, greco-catolice. Asta a fost otravă în faţa comuniştilor. În doi ani de zile ne-au lichidat. Când au lichidat Notre Dame de Sion, prin ’47-’48, atunci ne-au lichidat şi pe noi. Eu am luat-o pe fata mea şi am dus-o la surori la Bucureşti atunci când a fost deportarea, în ’45. Era numai de 14 ani, nu era pe listă. Numai între 18 şi 35 de ani au ridicat femeile. Fetele şi femeile au fost mai numeroase, bărbaţii mai muriseră pe front.

I.: Cum era la Tomnatic altădată?

H.D.: Ce să vă spun, nu vă puteţi închipui cum a fost. A fost odată ceva. Nu vorbesc din punct de vedere cultural, dar şi din punct de vedere al gospodăriei. Banatul cum a fost? A fost ceva minunat. A fost ceva minune! Ce să vă spun? Poate că nu mă credeţi că n-au existat oameni săraci. Au lucrat oamenii, dar fiecare a avut casa lui, a tăiat porcul lui, a avut pâinea lui. Trei-patru copii şi pe toţi i-ai crescut. Tatăl meu a fost invalid de război din Italia. Un picior i-a lipsit, a fost greu pentru fiecare.

I.: Aţi avut pământ mult?

H.D.: Împreună cu nevasta am avut 60 de hectare. Acum aşteptăm să primim înapoi ceva. Am primit numai 10.

I.: Şi ce mai era la Tomnatic, viţă de vie…?

H.D.: Erau de toate. Au fost peste 1.000 de hectare de viţă de vie, a fost moară, a fost ţiglărie, au fost porci, de toate au fost[3].

I.: Şi care credeţi că a fost cea mai grea lovitură pentru comunitatea germană de acolo?

H.D.: Nu vorbesc de germani, aşa, în general. Germanii s-au dus în Germania şi trăiesc iar bine. Dar în general a fost distrus totul, fiindcă asta a fost cea mai mare pagubă. Şi nu numai pentru comună, dar şi pentru ţară. Că distrugerea asta prin colective (C.A.P.-uri - n.n) s-a făcut fără cap, ştiţi. N-a rămas nimica, nici pentru populaţie, nici pentru stat. Unde au ajuns? Acuma praf s-au făcut. Nu ştiu ce va mai fi.

I.: Dumneavoastră aţi stat tot timpul în Tomnatic?

H.D.: Da, în Tomnatic. M-am ocupat cu grădinăritul. Am venit la piaţă aici la Timişoara 20 de ani de zile. Am stropit zi şi noapte în grădină.

Zarzavatul, ardei graşi, ardei gogoşari, roşiile, mai mulţi ardei de boia. Şi am stat aici în piaţă la Timişoara de luni până sâmbătă. Toată toamna. Nevasta a produs acasă, a trimis aici şi eu am vândut. Şi asta am făcut după Bărăgan.

I.: Cu boiaua era o tradiţie la Tomnatic?

H.D.: Da, era o tradiţie. Oamenii ăştia cu mai puţin pământ. Boia fiecare a pus în grădină. Că norocul nostru a fost ăsta, că intravilanul la case a fost cam mare. Şi intravilanul sub comunişti n-a fost expropriat. Eu, de exemplu, am avut un intravilan de un hectar. Şi alţii au avut o jumătate de hectar. Şi acolo au cultivat legume şi zarzavaturi. Cu asta s-au ocupat. A fost şi un CLF la noi (CLF = centru de recoltat legume şi fructe - n.n.). 90% s-au dus la piaţă. Eu am stat în Iosefin la piaţă. Am avut solarul. A fost mult lucru, mult lucru.

I.: Şi credeţi că se va mai putea revitaliza Tomnaticul?

H.D.: Cine? Cine? Că tinerimea nu mai are interes şi nu sunt învăţaţi, ştiţi. Fiindcă generaţia noastră care s-a ocupat cu agricultura s-a sculat dimineaţa la ora 3 şi s-a culcat la ora 10 seara. De exemplu, bătrânii noştri au luat pământ în arendă, la 10 kilometri de Tomnatic, până la Mureş. Şi de la Tomnatic s-au dus cu cazanul. Au luat ceva carne, ceapă, cartofi şi s-au dus trei-patru zile până la Mureş şi acolo au făcut mâncare pentru lucrători. Au lucrat zi şi noapte.

I.: Dumneavoastră aţi plecat la şcoală. Era un lucru obişnuit la Tomnatic?

H.D.: Ăştia care erau mai înstăriţi şi mai cu cap au fost trimişi şi de preot şi de notar, cei care au învăţat. Unul s-a dus la Drept, altul s-a dus la Medicină, altul s-a dus învăţător, altul preot. În timpul meu, doamnă, comuna n-avea 4.000 de locuitori. Am fost 50 de studenţi, 50! Asta din ’20 până în ’40.

I.: Fetele au mers la liceu?

H.D.: Liceu, da.

(L.R.: Să ştiţi, generaţia mea a început cu liceu complet. De obicei au făcut patru clase şi după asta încă o şcoală de... *Vorbidung*, s-a spus, de menaj sau de cultură generală.)

H.D.: De exemplu, la noi la Tomnatic am avut vreo cinci, şase ofiţeri de carieră, ăştia au rămas afară. Atunci aveam medici, care nu s-au mai întors, s-au dus prin Austria, Germania. Şi profesori.

I.: Dumneavoastră de ce v-aţi întors?

H.D.: Ca să mă căsătoresc. În ’28. Şi soţia a avut moară în Tomnatic şi m-am ocupat de moară. Dacă treceţi prin Tomnatic, vizavi de moară, sunt casele noastre. Şi moara a fost tot a noastră. Şi mobila-i veche de o sută de ani. Mobilă de la Lengel, de la Arad, ceva special. Puteţi să faceţi fotografii acolo (*râde*).

(L.R.: La 86 de ani tata a venit cu mama la Timişoara că nu s-a mai putut, erau frecaţi, erau...)

I.: Când au început să fie mai puţini în Tomnatic?

H.D.: După Revoluţie s-au dus. Că înainte era mai complicat, cu bani, şi ştiţi cum mergea. Dar după Revoluţie au mers. Tomnaticul numai după Revoluţie s-a golit, înainte mai erau 80% populaţie băştinaşă. Sunt care au cetăţenie dublă, dar nu s-au întors. Pentru că mai mulţi bătrâni au pensie acolo şi nu-i de comparat cu situaţia de aici. Şi au alte avantaje afară.

I.: Şi dumneavoastră cum de nu aţi plecat?

H.D.: Eu? Care a scris cartea asta (cu Tomnaticul), atâta s-a ţinut de mine! Vino afară, că atâta primeşti recompensă, trebuie numai să numeri banii! Nu! Eu am vrut să rămân aicea, aşa eram obişnuit. Sunt strămoşii noştri înmormântaţi la cimitir, mă pune şi pe mine acolo şi atunci poate să facă fiecare ce vrea, dar eu am vrut să rămân aicea.

I.: Şi ce sărbători erau când aţi fost tânăr?

H.D.: Au fost distracţii destule. Vă daţi seama, dacă au fost 50 de studenţi. A fost săptămânal distracţie. A fost arena sportivă, fotbal. Eu am avut 33 de ani când încă am jucat. Echipa "Fotbal Tomnatic". Scrie în carte, dacă citiţi, şi eu sunt trecut acolo.

I.: Bal a fost?

H.D.: În fiecare săptămână. Şi atunci erau în comunele învecinate: azi la Tomnatic, mâine la Teremia Mare, sâmbăta la Lovrin, sâmbăta viitoare la Grabaţ.

I.: Unde se făcea balul la Tomnatic?

H.D.: La Cocron, la Aaron, unde-i cinematograful acuma şi la birtul mic. Şi acuma mai e birt acolo, un colţ înainte de biserică. Aveam patru, cinci echipe care cântau. La vioară, la saxofon. Cântau valsuri, tango, toate.

I.: Când era chirvai?

H.D.: A doua săptămână din noiembrie. După 1 noiembrie, prima duminică. Bătrânii au spus după lucrări, după ce s-au terminat lucrările. Sărbătoarea religioasă. Danţuri. Şi biserică dimineaţa. Mergeţi o dată la chirvai! Sărbătoare religioasă, dar şi de petrecere.

I.: Mai aveţi documente referitor la originea franceză?

H.D.: Nu, numai *Ahnenpaß*-uri, cum are şi Ana Cocron. Toată lumea are de la parohie. Pe baza asta s-au legitimat atunci, la comisia franceză. Din asta reiese că eşti originar de acolo, de acolo reiese şi originea franceză. Le-a făcut preotul Adam Wilkomm. Le-a făcut preotul atunci când a venit comisia. Zi şi noapte a lucrat. Jos pălăria! Şi asta a fost

o legitimaţie. Arhiva nu ştiu unde a ajuns. Că parohia s-a mutat la Sânnicolau sau la Lovrin.[…]

Trefill era potcovar fierar. A murit în urmă cu 50 de ani. Domnul Vogel o editează. A scris caligrafic, aşa, un fel de cronică, am citit-o. Foarte interesant. Fiecare familie, număr de casă, cine a fost *pater familias*, vorba aia, copiii, porecla. A fost un om simplu, dar totuşi, aşa…Scrie de toate, când a fost holera şi când au fost cutremure, cine a murit. El scrie de astea. Începe de la 1772. Cele două sute de case colonizate. De exemplu, înaintaşii mei aveau numărul 193. Şi atunci scrie: Ştefan Damas, venit de la Haracourt cu nevasta Maria Tonnelier - Binder în germană. Deci vă puteţi imagina. Ce eşti? Francez? German? Preoţii au tradus.

I.: Între mâncăruri sunt ceva tradiţii franţuzeşti?

H.D.: Calete (= *galette*), holip, aşa întoarse, ca şi caletele în ulei, răsucite şi goale. Şi atunci broaşte mâncăm. Tot franţuzeşte. Vecinii nu, de la Lovrin nu au mâncat. Numai francezii. În lunile cu "r" se poate mânca, în restul nu.

I.: Când au început să vină coloniştii, basarabeni, bucovineni, macedoneni?

H.D.: După război au venit. La noi au venit şi din Beşenova Veche, bulgari, slovaci din Pecica şi basarabeni, ăştia au venit, dar au fost duşi la Bărăgan şi nu au mai venit înapoi.

I.: Ce credeţi că a însemnat pentru Banat prezenţa şvabilor? Mulţi consideră că şvabii erau un fel de model.

H.D.: Nu şvabii erau model, sistemul era model. Munca. Dimineaţa de la 3 până seara la 10. Şi asta nimeni nu mai face. Sunt familiile astea venite, unii foarte harnici. Dar şi unii care distrug şi se mută. După cum sunt oamenii.

NOTE

[1] (- După ce au plecat francezii aţi mai ţinut legătura cu ei?) Nu, pentru că ne-a fost frică. Ei au fost declaraţi persoane non-grata de comunişti. Toţi, şi consulul, şi ambasadorul. Şi părintele ăsta care a adus surorile a fost expulzat. Noi aveam un singur văr, Cherier, care e la Strasbourg medic şi soţia profesoară. El a fost student acolo şi a rămas în timpul războiului.

[2] În completarea interviului, dl H.Damas ne-a precizat: "La Lugoj am fost la plante medicinale; prima dată am fost la Recolta. Noi am achiziţionat fânul pentru toată regiunea. Timişoara a fost regiune şi a intrat şi Aradul. Am avut centre de colectare,

balotare şi toate întreprinderile, gostaturi, CAP-urile, IFET-urile (IFET = Întreprinderi forestiere) au primit fânul prin noi. Am avut 93 de angajaţi. Şi am fost "exploatator", "moşier" şi totuşi am fost bun pentru a face toate lucrurile. Nu mi-a dat drumul să mă duc acasă, la urmă. Nu! Nu! Nu!"

[3] La sfârşitul interviului, domnul Damas completează: "Ce să vă spun, cu socrii am avut douăzeci de iugăre de vie, viţă altoită. Socrul a avut moară, a avut ţiglărie, am avut 120 de iugăre de pământ, de toate... Lucru destul. (- Veneau şi din alte părţi să lucreze?) Da, la vie. De la Brad şi de la Şiria, de acolo. Şi a venit primăvara. (- Şi vinul îl vindeaţi, ce făceaţi cu el?) Export. (- Şi cine s-a ocupat cu vinul?) Uite, s-a ocupat nişte evrei, care au cumpărat. Era unul Klaber, de la Teremia Mare. El s-a ocupat cu comerţul en gros. Au cumpărat. Vinul de calitatea mai slabă s-a dus la Marginea, pentru a face oţetul. Şi restul s-a dus la consum şi la export. A fost unul Vitye care s-a ocupat cu comerţul, el a murit în urmă cu câţiva ani şi nevasta s-a dus în Germania" (cf. interviul cu Katarina Vitye. E vorba de soţul ei, Carol Vitye). Karl a fost bărbatul ei. El a fost comerciant. A avut aşa o firmă, mijlocitor.

DOCUMENTAR

G. B. Nr. 600
Top. Nr. 97/b

Anteilschein Nr. 170
Vereins H. Nr. 322

DER TOMNATICER-TRIEBSWETTERER LANDWIRTSCHAFTS UND LESEVEREIN ALS HAUSEIGENTÜMERGEMEINSCHAFT.

ANTEILSCHEIN.

Willkomm Adam H.Nr. 331

Die Anteilscheine können nur an die Rechtsnachfolger oder an Personen nach Zustimmung des jeweiligen Vorstandes abgetreten werden. Auch können selbe grundbücherlich nicht belastet werden.

Tomnatic-Triebswetter, am 30 Dez. 1936

Obmann. Obmann.

Schriftwart. Kassawart.

Portret al preotului Adam Willkomm din Tomnatic şi o adeverinţă de membru în Asociaţia Agricultorilor şi culegătorilor, din Comunitatea proprietarilor de case din Tomnatic (din arhiva familiei Cristina si Renée Renard).

Soldaţi din primul război mondial (Tomnatic, arhiva familiei Boquel)

Philippe Willer în căutarea numelui Willer / Viller în cimitirul din Tomnatic în timpul vizitei din 2009

Evoluţia numelor franceze în cimitirul din Tomnatic.
Foto: Smaranda Vultur

Hier ruhet
DÜRON
Peter
1915 – 1983
Düron Maria
1922 – 1977
Ruhe sanft!

Ruhestätte der
Familie
Jakob u. Maria
Parison
geb. Schreiber
Jakob * 1882 + 1954
Maria * 1888 + 1953
Kinder
Magdalena
* 1910 + 1934
Georg * 1908 + 1968
Katharina geb. Schleich
* 1909 +
Ruhet sanft!

die
Eheleute
Peter u. Katharina
Gultemay
Peter. * 1857 + 1939
Katharina. geb
Grippaton.
* 1872 + 1933.

Bernadette şi Philippe Willer (poziţia 2 şi 4 de la stânga la dreapta) împreună cu Marcela Păcurariu şi soţul ei în grădina casei Anei şi a lui Peter Cocron. În fundal se vede şi biserica romano-catolică. Foto: Smaranda Vultur, 2001

Familia Willer se documentează despre Tomnatic pe terasa casei Anei Cocron (pe dreapta, la mijloc între Marcela Păcurariu şi soţul ei). Foto: Smaranda Vultur, 2001

Cu familia Willer din La Roque-sur-Pernes în gangul de la intrare în casa lui Nikolaus Wiewe în 2009. Pe zid e o copie a picturii lui Stefan Jäger

Smaranda Vultur de vorbă cu Nikolaus Wiewe, excelent povestitor şi deţinător de memorie (2001)

Marcela Păcurariu stând de vorbă cu doamna Aubertin/Oberten în 2011 într-una din cele mai vechi case din Tomnatic

Casă din Tomnatic

Ana şi Peter Cocron (“Briţa Peter”, 1912 - 1999) în curtea casei lor din Tomnatic, cu câinii preferaţi, aşa cum arătau şi în momentul intervievărilor (1997)

Familia Willer cu Ana Cocron, în curtea acesteia în timpul vizitei din 2001

Chipul tinereţii la Tomnatic:

sus dreapta: Anna/Ana Cocron, n. 1929 Tomnatic

stânga jos: mama Katharinei Bockel/ Boquel, Maria Colen/ Colin, n. Marshall (aprox. 1943), vezi certificate genealogice

dreapta jos: nuntă la Tomnatic (arhiva Katharinei Bockel n. Colin)

Fotografia se afla în 1997-1999 în casa lui Peter Cocron (“Briţa Peter”, n. 1912 Tomnatic) care e băiatul din stânga jos. Tine în mână un ceas de buzunar, singura amintire de la tatăl lui plecat pe front şi dispărut în Rusia, căruia îi era destinată fotografia (se ştie printr-un vecin întors din război că poza a ajuns la destinaţie). Familia se pozează cu ocazia tăierii porcului – practică identitară în Banat – în jurul portretului tatălui absent (probabil 1916?)

Tăiatul porcului la Tomnatic (Arhiva Nikolaus Wiewe)

Pregătirea chirvaiului la Tomnatic

La mâncat de lubeniţe (Wassermelone)

Chirvai la Tomnatic în anii 1960-1970 (?) în faţa casei familiei Bockel

Chirvai la Tomnatic, 1929 (arhiva familiei Bockel/Boquel)

Recrutarea din 1943 a tinerilor germani din Tomnatic

Plecarea spre Germania în 1943 a tinerilor recruţi din Tomnatic

Fotografii din Bărăgan, Giurgienii Noi/ Răchitoasa unde au fost deportaţi în 1951 o parte dintre germanii din Tomnatic (ceilalţi au fost la Bucu 1 Mai şi la Jăgălia). Arhiva familiei Bockel/ Boquel.

Deportaţi germani din Tomnatic la Răchitoasa în Bărăgan (1951 – 1955). Arhiva familiei Bockel

Deportaţi germani din Tomnatic la Răchitoasa în Bărăgan (1951 – 1955). Arhiva familiei Bockel

Ana Cocron, familia Bockel (în centrul pozei) alături de alţi foşti deportaţi la Răchitoasa), de Smaranda Vultur (lângă Ana Cocron) şi profesorul Miodrag Milin (primul de la stânga la drepata), la comemorarea a 50 de ani de la deportare, în faţa "Casei neuitării" ridicată cu acest prilej în perimetrul Muzeului Satului de la Pădurea verde (iunie 2001)

Imagine cu culegătorii de vie de altădată (arhiva familiei Bockel/Boquel, anii 1930?) . "Aveam şase sute de hectare de vie în Tomnatic, cum n-ai mai văzut nicăieri" spunea Nikolaus Wiewe.

Nikolaus Wiewe (1919 – 2009) mare specialist în cultivarea viţei de vie (vezi Vultur 2000, pp.281 – 288), foto din 2009

Hans Damas (n. 1906) în momentul interviului din 1998 luat la Timişoara (vezi *intra*)

CAPITOLUL 4

Heimat-ul – conector memorial şi identitar

Heimat-ul un "loc de memorie"

Heimat-ul e locul în care, oricât de departe ai fi fost plecat şi oricât de mult ai lipsit, atunci când te întorci, simţi că eşti acasă" – aşa îl definea un gărânez emigrat în Germania, acum câtva timp, când l-am întâlnit la chirvai la Gărâna. Venise special pentru această ocazie, sărbătoarea chirvaiului (*Kirchweih*) fiind chiar una dintre cele care îi adună pe cei plecaţi cu cei rămaşi în sat, în numele ataşamentului de *Heimat*[1].

Cum se poate vedea şi din capitolul despre Tomnatic, în jurul locului natal, *Heimat* pentru germani (Confino, 1997), "mica patrie" într-o denumire franceză (*la petite patrie*), se coagulează ideea unei apartenenţe care transgresează diferenţele determinate de contextele istorice schimbătoare, de angajamentele identitare civic naţionale, sociale sau religioase pentru a proiecta un loc ideal, în care solidarităţile omogenizatoare redevin posibile, prin chiar acţiunea memoriei. Pentru că acest loc are toate caracteristicile a ceea ce se numeşte "un loc de memorie" (Nora, 1984, p. XXIII, Nora, 1992, pp. 977-1012). Este vorba adică de "o unitate semnificativă, de ordin material sau ideal, pe care voinţa oamenilor sau travaliul timpului o transformă în element simbolic al unei comunităţi" (Candau, 1996, pp.114-115, Ricoeur, pp. 491 - 499). Pe urmele lui Pierre Nora, Candau precizează că, atunci când vorbim de "loc de memorie", "nu ne referim la o simplă localizare, ci la ideea producerii acestui loc în şi prin memorie" (Candau, 1996, pp.114-115).

Heimat-ul e investit nu doar cu valori simbolice, ci şi afective intense (are adesea aromele bucătăriei de "acasă"), fiindu-i asociate o serie de configuraţii de sensuri (*cf*. Sebaux, 2012, pp. 208-210[2]). Reprezentările pe care le vehiculează afirmă existenţa unei memorii colective, legate şi de data asta în mod indisolubil de o origine: locul naşterii. Discursul care include mitologia locului natal ţine desigur de retorica memoriei etno-naţionale (Confino, 1997), interferează cu ea (Sebaux, 2009), dar la nevoie poate fi şi prilej de acţiune.

Acest "loc" e construit prin travaliul unei memorii puse în comun

ca un fel de centru al lumii, un reper identitar fix, o referinţă stabilă, în opoziţie cu instabilitatea destinului sau a împrejurărilor istorice. Trăsăturile prin care e definit în discursurile memoriale se văd altfel dacă le privim în perspectiva care le generează, cea a interacţiunilor dintre cei rămaşi în sat şi cei plecaţi, dintre cei plecaţi între ei.

Mai ales pentru aceste categorii, funcţia de liant identitar e cât se poate de clară şi ea include adesea referinţa şi la cei care nu mai sunt. Am primit de la Philippe Willer o listă a mormintelor din cimitirul din Tomnatic, elaborată în Germania. Sunt indicate pe numere aceste morminte, cu numele celor înmormântaţi acolo şi sunt incluse şi epitafurile înscrise pe cruci. Un repertoriu funerar ce va fi, bănuiesc, în curând consultabil pe internet, o sursă memorială utilă şi pentru istoria transformărilor în ortografierea numelor, dar şi o formă de a aminti şi a sublinia unitatea *Heimat*-ului. La fel cum, pe dimensiunea verticală de astă dată, genealogiile afirmă solidaritatea dintre cei morţi şi vii, una care proiectează identitatea în durata cea lungă.

Perspectiva în care am abordat aici lucrurile încearcă să pună accent pe acţiunile şi interacţiunile în care referinţa la constelaţia de sensuri atribuibile "locului natal" e folosită în scopul definirii grupurilor, al solidarizării lor în jurul unor reprezentări, al unui imaginar comun.

Heimat-ul ca practică memorială

Există o mare producţie de cărţi ale memoriei locului natal. Ele sunt practici memoriale generatoare ale ideii, ale imaginarului colectiv pe care îl întreţine, reproduce şi adesea reinventează *Heimat*-ul. E vorba mai întâi de acele *Heimatbuch*, realizate cu contribuţia celor care, aflaţi oriunde în lume, sunt dispuşi să facă întoarceri în timp şi să lucreze efectiv – cu documente, amintiri, imagini – la producerea acestui spaţiu de regăsiri (internetul înlesneşte căutările şi grăbeşte comunicarea), compensând pierderea, uneori pentru totdeauna, a acelui "acasă" iniţial. El e adesea transferat în spaţiul virtual, având în comun cu acesta chiar deschiderea (posibilitatea de a integra noi informaţii) şi capacitatea de a se redefini în funcţie de actorii memoriei care intră în joc.

Monografiile publicate în bune condiţii grafice, foarte serioase şi bine documentate, în care trecutul se depozitează şi monumentalizează, sunt de obicei anticipate sau actualizate periodic prin publicarea unor reviste sau jurnale ale *Heimat*-ului, numite *Heimatblatt* (am avut ocazia să consult câteva legate de Hatzfeld/ Jimbolia şi pe cel publicat de Vogel la Triebswetter/ Tomnatic). Istoricii proveniţi din comunitate sau alţi intelectuali legaţi de ea îşi asumă rolul istoricului, coordonând astfel de întreprinderi.

Pentru cei vârstnici, ele sunt o sursă de informare mai la îndemână (şi poate şi mai de prestigiu – cel dat de litera tipărită), una care stimulează căutări în arhiva familiei, dar şi refacerea prin comunicare a legăturilor cu vecinii, cu rudele risipite în lume, cu prieteni uitaţi.

La nevoie, cum s-a întâmplat la Roque-sur-Pernes cu Jeanine şi Pierre Bernhardt (vezi interviu *intra*), discuţia despre locul de acasă, din Iugoslavia, părăsit cu forţa în final de război, e purtată în faţă cu *Heimatbuch*-ul localităţii unde s-au născut (Brestowacz şi Homolitz), pentru a certifica, verifica sau căuta o informaţie. Cartea e un fel de *aide-mémoire*, tratat ca un document preţios şi sigur: ce e e deja consemnat acolo are puterea de convingere a ceea ce e atestat şi confirmat. Mai mult, ea poate fi citată pentru a dovedi competenţele proprii sau a marca autoritatea celui care o semnează, cum se vede în interviul Cristinei Renard atunci când vorbeşte despre Peter Treffil. Nu întâmplător caietul lui, devenit o carte, este pentru ea un *Heimatbuch*: o carte ce restituie povestea întemeietoare a unui Tomnatic din memorie, prin care cei vii au acces la cei ce nu mai sunt, putând realiza şi imagina refacerea legăturii cu o lume dispărută.

Dar, mai mult decât atât, cartea lui Treffil materializează chiar ideea pe care ar trebui să ne-o facem despre ce e un sat şvăbesc, fie el şi loreno-alsaciano-francez, ca "loc de memorie". Tot ce e cuprins acolo – de la istoria familiilor la meseriile oamenilor, de la tradiţiile locale la ceremoniile comemorative, de la istoria bisericii şi a şcolii din sat până la detaliile costumelor îmbrăcate cotidian sau de sărbătoare – face parte din definiţia acestui loc. Modelul difuzat printr-o astfel de carte are, ca orice model, nu doar valoare descriptivă, ci şi prescriptivă: el poate inspira alte iniţiative de acelaşi fel şi acestea nu lipsesc. Nu cred că există un sat important din Banatul şvăbesc care

să nu posede o astfel de istorie, ce este în mare parte un produs definitoriu al memoriei colective şi al practicilor care o generează. Treptat, modelul propus devine el însuşi un cadru al memoriei (Halbwachs, 1925), unul în funcţie de care experienţa proprie va fi gândită şi "ambalată" în discurs.

Memoria creează în jurul *Heimat*-ului reţele de comunicare şi socializare ce întăresc ideea unei apartenenţe şi a unei identităţi care pune în umbră sau permite o relativizare a discursului etno-naţional, întemeiat pe unitatea de origine, limbă, cultură.

Întrebată ce crede că este ea, Margareta Benz, născută la Becicherecu Mic, în Banatul românesc, provenind dintr-o familie germană cu o cultură memorială şi familială germană, şi vorbind cu soţul ei, Nicolaus Benz, care mai ştia puţin româneşte din perioada când a fost pe Frontul de Est, în armata română (vezi interviul lor *intra*), ea răspunde – după interviul nostru derulat în limba franceză – că se simte franţuzoaică (ceea ce poate afirma ca cetăţean al Franţei) de origine română (în virtutea naşterii ei în România).

La fel, Philippe Willer, născut la Banloc, care a avut răbdarea să îşi reconstituie arborele genealogic până la primul loren sosit în Banat, la Tomnatic, se raportează la două origini – locul de plecare al strămoşului lui loren (şi Lorena e azi în Franţa, spune el) şi locul naşterii sale – pentru a argumenta că e francez şi român. Interviul lui (publicat *intra*) arată câte alte repere (limba maternă, serviciul militar în armata franceză, strategia lui de a se integra ca "provensal" într-o comunitate de adopţie) ar mai fi putut să ia în calcul atunci când afirmă sau optează pentru o identitate sau alta. Interesant mi se pare şi faptul că risipirea familiei, după refugiu, în mai multe locuri din Europa e interpretată ca o formă de a putea afirma şi o identitate europeană (vezi *intra* interviul).

Banatul de departe şi discursurile care îl întemeiază în memorie

O redenumire, o redefinire

Ce merită însă subliniat e şi faptul că, prin intermediul *Heimat*-ului şi al originii modelate de el, intră în joc, în cazul actorilor memoriei

studiaţi aici, şi o identitate regională, cea bănăţeană. Ea are avantajul de a oferi un cadru pentru a conecta la o istorie şi memorie comună grupul celor sosiţi la Roque-sur-Pernes prin anii ’50, ştergând diferenţa dintre cei care veneau dintr-un Banat ce ţinea acum de Iugoslavia, Ungaria sau România.

Într-adevăr, cel care a organizat venirea în Franţa şi apoi la Roque-sur-Pernes a bănăţenilor cu origine loreno-alsaciano-franceză, refugiaţi de război, Hans Lamesfeld, devenit el însuşi, în acest context – cum am mai menţionat – Jean Lamesfeld, a folosit Banatul şi eticheta de bănăţean pentru a invizibiliza identitatea etnică şi limba vorbită, care ar fi justificat cuprinderea sub umbrela comună a germanităţii a noilor veniţi.

Cartea de identitate în patru limbi (franceză, germană, rusă, engleză) pe care le-a furnizat-o la Viena celor redenumiţi “bănăţeni de origine franceză”[3] (vezi şi descrierea acestui episod şi a motivaţiilor lui strategico-politice la Gonzalvez, 2003, p. 157), într-un paralelism în oglindă cu demersurile lui Emil Botiş, la Timişoara, de a-i descoperi şi redenumi pe acei “francezi din Banat” rămaşi pe loc, pune în evidenţă folosirea apartenenţei regionale (şi nu naţionale, ca la Botiş) drept motor al unei reconstrucţii identitare ce începe încă din acel moment.

Modelul ei va fi însă, în mod paradoxal, de inspiraţie germano-şvăbească, în varianta ce îi era familiară lui Lamesfeld încă din satul său natal, Blumenthal/ Maşloc, din Banat (despre originile bănăţene ale lui Lamesfeld, vezi Lamesfeld, 1973, Prizbram, 2003).

El a fost nu doar un om de acţiune, un abil politician (Gonzalvez, 2003, pp. 155-181, 189-210), ci şi, aşa cum am descoperit cu oarecare uimire, autorul unui proiect de memorie pe care bănăţenii de la Roque-sur-Pernes şi l-au asumat puţin câte puţin, făcându-l treptat al lor. A rămas, însă, aşa cum se va vedea din interviuri, şi o parte a poveştii pe care acest model nu o poate absorbi, tocmai datorită caracterului său exemplar: partea de suferinţă, de încercări grele, de reparaţii dificile, care se lasă împărtăşită cu un nod în glas, fragmentar, timid, partea personală a aceleiaşi istorii, altă faţă a ei. Pe acesta o ilustrează ultimul documentar al cărţii, cel în care vorbesc bănăţenii francezi de la Roque-sur-Pernes.

Un mit fondator şi funcţiile lui înglobante

Există o tendinţă a memoriei individuale de a se folosi de cadrele sociale ale memoriei, cum le denumeşte Maurice Halbwachs, pentru a se conecta cu cea colectivă şi pentru a face "memorabile" întâmplările. *Heimat*-ul este unul din aceste cadre.

Am observat acest lucru şi l-am descris şi analizat în mai multe rânduri (Vultur, 1997, Vultur, 2011).

Când am analizat discursurile bănăţenilor deportaţi în Bărăgan, am putut observa deja în ce măsură lovitura reală şi simbolică dată prin deportare şi domiciliu obligatoriu celor deportaţi – oameni cu stare şi o bună poziţie în satul de unde au plecat – se cere "reparată" sau "compensată" prin povestire. După jumătate de secol de tăcere, memoria reconstruia această deplasare forţată de populaţie, de inspiraţie stalinistă, în termenii unui mit de fondare, cu valenţe identitare vizibile. În Bărăgan, "un fel de Siberie românească", aşa cum e denumită câmpia în care au fost "aruncaţi", bănăţenii au reuşit, după primii ani de mizerie, foamete şi moarte, să reconstruiască un loc asemenea locului natal, să refacă paradisul pierdut sub chipul unui "altfel de Banat", diferit doar prin locul amplasării lui. Au dat, cu alte cuvinte, formă şi viaţă unei imagini, cu puternice halouri afective, dar şi cu valoare de model pentru alţii.

Recunoaştem, în acest scenariu, unul comun cu povestea primilor colonizatori ai Banatului, cea a şvabilor bănăţeni (Leu, 2000, vezi şi *intra* capitolul despre Tomnatic), centrată în jurul ideii eroului civilizator, care îmblânzeşte potrivnicia locului şi compensează ostilitatea lui prin virtuţi personale sau colective, ale eroului sau eroilor capabili să-i schimbe rostul.

Nu altfel arată aceeaşi istorie, cum am văzut, în naraţiunea şvabilor din Tomnatic despre istoria lor colectivă, concentrată în cele trei cuvinte *Die Not, Der Tod, Das Brot*, cuvinte menite să evoce parcursul de la eşec la reuşită şi să autentifice calităţile umane excepţionale ale celor care au făcut experienţa în cauză.

Nu altceva afirmă Lamesfeld ca argument pentru a susţine cauza bănăţenilor ajunşi în La Roque-sur-Pernes, într-un apel al "Comitetului de Primire şi Întrajutorare a Francezilor din Banat" (Comité d'Accueil

et d'Entraide des Français du Banat"), creat în 24 noiembrie 1950 (Lamesfeld, 1973, p. 36), din care face parte. El e citat, în calitate de preşedinte al Bănăţenilor din Franţa, cu următoarea frază: "Noi nu venim cu mâinile goale; noi aducem cu noi o bogăţie mai mare decât aurul: bucuria muncii şi voinţa de a produce excelenţă" (Gozalvez, 2003, p. 201).

"Munca a fost modelul", spunea şi Hans Damas din Tomnatic. Cât despre imaginea colonizatorului cu care se identifică sau sunt identificaţi şvabii bănăţeni, nimic mai potrivit pentru a o refuncţionaliza decât situaţia pe care o descrie ca fiind actuală în 1950 în La Roque, în momentul sosirii primilor colonişti, primarul Delbecque (1951). E vorba de un sat care se goleşte, care piere din lipsă de forţă de muncă. Sosirea bănăţenilor pare soluţia salvatoare şi Lamesfeld va şti să profite de această conjunctură pentru a iniţia şi realiza implantarea "bănăţenilor de origine franceză", de fapt a unei mici părţi dintre ei, în satul pe cale de a se desfiinţa.

Scenariul reuşitei nu ar fi avut sorţi de izbândă dacă nu ar fi făcut apel la o schemă preexistentă în memoria celor care, vrând-nevrând, ştiind sau neştiind, se identificau cu imaginea suport a colonizatorului. Ea face mai convenabilă şi deschide un orizont optimist celui aflat în situaţia de a fi pierdut totul, de a fi avut statutul nesigur de refugiat, de apatrid, victimă a istoriei. În plus, el leagă acest nou început de un altul, cel în care strămoşii loreni au ajuns în Banat. Un alt cerc se închide şi se redeschide aici după un model pe care ştafeta generaţiilor care se succed în intervalul a două secole nu fac decât să şi-l transmită, conservându-l ca pe un ghid de acţiune personală şi colectivă. Primarul Delbecque îi consideră pe bănăţenii ajunşi în Franţa "colonişti incomparabili", "o mână de lucru inegalabilă, pusă în serviciul unei voinţe de fier".

Mitul eroului civilizator ia chipul uşor de identificat al "bunului colonizator", oglindă în care, fie că ajung să fie colonizaţi în Banat, pe un teren mlăştinos şi potrivnic la început, fie că ajung forţat în pustietatea Bărăganului sau sunt dirijaţi spre un sat din Provence care se goleşte de populaţie, cei care trăiesc aceste experienţe sau se identifică prin memorie cu ele, se pot uşor recunoaşte.

Un discurs memorial cu susţinere mitologică poate conecta între ele şi unifica istorii diferite prin timpul, persoanele şi împrejurările

care le generează şi tinde să se actualizeze de câte ori conjuncturile favorizează aproprierile. El e reluat şi mediatizat de vocea presei, cum am văzut la începutul acestei cărţi, dar însuşit şi de unii dintre actorii direct implicaţi în restituirea memoriei.

Rosalie Bernhardt cântăreşte reuşita bănăţenilor prin faptul că la venirea lor acolo erau doar doi copii şcolari în sat, în timp ce, prin fericita colonizare a locului, numărul lor a crescut la 40 şi a rămas constant aşa.

Lamesfeld îl întâmpină pe Robert Schuman însuşi la vizita acestuia din 1955 (pe care Jeanine Bernhardt o evocă de parcă ar revedea-o cu ochii minţii, în interviul din 2005, netranscris aici), sau alte oficialităţi franceze care vin la Roque, cu puneri în scenă ale unui chirvai/ Kirchweih ca acasă în Banat, cu bucate prezentate drept "bănăţeneşti", cu prăjituri şi torturi (doar bănăţenii sunt, între altele, buni păstrători ai tradiţiilor!), şi face chiar şi un film pe tema "experimentului reuşit" de implantare a bănăţenilor în Franţa. Invitaţilor de onoare li se oferă vin din recolta presupusă a fi a bănăţenilor (sunt pagini de ziare cu fotografii care difuzează imaginea), deşi, cum aveam să aflu mai târziu, după ce am fost mai bine acceptată de interlocutorii mei din La Roque-sur-Pernes, timpul care trecuse de la venirea în sat era insuficient pentru a putea avea o producţie proprie.

Scenografia reuşitei şi a izbânzii asupra destinului potrivnic se alimentează din puterea mitului de a "corecta" pe ici, pe colo realităţile, apropiindu-le de zona ideală în care se armonizează contradicţiile, dar şi din motivaţiile de ordin strategic ale lui Lamesfeld.

Un tablou, o poveste de întemeiere şi o carte de bucate

Taboul comandat de Lamesfeld în 1960 pentru biserica din La Roque-sur-Pernes (vezi primul capitol) cu ocazia a zece ani de la instalarea în localitate a bănăţenilor[4] face parte din aceeaşi recuzită memorială menită să pună în paralel sosirea bănăţenilor în Provence cu cea a şvabilor în Banat. Tripticul lui Marie Louis Lorin e replică în oglindă a tripticului celebru printre bănăţenii şvabi prin care Stefan Jäger imaginează etapele colonizării Banatului din secolul al XVIII-lea (azi se află în custodia Casei Adam Müller Guttenbrun şi este

expus pe un perete de mari dimensiuni în holul acestei case patronate de Forumul Democrat German).

E un tablou fondator pentru şvabii bănăţeni, legând istoria colonizării de un mit de întemeiere, aşa cum e şi tabloul din La Roque, sacralizat prin locul de instalare, dar şi prin adăugarea unei Fecioare Maria ce pare a patroana şi a pune sub semnul binecuvântării istoria (profană!) care i-a adus în La Roque pe bănăţeni.

Stefan Jäger (1877-1962) pictează, de altfel, mai ales scene din viaţa şvabilor bănăţeni, costumele, târgurile, chirvaiul, grădina cu păsări, refugiul (*Flucht*), deportarea în Rusia (Jäger, 2009), toate uşor de asociat cu *Heimat*-ul lăsat în urmă în Banat. Reproduceri ale tablourilor sale, inclusiv ale tripticului care i-a adus notorietate, găsim deopotrivă în casele din Tomnatic şi în cele din La Roque (vezi *intra* Documentar). La familia Benz din La Roque-sur-Pernes, reproducerile numeroase după Jäger stau pe acelaşi perete cu fotografia casei din Becicherecu Mic.

Ele sunt realizate de cumnatul doamnei Margareta Benz, Peter Fraunhoffer, acelaşi, din câte îmi dau seama, cu cel din arhiva căruia profesoara Maria Schulz a selecţionat reproduceri pentru a realiza o mapă-album la casa memorială din Jimbolia a pictorului Stefan Jäger (originar din Cenei, dar instalat aici încă din 1910).

Reper al memoriei colective şi conector a două istorii distanţate în timp, dar superpozabile simbolic, tripticul lui Jäger şi cel de la Roque le conferă celor două "colonizări" o aură exemplară şi le înnoadă între ele, făcându-le părţi ale aceleiaşi "Odisei", cum le place acelora care administrează memoria bănăţenilor din micul sat vauclusian să o numească în pliantele publicitare ale localităţii.

Pe de altă parte, se poate găsi reprodus tabloul fondator al şvabilor bănăţeni al lui Jäger în cele mai neaşteptate locuri, unele de uz cotidian, cum ar fi o carte de bucate (vezi *intra*), din care se inspiră bănăţencele din Franţa pentru a găti mâncăruri "ca la mama acasă".

Bucătăria identificatoare şi Banatul din ea

În februarie 2007 am revenit pentru a treia oară la Roque-sur-Pernes în scopuri de cercetare. De data asta pentru a realiza interviuri ţintite mai ales pe problematica bucătăriei. Deplasarea avea să îmi fie subvenţionată de Colegiul Noua Europă, unde tocmai câştigasem o bursă de cercetare pentru a lucra într-un proiect european consacrat hranei şi hrănirii.[5] Încercam să aflu, dat fiind contextul acestui teren, care ar fi locul pe care bucătăria îl ocupă într-o memorie dinamică ce pune în relaţie raporturile complexe, stabilite prin intermediul hrănirii şi al modului de preparare a hranei, cu locul natal, cu locul de adopţie, cu acele conduite şi strategii specifice inserţiei într-un mediu străin. Mai ales că antropologii spun că identitatea se elaborează şi *în*, şi *prin* bucătărie, incluzând gusturi preferate, deprinderi şi practici alimentare, de hrănire şi consum, ce supravieţuiesc uneori chiar şi atunci când memoria limbii materne dispare. Ar fi deci vorba de o formă prin care identitatea se împărtăşeşte şi împarte cu alţii prin chiar hrana celor care o consumă.

Intuiţia antropologilor a fost confirmată. Discuţiile înregistrate în 2007 pe casete audio (încă netranscrise) cu interlocutoarele mele din La Roque, mai ales cele mai vârstnice, dar uneori şi cu fetele lor, arată că ele păstrează nu numai amintirea unei bucătării bănăţene, ci continuă să o practice şi să o transmită în familie. Ele mi-au vorbit de mâncăruri „tipic" bănăţene, care sunt de multe ori aceleaşi cu cele pe care le găsim în Banat, nu doar la şvabi, ci şi la români sau la cehi, la maghiari, la sârbi şi bulgari sau chiar la evrei. Se ştie că bucătăria e prin esenţă un spaţiu de bricolaj intercultural. Pentru fata Carolinei Pury, balcanicul *ghiveci* e emblema însăşi a bucătăriei bănăţene, în timp ce prăjiturile preparate în casă (mai ales de Crăciun, dar şi la nunţi şi botezuri), componentă marcat central-europeană a aceleiaşi bucătării, sunt pentru Jeanine Bernhardt prilej de le a transmite nepoţilor ei („celor mici") gusturile de acasă. Ea „îşi procură din timp" (gest, aş zice, conform cu ceea ce stereotipul spune despre bănăţean) un sac de nuci pentru a putea să pregătească suficiente prăjituri de Crăciun, dulcele fiind, ca în Banatul de origine şi poate nu numai acolo, semn de afectivitate şi ocazie de a împărţi cu alţii ceva din „dulceaţa" căminului protector şi a sărbătorii, ceva din nostalgiile

legate de *Heimat*, dar şi de a socializa cu vecinii sau prietenii. Pentru ea gătitul e o pasiune, reţetele le ştie pe de rost.

Margareta Benz, în schimb, mai consultă uneori şi câte o carte de bucate pentru a-şi aminti cantităţile şi proporţiile. Mi-a arătat-o pe cea pe care o avea la îndemână, o carte în limba germană, desigur, pentru că e limba care îi e familiară, deşi acum e deja de multă vreme franţuzoiacă. Era vorba de o carte a Olgăi Farca (2001), *Das Koch und Backbuch meiner Mutter. Kulinarische Kostlichkeiten aus dem Banat, Erinnerungen einer Hochzeitskochin*. Nu mică mi-a fost uimirea să constat că în preambulul reţetelor purtând eticheta de „bănăţene" (între care ciorba şi salata de vinete sunt tratate drept contribuţii româneşti şi denumite ca atare în română), transmise de o iniţiată în organizarea nunţilor de altădată, se afla o hartă a Banatului şi câteva reproduceri din Stefan Jäger, între care, nelipsitul triptic (vezi *intra*).

Acest ocol presupune o pedagogie memorială care însoţeşte transmiterea reţetelor de o obligatorie referinţă la miturile fondatoare ale comunităţii etnice şi regionale. Mâncărurile ce i se asociază fac apel la memorie, istorie, tradiţie pentru a da exerciţiului normativ şi prescriptiv al cărţii de bucate o nuanţă afectivă, un context menit să genereze o punere în scenă dialogică a identităţii.

Ar mai fi multe de spus în acest final de capitol, pe care mi-ar plăcea să îl dezvolt pe baza notelor mele de teren, făcând liste de bucate, de preferinţe culinare, evocând numele – de obicei în germană – al prăjiturilor şi experienţele culinare concrete. Printre altele, lichiorul de nucă, asemănător cu cel gustat la Tomnatic la Ana Cocron, cireşe sau căpşuni din ferma lui Nicolas Benz, vinul roşu de calitate, purtând şi el semnătura producţiei Benz (fabricarea vinului e fost preluată azi de unul dintre fiii săi cu mult succes), ştrudel cu mac, ruladă cu marmeladă, *Mützen* (un fel de gogoşi răsucite – „căciuliţe"?) cu pastă de măceşe (*hecerli*), un repertoriu conotat ca german, în care, prin mama Ericăi Hoquel, Olga – refugiată din Lenauheim, dar născută la Jakobstadt, în Basarabia –, a fost introdus şi un *Bassarabischestrudel*. Trebuie să amintesc şi de *ratatouilles*, echivalentul provensal al ghiveciului românesc, precum şi de o omletă cu trufe, pe care am învăţat să o şi prepar la Claudine şi Christian Vermorel, după ce Philippe mi-a arătat cum depistează câinii trufele în preajma casei lui de pe Route de Saumanes, într-un februarie destul de îngheţat.

NOTE

[1] Legat de succesul de care se bucură imaginarul Heimat-ului aş aminti de trilogia cinematografică *Heimat* a lui Edgar Reitz, dar şi practicile memoriale curente ale germanilor refugiaţi sau emigraţi din România în Germania sau în alte locuri din Europa, cum ar fi întâlniri de ziua chirvaiului/ Kirchweih-ului ale tuturor celor care sunt originari din acelaşi sat , comemorări ale deportărilor din U.R.S.S. sau Bărăgan etc.

[2] Gwénola Sebaux a prezentat cu ocazia unei conferinţe la Timişoara, în mai 2012, un repertoriu al acestor semnificaţii, formulat pe baza unei anchete întreprinse printre germanii emigraţi din Germania. Întrebările ei erau legate chiar de asocierile dintre Heimat şi atributele ce îl definesc. Sebaux numeşte acest repertoriu, inserat în teza ei de abilitare (2012) în volumul III, "repertoriul regretelor, panorama lucrurilor ce le lipsesc celor plecaţi". Heimat-ul e privit ca un bagaj memorial şi identitar pe care indivizii îl poartă cu ei prin lume. Uneori bagajul acesta e gol, patria cea mică sucombă în uitare, dar cei care gândesc astfel sunt doar 16% dintre cei intervievaţi.

[3] O variantă a acestuia am găsit la Pierre Bernhardt (vezi intra fotocopie şi interviu).

[4] Evenimentul din 7 august 1960 e consemnat de un ziarist M.H. în "Der Donauschwabe", jg. 10, nr. 36 (04.09.1960), p. 6.

[5] În perioada martie-iulie 2007 am fost bursieră în programul Europa al Colegiului Noua Europă, Bucureşti, cu tema „Alimentul purtător de cultură sau spune-mi ce mănânci ca să îţi spun cine eşti". Textul rezultat din această cercetare a fost publicat în franceză în Vultur, 2006-2007.

DOCUMENTAR

Tripticul lui Stefan Jäger, reprezentând colonizarea Banatului, fotografiat în casa familiei Bockel/ Boquel

O reproducere în alb-negru a aceluiaşi triptic, cu indicarea regiunilor de unde au venit coloniştii, fotografiat într-o casă de la Roque-sur-Pernes

Tripticul instalat în 1960 în biserica de la Roque-sur-Pernes, pictat de Marie Louis Lorin (alături, un pliant explicativ al Primăriei)

Refuierea 1944
Öl 40/60 cm

Flucht 1944

Refugiul bănăţenilor germani din 1944 în versiunea lui St. Jäger (sus)
şi a tripticului de la Roque - partea centrală (jos)

Beim Kukuruzhacken – Aquarell von Stefan Jäger

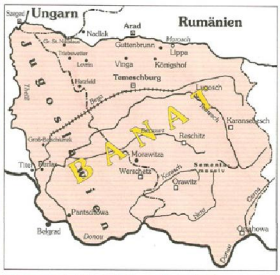

Die vier natürlichen Grenzen des Banats sind im Süden die Donau, im Westen die Theiß, im Norden der Maroschfluß und im Osten die Südkarpaten.

Coperta cărţii de bucate bănăţeneşti (“ca la mama acasă”) publicate în germană de o bucătăreasă care pregătea altădată mâncărurile la nunţi (o hartă a Banatului şi, pe pagina următoare, reproduceri ale tablourilor lui Stefan Jäger din această carte)

Margareta Benz, proprietara cărţii de bucate de mai sus în casa ei din Pernes, 1999

Allgemeine Bemerkungen über die Einwanderung in das Banat

Wanderung – Ölgemälde von Stefan Jäger

Im Jahre 1552 belagerten und eroberten die Türken Temeschburg. Damit war das heutige Banat unter die Herrschaft der Türken gelangt.
Am 31. August 1716 war die türkische Festung Temeschburg von kaiserlichen Truppen unter Prinz Eugen von Savoyen völlig eingeschlossen. Am 12. Oktober 1716 kapitulierten die Türken. Damit war auch das Banat aus der Herrschaft des Halbmonds befreit worden. Der siegreiche Prinz Eugen betraute im gleichen Jahre Claudius Florimund Graf von Mercy (1666 - 1734) mit der Einrichtung und Verwaltung der neuen kaiserlichen Provinz.
Die 164-jährige Türkenherrschaft hinterließ ein verwüstetes, versumpftes, fast menschenleeres Land. Es war daher eine systematische Ansiedlungspolitik in dem Gebiet nötig.
Das Kolonistenanwerbungssystem wurde von der kaiserlichen Administration entwickelt um das Banat zu besiedeln. Die ersten Werber nahmen ihre Tätigkeit für Wien in Elsaß, Lothringen, Luxemburg, Saarland, Pfalz, Rhein- und Mainfranken, Hessen, Thüringen, Schwaben, Bayern und aus fast allen deutschen Gegenden Altösterreichs auf.
So kam es 1722 - 1726 zum

Rast – Ölgemälde von Stefan Jäger

Wasserfahrzeuge mit typischen Aufbauten, die in knapp einer Woche Wien erreichten.
Die in Wien ankommenden Transporte fuhren bereits bei Nußdorf in den Donaukanal und landeten in der Rossau (heute IX. Bezirk). Hier kehrten die müden Leute in Gasthäuser ein („Goldener Hirsch", „Goldener Bär", „Weißer Hahn" usw.), manche übernachteten

der Herrengasse (heute I. Bezirk) melden. Hier erhielten sie einen Reisepaß und pro Person sechs Gulden (drei in Wien, drei in Ofen), mit denen Reise- und Verpflegungskosten an den Schiffsführer bezahlt werden mußten.
Die meisten Schwabenzillen fuhren bis Titel in der Südbatschka (an der Einmündung der Thaiß in die Donau) oder bis Perlas im Südbanat. Hier übernahm ein Bevollmächtigter der Banater Landesadministration die Ansiedler. Die Schwabenzillen wurden zerlegt und das Holz zum Hausbauen verwendet.

Ankunft der Siedler im Banat – Ölgemälde von Stefan Jäger

Nicolas Benz, în casa de la Pernes. Pe perete poza cu frontonul casei socrilor lui din Becicherecul Mic

Familia Benz (în centru), în dreapta fotografiei unul dintre fii cu familia, în stânga, sora Margaretei Benz, Elisabeth Fraunhofer (1926 – 2006)

Jeanine şi Pierre Bernhardt în locuinţa lor de la Roque-sur-Pernes în timpul interviului din 2007

Rosalie Bernhardt cu păpuşa în costum şvăbesc (german) confecţionată de ea (foto 1999)

Philippe Willer (stânga) cu Erika Ughetto (născută Hockel) şi soţul acesteia în timpul interviului din casa lor de la Vénasque, 2007

La Roque-sur-Pernes, foto 1999 (S.V.)

Bunicii Ericăi Hockel la Lenauheim

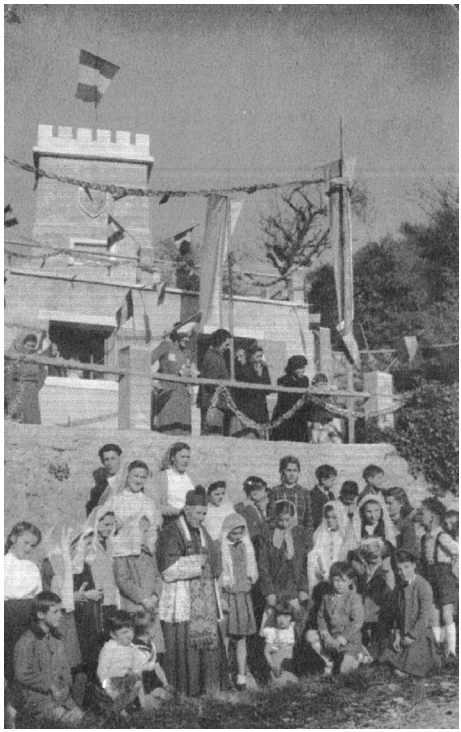

Fotografii din arhiva Primăriei din Roque-sur-Pernes:
1. Ceremonie religioasă în faţa Turnului Banatului

2. Chirvai pe motociclete la Roque-sur-Pernes, organizat cu ocazia unei vizite oficiale (1955?)

3. Annelise Giry, fiica lui Jean Lamesfeld, la acelaşi chirvai

Lista cu cei instalaţi la Roque-sur-Pernes
(extras din arhiva Primăriei,
transmis de Ph. Willer cu precizările lui)

Venus d'Autriche à la Roque **(Veniţi din Austria la Roque)**

HOCKL Jean,1906, Lenauheim, R
HOCKL Olga (KOPPENSTEIN), 1907
Rămân la Roque
_____

BRETTSCHNEIDER Joseph,1922, Ploschitz, Y; 1953
BRETTSCHNEIDER Sussane (JAKOB),1912, Ploschitz, Y; 1953
_____

MISCHKOLIN Celestin,1911, Ploschitz, Y; 1954; 1954
ECHELE
_____

GROSS (SCHMIDT),1907.....R; 1954
_____

BENZ
Instalaţi la Pernes
_____

KOCH
_____

VOGL Stephan, 1929, Brestovac, Y
VOGL Katharine (HOCKL) 1932, Lenauheim, R
Reste à la Roque
_____

WAGNER

Venus de divers regions de France (Veniţi din diverse regiuni ale Franţei)
Reste à la Roque ou Pernes/ Rămaşi la Roque sau la Pernes

BERNHARDT Peter, 1898, Brestowatz, Y; 1953
BERNHARDT Catherine (TAKASEM), 1898, Brestowatz, Y; 1953
BERNHARDT Pierre, 1928, Brestowatz, Y; 1953
BERNHARDT Jeanne, 1930, Homolitz, Y; 1953

BERNHARDT Rosalie, 1935, Ploschitz, Y 1953
1949 Ardennes Fr. La Roque 1953
GÖTZ Robert, 1907, Kovin, Y; 1950
GÖTZ Catherine (BRETSCHNEIDER)
BÜSCH Lorenz, 1906, Homolitz, Y, 1952
BÜSCH Anna (MÜLLER) ……, Homolitz, Y
PAYER ……
PAYER Maria (Bernhardt)
(sora lui Michel şi Pierre)
De Yougoslavie a la Roque en 1955/
Din Iugoslavia la Roque în 1955
PAYER Henri 1949, Bokka, Y, 1955
PURY Wensel 1914, Brestovac, Y, 1951
PURY Caroline (Bernhardt) 1919, Brestovac, Y, 1951
ULRICH Wilhelm 1908, Sapce, Y, 1956
ULRICH Sofie (BAUMGARTNER) 1908, Vrbovac, Y, 1956
ZESCHAN Andreas Molydorf, R 1952
WEISSMANN …… Molydorf, R, 1951

PAWLOWSKI Johann 1928, Homolitz, Y 1954
PAWLOWSKI Katharine (ADELHARDT) 1899, Homolitz,Y, 1954

FÜHRER Guillaume 1897, Dombovar, H, 1953
FÜHRER Elisabeth 1900, ……., H, 1953

MACHER Henri, 1908, Sancava, Y, 196 ?

WEBER Eric, 1932.....R, 1953

MULLER Hertha (TAPOUS), 1919, Visag, Y; 1952

SCHLITTER Gaspard, 1921, Deta, R; 1953

GRUWALD Frances, 1914, Visag, Y; 1952

BARANYI Edit, 1938, Debrecen, H; 1956

KATITCH Richard, 1943, Glogonj, Y; 1959
KATITCH Jean, 1918, Glogonj, Y; 1959
KATITCH Anne, 1919, Glogonj, Y; 1959

ZABIAK Wihaly, 1927.....Y; 1958

GASSENFELD Joseph, 1908, St Nicolau Mare, R; 1955
GASSENFELD Gisella (ZOMBORI),1911, St Nicolau Mare, R; 1955

MACHER Henry, 19??, Sancowa, Y; 1954

GRAF Marie (SEBUTZ), 1921, Ruma, Y; 1953
GRAF Stefan,1914, Ruma, Y; 1953

GROSS Mickael,1905, Brestowatz, Y; 1954

BESINGER Mathias,1917, Birda, R; 1954

KOVAC Janos, 1930, Skorenovac, Y, 1963

BARABAS Ferrenc, 1896, Skorenovac, Y, 1963
BARABAS Julyana (MULLER), 1896, Homolitz, Y, 1963

BUSCH Marie (EISELE), 1940

HABERRSEN Teresya (GEMEL),1889, Molin, Y, 196 ?

STEIDEL Nikolaus, 1925, Kovin, Y, 196?
STEIDEL Barbara (TOTH), 1924, Kovin, Y, 196 ?
TOTH Katarina,1903, Kovin, Y, 196 ?

HEISCH Katarina (SCHMIDT),1906, Ploschitz, Y, 196 ?

==========

DOMOKOS Janos,1929, Skorenovac, Y; 1968

DOMOKOS Katalin (SABO), 1933, Skorenovac, Y; 1968
ERES Geza, 1925, Skorenovac, Y; 1965
ERES Marye (BOERIS), 1929, Skorenovac, Y; 1965
SEBESCEN Janos, 1944, Skorenovac, Y; 1967
SABO Joseph, 1944, Skorenovac, Y; 1967
VAMOS Rozalya (GYERGYOU), 1933, Skorenovac, Y; 1967
VAMOS Mihalj, 1952, Skorenovac, Y; 1967
VAMOS Yanos, 1931, Skorenovac, Y; 1967
SITAS Istvan, 1938, Skorenovac, Y; 1968
MOJSESKI Gertrude, 1930.....Y; 1961
ACS Johann, 1926.....Y; 1961
JANOS Albert, 1935, Skorenovac, Y; 1963
JANOS Julyana (KIJAF), 1928; 1963
MÜLLER Eva (KLEMENT), 1895, Ciavos, R

CAPITOLUL 5

Banatul de la Roque-sur-Pernes

Un altfel de Banat

Am semnalat ceva mai înainte câteva dintre reperele memoriale, prin care saga bănăţeană ajunge în conştiinţa colectivă la conexiunea unui mit cu istoria.

Căutându-i şi intervievându-i la Roque pe cei care povestesc aici, am explorat un Banat diferit de cel de acasă şi totuşi recognoscibil.

Trecem, ascultându-i pe aceşti actori neoficiali ai memoriei, de la povestea izbânzii bănăţenilor care "au făcut să renască satul din propria cenuşă", "au transformat locuri deşertice într-o fericită vale înfloritoare", "au făcut să înflorească pietrele", "au realizat una dintre cele mai magnifice reconstrucţii" – cum spune presa germană, dar şi franceză despre ei - la preţul plătit de cei care au reuşit toate acestea, la calea personală, complicată şi dureroasă pe care fiecare în parte a trebuit să păşească, la ce au lăsat în urmă şi au trebuit să uite, la ce au decis să îşi reamintească.

Prezenţa lor foarte vizibilă, importantă şi probabil surprinzătoare pentru meridionalii din zonă, care nu aveau cum să ştie în anii '50 că jumătate de secol mai târziu "diferenţa" noilor veniţi va fi doar o amintire – azi sunt deja vechi locuitori în sat, nu-i aşa ?! – e una discretă, semnalată mai mult ca un ingredient pitoresc, potrivit pentru a face publicitate satului şi a stârni curiozitatea turiştilor sau a călătorilor de ocazie. Pentru cei tineri, istoria lor e doar o poveste.

Ce se află dincolo de "aventura fascinantă" de care se vorbeşte, de "destinul lor surpinzător", despre care, în 2003, Pierre Gonzalvez avea să scrie o carte? "O naraţiune (o povestire) istorică", aşa cum spune el, una documentată şi în arhive ministeriale şi de stat (e partea de noutate a cărţii), dar punând în circulaţie şi o mare cantitate de deja ştiut din chiar bibliografia de pe teren francez mai ales, pe care am semnalat-o şi eu, întrucât am avut acces la aceeaşi arhivă a primăriei din La Roque (prima oară când am fost acolo în 1999), la cărţile lui Lamesfeld, la teza lui Guillot etc[1]. O bună parte din surse sunt deci comune, dar proiectele noastre sunt diferite, cum am încercat să arăt pe parcursul întregii cărţi.

In timp ce primarul Joseph Bernhardt caută în cartea lui

Gonzalvez “informaţie obiectivă”, o vede ca pe “o frescă istorică”, un remember emoţionant al celor care au fost actori ai “acestei epopei“ şi nu mai sunt în viaţă (Gonzalvez 2003, pp. 9-19), cei care au făcut experienţa de la Roque, vârstnicii, caută mai ales precizări, o dovadă că memoria şi istoria se confirmă reciproc. Dar, poate mai mult decât atât, cuprinderea poveştii lor într-o carte, e ocazia, de a face ca faptele să treacă din registrul amintirii în cel al memorabilului, de a statua locul micii comunităţi bănăţene în istoria cea mare, de care s-au lovit fără să vrea.

Să nu uităm că încă de la inceput, la foarte scurt timp după sosirea la Roque, Jean Lamesfeld a lucrat el însuşi la acest proiect, punându-i pe bănăţeni să construiască un Turn al Banatului (probabil în replică la Turnul loren de la St. Hubert), lângă care se celebrau evenimentele mai importante şi în care se instalase un mic muzeu, cu obiecte aduse de acasă din Banat (câte or fi putut să fie la nişte refugiaţi), ulterior dispărute, risipite, nu se ştie cum (discuţia mea din 2007 cu fiica lui Jean Lamesfeld, doamna Giry, nu mi-a adus clarificări suplimentare, deşi asupra relatărilor ei merită să revin cu alt prilej). Se pare că în intervalul scurs de la ultimul meu drum, în 2007, şi până acum s-a refăcut la Roque un mic muzeu local, pe care aştept cu nerăbdare să îl văd. Felul în care memoria devine obiect de patrimonializare sau participă la un astfel de proces e un fapt de interes pentru cercetător, mai ales că mizele sunt în primul rând identitare. Retorica s-a schimbat totuşi: nu mai e vorba de cea a naţiunii care primeşte cu braţele deschise pe fiii ei rătăcitori, francezii din Banat, ci de acţiunea mult mai terestră şi demitologizantă de “fixare a bănăţenilor la Roque-sur-Pernes” despre care vorbeşte şi primarul din 2003 .

Despre această istorie măruntă şi ecranată de date, statistici, dezlegarea intereselor politice sau de alt tip ale grupurilor în interacţiune, dincolo de proiectele, strategiile, soluţiile imaginate de actorii principali ai procesului istoric traversat de bănăţeni şi de discursul elitelor despre el, se află multe lucruri care privesc indivizii, universul lor cotidian, familial şi o istorie personală în care trecutul stă bine ambalat în prezent şi e greu accesibil. A pătrunde în acest univers şi a încerca să faci nefamiliarul familiar, presupune între altele să găseşti ghidul potrivit.

Portret de grup cu bănăţeni

In staţia de autobus din Pernes, unde am ajuns cu soţul meu venind dinspre Avignon, în aprilie 1999[2], nu era foarte multă lume şi nu mi-a fost uşor să recunosc în persoana unui om pirpiriu, cu o bască pe cap, cu mişcărti rapide, pe cineva care aducea după înfăţişare cu un şvab bănăţean, cel care trebuia să ne aştepte, domnul Nicolas Benz. Mă dirijase spre el secretara primăriei, soţia primarului, care nu era altul decât dl. Joseph Bernhardt, fiul lui Pierre şi Jeanine Bernhardt pe care aveam să îi cunosc şi intervievez, ceva mai târziu. Am primit de la Joëlle Bernhardt o listă de nume cu bănăţenii care mai trăiau în sat şi am încercat la telefon să văd cine ar fi dispus să mă primească. Mi-a răspuns, după câteva încercări nereuşite pe la alte numere, Margareta Benz.

Familia ei şi a lui Nicolas Benz, originari din Becicherecul Mic, care ne-au găzduit cu amabilitate şi generozitate cu acel prilej, dar şi în următoarele mele descinderi acolo, sosiseră la Pernes, localitatea de la poalele colinei pe care se află satul La Roque-sur-Pernes în 1954, făcând parte din cele câteva zeci de familii de bănăţeni veniţi din România, Iugoslavia şi Ungaria începând cu toamna lui 1950, ca refugiaţi de război. Unii au plecat, alţii au rămas, au adus uneori după ei rude din satul din Banat, părăsit[3].

Despre familia Benz ziarele din Germania au scris de mai multe ori, lăudând-o pentru ferma şi vinul prin care s-a făcut cunoscută în regiune. Oameni cu inimă caldă şi sensibili la ideea că se interesa pentru prima oară de ei cineva din ţara natală, m-au introdus în viaţa din la Roque. În camioneta lui rapidă, Nicolas Benz m-a purtat pe serpentinele ce urcă de la Pernes la Roque, de la biserică la cimitir, de la un bănăţean la altul, intermediind întâlniri şi răspunzând cu solicitudine întrebărilor mele. Si mai ales, presărând poveştile cu cuvinte sau fraze româneşti, învăţate pe când a luptat în armata română pe frontul de Est. Tatăl lui Nicolas Benz, din Biled, a fost ucis de partizanii sârbi în 1944, iar sora lui Ecaterina, întoarsă în 1947 din deportarea în Rusia şi căsătorită apoi Klingler, a plecat din nou forţat în Bărăgan cu soţul. Acolo li s-au născut copiii.

In 2007 am găsit-o îndoliată pe doamna Benz: soţul şi sora ei din Germania muriseră în toamna spre iarna lui 2006. Asta nu a

împiedicat-o să mă întâmpine cu prăjituri şi cu poveşti despre bucătărie, despre Becicherecul Mic de altădată, despre chirvaiul care se ţinea în preajmă de Sf. Martin despre familie, prieteni (români şi sârbi), deşi vocea ei avea un timbru de tristeţe în plus şi gesturile îi erau mai lente.

Povestea Margaretei Benz şi a soţului ei despre plecare, pierdere, moarte, m-a făcut să am o idee destul de clară despre ce pătimiseră nu doar ei, ci şi, poate, mai ales, cei rămaşi acasă, sau plecaţi, fugiţi şi apoi întorşi din drum. Cei doi soţi vorbeau între ei germană, mai exact în şvăbeşte şi îşi aminteau de începutul dificil, de cei care sosiseră cam în aceeaşi perioadă cu ei la Pernes şi la Roque. Albumul de familie e bogat, din el ne zâmbesc cei doi, în plină frumuseţe a tinereţii şi apoi familia întreagă, tot mai numeroasă, mai plină de copii.

Am făcut la La Roque în 1999 şase interviuri (în franceză) cu trei bănăţeni români (Margareta şi Nicolas Benz şi Philippe Willer[4]) şi trei bănăţeni iugoslavi (dintre primii veniţi la Roque: Rosalie, Jeanine şi Pierre Bernhardt). In documentar am redat în transcriere şi traducere din franceză[5] interviurile cu ei.

Jeanine şi Pierre Bernhardt sunt prin excelenţă un cuplu, unul puternic, solidar, mândru de ce a realizat (au o casă frumoasă, au avut grijă să aibă ce să lase copiilor şi nepoţilor), inclusiv de faptul că unul dintre fii, un bănăţean de origine a ajuns primar la Roque. Amintirile lui Jeanine din lagărele morţii din Iugoslavia, nu mai puţin decât ale lui Rosalie sunt cumplite. Jeanine povesteşte cu un soi de revoltă abia reţinută. Ca tânără fată îi era greu să înţeleagă vina pentru care a fost pedepsită şi să accepte ce i-a rezervat destinul. Işi aminteşte ca de un eveniment de prima rochie pe care a avut-o atunci când a ajuns în Austria, de durerea de a-şi fi pierdut la o vârstă destul de mică unul dintre fii, pe Pierre. La decesul acestuia, a primit, în 1957, cuvinte de condoleanţe de la Nancy, însoţite de cartea de vizită a lui A. Rosambert de la Curtea de Apel din Nancy, semn al interesului acestuia pentru soarta bănăţenilor loreni, despre care a scris lucruri extrem de interesante.

Prin Pierre Bernhardt am cunoscut-o pe sora lui mai vârstnică, Caroline Pury, şi el a fost prezent şi atunci când împreună cu Rosalie Bernhardt am vorbit despre fratele lui, Michel (1930-1997), căsătorit cu aceasta.

Rosalie, născută Mathias, a ajuns la Roque cu mama ei Catharina (născută Brettschneider) şi cu tatăl ei vitreg Robert Götz, cu sora şi fratele ei. Au sosit în 18 octombrie 1950 şi sunt dintre primii veniţi, alături de familia Hocquel (Hockl), Olga şi Jean/Hans, veniţi din Lenauheim.

Legătura cu locul de acasă, cu identitatea germano – şvăbească, dar şi cu povestea mesajului ascuns, trimis de Lamesfeld lui Robert Schuman, salvatorul bănăţenilor loreni, o face o păpuşă al cărei costum e făcut din materiale provensale, după modelul costumului din Blauschutz/ Ploschitz . A făcut pentru asta drumuri repetate în Germania, de unde a şi cumpărat costumul ce i-a servit drept model. Le-a fotografiat pe nepoatele ei în astfel de costume, păstrate cu grijă într-un geamantan. Ca şi Jeanine şi Pierre, ea participă la acele întâlniri de regăsire (de *retrouvailles*), care au loc în Germania, la Gingen an der Brenz de Rusalii pentru cei din Brestowacz (Brestovac) sau la Sindelfinden pe la început de octombrie pentru cei din Homoliz. Pentru ea, identitatea înseamnă tradiţie, dar înseamnă şi mândria de a fi particpat la întemierea şi reconstrucţia de la Roque-sur-Pernes.

Philippe a fost al doilea ghid al meu în sat în anii care au urmat, în 2005 şi în 2007. A preluat ştafeta de la Nicolas Benz. Prin el am cunoscut-o în 2005 pe Erika Ughetto (născută Hocquel) la ferma lor plină de migdali din Vénasque. Ea e unul dintre cei cinci copii ai Olgăi şi ai lui Hans Hocquel; părinţii ei au trecut prin lagărele de refugiaţi de lângă Linz şi apoi de la Kematen, unde se cunoscuseră probabil cu familia Margaretei Benz. Mama Ericăi era deţinătoare şi a unui bogat repertoriu culinar în care se amestecau preparate bănăţeneşti din Lenauheim, de unde venise la Roque, cu cele aduse din Basarabia de unde era originară. Era născută Kopenstein la Jakobsthal în Basarabia, iar mama ei era o Boceaski. Olga venise la Leanuheim la 16 ani. Philippe a asistat, ca şi soţul italian al Ericăi, la aceste rememorări (sperăm să putem publica altădată întervіul) şi mi-a transmis fotografia bunicilor ei publicată în documentarul anterior.

Philippe e un partener de discuţii constant şi pasionat de subiectul acestei cărţi. A făcut mai multe călătorii în România împreună cu soţia sa, Bernadette. Era în căutarea locurilor natale, “a rădăcinilor”,

cum a început să spună de la un timp. A fost la Banloc, unde e născut şi unde i s-a eliberat fără probleme un certificat de naştere, la Ciavoş (Grăniceri) şi Tolvădia, mai întâi cu Mihaela Sitariu (2001), apoi cu mine în 2009. Am fost împreună şi la Tomnatic, pe urma unui stră-străbunic. A făcut din 1999 până acum, cu ajutorul rudelor, a propriilor cercetări în arhive şi a Mihaelei Sitariu pentru arhivele româneşti, o impresionantă genealogie ce urcă până la primul venit în Banat, care îşi scria numele Viller. Intr-adevăr, Nicolaus Viller, născut în 1741, se căsătoreşte cu Canton Ludovica la Fresnes en Saulnois, în Moselle, în 1765 şi moare la Triebswetter, Torontal în 1794. Fiul lor Stephanus Willer se căsătoreşte cu Barbara Dauphin şi din căsătorie se naşte la Tomnatic în 18.03.1802, un fiu Franciscus. Fiul acestuia, Petrus Viller, se naşte la Molydorf în 1835 şi moare la Tolvădia (azi Livezile), unde se naşte în 1909 şi tatăl lui Philippe, Michael Willer. Pe linie maternă (mama e Anna Müller), o bunică poartă numele de Clément (Klement). Ce crede despre viaţa şi identitatea lui, ce-şi aminteşte despre copilăria petrecută la Ciavoş (Grăniceri), în satul bunicilor materni, cum s-a integrat şi şi-a făcut o familie la Roque, cum a ajuns pe front în Algeria în timpul serviciului militar din Franţa, cum a construit case de închiriat şi apoi pentru proprii copii, trei la număr, ne povesteşte el însuşi.

Banatul din amintirile lui e reconstituit din fragmente, dibuit printre imagini ale unei lumi de altădată, uneori greu de fixat, dar care, împreună, primesc densitate, o aură nostalgică, surprind ritmul de viaţă al satului tradiţional al copilăriei situat undeva între râuri, la frontiere, în câmpie: scene de viaţă cu copii, cu bătrâni, cu ierni bogate în zăpadă. Departele devine aproape şi merită deci revenit pentru a revedea, a căuta, a înţelege, a recupera, a simţi aerul, lumina, tihna din cimitir şi din satul din câmpie, acum uşor amorţit. Nu degeaba am încheiat cu Philippe această carte şi i-am dedicat-o şi lui.

Pentru el, Banatul e o reîntoarcere mereu posibilă, o poartă deschisă spre trecut, dar şi o poveste recuperabilă în prezent. Drumurile lui în Banat sunt şi un fel de pelerinaj memorial care înnoadă între ele cele două poveşti, a francezilor din Banat cu cea a bănăţenilor din Franţa. Arborele său genealogic urcă mai departe de istoria primului loren plecat spre Banat şi pecetluieşte legătura dintre două capete de Europa sub semnul memoriei.

Banatul familiei Benz, e mai ales unul al bunăstării şi al bunei

înţelegeri cu vecinii, cu alte etnii, experienţă ce i-a ajutat să se adapteze cu uşurinţă în noua patrie.

NOTE

[1] Nu ştiu dacă a avut în vreun fel acces la textul meu în franceză apărut în acelaşi an (unele remarci mă fac să cred că da) în cartea semnalată a Danei Diminescu, dar susţinut ca o comunicare deja în 2001 la Paris şi apărut pe memoria.ro în 2003. Eu am reuşit să îi citesc cartea abia acum, deşi mi-a fost semnalată de cei de la Roque ca un fel de Biblie locală şi am observat că în interviul lui, Philippe W. aminteşte conferinţele lui Gonzalvez, conferinţe prin care mulţi bănăţeni de la Roque învăţau depre ei înşişi, lucruri ce deveniseră oarecum un bun comun. Pentru Gozalvez, Banatul e oricum exotic, plasat undeva într-o Europă danubiană, (interesant de comparat cu imaginile călătorilor străini despre Banat, analizate în Docea, 2007) spre care călătoreşte ca şi cum s-ar duce la capătul lumii; cercetarea iniţiată de el, are aerul marilor expediţii, terminate prin triumful exploratorului. Modelul prin care citeşte destinul bănăţenilor e unul ce are un anume grad de generalitate, raportat fiind la marile deplasări de populaţii din Europa, la fluctuaţiile frontierelor, la plecările şi întoarcerile forţate, pentru care aduce în discuţie inclusiv istoria unor strămoşi din propria familie, care la sfârşitul secolului al XIX –lea au luat drumul Algeriei.

[2] Îi datorăm mulţumiri prietenului nostru, Excelenţa Sa dl. Ambasador Vasile Popovici, pe atunci consul la Marsilia, pentru a ne fi ajutat în aprilie 1999 să ajungem pentru prima oară la Roque-sur-Pernes.

[3] Un alt episod al despărţirii de locul de baştină în astfel de condiţii dramatice, în cazul de faţă despărţire pentru totdeauna de Ciacova natală a tatălui său, Adam Mattern (şi el un "francez din Banat") la care trimite personajul principal, e relatat cu foarte multă fineţe şi un bun dozaj al emoţiei în romanul lui Jean Mattern **Lapte şi miere** (2011, pp. 95-98).

[4] Un fragment din interviul cu el şi o consemnare a terenului de la Roque a apărut în revista Orizont, nr. 12/ 2001.

[5] Ii datorez multumiri pentru transcrierea în franceză doamnei Liana Gomboşiu, iar Mălinei Duţă, pentru traducerea acestor transcrieri în română şi redactarea computerizată.

“N-am plecat pentru trei zile, ci pentru totdeauna”

Margareta Benz
(n. Jung, 16 august 1925, Becicherecul Mic)
La interviu a participat şi soţul ei,
Nicolas Benz
(n. 26 martie 1921, Becicherecul Mic)
Intervievaţi în 20.04.1999 la Pernes.

MB: ...Mama mea era cu noi, eram refugiaţi... Am plecat de la Becicherec în 16 septembrie 1944. Am ajuns în Austria în 2 noiembrie 1944.
I: Aţi plecat doar cu mama dumneavoastră?
MB: Da, pentru că tata transporta muniţie pentru armata română de la noi din sat, de la o distanţă de 50 de kilometri... Tata nu era acasă când a avansat frontul.
I: Era în armată?
MB: Nu, nu. I-au luat pe cei care aveau cai să transporte muniţie pentru armata română staţionată în sat. În camere stăteau ofiţeri români...
I: Şi nu v-au avertizat?
MB: Oh! Ei ne-au spus să plecăm. Ne-au spus că ne anunţă când se retrag. Au venit la 3 dimineaţa şi ne-au spus: “Noi ne retragem... nu rămâneţi aici.” Atunci mama spera că ne vom întoarce... Dar am pierdut cetăţenia română... În 1958 a avut loc o amnistie...
I: Amnistie ca să vă puteţi întoarce?
MB: Pentru cei din Banat.
I: Când aţi plecat, unde v-aţi dus?
MB: Am plecat la ora 7 seara. S-au tras clopotele, multă lume plângea... Erau 142 de căruţe. Nu mai ştiu câte persoane. Am mers cu căruţa toată noaptea, dimineaţa eram la Jimbolia. Am mâncat...Unii au spus să mergem în Iugoslavia şi să ne întoarcem peste 3 zile. Dar ofiţerii români ne-au spus că vin ruşii, că războiul s-a terminat... N-am plecat pentru 3 zile, ci pentru totdeauna... Dar pe-atunci mai speram...
I: Când aţi plecat, ce aţi luat cu dumneavoastră de acasă?
MB: Ştergarele cele frumoase, perdelele croşetate... O doamnă, Mariana, refugiată de la Iaşi, ne-a spus să nu lăsăm lucrurile frumoase. Ne-a spus: “Mâncare găsiţi peste tot”. Erau cartofi şi porumb... Am făcut focul şi am copt cartofi şi porumb. Aşa am ţinut-o 6 săptămâni. Am

rămas nu departe de Pecs, timp de 10 zile.

I: Deci aţi mers la Becicherecu Mare. De ce acolo?

MB: Nu ştiu de ce. Am mers la ţărani, am ajutat la strâns porumbul. Proprietarul se numea Lung. I-a spus mamei: "Rămâneţi aici cu copiii şi garantez pentru siguranţa voastră. Nemţii i-au dus pe tineri în armată." Fiul său nu a mers în armată şi l-au dus într-un lagăr de concentrare din Germania. Atunci am auzit pentru prima data expresia "lagăr de concentrare". Am întrebat ce înseamnă. Era un loc unde erau duşi toţi cei care erau împotriva regimului, Iugoslavia fiind sub ocupaţie germană... Mama a spus: "Rămân cu cei din sat, unde merg ei, merg şi eu. Nu rămân singură aici." Din fericire...

I: Au fost oameni care au rămas? Părinţii soţului dumneavoastră...

MB: Nu mai vroiau să fie refugiaţi. Şi-au spus că războiul s-a terminat, Nicolas, fiul lor, se va întoarce din armată, aşadar cumnata şi cumnatul meu au rămas cu ei şi au fost deportaţi în Rusia.

I: De la Becicherecu Mare.

MB: Da, cu iugoslavii.

I: Când au fost luaţi?

MB: Nu mai ştiu... în 14 ianuarie, sau înainte. Socrul meu, soacra, mătuşa soacrei mele, bunica (mama socrului meu), cumnata şi cumnatul meu... ei au rămas acolo. Când au venit ruşii erau şi partizani, titoişti... Au luat căruţele, lăzile, tot. După un timp, cumnata mea şi soţul ei au fost trimişi să strângă porumb şi, după încă o vreme, au fost băgaţi în lagăr. Şi socrul meu la fel. Iugoslavii erau alături. Aveau nişte chestii din cauciuc cu care îi loveau. Socrul meu s-a îmbolnăvit... de dizenterie... Nu aveau aproape nimic de mâncare. A ieşit din lagăr ca bolnav şi s-a dus cu alţi oameni la Comandamentul de la Becicherecu Mare ca să ceară un permis ca să meargă în România. I-au spus că bine, au telefonat la poliţie, poliţia a venit şi i-a împuşcat... în pădure...

I: Şi soacra dumneavoastră?

MB: Soacra şi cumnata mea au fost trimise în Rusia. Soacra mea, nu ştiu dacă înainte sau după ce cumnata mea a fost trimisă în Rusia, a plecat împreună cu mătuşa şi soacra sa în România, pe jos. Au trecut graniţa, au găsit oameni care le-au adăpostit în grajduri... Acolo au dat de un primar comunist, le-a spus: ,,Mergeţi la Hitler!"

I: La Becicherecu Mic?

MB: Da. Şi soacra mea a spus: "Ştiţi că noi n-am fost hitleriste". Erau cu ele nişte prieteni, sârbi, care fuseseră cu soacra şi socrul meu în America (socrul a fost de 3 ori). Unul din sârbi a spus: "Garantez pentru femeile acestea.". După asta au avut voie să meargă la casa

lor, dar nu imediat... Li s-a dat doar o cameră din casă.

I: Viitorul dumneavoastră soţ, Nicolas, unde era?

MB: Era în armata română. Apoi l-au luat din armata română şi l-au pus în cea germană. Era aici cu regimentul *5 Vânători* şi a mers până la Stalingrad, apoi l-au trimis în armata germană.

I: Ce vârstă aveaţi când aţi plecat?

MB: 19 ani.

I: Vă amintiţi despre viaţa dumneavoastră de atunci?

MB: Viaţa mea de acasă era impecabilă. Am mers la şcoală până la 13 ani. Am primit Certificatul de studii la Beşenova Nouă.

I: Dudeştii Noi, acum.

MB: Am fost la şcoală la Becicherec şi am primit Certificatul la Beşenova, acolo am dat examenul. La şcoală de la 7 la 13 ani... La Becicherec era şcoală germană, cu ultimele 3 clase şi pentru români [în limba română]. Învăţam şi română. Era şi şcoală românească şi sârbească, o biserică ortodoxă sârbească şi o biserică ortodoxă românească. Pentru germani o biserică catolică...

I: Deci aţi făcut şcoala în germană.

MB: Da, dar şi în română.

I: Vă amintiţi proporţia sârbi/români/germani?

MB: Mai mulţi sârbi şi români. În clasele a 5-a, a 6-a şi a 7-a aveam doar o oră de germană pe săptămână. Învăţătoarea, doamna Molnar, era unguroaică şi nici nu vorbea germană.

I: Acasă ce limbă vorbeaţi?

MB: Germană.

I: Şi română?

MB: Română am învăţat la şcoală. Părinţii mei au făcut şcoală în ungureşte, nu puteau să ne înveţe română. Tata s-a născut în 1902. A făcut stagiul militar după război, la Târgu Jiu.

I: A învăţat română? Ce meserie avea?

MB: Da. Era ţăran. Aveam multe păsări şi o grădină frumoasă de legume. Aveam porumb, grâu, sfeclă de zahăr, cartofi... Aveam două fete în casă şi oameni pentru secerat şi cules. Aveam două secerătoare, majoritatea maşinilor agricole erau cumpărate din străinătate. Şi bicicletele erau din străinătate. Toate erau din Austria. Creşteam porci (140 kg/porc) şi îi trimiteam în Austria. Cu trenul...

I: Cine se ocupa de asta?

MB: Un bărbat. Mergea din casă în casă şi se ocupa de transport. Vindeam în Austria şi cumpăram maşini agricole de acolo. Pe atunci nu se fabricau în România. Erau timpuri frumoase, eram fericiţi... ne înţelegeam bine cu toţii.

I: Nu erau probleme?

MB: Nu, deloc. Şi după război primarul era comunist, dar tatăl meu nu a fost.

I: Era din sat?

MB: Da. A spus că ne putem întoarce. Era la noi la muncă o femeie din Iugoslavia. Fiul ei era şcolit şi a venit să fie notar la Timişoara. Când am plecat, i-am lăsat totul femeii acesteia. Eram prietene. A spus că dacă ne întoarcem, ne dă mobilele înapoi. Acum nu mai este în viaţă.

I: Şi tatăl dumneavoastră?

MB: Era născut în 2 februarie, şi în 14 ianuarie a fost trimis în Rusia. I-au lipsit 15 zile ca să depăşească vârsta... A fost deportat. A muncit în Rusia. Era foarte robust. A slăbit mult, căra lemne acolo, erau 4 bărbaţi, şi el primul s-a îmbolnăvit... îl dureau plămânii. Nu ştiam dacă mai trăia sau nu... Era plin de abcese. După aceea, după deportare, românii n-au mai vrut să aibă de-a face cu ei: "Nemţilor, mergeţi în Germania de Est"... Au mers, cereau pâine din casă în casă... Vă daţi seama, erau bolnavi de moarte.

I: Când asta?

MB: Au plecat în 14 ianuarie în Rusia şi s-au întors în 1947... A stat 7 luni în Germania de Est... Cum ceilalţi nu erau aşa bolnavi, au trecut în Germania de Vest, în zona americană, apoi în Austria. Întotdeauna spunea: "Sunt aproape vindecat." Şi mama zicea: "Nu e adevărat, dacă s-ar simţi mai bine nu ar rămâne în Germania. Ceilalţi, care se simţeau mai bine, au plecat acasă." La spital s-a găsit o scrisoare, că nu-l împiedică să meargă să-şi vadă familia, că este bolnav... Şi l-a prins un grănicer la frontieră... I-a spus că nu are bani ca să ia trenul până în Austria. Atunci grănicerul i-a dat bani ca să-şi cumpere bilet. Nu-i doresc nimănui aşa ceva... Şi iată aşa a ajuns la noi în Austria, ca să moară. Din fericire eram încă acolo, l-am putut îngropa.

I: Deci a murit foarte repede...

MB: A venit în iulie şi a murit în 21 decembrie 1947. Cinci luni. E îngropat în Austria, în oraşul în care locuieşte sora mea. Ea e cu mormântul lui tata, eu am aici mormântul mamei... Ne-am bucurat că n-a murit în Rusia. N-am fi ştiut unde...

I: Ştiţi unde a fost în Rusia?

MB: Nu.

I: Şi în Austria, în lagăr (lagărul de refugiaţi – n.n.), eraţi cu alţi oameni din sat?

MB: Da. Am ajuns într-un sat din Austria în noiembrie 1944... 7 căruţe din satul nostru... Am muncit în grajduri, am îngrijit vacile... În 1949, domnul Lamesfeld, preşedintele nostru, l-a întrebat pe Robert

Schuman dacă nu am putea merge în Franţa. I-a spus că suntem în lagăre, săraci, că am pierdut totul. Cum domnul Lamesfeld avea strămoşi în Lorena, şi avea documente, domnul Robert Schuman a acceptat. Ne-am putut înscrie ca să mergem în Franţa. Mătuşa si bunica au vrut să rămână în România. Aşa a aflat tata, când s-a întors din Rusia, că eram refugiaţi. Şi aşa a reuşit să ne regăsească.

I: Domnul Lamesfeld era cu dumneavoastră?

MB: Nu l-am văzut niciodată. În 1949 am fost înregistraţi la Innsbruck, ca să mergem în Franţa. Apoi au spus că nu mai sunt locuri, că ţăranii au nevoie de muncitori vara, nu iarna. Gata, nu mai puteam merge. Apoi ne-au întrebat dacă mai vrem să mergem... la Linz...sau în Tirol... zonă franceză, dar într-un lagăr de refugiaţi.

I: Eraţi plătiţi pentru munca aceasta?

MB: Eram plătiţi, dar era greu. În România avuseserăm vaci şi aveam paie pe jos, în grajd. Aici nu erau paie... Ne dădeau o găleată şi o perie... Şi asta în fiecare zi, chiar şi duminica, era infernal. Atunci am plecat în Tirol, unde ne-am făcut acte ca să emigrăm în SUA. Nu mai puteam rămâne acolo, era prea greu, soţul meu muncea prea greu la calea ferată,... ca arabii. Erau mai mult de 3 milioane[1] de refugiaţi în Austria.

I: Germani?

MB: Germani, sârbi, români... Nu era de lucru pentru toţi. Ne-am zis să facem documentele necesare ca să plecăm în America. Pe atunci în SUA vroiau doar mână de lucru, copii nu, bătrâni nu. Aveam doi copii şi totuşi soţul meu şi cu mine am completat hârtiile. Domnul Lamesfeld a venit în Tirol ca să mai ducă familii. A mers la cumnatul meu. Locuiam în aceeaşi baracă. I-a spus că am făcut acte ca să plecăm în SUA. “Nu veniţi în Franţa?”. Am spus că am încercat, dar n-a mers. “Acum lucrurile merg bine. Nu o să mergeţi în lagăr, o să aveţi o fermă a voastră, pe care o s-o plătiţi în fiecare an.” “Şi ce creşte acolo?” “Ei bine, sunt struguri, pepeni...”. Auzind asta, mama a întrebat imediat: “Mă luaţi cu voi?”. Am spus că da. Şi aşa am ajuns în Franţa.

I: Şi sora dumneavoastră?

MB: Sora mea a rămas, soţul ei era medic. Dacă ar fi studiat la Strasbourg, ar fi putut merge oriunde în Europa. Dar cum studiase la Innsbruck, diploma sa era recunoscută în Austria. Dar au venit să ne vadă în fiecare an...

I: S-au căsătorit în Austria?

MB: Nu, la Jimbolia.

I: Cum se numea?
MB: Frauenhoffer.
I: Aşadar aţi venit cu mama, cei doi copii şi soţul. V-aţi căsătorit în Austria?
MB: Da. Ne cunoşteam de la Becicherec. Şi acest domn Lamesfeld a dus oamenii în Franţa.
I: Aţi fost printre primele familii care au venit.
MB: Aici, la Roque, noi am venit în 1954. Şi cum erau mulţi agricultori bătrâni, au vrut să cumpere pământ şi i-au cerut ajutorul domnului Lamesfeld. În nordul Franţei nu erau pământuri bune, aşa că domnul Lamesfeld a găsit aici. Apoi s-a mutat în nord. Domnul Lamesfeld a venit, a vorbit cu primarul din La Roque şi l-a întrebat dacă am putea coloniza satul. A răspuns că da. Dar nu aveam bani ca să cumpărăm. Atunci, domnul Lamesfeld a mers în Elveţia şi a cerut ajutor pentru refugiaţi. A luat bani, a cumpărat fermele, şi noi am plătit în timp, fără dobândă. Aşa am fost primii care au ajuns aici cu bani elveţieni, în 1954. Cei care au venit în 1949 nu aveau bani.
I: Şi ce au făcut?
MB: Întrebaţi-i. Au făcut de toate...
I: N-au putut să-şi cumpere o gospodărie.
MB: Au pus bani şi au cumpărat o fermă la două familii, după care au împărţit pământul. Cum lucrau în gospodăriile agricultorilor, au pus bani deoparte. Au muncit mai mult decât francezii. Aveau ferma şi lucrau seara, duminica... altfel nu ar fi reuşit. Nu erau subvenţii, nu erau bani din Germania, nimic.
I: Şi primii au venit în 1950? Când aţi ajuns i-aţi găsit aici, îi cunoşteaţi?
MB: Nu. Doar noi eram din satul nostru. Era o familie din Săcălaz, Oudinot, o familie din Lenauheim, Hockel...Vorbesc de cei din România. Mulţi au plecat. Era foarte greu aici.
I: Au plecat în Germania?
MB Da. Au venit din Austria şi din Germania. Cei care au venit din Germania s-au întors acolo. Noi am venit din Austria.
I: Ce aţi găsit aici când aţi ajuns?
MB: Casa nu era întreţinută, dar era mare. Sus erau două camere, dar fără acoperiş. Am făcut acoperişul. Se dărâmase zidul. Era o casă veche de 200 de ani. Cred că am spus tot ce era de spus. Era construită din piatră. Acolo era un hol, acolo era uşa bucătăriei şi dincolo nu era nicio uşă. Noi am făcut uşa şi o cameră. Puţin câte puţin... au venit nişte unguri, era un zidar, Gyuri, care a reparat totul. Nu s-a mai întors. A avut un accident şi a murit.
I: Locuia alături?

MB Nu. Vă va arăta soţul meu... o să vă ducă, dacă vreţi să vedeţi casa.
I: Dumneavoastră aţi reparat toate astea?
MB: Da. Am lucrat 5 ani la un castel.
I: Unde?
MB: Foarte aproape, pe drumul pe care aţi venit.
I: Şi ce aţi lucrat la castel?
MB: Am muncit pământul.
I: Era al proprietarului castelului?
MB: Nu, al fermierilor. Domnul şi doamna Rippert şi trei persoane necăsătorite, de vârsta noastră. Am râs. Domnul a fost, după războiul din 1914, prizonier în Germania. Vorbea întotdeauna cu "Fräulein" pentru domnişoară. Ne-a spus: "Îi iubesc pe germani, cum îi iubesc şi pe francezi.". Era tare de treabă, iubea toţi oamenii. Ne-a explicat totul despre vii. Mama avea grijă de copii. Aveam doar doi atunci. Am lucrat şi duminicile timp de 4 ani. Atunci am cumpărat ferma şi pământul. Era plin de stejari şi de alţi copaci. Pământul nu era lucrat. Parcă eram în Africa. Erau înalţi de 3-4 metri şi era plin de ei. Am defrişat tot... era foarte scump... Aşa că am făcut noi totul. Apoi, ca să arăm, ne trebuia un tractor... la început nu aveam... nici francezii nu aveau. Am muncit cu un măgar...
I: Câte hectare aţi cumpărat?
MB Nu mai ştiu câte, trebuie să-l întrebaţi pe soţul meu. Francezii voiau să vândă, să plătească impozitele şi să scape. Noi ne bucuram, aveam bani ca să ne cumpărăm pământ. Eram tineri...
I: Aţi muncit singuri?
MB: Da. Mai târziu cu iugoslavi, cu spanioli.
I: Când au venit?
MB: Iugoslavii nu mai ştiu, după 1960. Au venit să culeagă strugurii cu noi. Reveneau în fiecare an.
I: Credeţi că veneau pentru că erau bănăţeni pe aici?
MB: Da, le-am spus că am venit din România... Aveau şi ei o parte din Banat.
I: Când aţi plecat din România aveaţi paşapoarte?
MB: Nu... carte de identitate.
I: Ce era?
MB: Era scrisă naţionalitatea: "neamţ". Încă o am. Apoi, în Austria, nu eram nici germani, nici români... fără naţionalitate... În 1960 am avut dreptul să devenim francezi.
I: Până atunci aţi fost tot fără naţionalitate?
MB: Da.
I: Şi ce vă consideraţi?

MB: Mai degrabă franceză... Pentru că aveam doar 19 ani...
I: Dumneavoastră vorbiţi...
MB: Un dialect german.
I: Adică şvăbeşte?
MB: Spunem că suntem "şvabi", dar nu ştim... sunt bănăţeni, alsacieni, oameni din Freiburg, din Lorena...
I: De peste tot...
MB: Ni s-a spus tuturor "şvabi"...
I: Nu ştiţi de unde provine familia dumneavostră?
MB: Nu. Nu am avut timp să...
I: Numele tatălui dumneavoastră era Jung, iar al mamei Schmidt, am înţeles din fotografie.
MB: Şi din partea soţului, Benz şi Schneider. Avem prieteni în Lorena şi ne-au spus că sunt mulţi Benz şi Jung acolo. Şi prietena mea se numeşte Jung. Dacă fiul nostru n-ar fi aici, cu munca sa, poate soţul meu s-ar fi interesat. Dar ne ajutăm tot timpul fiul şi nu am avut când (să ne ocupăm de genealogia familiei).
I: Cine a construit casa de la Becicherec?
MB: Tatăl meu. S-a căsătorit în 1924. Casa cea veche nu era bună. Bunicul Schmidt avea mulţi bani. Tata a vrut să repare casa, dar bunicul a zis că nu, mai bine să o reconstruiască. I-a împrumutat bani, pe care tata n-a mai apucat să-i dea înapoi. Şi tata a contruit casa...
I: Când v-aţi născut?
MB: În 16 august 1925.
I: Câte încăperi avea casa?
MB: Erau o cameră şi o bucătărie, pentru bătrâni. Apoi, o cameră mare şi o bucătărie pentru tata şi soţia lui. Şi mai aveam încă o casă în curte, în partea din faţă. Era o curte, în mijloc, în cealaltă casă, erau bunicii mei. Şi apoi, bunicii mei s-au mutat în casa unchiului. Noi aveam două camere libere... şi refugiaţi din Iaşi. Înainte să vină doamna Mariana, a fost un alt cuplu; el era directorul cazinourilor din Iaşi, avea un magazin. Ne vindea orez, cafea, lucruri pe care nu le găseam...
I: Din cauza războiului?
MB: Exact. Avea astm şi îi era greu să meargă până la magazin, în sat... era prea greu pentru el să meargă pe jos. Şi-au găsit o casă mai aproape de magazin. Când au venit înainte de Paşti, fiul lor era la Aviaţie. Au venit cu el. Mama era de părere că sunt oameni de treabă. Le-a spus: "Doamnă, nu mai plângeţi, mâine e Paştele. Ştiu că vă este jenă, nu vă invit la noi la masă, dar veţi avea pe masă tot ce mâncăm şi noi". Şi am mers la ei, le-am dus şi un ştergar frumos. Cum au mai plâns! "Doamnă Jung, n-am fi crezut niciodată că o să ajungem la oameni

care ne vor da asemenea masă de Paşti.”. Şi mama a spus: “Ştiu că vă este greu.”. Apoi s-au mutat în altă casă...

I: Eraţi obligaţi să-i găzduiţi? În ce an?

MB: În 1944.

I: Şi locuiaţi cu bunicii, cu părinţii...

MB: Nu, bunicii erau deja în casa unchiului. Obiceiul era să locuim toţi împreună. Aveam o casă şi în a doua era o bucătărie de vară. Bunicii locuiau în partea din faţă... Noi aveam camere goale... Au venit să vadă de la primărie, câte încăperi, câte persoane... ca să vadă câţi oameni puteam primi... Mama i-a spus doamnei Mariana: “Este vie, sunt caişi, pruni... luaţi ce vreţi.” “Nu, Frau Suzanne, n-aş putea!” Când am ajuns în Austria, ni s-a întâmplat şi nouă acelaşi lucru. Proprietarul a spus: “Doamnă Jung, sunt de toate, luaţi tot ce vreţi!” Mama a plâns: “Nu, n-aş putea... Acum o înţeleg pe doamna Mariana. E mai bine să dai decât să primeşti.”

I: Cine a rămas în casa dumneavoastră în timp ce eraţi refugiaţi?

MB: Nimeni.

I: Familia soţului a mers în Bărăgan, în a doua deportare?

MB: Sora, un frate, socrii lor şi mama lui. Mama soţului a mers voluntar, nu era pe listă.

I: De ce?

MB: Să fie cu ei. Fiica ei era însărcinată.

I: Locuiau în aceeaşi casă în sat?

MB: Nu.

I: De aceea nu era pe listă. Pentru că listele erau făcute în funcţie de case.

MB: Cumnata mea fusese deportată o dată în Rusia... Noi eram în Franţa... Soacra mea nu vroia să rămână singură. A spus: “Puneţi-mă pe listă. Vreau să plec cu fiica mea.” După aceea s-a gândit că n-a făcut bine. Oamenii care au rămas la Becicherecu Mic şi-au păstrat casele. Când a venit din Bărăgan, cumnata mea a găsit geamurile vopsite de militari.

I: Şi mama soţului nu a vrut să se refugieze cu fiul său?

MB: Ba da, dar socrul meu n-a vrut, el a vrut să se întoarcă. Câteodată oamenii nu mai vroiau să se refugieze... Mulţi bătrâni s-au sinucis!... În Austria... Când am mers la agricultori, aveam o singură încăpere pentru toţi, tineri, copii, bătrâni.

I: Vă puteaţi muta în Austria? Puteaţi schimba regiunea sau trebuia să rămâneţi pe loc?

MB: Da...

I: Câţi ani aţi stat?

MB: Zece ani. Din 1944 până în 1954. Toţi pe la agricultori. În Tirol lucram la câmp. Soţul meu la căile ferate. Era greu... Schimbau şinele şi traversele, cu târnăcoapele. Erau bine plătiţi, dar îl durea mereu burta, de la târnăcop.

I: Şi copiii dvs. mai vorbesc română?

MB: Limba română, nu. În Austria nimeni nu vorbea română. Vorbeam austriacă... un dialect austriac. Nu înţelegeam tot, dar destul de mult. Când nu înţelegeam, întrebam. După 5 ani, înţelegeam bine, totuşi...

I: Era aproape de Germania?

MB: Da. Era un dialect german.

I: Cum vă explicaţi că în perioada în care locuiaţi în Banat toată lumea se înţelegea bine, nu erau probleme între oamenii de etnii diferite.

MB: Eu mi-am auzit întotdeauna bunicii vorbindu-i de bine pe maghiari şi, când am devenit români, părinţii mei nu au spus niciodată lucruri rele despre români. Trăiam împreună... ca aici, cu francezii... la fel.

I: După ce aţi venit aici, vă mai întâlneaţi cu alţi bănăţeni?

MB: Erau două familii... din Rusia. Eram mai tineri, dansam de Revelion.

I: Sărbătoreaţi ca acasă?

MB: Nu, nu, deloc. Nu mai vroiam să facem ca înainte. Ne spuneam că acum suntem francezi. Gata.

I: Şi mama dumneavoastră?

MB: Era foarte mulţumită. Mai ales cu cei doi micuţi... ştiţi cum sunt nepoţii pentru o femeie în vârstă. Dar mai târziu s-a îmbolnăvit ... arterele... ştiţi... Apoi a luat-o razna... Era tare rău... Vroia să-şi vadă sora.

I: Nu s-au mai văzut?

MB: Nu. Niciodată.

I: Şi sora a murit în România? La Becicherec?

MB: Da.

I: A fost în Bărăgan?

MB: Da. Amândouă. Amândouă surori ale mamei. Unchiul a murit acolo. A luat-o razna... Nu mai vroia să trăiască. Trăiau într-o groapă săpată în pământ...

I: Nu şi-au construit casă?

MB: Ba da. După aceea şi-au construit şi casă.

NB: Uitaţi!

MB: Ce ai acolo?

NB: Fotografii.

I: Aveţi fotografii? Care sunt amintirile dumneavoastră din România, de când eraţi tânăr?

NB: Amintiri frumoase! Au fost ... *timpuri cât am lucrat*[2]... începând cu

luna martie, aprilie, ne trezeam la... *patru ceas...Dă de mâncare la cai, la cinci am plecat la pământ, la lucru... la prânz mâncat şi seara la şase-şapte ceas plecat la sat...* Un pic altfel decât aici.

I: *A fost greu*?

NB: Dar trăiam ca toată lumea...*Duminica la joc...* De exemplu, înainte de *Paştele*... nu era *joc*... Înainte de *Crăciun*, fără *joc*, câteva săptămâni... şi *duminica la Biserică*... aveam o viaţă ca toate *satele*...

I: *Era un bal doar pentru germani?*

NB: Era separat... sârbii aveau balul lor, la fel şi românii... Sârbii aveau o sală... *Totdeauna* erau câteva familii de sârbi, de români, de *neamţ.*

I: Deci vă vizitaţi?

NB: Da, da... *vecini*... Nu era separare între *vecini*... Am avut *vecini* sârbi, foarte buni prieteni.. Dar românii preferau... *nemţeşte* mai degrabă decât ungureşte.

I: *Au preferat să vorbească nemţeşte?*

NB: Da, da. Din 1716 până în 1867 sub administraţie austriacă... germanii au încorporat, integrat... Dar ungurii au...*maghiarizat*... Nu puteai fi funcţionar de Stat în timpul *maghiarizat*... fără carieră sub *maghiarizare*.

I: Erai obligat să te ,,maghiarizezi".

NB: Da.

I: Ce cultivaţi la Becicherec?

NB: Grâu, porumb, sfeclă de zahăr... astea erau culturile principale... *Fiecare ţăran a făcut şi crumpi (cartofi – n.n.)* pentru *vânzare.*

I: *Şi viţă-de-vie?*

NB: *Am avut struguri de masă... am făcut* vin.

I: *Când aţi venit aici, aţi ştiut să faceţi vin.*

NB: *În România am făcut vin pentru casă*. Nu pentru *vânzare.*

I: *Şi fructe?* Fructe?

NB: Ah, fruuuucte! Era o *grădiniţă de mere, pară, cireşe*, pruni. *Totdeauna am avut* pentru noi, nu pentru *vânzare*.

I: Şi vaci?

NB: *Oui*, vaci *de lapte*... Duceam laptele la *cooperativă*... Acolo laptele era smântânit.

I: A fost cineva din familia dumneavoastră deportat în Bărăgan după plecarea dumneavostră?

NB: *Mama*, sora mea, cumnatul meu...

I: De ce sora dumneavoastră? Locuia cu mama?

NB: Nu, pe mama au uitat-o, nu a fost pe listele de deportare. Sora mea era însărcinată şi mama n-a vrut s-o lase, aşa că a plecat voluntar. Au acceptat... mergeţi!

I: Cumnatul dumneavoastră avea mult pământ? De aceea a fost deportat?

NB: Da... *50 de iugăre*... şi sora mea 16... Împreună 66. El nu a făcut niciodată *politică*... A fost *la lucru în Germania*... Când au plecat, au fost prinşi şi trimişi în Rusia. Dar el, un sârb şi câţiva angajaţi pe lângă casă, toţi de aceeaşi vârstă, născuţi în 1914... au fost ca fraţii după aceea. Au fost şi alţii.

I: Şi au avut o fiică născută acolo?

NB: În Bărăgan, şi fiul la fel.

I: Mai trăiesc?

NB: Da! *În Germania, acuma*...

I: Le-a fost confiscată casa?

NB: Da.

I: Dar şi-au primit înapoi casa, când s-au întors din Bărăgan?

NB: Era încă ocupată de ruşi, dar după aceea au plecat. După câteva luni au eliberat casa.

I: Cum aţi făcut să vă obişnuiţi aici?

NB: Oh, eu n-am avut nicio problemă... nicio problemă serioasă... Primii care au venit, în 1951, îi vorbeau de rău pe comunişti şi atunci familiile comuniste nu i-au văzut cu ochi buni aici. Dar noi am venit în 1954 şi până atunci se terminase. Bănăţenii munceau bine şi francezii i-au preferat arabilor. Spuneau: este de lucru pentru *două săptămâni*. Bun. Arabii vroiau de lucru pe timp îndelungat. Toţi bănăţenii au muncit pământul. Mai târziu s-au adaptat... căsătorii...

I: Căsătorii între?

NB: Da. Este un bistro la Roque... pentru dans. Făceam ca acasă... atmosferă, muzică... la nunţi.

I: Muzică din Banat?

NB: Da, erau discuri.

I: Cânta cineva la acordeon?

NB: Nu, nu... nu-mi amintesc. Erau discuri din Banat: vals, polka, tango... era şi muzică modernă.

I: Erau oameni care purtau costum popular?

NB: Nu. Când erau vizite din partea unor personalităţi, fetele îşi puneau costumul bănăţean. Dar niciodată duminica.

I: Ce vizite oficiale aţi primit aici?

NB: Domnul Schuman... a fost ofiţer german rezervist în primul război mondial, era din Lorena. Şi apoi s-a adaptat în Franţa. În 1948 era prim-ministru. În 1940 era prefect în Alsacia... a renunţat... a plecat în Anglia. După război a spus: “Nu este vina celor din Lorena şi Alsacia că îşi schimbă tot timpul naţionalitatea, e vina Franţei şi

Germaniei.”. Există un document oficial, semnat de Franţa şi Germania... dacă Franţa este în război cu cineva, Germania rămâne neutră. Şi dacă Germania este în război cu cineva, Franţa rămâne neutră. E un document vechi, de aproape 1.000 de ani. Dacă nu, erai condamnat la moarte. […]

I: Cunoaşteţi povestea familiei dumneavoastră? De unde venea?

NB: Nu,... am înţeles că provenea din *Pădurea Neagră*.

I: Nu aveţi documente?

NB: Nu... nu... Familia Schneider era din Beşenova Nouă... *Înainte de sute de ani,* erau nevoiţi să rămână împreună. Femeia avea întotdeauna 3-4 copii şi cea care se mărita la sfârşit... dacă nu erau bani, nu se căsătorea.

I: *Dar, în general, la Becicherec, se căsătoreau între etnii?*

NB: Nu.

I: Erau familii mixte?

NB: Rar. Din cauza religiei.

I: Deci erau germani, sârbi, români...

NB: Da. Şi câteva familii maghiare.. Sârbii au avut biserică încă din 1830, românii au vrut şi ei biserică, în 1912, înainte de război... cu popi... *biserica românească*... Ungurii n-au dat subvenţii.

I: Dar românii nu plecau şi ei în America?

NB: Ba da.

I: Germanii nu?

NB: Ba da. Bunicul meu din partea tatălui a fost de două ori în America. Pentru că era cel mai mic şi erau 6 fraţi. Părinţii le-au murit şi cel mai mare a luat gospodăria, iar ceilalţi (au rămas fără nimic). A vrut să se facă *ţăran* şi a mers în America pe când tata avea 14 ani. *Şi a cumpărat 32 iugăre*... Apoi s-a dus din nou în America.

I: Aşa era obiceiul, să laşi totul fiului celui mai mare?

NB: Tata era singur la părinţi.

I: Deja oamenii făceau mai puţini copii.

NB: Pe atunci... Bunicul din partea tatălui avea 6 fraţi şi o soră... În partea bunicului de pe mamă, tot 7 fraţi şi surori erau.

I: Şi tatăl dumneavoastră era singur la părinţi?

NB: Da. După *primul război mondial... 1-2, rareori 3.*

I: Din motive economice?

NB: Exact... da... ca să nu trebuiască împărţit la mulţi... de exemplu, sunt 20 *de iugăre... 35 iugăre*... este mult de lucru... dacă treaba merge bine, e bine... dar dacă nu... *mămăligă, mămăligă.*

I: Se trăia bine în sat, la Becicherec, înainte de război?

NB: Normal... De exemplu, dacă era o recoltă de 1000 de kg, 200 vindeam...*mult* bani...

I: Şcoala aţi făcut-o în sat? *Şcoala?*

NB: Da... *şcoala... 4 ani în sat şi 3 ani la Liceul german de Stat de la Lenau.*

I: *Şi în Becicherec, în limba germană?*

NB: *Doar în limba germană.*

I: *Deci aveţi 7 clase.* În general părinţii îşi trimiteau copiii la şcoală?

NB: Da. Părinţii mei ar fi vrut să merg mai departe, eu nu. Vroiam să muncesc pământul.

I: Şi sora dumneavoastră?

NB: *7 clase – gata.* Era *scump*. Celor care nu aveau bunuri li se dădea o bursă. Dar era *mică*.

I: Şi dumneavoastră ce aţi hotărât pentru copiii dumneavoastră?

NB: Am spus: nu toţi 4 *faceţi ţărani*... după aceea Henri a vrut să fie ţăran, dar am spus: ,,Nu, nu. Te duci la *şcoală*." După aceea Nicolas a vrut *ţăran*... după care, n-a mai vrut ţăran... I-am spus: ,,Atunci fă o meserie." S-a făcut tractorist. Şi Bernard a mers la şcoală, n-a vrut să muncească pământul. Henri este profesor de muzică, Bernard este inginer, Jean Pierre e agricultor.

I: Sunteţi mulţumiţi de ei?

NB: Destul... Dar Bernard *face mult călătorie* cu avionul... *Germania*, Anglia, Suedia...

I: Nu vă place? Vă place să călătoriţi?

NB: De ce nu? Dar odată cu vârsta...

I: În linii mari, sunteţi mulţumit de viaţa dumneavoastră?

NB: Oh, da! Toţi copiii au casa lor, o situaţie, ce să-ţi doreşti mai mult? Ne-am descurcat bine. Când am ajuns aici totul era o ruină. Lucram 12-14 ore pe zi.

I: A început să fie mai bine pentru dumneavoastră la câţiva ani după ce aţi ajuns?

NB: Am venit în 1954... în 1958 am cumpărat o camionetă... în 1960, un tractor... apoi a fost mai bine... după 4-5 ani, recoltele... Strugurii sunt recolta principală... Banii pe care îi aveam nu erau suficienţi ca să trăim... Dar nu era o problemă să cerem un credit.

I: Vă mulţumesc.

NB: Nu aveţi pentru ce.

Nikolas Benz
(n. 26 martie 1921, Becicherecul Mic)
Intervievat în 21.04.1999, Pernes.

I: *Deci, vă numiţi Nicolas Benz.*
NB: Nicolas Benz, *Nicolae* Benz.
I: Vi se spunea *Nicolae* acasă?
NB: Nu... Klaus. *În limba germană, şvabă, e Klos.*
I: *V-aţi născut...*
NB: *În 1921, mois de mars,* 26, la Becicherecul Mic.
I: Şi familia dumneavoastră?
NB: Tata era agricultor, *ţăran... şi eu am vrut să fac ceva... Aveam pământ 40 de iugăre la Becicherecul Mic.*
I: Cum se numea tatăl dumneavoastră?
NB: Tot Nicolas.
I: Şi mama?
NB: Gertrude Schneider.
I: Ştiţi când s-au născut?
NB: Tata în 1890 şi mama în 1900.
I: Şi când au murit?
NB: Tata s-a refugiat în Iugoslavia, apoi a vrut să se întoarcă, dar n-a putut... Au fost duşi în lagăr şi au spus că bolnavii trebuie să meargă la spital, la lazaret,... dar de fapt i-au împuşcat.
I: Cine v-a povestit?
NB: Un prieten care era cu el, un şvab. Un iugoslav de la el din sat i-a spus: ,,Nu trebuie să mergi, e o capcană".
I: Deci prietenul său l-a avertizat.
NB: Da, dar tata nu l-a crezut... Prietenul era sârb, în armata iugoslavă, era la curent cu ce se petrecea... ştia ce se întâmplă cu cei care spuneau că sunt bolnavi, slabi... Bolnavii erau împuşcaţi până în 1945, după aceea gata, ruşii au interzis asta.
I: Ruşii?
NB: Nu ruşii din armată, ci partizanii. Întâmplarea asta cu tata a fost în septembrie – octombrie 1944. În Iugoslavia, nemţii au organizat o divizie numită ,,Prinz Eugen", în care au încorporat doar şvabi. S-au luptat împotriva lui Tito. În septembrie 1944, Tito a făcut un apel către şvabi, i-a chemat alături de partizani, dacă vroiau să mai aibă dreptul să locuiască în Iugoslavia. Nimeni n-a ascultat. Au jurat să nu treacă de partea lui Tito, aşa că s-au luptat cu armata lui. În

Iugoslavia, în timpul ocupaţiei germane, erau două armate, una regală, care susţinea democraţia şi libertatea, şi cealaltă, armata lui Tito, susţinea comunismul. S-au luptat între ei, Tito şi regaliştii. A câştigat Tito, era mai puternic. Englezii nu au ajutat aproape deloc armata regală, l-au ajutat pe Tito.

I: Cu ce?

NB. Cu avioanele, cu paraşutiştii.

I: *Dar de ce?*

NB: Pentru că Tito era mai puternic! Le-a făcut mult rău nemţilor. Câteva divizii germane au luptat de partea Iugoslaviei, din cauza acestor partizani. Da, da... pentru că erau uzine, mine, necesare pentru producţia de muniţie. Erau mine de cărbune, de fier, de potasiu... erau multe bogăţii pe care le-au exploatat nemţii şi armata lui Tito i-a sabotat... şi până la urmă armata regalistă a plecat la luptă şi americanii au dat o mână de ajutor cu muniţia.

I: Când tatăl dumneavoastră era acolo, dumneavoastră unde eraţi?

NB: Tata era refugiat în Iugoslavia, nu mai ştiu în ce sat, dar în Iugoslavia. Apoi au vrut să se întoarcă, au mers la Comandament să ceară paşapoarte, dar au fost duşi în lagăr şi maltrataţi, apoi li s-a spus ca bolnavii să meargă la spital, pentru îngrijiri... dar era o capcană... ca să-i ducă în pădure şi să-i împuşte.

I: Şi mama dumneavoastră era tot acolo?

NB: Mama era încă acolo, s-a întors în 1944, în decembrie era în România, împreună cu bunica din partea tatălui. Bunica din partea mamei murise cu mult timp în urmă.

I: Deci părinţii dumneavoastră au plecat cu bunica din partea tatălui.

NB: Şi sora, cumnatul şi fratele meu... din Iugoslavia au mers în Rusia.

I: În Rusia? Pe cine au luat?

NB: Femeile între 18 şi 35 de ani şi bărbaţii între 17 şi 45 de ani.

I: Deci mama dumneavoastră nu a fost deportată.

NB: Nu. Au lăsat-o să se întoarcă în România.

I: Ce a făcut în România?

NB: Era liberă... s-a întors în sat. Casele fuseseră golite. S-a dus la primărie şi i-au dat două paturi, pentru ea şi pentru bunica.

I: Dar dumneavoastră unde eraţi?

NB: În 1943 s-a făcut un contract între Germania şi România şi toţi bănăţenii au fost încorporaţi în armata germană. Până la sfârşitul lui iulie 1943 am fost în armata română – *Regiment 5 Vânători Timişoara*. Am fost încorporat în februarie 1942... Din iulie 1943 am fost în *armata germană.*

I: Şi aţi plecat pe front?

NB: *Am făcut o lună de instrucţie* şi în luna octombrie sau noiembrie... *am plecat la front.*

I: Aţi fost cu armata română până la Stalingrad?

NB: Da. Cu armata română până la Stalingrad. Am plecat în august, direcţia Stalingrad. Am rămas două luni la Kotelnikovo... *am făcut instrucţia* acolo. Ruşii au încercuit zona, şi n-am mai putut intra în Stalingrad. Am făcut gălbenare şi m-au trimis în lazaret... eram foarte slab... *Crăciunul am făcut la Okulta,)*(?) în Transnistria... În ianuarie *sunt plecat deja la regiment 5 Vânători Timişoara*.

I: Aţi revenit?

NB: Ah, da... *o lună* permisie *acasă*. *Apoi plecat, făcut serviciu la Timişoara, la regiment.* În iulie la Timişoara...şi apoi, obligatoriu în *armata germană*.

I: *Şi ce aţi făcut atunci?*

NB: Apoi *plecat în Germania, în 1943, am făcut instrucţia* şi la început de septembrie *sunt plecat în Croaţia* pentru a continua *instrucţia* şi în acelaşi timp pentru a asigura siguranţa populaţiei. Căzuse Stalingradul şi partizanii erau plini de curaj. S-au înmulţit atacurile armatei lui Tito împotriva armatei germane şi în luna noiembrie, în a doua parte a lunii, am plecat în Rusia, spre Leningrad. Şi în luna ianuarie ruşii au pornit un atac, ne-am retras până la Narva, apoi până la Kurland... Era un departament, Kurland... Asta s-a întâmplat în septembrie 1944, aproximativ... De Crăciun, am avut permisie... ne-am întors cu vapoarele... la Libau. Apoi am mers acolo unde era soţia mea, pe atunci logodnica mea, în Germania, dar în partea dinspre Austria, lângă Linz.

I: De unde aţi ştiut că este acolo?

NB: Mi-a scris, îi ştiam adresa, şi cea a mătuşii mele.

I: Unde era mătuşa dumneavoastră?

NB: Tot acolo, lângă Linz. Nu mi-au scris despre părinţii mei. Când am ajuns acolo, mi-au spus ce se întâmplase... Mama nu putea scrie în Germania.

I: Deci aţi ajuns în Austria şi apoi...

NB: Apoi am fost prizonierul americanilor la München, am fost bolnav cu stomacul, nu am mai putut merge pe front. ...Mi-au dat o hârtie la începutul lui mai 1945. Apoi s-a terminat războiul... trebuia să muncim.

I: Unde aţi muncit?

NB: La vagoane... într-un hotel unde mâncau americanii, în alt hotel unde

se distrau americanii... într-o sală mare, jucau cărţi. Negrii ne-au spus: “sunteţi oameni de rangul al 2-lea... acum noi suntem ca şi ceilalţi, ca şi albii... La noi acasă în tramvaie sunt spaţii separate pentru albi şi pentru negri.”. Negrii au spus că sunt buni pe front, dar acolo nu sunt buni ca să meargă în acelaşi vagon cu albii... înţelegeţi?

I: Până când aţi lucrat acolo?

NB: Aprilie 1946. Austriecii n-au vrut străini.

I: Chiar dacă eraţi german?

NB: Sigur! Nu era multă mâncare acolo... lucrurile mergeau prost în Austria. Un kg de pâine pe săptămână. Un transport cu prizonieri a pornit spre Cehoslovacia, cu americanii. Cei de la graniţă le-au luat *straiţa*, aveau *pătură, ciorapi, pantaloni*... ,,Dar sunt colorate!”, au spus americanii. Dacă aveai uniformă americană colorată, nu zicea nimeni nimic. Dar cele verzi erau interzise. Nu le-au dat documente cehilor, şi toată lumea a trebuit să se întoarcă.

I: Da?

NB: Am rămas acolo până în 20 aprilie 1946. Lucram într-o casă. Găseam de lucru în casele oamenilor, dar nu era destul de *mâncare*.

I: Aţi lucrat ca ajutor în casă?

NB: Lângă Linz. Soţia mea era aproape. Ne-am căsătorit în 5 februarie 1948.

I: Şi apoi?

NB: Am muncit la căile ferate până în 1949. Apoi am hotărât să plecăm în Franţa, acolo era nevoie de mai mulţi muncitori, dar n-am reuşit. Am rămas în Austria până în 1954. Atunci domnul Lamesfeld a făcut demersuri pentru cei cu origini în Lorena, căci mulţi din strămoşii noştri erau din Lorena, ca să se reîntoarcă în Franţa. Apoi am cumpărat câteva gospodării vechi. De exemplu ferma noastră nu fusese muncită de 30 de ani. Pe-atunci Franţa avea multe colonii şi dacă mergeai în colonii câştigai de 10 ori mai mult ca aici. Atunci pământul nu era scump şi ne-am spus să cumpărăm şi apoi să economisim bani. Încet-încet am plantat vreo 10 hectare... viţă-de-vie... şi în 1958 am cumpărat o camionetă... în 1960, tractorul... şi am avansat puţin câte puţin.

I: Cum aţi plătit pentru fermă?

NB: Am plătit în rate, dar *sans intérêtes, adică*...

I: *Fără dobândă.* În câţi ani aţi răscumpărat ferma?

NB: Am început să plătesc, apoi am cumpărat camioneta şi încă trei terenuri, nu era foarte urgent să termin de răscumpărat gospodăria.

I: Şi cât pământ aţi cumpărat?

NB: Şase hectare şi mai târziu încă patru – în total 10 hectare.
I: *Şi copiii au şi ei? Până la urmă aţi plătit?*
NB: Da, da... Am plătit ce am cumpărat, dar nu era nicio grabă cu banii pentru Comitet... Era un avantaj.
I: Şi ei ce au făcut cu banii recuperaţi?
NB: Au plătit salariile funcţionarilor, au ajutat familiile care cereau credite... dar noi nu avem control asupra acestor aspecte...
I: Ştiaţi de la început care era suma pe care o aveaţi de plătit?
NB: Da. Mi-au spus ce sumă am de plătit... şi am plătit. Ce a făcut Comitetul cu banii...
I: Nu ştiţi.
NB: Nici măcar nu putem întreba... Crédit Lyonnais, de exemplu, aici în Franţa... e un adevărat scandal, dar este vorba de Stat, nimic de făcut.
I: Ce s-a întâmplat cu familia dumneavoastră din România?
NB: *În România*... tata a fost împuşcat în Iugoslavia, bunicul şi bunica au rămas acolo, sora mea s-a întors din Rusia.
I: Cum se numea sora dumneavoastră?
NB: Klingler, şi numele de fată era Ecaterina Benz.
I: A fost deportată cu soţul ei.
NB: Nu, cumnatul meu a scăpat. Trenul s-a oprit la Freidorf şi el a cerut să meargă la toaletă, santinela a fost de acord, l-a lăsat, şi el a tulit-o! Sora mea a rămas în Rusia până în 1947. A făcut tifos. I-a spus infirmierei că-i dă bijuteriile ei ca s-o pună pe tren.
I: Aşa a reuşit să se întoarcă?
NB: Da.
I: Şi a mers acasă la mama ei?
NB: Da, dar prin Germania de Vest. A ajuns în Germania, în zona rusească, şi împreună cu alţii a plecat în zona americană, iar de acolo erau transporturi pentru refugiaţii din Rusia.
I: Şi a revenit aici în România?
NB: Da, s-a întors *în ţară*, în 1947.
I: Şi soţul ei?
NB: Era deja acolo din ianuarie 1945.
I: Aveţi o singură soră? Mai târziu a plecat în Germania?
NB: Da, mai târziu... prin 1980.
I: Cum a mers în Germania?
NB: Legal. A făcut cerere.
I: A plătit ca să plece?
NB: Nu. Locuieşte la Singen, aproape de lacul Constanz, cu soţul ei.
I: Mama dumneavoastră a murit acolo?

NB: Da. Acolo. A plecat în Germania înaintea lor. A murit la 92 de ani. A plecat cu 4 ani înaintea surorii mele. Am fost în vizită. Mama a venit la noi în 1960, timp de 3 luni, după care s-a întors. A plecat oficial din România

I: Şi cum i s-a părut aici?

NB: I-a plăcut, dar pe de altă parte îi lipseau *vecinii, soţul*.

I: N-a vrut să rămână la dumneavoastră?

NB: Se simţea cam izolată... întotdeauna a fost mai ataşată de sora mea.

I: Când aţi venit la Pernes, erau deja bănăţeni aici?

NB: Ah... colonia de aici s-a format deja în 1951... când am venit noi în 1954, ne simţeam ca acasă.

I: Câţi erau?

NB: Vreo 10 familii. Au venit cu copiii, aceştia s-au căsătorit, aşa că familiile s-au înmulţit.

I: Cine era român dintre cei care erau deja aici?

NB: Oudinot.

I: De unde era?

NB: Din Săcălaz. A stat în Germania timp de 10 ani, după care s-a întors aici. A murit de cancer la plămâni, din păcate. Toţi copiii lui sunt în Franţa. A plecat în Germania pentru că era avantajos, dar vroia să revină aici la pensie.

I: Cine mai era din România?

NB: Domnul şi Doamna Hockel.

I: Nu se numeau cumva Auquel?

NB: Ba da! Veneau din Lenauheim. Ea este în viaţă, dar soţul ei, Hanz, a murit. Mai era Bessinger din Timişoara, a venit în acelaşi an cu noi. Noi am venit în ianuarie, el în mai.

I: Ce s-a întâmplat cu Bessinger?

NB: A murit aici. Era născut în 1916. A murit acum aproximativ 10 ani.

I: Dar nu i-am văzut mormântul la cimitir.

NB: E înmormântat la Pernes.

I: Unde este cimitir la Pernes?

NB: Pe o străduţă, nu mai ştiu cum se numeşte. Doamna Bessinger încă locuieşte acolo. Ea este din Iugoslavia. Katherine Bessinger, născută Weissmann, în 1927.

I: Menţineţi contactul?

NB: Da, da... vorbeam maghiară şi română.

I: Ce limbă vorbiţi în familie?

NB: Vorbim şvăbeşte.

I: Vi s-a adaptat numele când aţi venit aici?

NB: Au vrut să le facă franţuzeşti. Se preferă naturalizarea. Eu n-am vrut.
I: Dar Auquel, de exemplu, a vrut?
NB: Da, a vrut. E mai bine pentru copii.
I: Dumneavoastră când v-aţi naturalizat?
NB: În 1960.
I: Dar copiii care s-au născut aici au fost automat francezi.
NB: Da. Şi dacă părinţii nu erau încă naturalizaţi. Dacă părinţii vroiau, copiii erau automat francezi. Dar şi copiii au dreptul, când cresc, la majorat, înainte de serviciul naţional[3], să-şi schimbe cetăţenia. Dar odată ce decizi, gata. După serviciul naţional nu se mai poate.
I: Copiii dumneavoastră au făcut toţi serviciul naţional.
NB: Da... sunt naturalizaţi oficial. Să vă spun ceva: fiica vecinei noastre a mers la şcoală, la liceu, la Carpentras. A trebuit să repete clasa. Un profesor a spus: „O lăsaţi să repete clasa", şi altă persoană a zis: „Ce vreţi? E străină…". Când am hotărât să rămânem aici ne-am naturalizat. Fiul care este profesor de muzică le predă celor care au dat bacalaureatul şi vor să devină învăţători. Fără naturalizare, copiii noştri n-ar fi putut face carieră... nu vroiam asta...
I: Ce documente aveaţi când aţi venit?
NB: Din România... scria *ungeklärt*... Românii care au luptat în armata germană nu mai au cetăţenia română. Dar în 1958 toţi cei născuţi în România, chiar dacă au fost în armata germană, puteau să se întoarcă fără probleme, li s-au dat înapoi casele. Noi locuiam aici de 4 ani deja.
I: Cum se face că nu aţi venit direct la Roque-sur-Pernes?
NB: Eram acolo...am *cumpărat acest fermă* (aici la Pernes).
I: *Deci, la început aţi fost acolo.*
NB: *La început, am fost o săptămână.*
I: Şi, cum vă consideraţi acuma?
NB: Oh... ascultaţi... avem *lucruri* noastre, putem trăi normal.
I: Deci sunteţi mulţumit.
NB: Da. Copiii sunt toţi cu situaţie, ce să vrei mai mult? La început, dacă România ar fi fost ca acuma, s-ar fi dat pământ, ca în Iugoslavia, 10 hectare, aş fi plecat în România... pentru că în Austria aveam o singură cameră, dormeam pe coridor...
I: A fost greu la început?
NB: Da. Acum trăim normal, nu în lux.

NOTE

[1] Cifra e probabil inexactă.

[2] Textul în italice apare în limba română în original (persoana intervievată vorbeşte în română), interviurile fiind realizate în limba franceză. Domnul Benz vorbeşte un amestec de franceză şi română.

[3] În loc de serviciul militar se făcea serviciul naţional.

Casa de la Becicherecul Mic în faţa căreia sunt pozate Margareta Benz şi sora ei Elisabeth cu părinţii lor Susana Jung (n. Schmidt, 1897 – m. 1964, Pernes) şi Nikolaus Jung (n. 1901 – m. 1947, Welz, Austria), arhiva familiei Benz

Casa familiei de la Becichercul Mic, azi (2011). Foto S.V.

Familia Benz în faţa casei de la Pernes, aprilie 1999. Foto S.V.

Nicolas Benz
(n. 1921, Becicherecul Mic) în tinereţe

Margareta Benz (n. Jung, 1925,
Becicherecul Mic) la 18 ani
(Foto Csatary, Timişoara)

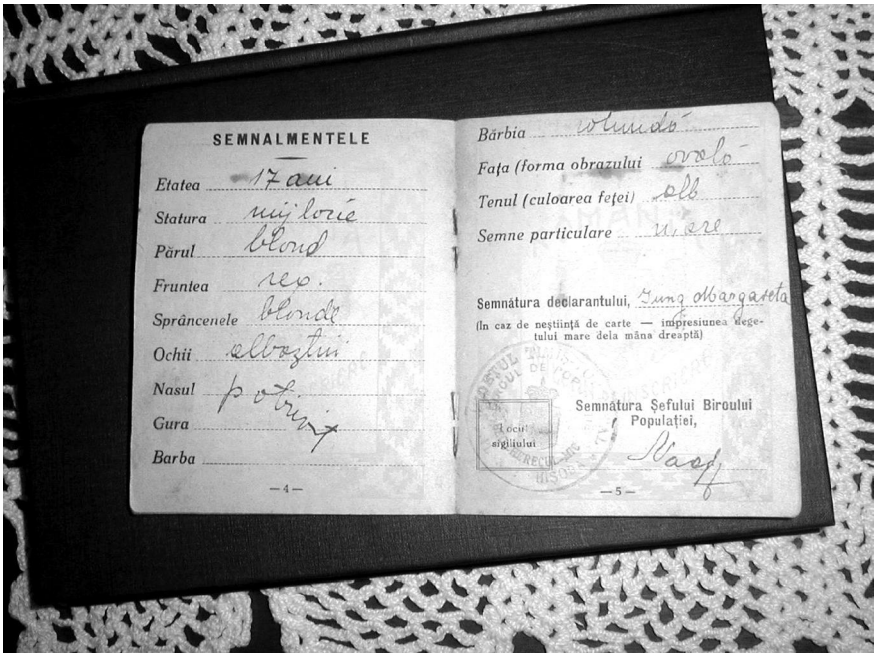

SEMNALMENTELE

Etatea 17 ani
Statura mijlocie
Părul blond
Fruntea reo.
Sprâncenele blonde
Ochii albaştri
Nasul potrivit
Gura
Barba

—4—

Bărbia oluindă
Faţa (forma obrazului) ovală
Tenul (culoarea feţei) alb
Semne particulare unele

Semnătura declarantului, Jung Margareta
(In caz de neştiinţă de carte — impresiunea degetului mare dela mâna dreaptă)

Locul sigiliului

Semnătura Şefului Biroului Populaţiei,

—5—

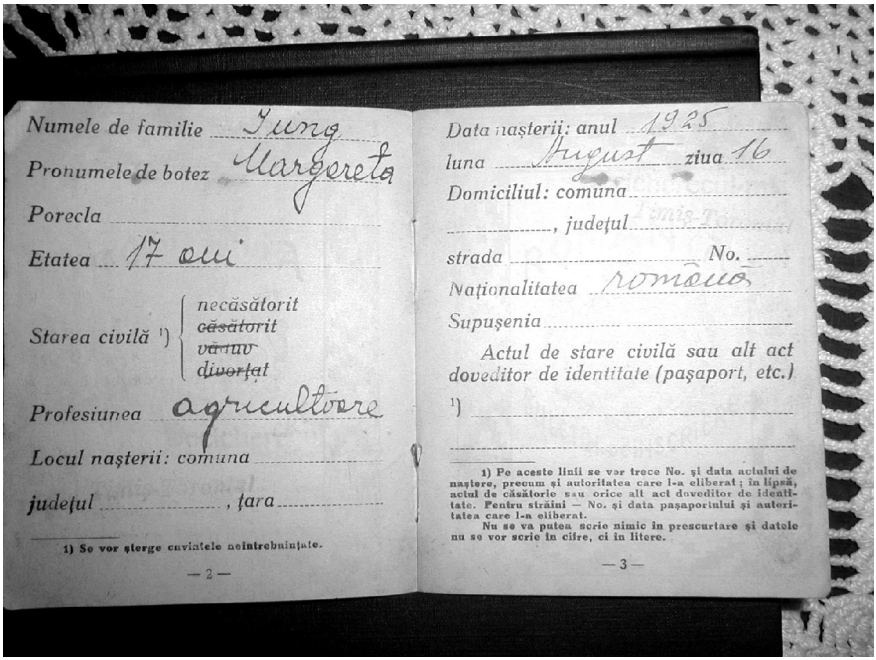

Numele de familie Jung
Pronumele de botez Margareta
Porecla
Etatea 17 ani
Starea civilă [1] necăsătorit / ~~căsătorit~~ / ~~văduv~~ / ~~divorţat~~
Profesiunea agricultoare
Locul naşterii: comuna
judeţul , ţara

1) Se vor şterge cuvintele neîntrebuinţate.

—2—

Data naşterii: anul 1925
luna August ziua 16
Domiciliul: comuna
, judeţul
strada No.
Naţionalitatea româncă
Supuşenia
Actul de stare civilă sau alt act doveditor de identitate (paşaport, etc.) [1]

1) Pe aceste linii se vor trece No. şi data actului de naştere, precum şi autoritatea care l-a eliberat; în lipsă, actul de căsătorie sau orice alt act doveditor de identitate. Pentru străini — No. şi data paşaportului şi autoritatea care l-a eliberat.
Nu se va putea scrie nimic în prescurtare şi datele nu se vor scrie în cifre, ci în litere.

—3—

Act de identitate românesc al Margaretei Jung (căs. Benz)

Cele două surori, Margareta şi Elisabeth, în costume şvăbeşti la Becicherecul Mic

În centru, bunicii paterni ai Magaretei Benz, Nikolaus (1875 – 1942) şi Anna Jung (n. Kingler 1884 - m. 1957) cu cei trei copii ai lor: Nikolaus, Elisabeth (căs. Nancy) şi Michael

Margareta şi Elisabeth Jung cu părinţii lor

De la stânga la dreapta:
Primul grup familial: Margareta Jung (căs. Benz) cu sora şi părinţii
Al doilea grup: în faţă, bunica Christina şi Nikolaus Schmidt (în spatele lor, o soră a bunicii cu soţul ei)
Al treilea grup: mătuşa Anna Schmidt cu soţul ei Nikolaus Krebenstein (deportaţi în Bărăgan) şi copiii lor

Bătrânii visau întotdeauna că se vor întoarce,
spuneau întotdeauna: „la noi“…
Dar n-au putut să se mai întoarcă vreodată…

Rosalie Bernhardt

(n. Mathias, la 24 aprilie 1935, Ploschitz (Plocica, Banatul iugoslav).
Intervievată de Smaranda Vultur la Roque-sur-Pernes.
La interviu au participat şi cumnaţii ei, Jeanine şi Pierre Bernhardt.
Soţul ei, Michel/Michael (m.1997) era frate cu Pierre.

I: Suntem la Roque-sur-Pernes, în 21 aprilie 1999, cu doamna Rosalie Bernhardt. Vorbiţi-ne despre dumneavoastră.

RB: Vă povestesc despre perioada când am venit… cu acelaşi transport ca şi ei… era iunie 1949.

I: În Austria?

RB: Ah, în Austria am ajuns în toamna lui 1947. Mama a plecat de la Rudolfsgnad… am făcut tot drumul pe jos.

I: Rufolfsgnad… ? Ce era acolo?

RB: Se numea Kničanin în sârbă. Acolo era s*mert,* lagărul morţii… lagăr de exterminare… majoritatea erau femei cu copii mici şi bătrâni… eram toţi concentraţi acolo.

I: Când aţi ajuns acolo?

RB: Am ajuns în lagăr în noiembrie 1945... În 1947 mama a încercat să ne salveze, pierdusem deja un frate mai mic în 22 martie, a murit de foame în lagărul de la Kničanin. Ca să ne salveze, pe sora mea şi pe mine, a încercat să plece cu încă o femeie, care avea şi ea două fiice. Nu mai ştiu drumul, aveam 12 ani.

În 24 aprile 1945 – era ziua mea –, seara, au venit la 10 seara. Mama avea prieteni buni, sârbi, care au avertizat-o. Ne-a culcat îmbrăcate, aveam fiecare câte 3-4 rochii pe noi, nu ca şi cei care n-au ştiut… Eram patru copii: fratele meu de 16 ani, Martin Mathias, eu – aveam 10 ani –, sora mea Catherine de 4 ani şi Pierre, care n-avea încă 2 ani. Am plecat, ne-au dus pe toţi pe o stradă… nu ştiu cât timp am stat acolo… Ar fi fost bine dacă veneaţi cât încă trăiau părinţii noştri. Şi de acolo, de la Ploschitz… era luna aprilie… nu mai ştiu cât am stat… Acolo le-au despărţit pe mame de copii, pe mame le-au trimis la muncă şi copiii au plecat cu noi. Mama a venit cu noi, nu aveam bunică şi a putut rămâne cu noi din cauza fratelui cel mic. Dar ceilalţi

au fost despărţiţi de părinţi… unii mai aveau o bunică, o mătuşă… Ne-au dus la Mramorak… doar copii despărţiţi de părinţi şi bătrâni… Acolo era de mâncare… până în luna noiembrie. Eu aveam diaree şi am fost spitalizată şi în luna noiembrie ne-au transportat, în vagoane descoperite, pentru animale, până la Rudolfsgnad. Am rămas acolo, în lagărul de exterminare, până în octombrie 1947. Fratele nostru Martin a fost imediat despărţit de noi, pentru că avea 16 ani, trebuia să muncească. A fost în alt lagăr, la Cuvin [sau Kovin, Serbia]… ne căuta şi a venit la Rudolfsgnad. Nu mai ştiu dacă asta era în 1946 sau în 1947. I se părea că acolo era moartea, aşa că a plecat la Zemlin/ Semlin, de acolo tata l-a dus în Germania în 1952. S-a căsătorit la Zemlin/ Semlin… Noi am plecat în luna octombrie, am traversat Ungaria pe jos, la fel ca toată lumea, şi, de bine, de rău, am ajuns în Austria cu toţi purecii şi celelalte insecte de pe noi.

I: Cine vă primea acolo, Crucea Roşie?

RB: Cred că da… ne-au îngrijit un pic… cu medicamente… eram într-o stare jalnică. Aveam 12 ani, sora mea 6, şi merseserăm pe jos luni în şir…

PB: [intervine Pierre B.] Nu puteam merge tot timpul, doar dimineaţa… tatăl meu avea febră musculară.

JB: [intervine Jeanine B.] Mai era şi malaria… aveam un frate de 2 ani, l-am dus în spinare… nu aveam ce mânca, îmi era ruşine să cerşesc.

RB: Ei bine, am ajuns în Austria, în zona rusească. Au luat câteva femei la curăţenie şi noi am fost închişi într-o încăpere, nu ştiam ce se va întâmpla. Şi noaptea ne-au trecut la englezi. În zona engleză se ocupau de tine, te îngrijeau, mai ales pe copii. Stăteam toţi în barăci de lemn, unde înainte fuseseră prizonieri. Am rămas acolo până în mai 1949, când au venit francezii să ceară mână de lucru. Aveau nevoie de mână de lucru la ţară…

I: Cum aţi aflat despre asta?

RB: Era întotdeauna cineva care ştia că se putea merge în Elveţia, în Australia, în Canada sau în Franţa… În fine, mama se recăsătorise… tata lucra în Germania, nu fusese pe front din cauză că îi lipsea un ochi… S-au despărţit pentru că tata a găsit altă femeie… I s-a spus că noi muriserăm şi de aceea a găsit pe altcineva… Prietenul mamei era din Kuvin (Cuvin), nu vroia să rămână în Austria şi el s-a ocupat de plecarea în Franţa. Nu aveam niciun viitor în Austria, eram prea mulţi refugiaţi.

I: Mama dumneavoastră a muncit în timpul acela?

RB: Da, a muncit la englezi, dar nu ştiu ce… avea un solar… Când şi-a

cunoscut prietenul, lucrau amândoi într-o fabrică de cărămizi, la Judenburg. Tatăl meu vitreg îşi depusese candidatura pentru Elveţia, Canada şi Franţa. Considera Canada prea departe şi el vroia să se întoarcă în Iugoslavia… Bătrânii visau întotdeauna că se vor întoarce, spuneau întotdeauna: ,,la noi"… Dar n-au putut să se mai întoarcă vreodată. Atunci a spus: ,,În Franţa vom fi mai aproape decât în Canada". Aşa am ajuns în Franţa, de unde n-am putut să ne mai întoarcem nici noi.

I: A rămas cineva în casa dumneavoastră din Iugoslavia?

RB: Nu, în cea de la noi, nu. Toate rudele din partea tatălui au fost exterminate, la fel şi din partea mamei. Bunica a murit într-un lagăr de exterminare. Bunicul a murit acasă în 1926, era bolnav. Bunica a plecat cu noi şi am văzut-o murind, la fel ca pe fratele cel mic. Aveam 11 ani, m-a trezit mama, era în pat cu fratele meu, care plângea… a murit de foame…

I: Dar ce s-a întâmplat de fapt în lagărul acela?

RB: Nu ne dădeau de mâncare… puţina mâncare pe care o primeam era făina de porumb fiartă, fără sare, fără untură… asta ni se dădea să mâncăm de 13 ori pe lună… nici măcar o dată la două zile. Erau boli, diaree, tifos… oamenii mureau ca muştele…

I: Şi femeile ce făceau acolo? Doar se ocupau de copii?

RB: Ele munceau… la câmp… erau colhozuri… lucrau fără să mănânce… Într-o zi am înlocuit-o pe mama şi mi-au spus că o să fie… nu orez… un fel de ovăz, cu carne, pentru cei care muncesc. Dar în loc de carne erau bucăţi de roşii.

I: Puteaţi ieşi din lagărul acesta?

RB: Mama ieşea, dar cu mari dificultăţi şi o băteau când o prindeau.

I: Cine conducea lagărul?

RB: Era un comandament, gardieni – bărbaţi… o dată a fost şi o femeie, mai umană – vorba vine –, dar n-a rămas mult, pentru că era umană…

I: Cum dormeaţi?

RB: Pe paie. Când ne-au dus la Rudolfsgnad, paiele erau pline cu pureci şi nici nu aveam cum să schimbăm paiele.

I: Erau barăci?

RB: Nu. Erau case… era un sat părăsit. De-o parte era calea ferată şi de cealaltă parte Tisa. Cred că mama ieşea pe undeva pe lângă fluviu.

I: Numărau oamenii în fiecare seară?

RB: Nu, nu…

I: Câte persoane erau?

RB: În jur de 25.000. Zilnic mureau cu sutele, dar aduceau alţii, aşa că lagărul era mereu plin.

I: Nu erau magazine?
RB: Ah, nu… nimic… nici măcar câini sau pisici. Îmi amintesc – mama nu era cu noi – când a murit un cal. Am vrut să merg şi să iau o bucată de carne, dar oamenii se băteau pentru carnea calului mort în aşa hal, încât nu am reuşit să mă apropii. Aveam 10-12 ani.
I: Şi prin lagăr era ceva de mâncare?
RB: Nimic, nimic.
I: Şi pentru încălzire?
RB: Nimic… în primul an am ars gardurile, hambarul… apoi nu mai aveam nimic, nu mai aveam decât pureci.
I: Infirmiere?
RB: Nu…nu… Erau doctori, dar nici ei nu aveau nimic. La început erau păturI, dar apoi au fost luate, pentru morţi… îi aruncau în fose.
I: Nici preoţi?
RB: Nu… Când a murit fratele meu – a fost printre primii, pentru că era foarte mic –, era începutul lui decembrie. Mama le-a dat haine groparilor, ca să nu-l dezbrace pe micuţ. Atunci era cimitir. Fratele meu a fost pus în sertarul unei comode, era al şaptelea în acelaşi mormânt. Apoi au trecut la fose, în care aruncau oamenii. Puneau un rând de cadavre, un rând de varză… o dată, nu mai ştiu în ce an, era multă apă şi cadavrele s-au umflat şi au ieşit…
I: La început se folosea cimitirul satului?
RB: Era un sat de germani care fuseseră deportaţi. Eram cu cei de la Mramorak, de la Brestovo… pe cartiere, toate numerotate… dar cei din sat, nu ştiu. Eram vreo cincizeci, sau treizeci, în fiecare cameră… ca sardinele…
I: Tot timpul?
RB: Da… am plecat în 1947 şi lagărul s-a desfiinţat în 1948, primăvara… Cei care erau încă acolo au fost trataţi omeneşte, li s-a dat de lucru în mine, erau plătiţi… în ferme, la viţa-de-vie… Sora era la Muntenegru, cum a ajuns acolo?
PB: [intervenţie Pierre B.] Era în Dalmaţia, cu copiii care nu aveau părinţi, la orfelinat.
I: Era singură?
RB: Avea doi copii.
I: Unde era soţul ei?
RB: Prizonier pe undeva… În Iugoslavia lucra în mină.
I: Când a fost eliberat?
RB: Nu mai ştiu când s-au regăsit. Trebuie că în 1948, pentru că Henri s-a născut în iunie 1949! Au mai avut încă un copil.
I: Şi cumnatul era din Brestovo?

RB: Da, era din Brestovo şi este aici, în cimitirul din Roque, cu părinţii săi.
I: Deci a venit şi el aici?
RB: Da, şi părinţii lui au cerut să vină, în 1956.
I: Au venit direct din Muntenegru? Legal?
RB: Da, da… au trebuit să plătească pentru a putea renunţa la cetăţenia sârbă.
I: Dizolvarea lagărului în 1948 a fost o decizie politică?
RB: Da, da. Numărul celor din lagăr se diminuase şi atunci i-au plasat pe cei rămaşi, i-au îngrijit pe bolnavi şi după aceea i-au plasat, ca să muncească.
I: Câţi oameni mureau pe zi?
RB: Într-o iarnă au murit 18.000, de frig, de foame, de boală…
PB: [intervenţie Pierre B.] Am auzit că au pus o pancartă acolo, cu numele celor care au murit de frig, de foame, de boală, dar nu au spus că au fost şi maltrataţi.
I: E clar…
PB: [intervenţie Pierre B.] Când au vrut să lucreze pământul de acolo, tractorul nu putea avansa din cauza osemintelor, nu se putea lucra pământul din cauza morţilor…
I: În lagăr erau doar germani sau şi sârbi opozanţi?
RB: Doar de limbă germană… şvabi.
PB: [intervenţie Pierre B.] Sârbii care s-au opus au mers la închisoare, altundeva.
RB: Era o închisoare politică.
I: Deci, au venit francezii şi aţi hotărât să plecaţi.
RB: Da. Tatăl meu vitreg vroia să se întoarcă, avea o situaţie bună.
I: Cum se numea?
RB: Robert Götz. Sora lui e tot în Iugoslavia. Nu mai avem veşti de la ea. Soţul ei a murit şi ea s-a recăsătorit cu un sârb. Ea era din Cuvin… locuieşte… în Bosnia.
I: Şi mama dumneavoastră cum se numea?
RB: Catherine[1] Brettschneider. Numele meu de fată este Mathias.
I: E un nume maghiar?
RB: Aş fi vrut asta, mi-ar fi plăcut, căsătoriile mixte au anumite avantaje… Dar…
(….)
RB: Când am mers în 1971 la Ploschitz, am vizitat satul, am fotografiat casa.
I: Locuieşte cineva în casa dumneavoastră?

RB: Da, da.
I: Mai sunt germani?
RB: Foarte puţini… Cel care a scăpat de lagăr din cauza religiei… Dacă au mai fost şi alte motive pentru care a scăpat... nu ştim.
I: Deci aţi venit aici cu mama, cu tatăl vitreg şi surorile dumneavoastră.
RB: În 18 octombrie 1951. Am fost primii la Roque.
I: Nu mai erau alte familii?
RB: Mai era o familie cu noi, Grisch (*Grich după ortografia franceză – n.n.*), dar aveau mai puţine economii şi nu au rămas pentru că nu era de lucru. Erau români. Au avut gemeni, după care au plecat… în altă zonă din Franţa, unde era mai mult de lucru. Am venit aici la 5 ani după război, cu limba germană, nu eram bine văzuţi! Era destul de greu…
I: Ce documente aveaţi?
RB: Nu aveam nimic. Când am intrat în Franţa, ni s-a dat legitimaţii de refugiaţi politic.
I: Şi în Austria?
RB: În Austria era un card mic… „*Regiestriert Karte*".
I: Ce scria la "cetăţenie"?
RB: Nimic… ba da: "fără naţionalitate", *Statenloss* – fără patrie… scris în patru limbi: germană, franceză, engleză şi… rusă, poate.
I: Şi când aţi venit la Roque…
RB: Aici erau doar mine şi pământuri nelucrate. Am lucrat un an la un ţăran, eram cazaţi şi primeam mâncare, şi părinţii mei primeau împreună 80 de franci pe lună. Economiseau banii. Eu lucram pe mâncare pentru mine şi sora mea. Lucram cu ei la grajduri, în grădină, făceam curat în casă…(…) Aşa am reuşit să avem ceva bani ca să trecem prin iarnă. Dar alte familii nu aveau nimic şi au fost nevoite să plece şi să caute de lucru altundeva. Primăvara oamenii ne-au angajat ca să strângem căpşuni, fasole, cireşe şi alţii au mers să lucreze în uzine... aveam doar cardul agricol, ca să lucrăm la ţărani. Dar pe atunci nu era aşa sever. Pierre şi soţul meu sunt fraţi. Au lucrat între 1953 şi 1956... a dat faliment, dar acolo ne-am făcut documentele de securitate socială şi după aceea puteam lucra liniştiţi oriunde.
I: Aveaţi deja o muncă plătită.
RB: Da... ei aveau o motocicletă, dar mama nu avea nici motocicletă, nici maşină... tatăl meu vitreg a făcut-o pe ţăranul, i s-a dat ceva pământ, dar trebuia să mănânci şi înainte de recoltă. Atunci a plecat pe jos la Pernes ca să lucreze la fabrica de conserve de roşii.
I: Mai există fabrica?

RB: Da, da... încă produce... Seara, când termina munca, mergea cu căruţa după mama, ca să nu vină înapoi 5 kilometri pe jos.

I: Şi ea lucra la fabrică?

RB: Da, sigur... erau anii ’50-’52, lucra la fabrică până se făcea recolta... După aceea oamenii au văzut că nu suntem hoţi, ucigaşi, şi la Roque, dacă era de lucru, ne dădeau întotdeauna...

I: Ce se spunea despre dumneavoastră când aţi ajuns?

RB: Că suntem ţigani, eram prost îmbrăcaţi. Nu aveau încredere; pe deasupra mai vorbeam şi limba germană.

I: Credeau că sunteţi germani din Germania.

RB: Da, erau mulţi care nu ştiau unde e Iugoslavia. Primii ani au fost tare grei din cauza asta. Erau oameni bătrâni, doar bătrâni, şi ca să-i faci să-şi schimbe...

I: Ştiţi, în Bărăgan li s-a spus oamenilor că aceia care veneau din Banat erau coreeni, din cauză că pe-atunci era Războiul din Coreea, şi-atunci localnicilor le era frică, credeau că sunt răufăcători, bandiţi...s-a făcut propagandă, să spunem.

RB: De asta... nu trebuie nici înfrumuseţat, nici deformat...

(....)

JB: [intervenţie Jeanine B.] Noi am fost foarte urâţi când am venit aici pentru că mulţi au fost omorâţi la Pernes... Când germanii erau pe picior de plecare[2], cineva l-a omorât pe un ofiţer în propria maşină... Atunci au luat toţi bărbaţii, asta s-a întâmplat la Pernes... Când am venit şi vorbeam germană, toţi ne-au urât.

(....)

RB: Când am ajuns în Austria, aveam 12 ani şi jumătate şi trebuia să merg în clasă cu cei de 7-8 ani. N-am vrut. Când am ajuns în Franţa, aveam 14 ani şi trebuia să lucrez. N-am fost nicăieri la şcoală. Aşa că povestea mea o ştiu de la mine însămi şi din ce mi-au povestit istoricii, dacă au spus adevărul.

I: Mama dumnevoastră vă povestea câte ceva?

RB: Mama nu era aptă să-mi povestească. Dar prietenul ei, tatăl meu vitreg, el mersese la şcoală, şi soţul meu, care avea cu 5 ani mai mult decât mine, a fost la şcoală şi îl interesa mult geografia şi istoria. Citea mult şi datorită lui am aflat multe lucruri.

I: Când v-aţi căsătorit?

RB: M-am căsătorit în 1953, aici la Roque, când au ajuns şi ei.

I: V-aţi cunoscut înainte?

RB: Da... la Givet.

PB: [intervenţie Pierre B.] Am venit împreună din Austria şi ne-am oprit

la Givet. Ţăranii au venit acolo după noi, fiecare familie se angaja. Acolo am semnat contractul.

I: Unde este Givet?

RB: Aproape de frontiera cu Belgia, în Ardennes.

I: Şi acolo v-aţi cunoscut?

RB: L-am văzut. Eu aveam 14 ani, el 18. Nu m-a băgat în seamă. Aveam părul împletit, eram încă aproape copil. El era tânăr, se uita după fetele mai mari. Trei ani mai târziu au venit la Roque, crescusem, nu mai aveam cozi… ne-am căsătorit în decembrie 1953.

I: La biserică?

RB: La primărie şi la biserica din Roque-sur-Pernes.

I: Nu aveaţi încă pictura cu exodul bănăţenilor spre Franţa?

RB: Nu. Mai târziu a fost comandată.

I: Şi preotul?

RB: Era francez, foarte amabil.

I: Aveţi certificate de naştere, de botez?

RB: Da. Ca să mă căsătoresc, îmi trebuia un certificat de botez, de naştere nu aveam. Le-am scris mătuşilor mele din Austria şi, cu doi martori şi un preot, mi-au trimis certificatul de botez. Nu am originalul. Acum, dacă am nevoie de certificatul de naştere, scriu la Nantes, au documentele păstrate acolo.

I: Ce au la Nantes? Un birou special pentru asta?

JB: [intervenţie Jeanine B.] Pentru refugiaţi, sunt păstrate acolo... Avem acum carte de identitate, nu mai e o simplă hârtie. Pentru asta era nevoie de certificatul de naştere şi noi nu aveam… Actele celor naturalizaţi au fost păstrate la Nantes… pentru toţi străinii… au număr, şi numărul acela trebuie menţionat când se face o cerere… şi ţi se dă certificatul de naştere.

I: Şi pe certificatul de căsătorie este scrisă naţionalitatea?

JB: [intervenţie Jeanine B.] Nu, nu scrie.

RB: Asta în livretul de căsătorie... oare ce scrie?

I: Deci Bernhardt Michel… cum a fost cu numele… Michael-Michel (*e soţul lui Rosalie şi fratele lui Pierre Bernhardt – n.n.*)

RB: Când ne-am naturalizat?

I: Dumneavoastră aţi cerut?

RB: Aşa a fost… s-a deformat…

I: Fiica lui Pierre şi a Catherinei, născută Takacs, Mathias Rosalia… Blauschitz?

RB: Este Ploschitz… a fost deformat. Iată!

I: Dar a fost deformat în germană.

RB: A fost deformat… a trebuit să mergem la tribunal să rectificăm… mama s-a născut nu departe de Bela Crkva… în germană Weiss Kirche.
I: Ah, Biserica Albă.
RB: Un sat mic… a trebuit să mergem la tribunal şi să modificăm… locul de naştere al mamei.
I: Şi ca să învăţaţi franceză, cum aţi făcut?
RB. Am învăţat în timp ce lucram.
I: Nu aţi făcut cursuri special pentru asta?
JB: [intervenţie Jeanine B.] Nu… am învăţat şi de la copii… O dată cumnata mea a spus ceva şi fiica ei a spus ,,Mamă, s-ar spune că nu eşti de pe aici".
(…)
I: Ce limbă vorbeaţi cu copiii când erau mici?
RB: Germană… apoi, aici, când erau la şcoală, am învăţat franceză de la ei…
I: Mai ştiu germană?
RB: Copiii noştri? Da, da.
I: Dar nu mai vorbesc germană cu copiii lor.
RB: Nu.
I: De fapt, e un dialect german?
RB: Da, întocmai.
JB: [intervenţie Jeanine B.] Fiicei mele îi era ruşine să vorbească germană, dar acum, că lucrează la Finanţe, vin oameni să plătească şi nu vorbesc franceză, şi atunci, germana...
I: Când eraţi în Iugoslavia, vi se spunea germani sau şvabi?
RB: Şvabi.
I: Şi înainte de a veni aici, dumneavoastră cum vă spuneaţi?
RB: Eu întotdeauna am auzit-o pe mama spunând că suntem şvabi... când am venit aici, am spus iugoslavi... Avusesem cetăţenia iugoslavă.
I: Pe atunci aveaţi cetăţenia iugoslavă?
RB: Da... tot timpul… un mandat era un primar neamţ, după aceea unul sârb… ne înţelegeam bine înainte de război.
I: Ca în România, în Banat… întâi român, apoi austro-ungar… tot aşa.
RB: Noi eram iugoslavi, apoi au venit nemţii, dacă vorbeai germană, erai german… au luat bărbaţii în armata germană… au fost unguri care au mers voluntar… şi uslaşi. Uslaşii erau croaţi.
I: Şi când "a ieşit la lumină" această identitate ,,bănăţeană"?
RB: Când am venit aici…. ştiam ce este Banatul, dar nu ne spuneam ,,bănăţean".

I: Şi în Austria, eraţi alături de oamenii care veneau din această regiune?
RB: Nu, nu… nu ştiam de unde suntem colonizaţi… acolo, în carte[3], este… Cei cu numele Mathias veneau din Alsacia.
I: Şi mama dumneavoastră, familia Brettschneider?
RB: Nu există urme, nu ştim de unde veneau.
I: Dar dumneavoastră, tatăl dumneavoastră?
PB: [intervenţie Pierre B.] Venea din Lorena.
I: Şi nu vă amintiţi dacă cineva dintre rude vorbea încă franceză?
RB: Nu… în sat nu vorbea nimeni.
I: Şi nu vorbeaţi despre asta?
PB: [intervenţie Pierre B.] Era o familie care se numea Lafleur, atunci am spus: ,,asta este franceză".
I: Nu aţi ştiut că aţi fost colonizaţi?
RB: Nu, acolo nu ştiam. Aici am aflat.
(….)
I: Deci, când aţi venit aici, aţi început să învăţaţi franceză…
RB: Da.
I: Şi faptul că aţi învăţat limba v-a ajutat să vă adaptaţi?
RB: Nu. Ne-am obişnuit, am muncit împreună…
I: Şi [de] această identitate bănăţeană cine... domnul Lamesfeld v-a vorbit de ea? Cum se numea asociaţia?
RB: ,,Comité d'Accueil et d'Entr'aide en Faveur des Français du Banat", ceva de felul ăsta. Domnul Lamesfeld a găsit satul şi cei care erau în asociaţie aveau o legitmaţie, plăteau 1 franc pe lună.
I: Când aţi venit, domnul Lamesfeld era aici?
RB: Locuia în centrul satului. Dar n-a vrut să fie înmormântat aici, la Roque. A fost înmormântat la Carpentras.
I: De unde venea, nu ştiţi?
RB: Era executor judecătoresc de meserie, confisca bunuri dacă nu plăteai impozitele.
I: A făcut această asociaţie pentru …
RB: Asta i-a permis să colecteze ajutoare ca să ne instaleze aici… bani, au cumpărat bunuri pe care ni le-au revândut, pe care le-am plătit…
I: Ce bunuri?
RB: Pământuri, ferme…
I: Le-aţi răscumpărat.
RB: De mai multe ori. Ni s-a spus că avem timp. Ne-am căsătorit în 1953… În 1957 au început să ne pună dobândă, 6%. În 1960, recolta de cireşe a fost bună, lucram încă la proprietar, dar ne lăsa timp să lucrăm şi pământul nostru – şi cum recolta a fost bună, am plătit tot. Apoi

am aflat că domnul Lamesfeld încasa un salariu din ceea ce am rambursat noi. Noi am plătit, dar francezii au spus întotdeauna că ni s-a făcut totul cadou. Am vrut să ne apărăm, pentru că noi am fost cinstiţi şi am plătit tot. Toţi aceşti bani au mers la Asociaţie, unde erau salariaţi câţiva tineri.

I: S-a strâns şi un anumit fond financiar?

RB: În numele bănăţenilor.

I: Şi ce făceau cu aceşti bani?

RB: Cumpărau terenuri, pe care ni le-au revândut. Şi îşi asigurau un salariu. La sfârşit, după ce a plătit toată lumea, erau obligaţi să meargă la muncă. Şi când n-a mai fost de lucru, ne-au vândut muzeul şi cafeneaua, care ţineau, vorba vine, de Comitet ….

I: Dumneavoastră nu aveaţi niciun cuvânt de spus?

RB: Nu… noi nu ştiam exact ce se petrece… am aflat când s-a vândut o fermă veche şi ultimul care a rămas a luat o grămadă de bani. Descendenţii lui Lamesfeld îşi vroiau şi ei partea. Altfel nici nu am fi aflat vreodată.

I: Cine făcuse muzeul? Ce conţinea? Este adevărat că se numea “La Tour du Banat”? A mai rămas ceva?

RB: Nişte fotografii, nişte suveniruri…

I: Nu aţi recuperat nimic?

RB: Nimic. Nu ştim ce s-a întâmplat cu ele, unde au ajuns…… era şi un steag vechi din Banat… nu ştiu dacă nu era românesc… era cu verde, cu negru şi cu alb.

RB: Obiecte, poate documente, nu-mi mai amintesc.

I: Ştergare…

RB: Nu, nu, nu aveam nimic. Plecaserăm pe jos.

I: Sunt persoane care au ţinut un jurnal?

RB: Nu, nu. Când au spus că am primit totul în dar, eu păstrasem toate chitanţele, toate hârtiile, şi le-am arătat… Au venit jurnalişti de la Marsilia şi au făcut un film. Am spus şi atunci că nu ni s-a dat nimic cadou, am plătit totul. Lamesfeld a avut bani de la Crucea Roşie, şi nu puţini bani, a cumpărat pământurile şi după aceea ne-a pus să plătim. Banii erau la Comitet… Doar o persoană din Comitet mai este în viaţă, dar m-ar mira să-l puteţi întâlni pe domnul Brissot… Nu ne mai întâlnim cu el… el era trezorierul. Acum este la Carpentras.

I: Domnul Brissot este bănăţean?

RB: Nu, era francez, era secretarul subprefecturii Carpentras. Prefectul de la Avignon, domnul Brissot, şi primarul de la Roque, domnul Delbecque, au creat acest Comitet.

JB: [intervenţie Jeanine B.] Mai era şi cineva de la Pernes.
I: Şi cafeneaua unde era?
RB: Pe strada Banatului.
I: Şi vă întâlneaţi acolo când exista cafeneaua?
RB: Da. Acolo am avut petrecerea de nuntă.
I: Cine se ocupa de spaţiu?
RB: Era cineva care se ocupa, era cazat acolo. Era şi de băut… toată lumea mergea…
I: Mai pregătiţi feluri de mâncare ca acasă?
RB: Nu mai putem… stomacul nu mai suportă.
I: Şi porcul? Îl preparaţi dumneavoastră?
RB: La început… până în anii ’60. Acum nu mai tăiem porci. Dar mai facem cârnaţi afumaţi. Copiilor le plac mult cârnaţii unchiului Pierre!
I: Şi prăjiturile? Aveţi caiete de reţete?
RB: Da, facem… reţetele sunt în memorie… ştrudelul şi toate astea.
I: Şi ce sărbători ţineaţi la cafenea?
RB: Sfântul Silvestru, Sfânta Catherine – bal – 25 noiembrie, sărbătoarea de Advent. La bal veneau fetele de măritat, nu erau multe. Eu m-am căsătorit la 18 ani şi la 20 de ani aveam deja doi copii.
JB: [intervenţie Jeanine B.] Şi eu la 25 aveam patru.
PB: [intervenţie Pierre B.] Pe atunci nu erau televizoare…
RB: Poate de aceea tinerii nu mai fac copii.
I: Sărbătoreaţi Lăsata Secului? Cu măşti?
RB: Da, când eram tineri. Nu m-a recunoscut soţul aşa, deghizată. Era amuzant. Era un om cu un acordeon… şi un pickup cu discuri… Se numea Ockel…
I: Din familia Hockel[4]… aş fi vrut s-o întâlnesc pe mamă, dar fiica a spus că nu se mai poate, că e prea bătrână. E din Banatul românesc.
RB: Era născută în Basarabia.
PB: [intervenţie Pierre B.] Hockel cea bătrână s-a născut în 1907, cred. Tata era născut în 1906, mama în 1908, ea era la mijloc.
I: Soţul ei cânta la acordeon?
RB: Da. Jean, Johann, Hans Hockel.
PB: Ea era Olga – născută în Basarabia şi venită aici de la Lenauheim.
RB: Domnul Benz trebuie să ştie, se cunoşteau.
I: Da, dânsul mi-a spus să mă întâlnesc cu Olga.
(…..)
RB: E adevărat că a făcut multe lucruri domnul Lamesfeld…
PB: [intervenţie Pierre B.] A strâns familiile ca să vină în Franţa.
I: Înţeleg de ce trebuia făcută o asociaţie, pentru a avea anumite drepturi.

Aşa este şi la noi acum, ca să poţi realiza ceva, trebuie să înfiinţezi un ONG – organizaţie non-guvernamentală, deci asociaţii… Şi până când a ţinut muzeul, cafeneaua?

RB: Până acum vreo 20 de ani.

I: Şi muzeul?

RB: Nu, muzeul s-a desfiinţat mai devreme.

I: Nu aţi protestat? Aveaţi drepturi, cotizaţi la Asociaţie.

RB: Nu dădeam bani la Asociaţie, doar rambursam ceea ce ni se vânduse.

I: Dar cotizaţia? Aţi spus un franc pe lună.

RB: Asta a fost la început. Nu aveam nimic de spus în Asociaţie. Nu exista Consiliu – poate se întâlneau ei între ei.

I: Muzeul era vizitat?

RB: Da… venea lume.

JB: [intervenţie Jeanine B.] Când a murit micuţul nostru, l-am dus acolo… A vorbit domnul Lamesfeld, era şi preotul… şi apoi, la cimitir.

I: Muzeul mai era folosit şi cu alte ocazii?

RB: Când se făcea confirmarea… venea arhiepiscopul (*se arată fotografia de la confirmare*).

I: Era şi un cor?

RB: Da, dar nu a funcţionat. Oamenii nu ajungeau la o înţelegere.

NOTE

[1] Pe fotografia din 1947, unde apare cu cele două fete, în lagăr în Austria, numele ei e ortografiat Katharina.

[2] E vorba de trupele germane naziste.

[3] E vorba de o monografie (Heimatbuch) a localităţii Ploschitz, pe care o răsfoieşte pentru a identifica de unde e colonizată familia. E vorba de Anton Brausam Erinnerungen an den Wallfahrtsort Ploschitz: Bildband *Volumul 22 din Donauschwäbisches Archiv/ 4*, 1990.

[4] În Franţa, numele era ortografiat Auquel sau Hoquel, e una din primele familii (Olga şi Jean/ Hans Auquel/ Hockel) venite la Roque, din Lenauheim, România (vezi şi mărturia Mergaretei Benz, intra).

Katharina Götz (n. Brettschneider) cu fiicele ei Rosi (Rosalie) şi Kathi (sora ei), în lagărul de refugiaţi de la Trofaiach (Austria 1947)

69 06 207 **ACTE DE NAISSANCE**

de . MATHIAS Rosalia

Sexe . féminin

Lieu . Blauschutz (Yougoslavie)

Date . vingt quatre avril mil neuf cent trente cinq

Français par décret du 21 MARS 1969 (naturalisation)

Profession . sans

Adresse . ferme "le Jas", La Roque sur Pernes (Vaucluse)

Dossier N° . 1533 X 69

Signature et Cachet de l'Officier d'Etat-Civil

mariée à La Roque sur Pernes (Vaucluse) le 22-12-53 avec BERNHARDT Michel

Père : Christian

Mère : BRETTSCHNEIDER Catherine

COPIE CERTIFIÉE CONFORME
NANTES, LE 2 2 SEP. 1987
L'OFFICIER DE L'ETAT CIVIL
Robert MULLER

Certificatul de naştere al Rosaliei Bernhardt (n. Mathias) eliberat în Franţa cu ocazia naturalizării (numele locului de naştere din Iugoslavia, Ploschitz, apare în varianta germană ca Blauschutz)

Paşaport / carte de identitate în patru limbi a lui Pierre Bernhardt, în timpul refugiului în Austria 1947

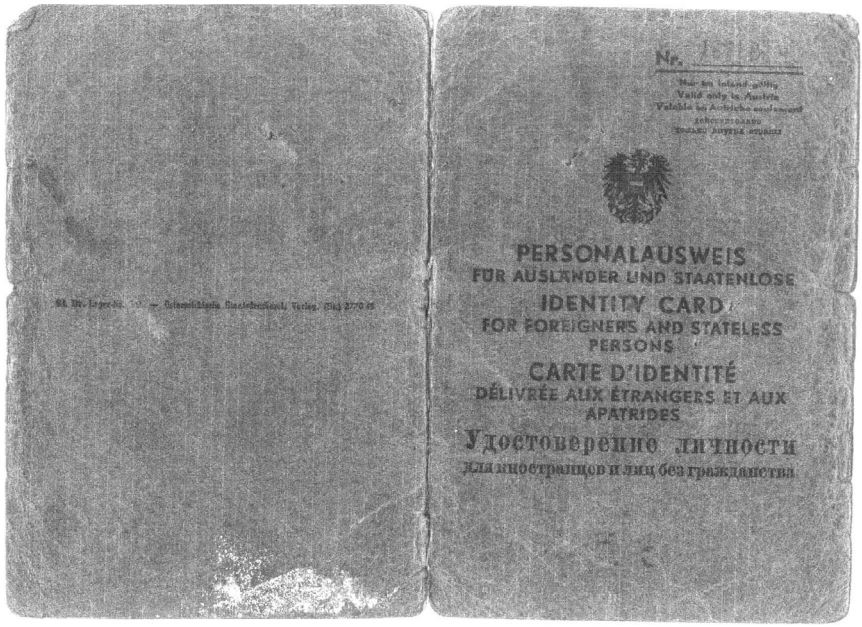

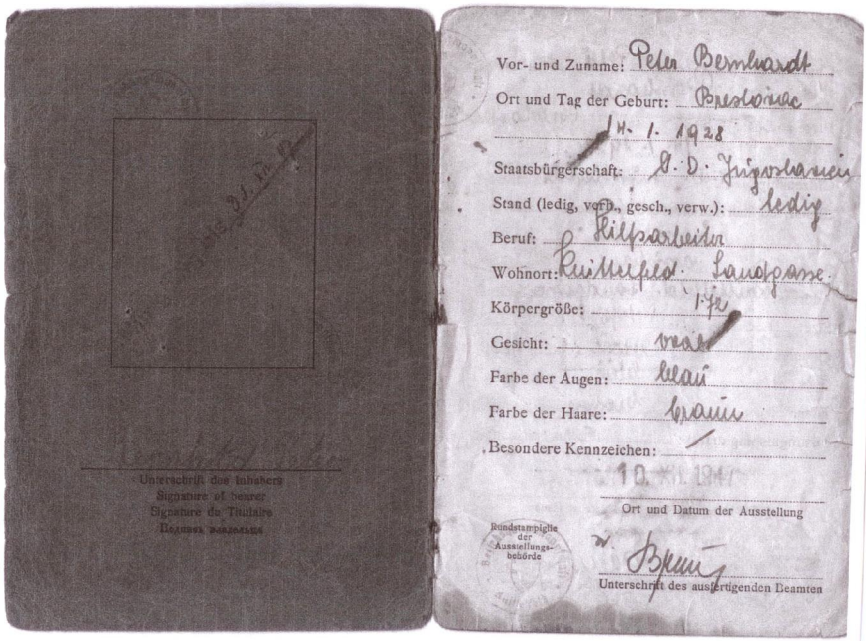

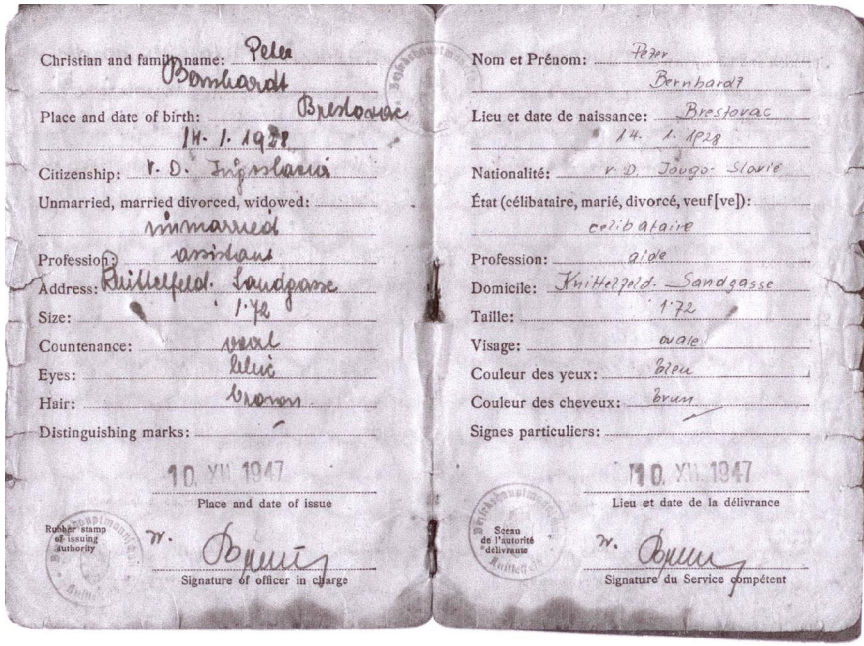

Christian and family name: Peter Bernhardt
Place and date of birth: Brestovac 14. 1. 1928
Citizenship: F. D. Jugoslavia
Unmarried, married divorced, widowed: unmarried
Profession: worker
Address: Knittelfeld. Sandgasse
Size: 1.72
Countenance: oval
Eyes: blue
Hair: brown
Distinguishing marks:
10. XII. 1947
Place and date of issue
Rubber stamp of issuing authority
Signature of officer in charge

Nom et Prénom: Peter Bernhardt
Lieu et date de naissance: Brestovac 14. 1. 1928
Nationalité: F. D. Jougo-Slavie
État (célibataire, marié, divorcé, veuf[ve]): celibataire
Profession: aide
Domicile: Knittelfeld. Sandgasse
Taille: 1.72
Visage: ovale
Couleur des yeux: bleu
Couleur des cheveux: brun
Signes particuliers:
10. XII. 1947
Lieu et date de la délivrance
Sceau de l'autorité délivrante
Signature du Service compétent

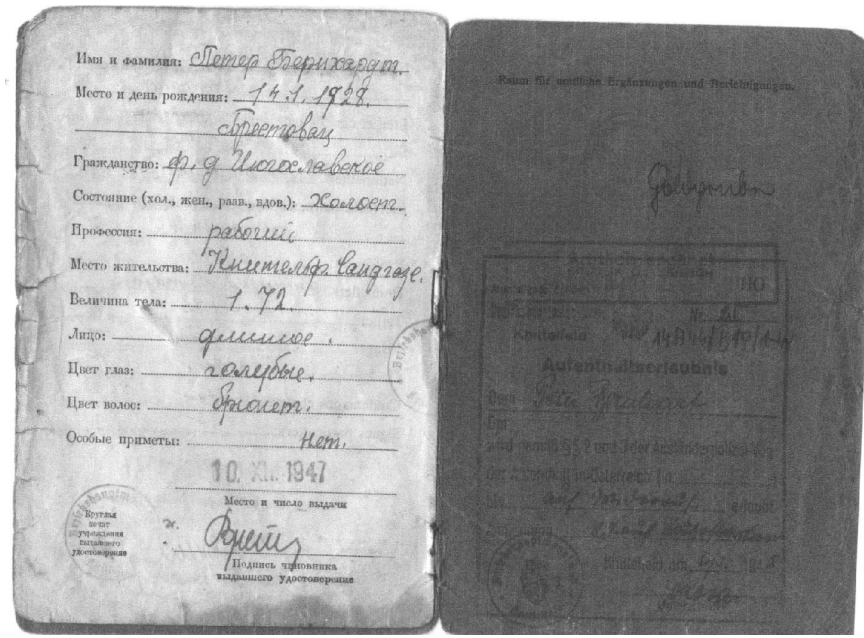

Имя и фамилия: Петер Бернхардт.
Место и день рождения: 14.1.1928. Брестовац
Гражданство: ф. д. Югославское
Состояние (хол., жен., разв., вдов.): холост.
Профессия: рабочий
Место жительства: Книттельф. Сандгасе.
Величина тела: 1.72.
Лицо: длинное.
Цвет глаз: голубые.
Цвет волос: брюнет.
Особые приметы: Нет.
10. XII. 1947
Место и число выдачи
Круглая печать учреждения выдавшего удостоверение
Подпись чиновника выдавшего Удостоверение

Raum für amtliche Ergänzungen und Berichtigungen.
Aufenthaltsberichtigung

Jeanine Bernhardt cu alte bănăţence la Roque-sur-Pernes (1955?)

Fotografia de nuntă a soţilor Jeanine şi Pierre Bernhardt

Pierre şi Jeanine cu copiii lor, 1955, La Roque-sur-Pernes

Jeanine şi Pierre Bernhardt în timpul interviului din aprilie 1999, în casa lor din Roque-sur-Pernes, cu Heimatbuch-urile de la Homolitz şi Brestovac (Brestowacz) în faţă

Jeanine la o întâlnire comemorativă la Sindelfinden în Germania

Mormântul părinţilor lui Jeanine (n. Johanna Busch), fiica lui Lorenz Busch (1906-1971) şi Annei Busch (n. Müller, 1908-1971), cimitirul de la Roque-sur-Pernes 1999

SECOURS PAYÉS
Ausgezahlte Unterstützungen

Date Datum	Genre de secours Art der Unterstützung			Nom du payant Name des Auszahlers

Place pour timbres à cotisations extraordinaires
Raum für Extramarken

SYNDICAT CHRÉTIEN
Christlicher Verband

des ouvriers SECTION BANAT
der Arbeiter
d'Alsace et de Lorraine
von Elsass-Lothringen

CARTE DE MEMBRE

Busch Jean
Nom (Name) Prénom (Vorname)

Date de naissance Geburtsdatum 28. 2. 930
Lieu de naissance Geburtsort Homolitz Youg
Profession Beruf ouvrier agr.
Lieu de travail Arbeitsort Gurin René, Chesbres par
Domicile et adresse Wohnort und Adresse Vaugiers, Ardennes
Entré le Eingetreten am 1 SEPT 1949
Section locale Ortssektion SECTION BANAT
Cotisations payées dans d'autres syndicats ... semaines à
In anderen Verbänden schon bezahlte Beiträge Wochen zu

L'homme de confiance:
Der Vertrauensmann:

Timbre Stempel

Cotisation d'adhésion
Aufnahme-marke

Carnet de membru al Sindicatului creştin din Alsacia-Lorena (secţiunea Banat) pe numele lui Jean Busch

“Aşa este obiceiul în Iugoslavia. Fiecare avea casa lui, era o idee care-ţi intra în sânge...”

Jeanine Bernhardt

(n. Busch, 28 februarie 1930, Homolitz, Banatul sârbesc) şi

Peter/Pierre Bernhardt

(n. 14 ianuarie 1928, Brestovo, Banatul sârbesc)

Intervievaţi în 20 aprilie 1999 la Roque-sur-Pernes.

I: Ne aflăm la Roque-sur-Pernes, e 20 aprilie 1999. Doamnă, vă numiţi…

JB: Jeanine Bernhardt.

I: Şi care era numele dumneavoastră înainte de căsătorie?

JB: Busch.

I: Aţi putea să ne povestiţi despre viaţa dumneavoastră…

JB: Sunt din Iugoslavia, am fost deportaţi într-un lagăr în luna aprilie 1945, şi cum erau mai multe lagăre, fratele meu şi surorile noastre şi bunicile mele au ajuns într-un lagăr de la Brestovo, Brestowacz.

I: Separau persoanele?

JB: Cei care puteau munci într-o parte, bătrânii şi copiii în alta. Şi bunicile cu fratele şi surorile mele, care erau mai mici, au mers la Brestovo, un sat din apropiere. Acolo erau deportaţi mulţi oameni din Pancevo, bătrâni şi copii. Eu am rămas la muncă. Aveam 14 ani.

I: Când v-aţi născut?

JB: M-am născut în 1930, în 28 februarie. Nu ştiu data exactă când am ajuns în lagăr, era luna aprilie, dar n-aş putea să vă spun data.

I: S-a întâmplat aşa, în câteva ore…

JB: Eu... ştiţi, când au venit ruşii, ne-am luptat cu ei de-a lungul Dunării, eram la 3,5 km de Dunăre. Ivanovo este un sătuc de pe malul apei. Noi eram la 3,5 km. Nemţii erau în Serbia şi ruşii veneau dinspre România. Cum ruşii câştigaseră războiul, s-au instalat în sat în octombrie, şi câteva luni mai târziu, în luna aprilie a anului următor, au spus că trebuie să ne punem fiecare numele la fereastră. Cum tatăl meu se numea Laurent Busch, trebuia să-şi pună numele la fereastră. Nemţii au trecut dimineaţa şi au spus că aceia care nu aveau nume sârbesc, românesc, croat… să se pregătească. Vedeţi, trebuiau să se pregătească… ne-au dat afară. Şi cei care…

I: Trebuia lăsat totul acolo?

JB: Tot, tot, nu am putut lua nimic… nimic… Ne-au adunat acolo unde era piaţă sâmbăta, locul era împrejmuit. Acolo au împărţit oamenii: cei care puteau lucra pe de-o parte, şi bătrânii şi copiii pe de altă parte… În sat era un cartier care se numea (??), şi ne-au instalat acolo, ne păzeau… Toate uşile erau bătute în cuie, exista o singură intrare şi o singură ieşire. Eram închişi şi partizanii lui Tito ne păzeau. Luau femeile frumoase cu care aveau partizanii chef să se culce… pe cele care nu vroiau, le băteau… era groaznic…

I: Dar câţi eraţi acolo?

JB: În jur de 3.000…Tot satul avea cam 5.000…

I: Deci satul avea 5.000 de locuitori.

JB: Da, români, unguri…Nemţii au luat cam 2.500…cam aşa ceva. Dar înainte de a ajunge în lagăr, cum ruşii câştigaseră războiul…au căutat bărbaţii şi au spus să vină toţi bărbaţii...era un Chopin-café, unde se dansa…I-au pus pe cei care aveau o meserie de-o parte şi pe cei care nu aveau meserie, de altă parte. Cei care aveau meserie puteau să plece acasă. Ceilalţi, care nu aveau meserie, trebuiau să se dezbrace, după care i-au băgat într-o groapă şi i-au împuşcat în aceeaşi zi…

I: Ce înseamnă că nu aveau meserie? Erau ţărani?

JB: Asta nu era meserie pentru ei…trebuia să fii pantofar, croitor, învăţător…să ai o meserie. Când au fost împuşcaţi…

I: Asta a fost înainte de a fi duşi în lagăr?

JB: Asta a fost când ruşii au câştigat războiul, în noiembrie 1945.

I: 1945?

JB: Nu, 1944…în luna noiembrie…După ce au venit în sat, am rămas acasă peste iarnă, şi doar în luna aprilie ne-au spus să ne punem numele în ferestre şi să fim gata de plecare, ne-au adunat cu puştile şi ne-au despărţit, cei care puteau munci într-o parte, bătrânii şi copiii în altă parte…

I: Şi ce s-a întâmplat?

JB: Pe copii i-au dus la Brestovo…

I: La câţi kilometri e Brestovo? E alături?

JB: Da…Cum era multă lume, au pregătit un sat întreg, un lagăr pentru bătrâni şi copii, era la Kničanin [pronunţat Gnicanin/Gnicenin].

I: Kničanin?

JB: Şi pe noi la Rudolfsknad.

I: Ce era acesta?

JB: Era numele satului unde au mers bătrânii şi copiii…Au spus Kničanin, în germană era Rudoflsknad.

I: E aceeaşi localitate?
JB: Da…şi Knicanin era Smertnilo, lagărul morţii.
I: Smertnilo…de la smert [moarte], în rusă?
JB: Da. Au spus că toţi cei care merg la Smertnilo vor muri…şi cei pe care i-au trimis după câteva luni, de la Brestovo…copiii şi bătrânii…şi noi am rămas în sat ca să muncim pământul…Eu am rămas aproape un an şi după aceea am fost deportată la Franzfeld.
I: Franzfeld…este tot în Iugoslavia?
JB: Este lângă Pancevo. După ce am scăpat de acolo m-am întors în satul meu, şi după aceea am mers la Cuvin, şi la Cuvin aveai dreptul să ceri reîntregirea familiei. Înţelegeţi? Şi cum aveam un frate şi o soră la Kničanin, şi ei fiind mai mici, aveam dreptul să merg la ei. Ne-au băgat într-un vagon, iarna, şi ne-au dus acolo…Nu ştiam dacă mama, tata şi unul dintre fraţi mai trăiau. Tata era militar, mama s-a dus să-l vadă, şi n-a mai fost tren ca să se întoarcă…Era la Becicherec…
I: Becicherec? În România?
JB: Nu, Becicherecul Mare, în Iugoslavia…Mama nu mai putea să se întoarcă. Era cu fratele meu de 13-14 ani şi au scăpat…au trecut graniţa…nu mai ştiau nimic de noi… şi noi nu mai ştiam dacă mai sunt în viaţă.
I: Pe unde au scăpat? Prin Ungaria?
JB: Au plecat în Germania, iar după câteva luni s-au întors în Ungaria,…după care au venit în lagăr, să ne caute…dar a trebuit să rămână în lagăr…şi fratele meu a scăpat din lagărul în care era cu mama şi ne-a căutat. Ne-a găsit la Kričanin…acolo unde eu venisem de la Cuvin, cu trenul...şi acolo am aflat că părinţii noştri sunt în viaţă…Am cerut să mergem ….la graniţa cu Ungaria, am cerut să mergem acolo şi ne-au lăsat în 1947, primăvara, şi am rămas acolo o lună sau două. Tata lucra la o moară şi proprietarul morii era sârb şi cum tata era un lucrător bun, primea un kilogram de făină pe zi. Mama făcea o supă cum se putea…ca să ne dea de mâncare. Nu aveam nimic, eram slabi. Şi o lună mai târziu, tata a spus: ,,Vom trece graniţa pe furiş". La graniţă ne-au prins partizanii. Pe tata l-au pus să sape gropi. Ne era frică să nu ne împuşte…gropile erau pentru noi…Atunci au înjurat, şi ne-au spus: ,,Plecaţi! Să nu reveniţi niciodată în Iugoslavia!".
I: V-au lăsat să plecaţi?
JB: Da,…noaptea…pentru că erau mulţi copii mici. Aveam un frate de 2 ani, un frate de 8 ani, o soră, încă o soră de 12 ani, fratele de 13 ani

şi eu, de 15 ani. Atunci tata a spus: ,,Hvala lepa - mulţumesc mult, n-am să mai vin niciodată". Şi tata a traversat Ungaria pe jos, a cerşit ca să mâncăm, mama a fost foarte bolnavă. Tata avea malarie, febră galbenă, şi când avea febră mai multe zile la rând, mama trebuia să doarmă într-o groapă, ca să se ascundă (…). Şi mama, încă din lagăr,… te cazau doar în case vechi şi a căzut casa pe ea, i-a rupt toate oasele şi aşa a trebuit să meargă... Şi s-a vindecat fără doctor, nu era doctor în lagăr…Şi când am traversat Ungaria am mers 3 săptămâni pe drum şi la graniţa dintre Ungaria şi Austria, militarii unguri ne-au dat celor austrieci şi aceştia ne-au cazat la ţărani, ca să lucrăm…

I: Unde?

JB: La Niederösterreich, aproape de Viena. Apoi am mers la Steiermark, în cealaltă parte a Austriei. Acolo era graniţa dintre ruşi şi americani. Am mers acolo pentru că tata avea un unchi la Steiermark. Eram acolo unde erau ruşii…nu ne-au trimis unde erau americanii, ci unde erau ruşii. Eu aveam deja 17 ani, lucram într-un restaurant, şi m-au ascuns între casele de marcat, ca să nu mă deporteze în Rusia, la muncă. Pe copii nu-i deportau.

I: Se făceau deportări şi din Austria?

JB: Da, pentru că ruşii deţineau controlul acelei părţi, acelui sector din Austria.

I: În ce an se petrecea asta?

JB: În 1947…în 1947 ne-am dus să-l vizităm pe unchi, în sectorul americanilor…şi acolo mi-am cunoscut soţul, s-a născut micuţul nostru, dar nu ne puteam căsători în 1948.

I: Nu aveaţi documente?

JB: Nimic. Ne luaseră tot în lagăr. Dar ne cerusem documentele la consulatul Iugoslaviei din Austria. Pe ale mele le-au trimis, dar pe ale lui nu. Am avut martori, avocat, i-a trebuit certificatul de naştere ca să ne căsătorim.

Dar,…să revin,…când eram la unchiul meu, în sectorul americanilor, aveam dreptul doar la munci grele…soţul meu la un zidar, eu la o ţărancă. Nu aveam dreptul să fiu bonă, ăsta ar fi fost un privilegiu. Aşa era, ne considerau ţigani, nu ne luau în serios. Dar aici am putut să facem actele prin care ne angajam să venim în Franţa. Am făcut actele şi am venit să lucrăm cu contract, în Ardenne, în nordul Franţei…

I: Întâi aţi fost în Ardenne? Unde?

JB: Aproape de Charleville, în apropiere era Granville.

I: Este cineva din Tomnatic originar din Charleville…a ajuns în război

în zona aceasta, era la 20 de km, dar nu a fost lăsat să meargă să vadă satul de unde era originară familia …Dumneavoastră în Charleville…

JB: Lângă, la Granville. Acolo am făcut contractul, apoi am mers în celălalt sat, proprietarul era mai amabil cu noi, pentru că primul, din celălalt sat, nu fusese deloc amabil…

I: Cine v-a propus să veniţi în Franţa? Era ceva organizat?

JB: El s-a ocupat, Jean Lamesfled…S-a ocupat mult, cu Robert Schuman…

I: Chiar dacă nu vă puteaţi demonstra originea franceză, ca să veniţi în Franţa...

PB: Atunci nici nu ştiam că suntem de origine franceză....

JB: Am venit în Franţa în 1949. Şi cum sărbătorim ziua satului în fiecare an, în luna mai, ne-am întors în satul nostru din Germania. Tot satul se reîntâlneşte cu această ocazie. Vin oameni din America, din Australia, din Brazilia, de peste tot.

I: Care sat?

JB: Sindelfingen, lângă Stuttgart.

I: Sărbătoarea satului...Satul dumneavoastră, Brestovo?

JB: Acolo, la Sindelfingen, există o placă cu fiecare sat, toţi am cotizat cu bani, a costat 10.000 de mărci. Şi pe fiecare placă scrie Homolitz, Brestovo...acolo unde i-a împuşcat pe germani..La Sindelfingen este o casă foarte mare, cu o capelă, o sală unde se ţine slujba, o sală pentru masă şi distracţie. Casa aceasta este a noastră, am construit-o cu cele 10.000 de mărci. Şi ne spunem că suntem acasă, pentru că nu mai există alt loc...

I: Cine a organizat toate astea?

JB: Oamenii care locuiau acolo.

I: O parte din cei care fuseseră în Austria au plecat apoi în Germania?

JB: Au plecat în Germania, Austria, Australia, Franţa, America...Avem rude la Toronto, Melbourne, Los Angeles,...verişori.

I: Au plecat cam în aceeaşi perioadă cu dumneavoastră?

JB: Da, cam aşa...

PB: Pentru că nu ne vroiau în Austria, trebuia să căutăm unde să muncim.

JB: Era greu. Am un verişor în Las Vegas. Era în Austria cu tatăl lui, în zona americanilor. Ei au plecat în America şi noi în Franţa. Avem rude prin toată lumea. Şi când e sărbătoarea *Heimat*-ului, ne revedem toţi cei care putem.

I: Când e sărbătoarea?

JB: De Cincizecime... 21-22 mai... pentru satul nostru, tot la doi ani. Este întotdeauna sâmbăta-duminica, pentru fiecare sat.

I: Şi vin şi germani din România?

JB: Vin. Preotul ţine slujba pentru morţi. Depunem coroane, ne rugăm... Este un fel de vitrină a fiecărui sat, femeile sunt îmbrăcate ca pe vremuri... e frumos.

(...)

JB: Ştiţi, mulţi se întorc. Un verişor a plecat în America la 18 ani. După 50 de ani, am mers la el în vizită. E bogat în America, are o crescătorie de găini, pentru ouă. Vreo 20 de mexicani lucrează pentru el. Are vreo duzină de camioane ca să transporte ouăle la supermarketuri. Nici el nu ştie câţi bani are, aşa de bogat este. Mai o fermă mare la 500 de kilometri, şi el vrea să se întoarcă la Brestovaţ ca să răscumpere casa mamei sale. Poate să o răscumpere, dar nu e încă momentul.

PB: Nici acum, nici mai târziu.

JB: Sunt mulţi unguri aici. Verişoara mea era măritată cu un ungur, locuieşte ceva mai încolo. Sunt şi oameni de lângă Cuvin. Unii sunt la pensie sau aproape şi toţi banii pe care îi au i-au dus acolo.

I: Aveau rude acolo?

JB: Da, ceva. Dar le este frică...în sat sunt mulţi unguri şi le este teamă că sârbii îi vor trimite în Ungaria. Aşa că nu au investit, şi-au făcut case frumoase...şi totuşi rămân aici. Nu se bucură de casele de acolo, le este frică...Noi n-am investit acolo. Am plătit pentru studiile copiilor. Toţi trei au studiat şi suntem mulţumiţi de ei. Am fost naturalizaţi aici şi nu mai vrem să ştim de.....

I: Când aţi fost naturalizaţi, când aţi venit în Franţa?

JB: Nu, în 1967.

I: Şi în Ardennes, cât aţi rămas?

JB: Până în 1 noiembrie 1952.

I: Erau şi persoane din Banat?

JB: Câţiva, foarte puţini.

I: Cine era cel mai în vârstă? Fratele dumneavoastră a venit primul?

PB: Nu, am venit împreună. Cea mai în vârstă este cumnata mea.

I: Nu era căsătorită?

PB: Nu, s-a căsătorit ulterior, aici la Roque. Ştiţi, toată lumea voia să-i caute un soţ de pe la noi.

I: Aşa era la început.

PB: Da, dar acum copiii noştri nu mai ţin cont de asta.

I: Ce limbă vorbiţi acasă?

JB: Un amestec.

I: Sârbă?

JB: Nu, nu prea. Vorbim franceză cu cumnatul nostru. El este maghiar,

nu vorbeşte germană...Verişoara mea, măritată cu un maghiar, nu a fost în lagăr, era liberă...Eu am adus-o aici.

I: Erau germani căsătoriţi cu sârbi?

JB: La început, nu.. Dar apoi, când eram în lagăr, au spus ca familiile mixte – soţul ungur, soţia germană...au despărţit familiile...

I: Lagărele au continuat să existe şi după plecarea dumneavoastră?

JB: Da, până în 1948. A fost aşa: ne-au băgat în lagăre, ne-au luat tot ce aveam, toate bunurile, au fost împuşcaţi oameni, au fost deportaţi în Rusia... au luat femeile între 18 şi 35 de ani... pe băieţii din lagăr i-au trimis în armată...întâi în lagăr, apoi la serviciul militar...

I: Şi cei care refuzau stagiul militar?

JB: Au fost care n-au vrut... au spus că nu sunt sârbi, de ce să-l facă? Şi când au plecat în Germania, nu au fost nevoiţi să plătească pentru a li se da drumul...Ceilalţi, cei care au făcut stagiul militar, au plătit pentru fiecare persoană ca să poată pleca în străinătate.

I: Dacă îmi amintesc bine aminte, dacă faci stagiul militar îţi pierzi cetăţenia....

JB: Le-au dat automat cetăţenia, le-au redat-o.

I: Ştiu cazuri de români din Banat care au plecat în America la începutul secolului [sec. 20- n.n.], s-au întors ca să cumpere pământ, nu ca să se îmbogăţească, şi din cauza aceasta au fost deportaţi în Bărăgan în 1951...Şi-au pierdut cetăţenia, se născuseră la Detroit, au efectuat serviciul militar în România şi erau la venirea în Banat cetăţeni americani. Înainte de război,vă amintiţi, erau bune relaţiile dintre oamenii din satul dumneavoastră?

JB: Da, ne înţelegeam bine. Aveam şcoală...era şcoală sârbească, germană, română...fiecare avea biserică, restaurante, bistro-uri...fiecare le avea pe ale sale.

I: Şi ţineaţi *Kirchweih*-ul, de exemplu?

JB: Da, ţineam, toţi împreună.

I: Oamenii purtau costume specifice?

PB: Erau 5-6 cupluri care se îmbrăcau cu costume specifice epocii.

JB: Fiecare sat ţine sărbătoarea bisericii...Atunci, purtau costumele....

I: Când aţi venit aici, cum a fost?

JB: Francezii nu ne-au vrut.

PB: Noi vorbeam germană.

JB: Ne-au spus ,,sales gosses" pentru că vorbeam germană.

I: Dar de fapt vorbeaţi un dialect.

JB: În fiecare sat se vorbeşte altfel. Să vă arăt...aceasta este povestea mea..

I: Dumneavoastră aţi povestit?
JB: Cel care a scris cartea era vecinul meu. A vorbit cu mai mulţi oameni.
I: Dumneavoastră aţi scris textul respectiv?
JB: Da, şi i l-am dat.
I: Şi părinţii dumneavoastră...
JB: Au murit de tineri...aici. Au venit cu noi. Tatăl meu încă nu avea 62 de ani, mama, 63. Acum 30 de ani...au murit de tineri. Am venit la Roque, ...de-abia dacă puteam merge pe drum, satul era aproape abandonat, aproape gol.
PB: Casele nu aveau acoperiş, am aranjat noi casa...
I: Aţi cumpărat imediat casa?
JB: Da.
I: Şi pământurile?
JB: Pentru pământ am luat credit, am plătit în fiecare lună...Pământul este al nostru.
I: Câte persoane din Banat au venit atunci?
JB: Vreo 20 de familii.
I: Din mai multe părţi ale Banatului?
JB: Da. Dar cei mai mulţi au venit din Banat. S-au căsătorit între ei.
I: Este cineva din familie, aici, în sat?
JB: Da. Are 92 de ani.
I: Am sunat-o, dar nu a vrut să stăm de vorbă.
JB: Se numeşte Katherine Vögel. Fratele ei este căsătorit cu sora mea. Munceşte, pare mult mai tânără decât mine. Vă spun...ne strigau ,,sales gosses"..Unii s-au îmbrăcat în costumele nemţeşti din perioada 1914-1918, ca austro-ungarii...atunci erau altfel de germani...Vă spun, ne-au maltratat, nu ne-au vrut aici.
PB: Asta a ţinut doi – trei ani. Am început să muncim, au văzut că muncim din greu...şeful a fost mulţumit.
I: Şi aţi cumpărat pământ?
PB: Nu mult. Eu am fost morar timp de 30 de ani. Era o moară de grâu în satul de alături.
JB: Eu munceam pământul. Aveam pomi fructiferi. Pe-atunci aveam 500 de cireşi şi 500 de caişi.
I: Nu-i mai aveţi?
JB: Nu. I-am dat copiilor, am împărţit totul.
I: Aţi împărţit...
JB: Copiii nu sunt ţărani, şi...
I: Şi cine se ocupă?
JB: Noi. Avem muncitori. Băiatul e la primărie. E primar şi profesor de

ştiinţe ale naturii...Are multe terenuri. Ştiţi, noi am muncit foarte mult după ce am venit...şi mulţi francezi nu au ce avem noi. Au tot ce aveau atunci când am venit noi, acum 50 de ani.

I: Cum vă explicaţi această diferenţă? Credeţi că datorită faptului că aţi pierdut totul, sau este o caracteristică a oamenilor de acolo [din Iugoslavia]?

PB: Poate este o caracteristică...

JB: Aşa este obiceiul în Iugoslavia. Fiecare avea casa lui, era o idee care-ţi intra în sânge. Când s-au căsătorit copiii ne-am îmbrăcat bine, aveam rochii lungi,...francezii nu s-au îmbrăcat aşa...Noi făceam multe prăjituri...ei cumpărau şi costa mult mai mult aşa. În plus, soţul meu lucra la moară, aveam multe păsări, găini, curci, porci...mai demult, când eram mai tineri. El aducea făină, eu făceam prăjituri pentru nunţi, şi aşa mai departe.

I: Încă mai gătiţi ceva din ce gătea mama dumneavoastră?

JB: Da, multe lucruri. Toate prăjiturile...ştrudel, *Krapfen*...da. Dar adesea fac prăjituri mai fine...Acestea [ştrudel, etc] sunt pentru zilele lucrătoare, nu pentru duminica.

I: Dar acasă, unde învăţa lumea să gătească?

PB: Mama se ocupa...sau mai era câte o prietenă care dădea reţete.

JB: Ştiţi, la noi, fetele care nu ştiau găti nu puteau să se căsătorească. Trebuia să ştie tot...şi să facă pâine.

I: Şi aţi continuat să faceţi pâine acasă?

JB: Nu, nu, cumpăr de la piaţă...Mama făcea acasă, o dată pe săptămână.

I: Tatăl dumneavoastră se numea Lorenz Busch (pronunţă Büsch), şi mama?

JB: Anna Müller era numele ei de fată.

I: De unde erau originari?

JB: Din Homolitz, Omolica, s-au născut acolo. Tata şi-a pierdut tatăl în perioada 1914-1918, când avea 8 ani...timpuri foarte grele. De aceea am cumpărat pământ pentru copiii noştri şi au făcut toţi trei studii, şi acum şi nepoţii, la fel. Vom merge la nunta nepoatei noastre...e profesoară...o să se căsătorească. Ceilalţi studiază dreptul...

PB: Tinerii preferă să facă studii mai degrabă, decât să rămână aici şi să lucreze pământul.

I: Da...Şi dumneavoastră v-aţi dorit asta.

JB: Da...voiam să aibă o viaţă mai bună decât noi. Noi nu am putut studia...noi am fost în lagăr, în Austria, apoi am lucrat în Franţa...nici măcar nu vorbeam limba.

I: Aţi învăţat franceza în Ardennes?

JB: Nu. Aici am învăţat. Mai mult de la copii, care s-au dus la şcoală. Nu ştiau un cuvânt în franceză.

I: Când s-au născut copiii?

JB: În 1953, 1954, 1955...Un băiat şi două fete...Primul s-a născut în 1948 în Austria. Avea 6 luni când am venit în Franţa. A murit de mic.

I: Ce vă consideraţi?

JB: Francezi. Dar inima este acolo...

I: Acolo unde? În Banat?

JB: Da, în casa părintească.

I: Română aţi vorbit?

JB: Nu. Am avut o prietenă româncă, Vioara B. E de vârsta mea. Am mers în 1971 acolo, în Iugoslavia, ca să le arătăm copiilor unde ne-am născut. Băiatul avea 19 ani, fetele 18 şi 17. Au fost dezamăgiţi. (Doriţi să beţi ceva?

I: Nu, mulţumesc. Şi în sat, cum era casa dumneavoastră?

JB: A noastră...se dărâmase. În locul ei este alta. Dar vecina era sârboaică. Şi am mers să-mi vizitez prietena.

I: Ce limbi vorbiţi?

JB: Vorbesc sârbă, dar să scriu şi să citesc...literele sunt puţin ciudate...Aşa că am învăţat cu litere latine. Copiii vorbesc germană, dar nu ştiu să scrie şi să citească. Ar fi trebuit să meargă la o doamnă, şi doamna aceea a murit. Mi-a părut rău, pentru că a fost întotdeauna bună cu mine. Îmi dădea des de mâncare când eram în lagăr.

I: Putea să vină în lagăr?

JB: Eu mergeam pe ascuns la ea. Erau şi oameni buni, totuşi.

I: Am vorbit cu femei care au fost deportate în Rusia, germane din România, şi mi-au povestit că oamenii erau foarte săraci acolo şi totuşi au încercat să le ajute, pentru că era sărăcie pentru toţi...Le-au dat nişte pâine.

JB: Ştiţi, şi în Rusia erau mulţi germani, sate întregi.(...)
Nu de mult timp a fost un domn care scrie şi el cărţi, un francez, a venit aici la Roque. Vorbise la Paris cu fiica domnului Lamesfled, cel care adusese oameni la Roque. Dar ea, fiind din România, vorbeşte doar de ei [de germanii din România].
Revin la acel domn care a venit de la Paris, unde vorbise cu fiica lui Lamesfeld. Ei plecaseră înainte să ajungă la putere comuniştii. Au mers în Austria, din Austria au venit în Franţa. N-au suferit ca noi, nu au fost deportaţi. Dar ea i-a luat în primire pe cei care au venit. Tatăl ei a vorbit cu Schuman, pentru că Schuman a venit aici la Roque.

L-am cunoscut. I l-am prezentat pe fiul nostru, pentru că era primul bănăţean [,,Banatois"] născut aici.

PB: Îl cheamă Joseph, e primul care s-a născut aici.

JB: Avea 7-8 ani când a venit Schuman.

I: Cine a avut ideea să spună ,,Banatois"?

JB: Domnul Lamesfeld.

I: Ce scria pe documentele dumneavoastră când aţi venit aici?

PB: Refugiaţi politic. Fără naţionalitate.

JB: Nu am fost niciodată în Germania... Am spus că nu eram germani. În fiecare sat se vorbea altă limbă...alt dialect. Nu înţelegeam limba vorbită în alte sate.

I: Şi în satul dumneavoastră erau şi oameni din Lorena?

JB: Nu. Sigur nu.

I: Nu erau oameni care vorbeau un pic de franceză?

JB: Nu. Nu.

I: Nici în familia dumneavoastră, nu mai vorbea nimeni?

JB: Nu, nu. Iată, cartea despre satul meu. Scrie Omolitz, sau Homolitza, cum spuneau în sârbă.

I: Cartea această a fost realizată de cei care trăiesc în Germania?

JB: Da, da.

I: Dumneavoastră cum vă numiţi?

PB: Pierre Bernhardt.

JB: Şi asta este cartea despre Brestovo.

I: Când v-aţi născut?

PB: În 14 ianuarie 1928. Tatăl meu se numea Pierre, ca şi mine, dar acasă i se spunea Peter. Mama era Katherina Takacs. Numele era maghiar, dar ea vorbea germană ca noi toţi.

I: Tatăl ei era maghiar, pentru că numele...

PB: Poate bunicul ei, nu ştiu.

I: Deci tatăl dumneavoastră se numea Peter Bernhardt. Câţi fraţi eraţi?

PB: Eram patru fraţi şi două surori. Mi-am pierdut doi fraţi în timpul războiului...în armata germană. Unul a murit la Luxembourg, celălalt în Italia. Am mers la Luxembourg să-i vedem mormântul.

I: Şi aţi mers la şcoală la Brestovo?

PB: Da, la şcoala primară, 4 ani, mai mult nu. Era şcoală germană şi sârbă. Nu erau români.

I: Şi bisericile?

PB: Erau două.

I: Era un sat cu majoritate germană?

PB: Jumătate-jumătate. 2000 de sârbi şi 2000 de germani. În noiembrie

1944 m-au trimis la Pancevo şi la sfârşit de decembrie m-am întors acasă, pentru că eram bolnav. Din fericire n-am fost împuşcat, îi împuşcau pe cei bolnavi. Primăvara m-au trimis iar la Pancevo.

I: Era un lagăr de muncă?

PB: Da. Lucram pe malul Dunării, la linia Pancevo-Belgrad. Aveam 17 ani. Cum mama se numea Takacs, m-au eliberat. Familiile cu nume maghiare au fost eliberate. Am fost liber două luni, după care m-au trimis iar în lagăr. Am rămas la Brestovo şi am lucrat în lagăr.

I: Când?

PB: În 1946. În noiembrie 1946 am mers în satul ei, la Homolitz, şi de la Homolitz la Cuvin, în ianuarie.

I: Aţi fost obligaţi să mergeţi.

PB: Da, da. Şi de la Cuvin am mers la Dubovo, am lucrat la pădure, şi când am scăpat de acolo am mers la Brestovo, mi-am luat fratele şi am mers la Franzfeld, ne căutam mama, care plecase de la Cuvin. Nu ştiam unde e. De la Rudolfstadt ne-au transportat până lângă Novi Sad. Acolo am rămas 10 zile, după care am scăpat.

JB: Aşa, în picioarele goale, am traversat Ungaria.

PB: Apoi ne-am dus la graniţa cu Ungaria, şi acolo am găsit-o pe mama şi pe sora noastră. Am rămas câteva zile, după care am plecat.

I: Era greu să treci frontiera?

PB: Trebuia să ai grijă la gardian.

I: Nu era periculos în Ungaria?

PB: Nu...

I: Mama dumneavoastră vorbea maghiară?

PB: Câteva cuvinte de bază.

I: Asta ştiu şi eu în maghiară. Bunica a învăţat la şcoala maghiară, mama a învăţat de pe stradă. Când nu roia să înţelegem, vorbeau maghiară între ele, era un fel de limbă secretă. Ghiceam întotdeauna că este vorba de bunicul. Bun, deci aţi traversat Ungaria şi aţi ajuns în Austria.

PB: Da, în Austria. Am făcut zidărie. Tatăl meu era zidar.

I: Tatăl dumneavoastră unde a rămas?

PB: A rămas în Austria în timpul războiului. Ne scria uneori, când eram în lagăr şi aveam adresă.

I: În timp ce existau aceste lagăre s-au făcut şi deportări în Rusia?

PB: Înainte de lagăre...

I: Deci cei care nu aveau vârsta potrivită ca să meargă în Rusia mergeau în lagăre? Şi mama dumneavoastră depăşea vârsta de deportare în Rusia...

PB: Da, avea 46 de ani. A plecat cu noi, cu fratele şi sora mea...
I: Şi apoi?
PB: Apoi mi-am întâlnit soţia.
JB: Soţul meu a plecat din Ungaria în zona americană, nu ca noi, care am ajuns în zona rusă.
PB: Încă nu eram împreună.
JB: Când am mers în zona americană, unde era unchiul care apoi a mers în America, atunci mi-am întâlnit soţul.
I: Vă cunoşteaţi dinainte?
PB: Da, dar doar din vedere. Suntem împreună de peste 50 de ani.
I: Aţi ajuns la nunta de aur.
PB: Da, în primăvara anului trecut.
I: Deci aţi parcurs acelaşi drum şi aţi ajuns în Franţa.
PB: Bineînţeles.
I: Şi aţi devenit francezi?
PB: Da.
JB: Ne-am gândit la copii. Era mai bine cu şcoala şi toate astea. Străinii aveau întotdeauna mici probleme, dar, odată deveniţi francezi, toate uşile se deschid.
I: Vi s-a dat cetăţenia fără probleme, după ce v-aţi instalat aici?
PB: Da.
JB: În 1967.
I: Şi oamenii din satul dumneavoastră, s-a mai refugiat cineva aici?
PB: Nu.
I: În Austria?
PB: Foarte puţini. Cum Austria nu era o ţară foarte bogată, oamenii trăgeau la mai bine. Şi nici austriecii nu ne voiau. De aceea au plecat în Canada, în Brazilia, în Australia, în Germania...
I: Cum de aţi ales Franţa?
PB: Părinţii noştri au ales. Tata a spus că aici vom găsi de lucru.
I: Şi cum aţi descoperit că tatăl dumneavoastră era din Lorena?
PB: Când eram în Germania, erau oameni care au făcut cercetări.
I: Ştiţi cine?
PB: A murit. Se numea Jelicika.
I: Era sârb? Numele pare sârb.
PB: Da... era croat. Era şcolit. Făcuse cercetări despre tot satul. El ne-a spus că tata era din Lorena, dar nu ştiu din ce sat.
I: Nu aveţi documente? Părinţii dumneavoastră nu aveau?
JB: Nu... au murit demult, părinţii lui erau mai în vârstă decât ai mei.
I: Au murit aici?

PB: Da.
I: Pentru a fotografia crucile cu nume bănăţene.
JB: Ştiţi, cele mai frumoase cavouri sunt cele ale bănăţenilor. Al nostru este cel mai mare, dar nu e aşa de frumos...
I: Aş dori să fac o poză cu dumneavoastră. (vezi *intra*)

“Dacă ar trebui să am o dublă cetăţenie, aş spune mai degrabă că sunt un român francez, pentru că sunt născut în România, acolo sunt rădăcinile mele şi în Franţa trăiesc. (...) Acum toată familia e risipită, unii trăiesc aici în Franţa, alţii în Germania, alţii în Anglia,... suntem europeni.”

Philippe Willer

(n. 26 mai 1935, Banloc)
Intervievat în 21.04.1999, la Roque-sur-Pernes

I: Cine locuia la Banloc? Dumneavoastră v-aţi născut acolo.

PW: Nu am amintiri de la Banloc, eram prea mic, îmi amintesc de perioada când eram băieţel, la Timişoara,… am locuit acolo cu părinţii timp de câţiva ani, şi apoi… cred că în timpul războiului, în 1940 – 1941, m-au trimis la ţară, la bunici.

I: Aţi mers singur acolo?

PW: Da, părinţii au rămas la oraş.

I: Ce făceau la oraş, la Timişoara?

PW: Munceau,… tata lucra la o măcelărie, era măcelar… avea un mic magazin, cu carne, lângă Banloc,… dar lucrurile nu au mers aşa bine cum crezuse, aşa că a preferat să meargă la oraş şi să lucreze într-o întreprindere… Am locuit o vreme acolo, la Timişoara… Amintiri : cum am traversat oraşul… nu ştiam încă să citesc, dar să spunem că din instinct, nu mă pierdeam niciodată… Era o perioadă aproape minunată, aş spune… Satul bunicilor, Ciavoş[1], era mic, nu mai ştiu câţi locuitori avea, se poate verifica… Acolo am început şcoala…am făcut 2-3 ani.

I: Şcoala germană?

PW: Germană şi românească. Le-am făcut pe amândouă… şi a fost foarte bine… Mă descurcam foarte bine în maghiară, pentru că bunicii nu vorbeau română.

I: Bunicii din care parte?

PW: Din partea mamei. Întotdeauna vorbesc despre ei. La ceilalţi am fost de două-trei ori… ştiu că era o mătuşă care avea un magazin de brânzeturi în centru, la Tolvădia[2]. Cam astea sunt aproape toate amintirile… Dar, dacă aş merge acum în sat, aş putea să vă desenez fără dificultate un plan foarte precis.[3]

I: Cum aveaţi obiceiul să vă plimbaţi mult…

PW: Da,… eram certat. Stăteam pe străzi şi ajungeam acasă târziu. [urmează câteva amintiri despre jocul copiilor în parcul satului] Era o familie, era acolo de când exista satul… aveau pământuri, parcul[4]…

I: Erau maghiari? Era un sat unguresc?

PW: Pe vremea mea era o şcoală românească, una nemţească şi una ungurească… erau şi sârbi…patru etnii diferite. În general, nu erau conflicte. Câteodată… îmi amintesc… sârbii erau consideraţi muncitori, inferiori… Pe de-o parte erau proprietarii, dintr-o clasă privilegiată, şi pe de cealaltă parte, ceilalţi… Dar nu am amintiri exacte, despre diferenţele dintre etnii, despre conflicte,… Eram prea tânăr ca să-mi amintesc ce etnii participau de sărbători… nu mă interesa pe atunci şi acum nu mai are cine să-mi povestească.

I: Mama dumneavoastră?

PW: Acum n-ar mai putea răspunde la astfel de întrebări…

I: Deci bunicii vorbeau germană şi maghiară.

PW: Da.

I: Şi unde aţi învăţat română?

PW: De mic, la oraş… întotdeauna am vorbit română… am crescut cu cele două limbi, română şi maghiară… apoi nu am mai exersat şi am uitat.

I: Vreţi să vorbiţi română puţin?

PW: *Puţin. Am uitat multe.*[5]

I: *La şcoală aţi învăţat cântece, poezii, nu mai ţineţi minte?*

PW: *10 mai*… Cântam la şcoală. Era şi un cântec despre 1 mai. Îmi amintesc vag… a fost acum mult timp… La sfârşit eram într-o şcoală unde erau doar români…

I: La şcoala primară de la Timişoara ce limbă se folosea?

PW: Cred că vorbeam ambele limbi… Îmi amintesc că la serbarea de sfârşit de an am jucat o piesă de teatru care se numea "Albă ca Zăpada" şi cred că era în română… Ceea ce îmi amintesc este că locuiam într-un imobil micuţ… era centrul oraşului… în stânga era o piaţă mare, cu castani…

I: Pe unde era această piaţă?

PW: În drum spre centru.

I: Poate era Piaţa Crucii? Era şi o biserică?

PW: Se poate… da, o biserică mică.

I: Dacă era acolo unde cred eu, e unde locuiesc acum! Am să vă trimit o fotografie[6] (….)

PW: Nu aveţi o hartă a României?

I: Aici nu. Am acasă o hartă detaliată a Banatului.
Ce vă mai amintiţi din sat de la bunici, de la Ciavoş?

PW: Mergeam la pescuit şi îmi amintesc că sâmbăta mergeam să spălăm caii în râu. Acolo unde mergeam, râul era în România, apoi, ceva mai încolo, făcea un cot şi acolo de o parte era România, de cealaltă, Serbia. Era un sat şi de partea cealaltă a râului. Era o gară la care mergeam cu căruţa şi de acolo mergeam la Timişoara, vagoanele erau de lemn, cu banchete din lemn, faţă în faţă. Pe atunci mi-era frică de trenuri. Îmi amintesc că iarna era multă zăpadă şi ne plimbam cu săniile cu cai. În fundul grădinii era un câmp care, din când în când, era inundat, iarna îngheţa şi puteam să patinăm pe el. Ne făceam singuri patinele, din lemn, una singură în loc de două. Se mai întâmpla şi să se spargă gheaţa, dar apa nu era adâncă. Îmi amintesc apoi că bunicii cultivau cânepă, făceau snopi şi-i duceau la Timiş. Era un loc unde râul făcea o buclă şi era un dig care oprea apa şi acolo se ţinea cânepa două-trei săptămâni, apoi era scoasă şi se făceau din ea corzi, fire pentru ţesut. Îmi mai amintesc că în câmpurile de porumb se lăsa un loc la mijloc în care pătrundea soarele şi acolo se cultivau pepeni.

I: Pepeni?

PW: Da, roşii… Aici le spune *pastèques*…

I: Da… *lubeniţă*… sârbii spun *lubeniţă* şi în Banat tot aşa se spune… *pepene verde*… nu este *dovleacul* care se pune în ştrudel. Deci cultivaţi lubeniţă în câmpul de porumb.

PW: Da. O amintire grozavă era recoltarea porumbului. Îmi amintesc cum carele făceau du-te-vino de la câmp până acasă. Se făceau grămezi mari în curte şi când cădea seara, veneau vecinii, se făcea un fel de şezătoare şi se depănuşa porumbul. Făceam un fel de felinar din dovleac, îl scobeam şi băgam lumânări înăuntru, într-un ceaun mare fierbeam porumb. Pentru copii era paradisul, mai ales că aveam voie să stăm până târziu, lumea se distra.
Oamenii munceau enorm, dar mă întreb dacă nu erau mai fericiţi decât acum. Se întâlneau mai des, erau şezătorile, aveau o plăcere de a trăi. Acum, îţi iei maşina, pleci nu se ştie unde, circuli în viteză, te aşezi în faţa televizorului, nu mai ai timp să citeşti, să discuţi cu cineva. Când eram acolo în sat, era încă lampă cu petrol, nu era electricitate, ţi se pare azi că e ca un salt din Evul Mediu.

I: Şi viaţa comunităţii?

PW: Exista o viaţă socială… anumite etnii se frecventau mai mult sau mai puţin,… dar iarna, când tăiam porcul…tăiam măcar doi,… până

seara, jumătate de porc nu mai era… Era ocazia să facem un mare festin, cu toţi vecinii şi prietenii care veniseră să ajute… era un motiv de petrecere. Începeam dimineaţa… tăiam porcul, îl curăţam, îl goleam… după-masa ne ocupam de ceea ce trebuia preparat… până seara era totul gata, cârnaţii, şunca, totul se pregătea în casă. Bunicul meu se ocupa de asta. În fiecare casă era cineva care ştia să prepare porcul şi dacă nu, era chemat un vecin, era un fel de întrajutorare. Cred că asta e ceva specific pentru lumile mai sărace, în civilizaţiile cu un nivel de viaţă mai bun, prietenia dispare, ca şi ajutorul reciproc. Pentru generaţiile adulte, când eram copil, cel mai greu era recoltatul grâului, pentru că se secera cu mâna, te sculai dimineaţa, când era încă rouă. Bărbaţii secerau, femeile adunau grâul în urma lor şi-i ajutau să lege snopii, din care apoi se făceau grămezi, se aduceau acasă şi se făcea o grămadă uriaşă. Apoi se ducea grâul la batoză imediat, pentru că iernile erau foarte aspre.

I: Copiii participau la munci?

PW: Mai puţin. Ei ajutau mai degrabă la adunatul cartofilor; undeva lângă râu, ceva mai departe de sat erau marile grădini de legume. Fiecare familie avea un loc al ei pentru cartofi, sfeclă şi chiar şi o bucată de vie. Fiecare îşi făcea singur vinul. Acasă, sub bucătărie aveam o pivniţă unde era pus vinul. Acolo nu aveam voie să cobor. Mie îmi plăcea să mă culc în grajdul cailor. Cel care se ocupa de cai avea acolo un colţ al lui şi era cald iarna, în casă se încălzea cu resturi din tijele de la porumb. Foile se dădeau vacilor. Se făceau economii pentru încălzit, chiar şi tijele de la viţa-de-vie se foloseau. Se tăiau toamna şi se punea deasupra viţei pământ, ca să nu îngheţe. Îmi amintesc şi că vara aveam grijă de gâşte, coboram cu ele până în pustă, cum spun ungurii, pe izlazul comunei. Era acolo un loc unde se aduna apa când erau inundaţii. Acolo duceam gâştele. Uneori erau aduşi acolo şi porcii, era şi un văcar care ducea animalele la câmp, afară din sat.

Casele aveau o prispă acoperită, din care se intra într-o cameră şi din asta în alte două, de o parte şi de alta. În camera de la mijloc era un cuptor mare, care încălzea şi o cameră, şi alta. În cuptor se făcea pâine de două ori pe săptămână, o pâine mare. Mi se părea imensă. Unchiul meu, Jacob Willer, fratele mai mic al mamei, locuia cu noi. El e acum căsătorit în Anglia, copiii lui sunt englezi. Au plecat în timpul războiului.

Mama mai avea doi fraţi, Stefan şi Hans, care s-au înrolat şi au murit pe front în Rusia. Părinţii bunicilor se numeau Müller – mama

bunicului – şi Clément – mama bunicii.

I: Clément era numele de familie?

PW: Da. Era un nume franţuzesc. Bunicii se numeau Jacob şi Eva.

I: Aveau mult pământ bunicii?

PW: Trebuie că aveau. Aveau mulţi porci, gâşte, păsări. Produceau tot ce aveau nevoie pentru a trăi. Produceau şi tutun, din care vindeau o parte. Îmi amintesc cum se puneau foile la uscat şi cum erau triate pe culori.

I: Erau dese şezătorile?

PW: Da. Se reuneau mai multe familii, dar în fiecare seară se adunau toţi cei din familie şi bunicul aducea cărţi de la bibliotecă şi ne citea. Era o carte de Karl May, o alta era una în care se vorbea despre nişte ţigani, în alta despre Hamburg, când oraşul a fost incendiat. Stăteam toţi lângă sobă, în camera mare, şi bunicul citea cu voce tare.

I: Vă citea şi din Biblie?

Da. În epoca aceea erau toţi foarte credincioşi, credincioşi-practicanţi; respectau strict ritualurile, fie că erau catolici, ortodocşi sau protestanţi. Nu lipsea nimeni de la slujba de duminică pentru nimic în lume. Mergeam toată familia la biserică, femeile spuneau rugăciunile în biserică şi bărbaţii discutau îndelung în faţa bisericii când ieşeau. Eu cântam în cor. Îmi plăcea să urc sus în pod, să trag clopotele sau să apăs pe pedala orgii.

Un alt lucru de care-mi amintesc era că toamna veneau adesea oameni din Carpaţi sau nu ştiu de unde, cu căruţe cu mere, cu fructe. Făceau schimb cu grâu. Nu cumpăram, ci schimbam. Ţineam fructele sub podul casei, se puneau în grâu, în cel care era pentru consumul casei, care nu se vindea. Acolo se conservau fructele până după sărbători, mere, pere. Se mai păstrau şi tăiate-n patru şi uscate la soare. Iarna se făceau din ele prăjituri.

Se făceau multe conserve de bulion, de castraveţi. Se ţineau într-un loc izolat, în *Speiss*, un loc cu temperatură potrivită. Lângă casă era un loc unde se ţineau uneltele agricole, apoi curtea cu păsări, era un hambar pentru porumbul cu care se hrăneau animalele tot anul. Se făcea în casă unt, fiecare ducea surplusul de lapte la cooperativă. Mătuşa mea avea un mic magazin de brânzeturi în centrul satului. În fiecare duminică se făcea o supă de pasăre cu tăieţei făcuţi în casă. Carnea se mânca cu sos de smântână şi hrean sau cu sos de roşii şi cartofi fierţi. Asta era mâncarea preferată. Dintre prăjituri îmi plăcea *Appfelstrudel*, era o foaie foarte, foarte fină, aproape transparentă. Asta vine de la austrieci. Castraveţii se făceau în oţet, erau dulci-

acrişori. Şi după aceea mai era slănina subţire de la porc, sărată şi afumată. Se făceau jumări şi se făceau din osânză un fel de cornuri cu marmeladă. Pentru gătit se folosea untura, nu uleiul. Primeam o bucată mare de pâine cu untură, sare şi boia... era grozavă.

Nu-mi amintesc dacă era brutărie în sat, dar oricum, fiecare îşi cocea singur pâinea. Erau însă cel puţin două băcănii, o poştă, o fierărie care a fost lovită de bombe la sfârşitul războiului. Era în ’44 când au venit ruşii, au bombardat un pod din apropiere. În ’45 eram încă la şcoală. Îmi amintesc de un învăţător tânăr, care nu vorbea româneşte – profesorii erau toţi localnici –, mergeam cu el pentru lucrări practice, făceam ore pe malul râului, afară, asta îmi plăcea extraordinar. Îmi amintesc de o lecţie – fabricarea mangalului. Explica atât de bine, că nici nu mai aveam nevoie să citesc din carte. Eram pasionat de lucrurile astea. El ne-a învăţat şi să prelucrăm răchita, să facem tot felul de lucruri din răchită. Şi în timpul orelor de istorie, ne vorbea despre originea României, a Valahiei, a Moldovei. Era un foarte bun învăţător, toţi îl iubeau. Avea un mod de a povesti care te făcea să-l asculţi cu plăcere.

I: Cimitirele erau împreună? Cel catolic şi cel ortodox?

PW: Îmi amintesc doar un cimitir… Mai departe era un loc unde se făceau cărămizi… În capătul străzii aceleia era câmpul. Strada mare, pe care locuiau bunicii mei, ieşea din sat şi mergea spre Tolvădia.

I: Eraţi în sat când au venit ruşii?

PW: La început oamenii îi voiau pe ruşi, toată lumea îi aştepta, dar nu erau civilizaţi… trebuie să le spunem lucrurilor pe nume… sau aveau o civilizaţie diferită de a noastră. Deci, toţi am pus un minim de bagaje în căruţe, am trecut fluviul (Dunărea – n.n.) în Iugoslavia şi am plecat înainte să ajungă ruşii… tot ce era de preţ a fost îngropat. Toată lumea şi-a îngropat lucrurile de valoare. Unii au mers mai departe [decât Iugoslavia], dar bunica era bolnavă şi bunicul a spus că nu foloseşte la nimic, unde să se ducă? Ca să ce? Atunci ne-am întors acasă şi am rămas. Eram în sat când au venit ruşii. Găteau ei înşişi, prindeau un animal oarecare şi îl găteau, am văzut că găteau în oala de noapte…

I: Locuiau la dumneavoastră?

PW: În fundul grădinii era o zonă inundabilă şi de cealaltă parte o mică pantă şi au făcut acolo o groapă unde au îngropat mitralierele şi armele automate… au crezut că nu pot merge mai departe şi şi-au făcut tabăra acolo… Erau foarte numeroşi…

I: Cât au rămas?

PW: N-aş putea să vă răspund,… dar era multă muniţie. Am strâns multe lucruri, ne-am amuzat… aveam un coleg care demonta totul, chiar şi grenade. Una a explodat. Ne-am făcut pistoale de lemn ca să ne jucăm. Am luat cartuşe goale, le-am făcut o gaură, am pus acolo un capăt de chibrit şi praf [de puşcă?]. Aprindeam chibritul şi făcea… pfuh! Am făcut tot felul de lucruri în timpul războiului… Asta era bine,… copiii nu-şi dădeau seama de realitate,… copiii nu sunt conştienţi de ceea ce se întâmplă.

I: Şi aţi plecat…

PW: Deci am mai mers încă un an la şcoală…

I: Era în 1944… când au venit ruşii.

PW: În 1945 eram la şcoală. Îmi amintesc că primăvara aveam un învăţător foarte tânăr care nu vorbea română.

I: În acest timp părinţii erau la Timişoara?

PW: Da. Apoi mama a venit la părinţii ei şi a avut loc recensământul. Trebuia să mergi la primărie. Se pare că asta s-a întâmplat în aceeaşi zi în toate satele. Dimineaţa toate persoanele de aceeaşi vârstă… Au făcut triajul. Cei care erau cunoscuţi drept comunişti au fost imediat lăsaţi să plece.

I: Şi comuniştii germani?

PW: Da. Erau germani, cunoscuţi pentru apartenenţa la partidul comunist. Când am aflat ce se va întâmpla, mama a rămas ascunsă. Cineva i-a făcut o carte de identitate falsă, căci era cunoscută în sat… o carte falsă pentru a putea merge la Timişoara. Am plecat cu prima ocazie.

I: Unde?

PW: Părinţii mei… familia noastră avea o mătuşă al cărei soţ era în Germania. Şi ea voia să plece. Am plecat în mijlocul iernii, am luat trenul spre Arad. Am rămas mult timp la frontiera cu Ungaria, apoi cineva ne-a dus într-un sat din apropierea graniţei… Am rămas ascunşi acolo două zile, apoi am trecut graniţa, noaptea. În Ungaria nu au fost probleme, părinţii mei vorbeau ungureşte. Am luat trenul şi am traversat Ungaria fără probleme. A fost mai complicat să trecem din Ungaria în Austria, graniţa era bine păzită. Cum tata făcuse acest drum singur, cu câteva luni în urmă, cunoştea nişte călăuze…am trecut. La 1 dimineaţa călăuza a spus: ,,Iată Austria!" Erau mai multe familii. Tata, nu ştiu de ce, a vrut să facem o pauză de drum. Ne-am camuflat puţin şi a spus: ,,Bun, rămâneţi aici, merg să văd." Ceva i se părea dubios. S-a apropiat şi a auzit că toată lumea vorbea ungureşte. Eram încă în Ungaria. Ne-am învârtit până ce am văzut nişte lumini şi acolo eram într-adevăr în Austria.

I: Trebuia plătită călăuza?

PW: Bineînţeles! Fiecare lua ce putea… Am mers la Viena, unde am rămas pentru scurt timp într-un lagăr [pentru refugiaţi – n. n.]. De acolo am plecat în alt lagăr, în sudul Austriei.

I: În partea ocupată de către cine?

PW: Cred că de englezi… În lagăr se mânca orez, linte… nu-mi plăceau, n-aş fi mâncat pentru nimic în lume… Încercam să plecăm din lagăr, tata vroia să muncească… în Germania, Canada sau Australia…ţări în căutare de mână de lucru.

I: Dar de unde ştiaţi asta?

PW: Era un birou… dar cum lucrurile mergeau încet, tata a mers la un ţăran, nu mai ştiu numele, într-un sat din Austria. După un an mergeam la şcoală acolo…

Apoi ne-am întors în lagăr, mama s-a îmbolnăvit şi a fost spitalizată la Klagenfurt şi tata, prin intermediul armatei franceze, a venit la muncă în Franţa. Urma să mergem şi noi, am mai rămas 6 luni în lagăr, unde am aflat ce înseamnă piaţa neagră… Mă descurcam…(…) Cumpăram de la cei care vizitau oameni din lagăr obiecte care nu se găseau în Austria şi mergeam cu lucrurile astea la ţăranii austrieci, făceam troc cu mâncare. Mâncarea o revindeam în lagăr… încetul cu încetul mi-am făcut o clientelă…

I: Ce vârstă aveaţi?

PW: 11-12 ani… dar mă descurcam… de exemplu m-am descurcat ca să fac rost de lapte, în fiecare dimineaţă la micul dejun aveam lapte. Primeam una-două felii de pâine pe zi pe tichet, dar eu cumpăram o pâine întreagă o dată la două zile. Cele două felii de pâine costau 20 de groşi, şi pâinea pe care o cumpăram eu de pe piaţa neagră era 20 de şilingi.

[dl Willer s-a întors în sat în urmă cu 3 ani – adică în 1996 – acolo unde fusese lagărul s-au construit imobile, nu mai erau păduri n.n.]

I: Unde erau părinţii dumneavoastră în acest timp?

PW: Mama era la spital, tata în Franţa şi eu cu fratele meu în lagăr. Când mama a ieşit din spital, armata franceză ne-a transportat, pe noi şi pe alte 5-6 familii, în Germania, nu departe de Freiburg… au închiriat un hotel pentru noi şi am rămas acolo în jur de 3 luni, pentru că nu erau locuinţe disponibile pentru noi.

I: Şi tatăl dumneavoastră?

PW: Era la Monthermé, în Ardennes. Lucra la o topitorie.

I: Eraţi cu familia Bernhardt?

PW: Nu, nu… ştiu că ei lucrau la ţărani. Noi eram la Monthermé… am

mai făcut acolo un an de şcoală. Am făcut şcoala în patru limbi diferite… Apoi am găsit loc la nişte ţărani… am fost la tăiat lemne… nu mai mergeam la şcoală, lucram toţi patru… şi când s-a terminat cu tăiatul… un an jumătate… cunoscuserăm oameni în satul alăturat, mai ales pe vânătorii care veneau iarna la vânat… Aveau obiceiul să vină la barăcile unde locuiam…îşi dădeau întâlnire acolo, înainte să plece la vânătoare. Când s-a terminat cu lemnele, doi dintre ei ne-au întrebat dacă nu vroiam să mergem la ei la muncă… şi aşa a muncit toată familia timp de câţiva ani.

I: Unde?

PW: În regiunea Meuse, la sud de Verdun. Eram singura familie de străini din zonă, ceea ce ne-a obligat să ne integrăm repede. Ne-am integrat bine.

I: Aţi învăţat limba?

PW: Da… vorbeam franceză acasă… Părinţii ştiau mai puţin, dar noi, tinerii, vorbeam foarte bine. Oamenii au spus că ar trebui să cerem cetăţenia… pentru că nu ne gândeam să ne întoarcem… Deputatul satului s-a ocupat de demersuri, de formalităţi. Aşa am fost naturalizaţi francezi. Când am strâns bani, părinţii mei au vrut să cumpere o casă şi terenuri. Trebuia să plecăm spre centrul Franţei, dar la Roque era o casă şi terenuri de vânzare. Aşa am ajuns la Roque.

I: Deci tatăl dumneavoastră a început să muncească la Monthermé…

PW: Cred că în 1947.

I: Şi aţi fost naturalizaţi în…

PW: 1953… trebuie să verific actele.

I: Deci după 6 ani de muncă în Franţa aţi venit aici?

PW: Am venit în 1955 la Roque. Am stat cam un an jumătate, înainte să plec în armată. Am făcut un stagiu militar de 28 de luni. Era perioada cu războiul din Algeria…

I: Aţi fost acolo?

PW: Da…Algeria, Tunisia…

I: De ce 28 de luni? Toată lumea făcea 28 de luni?

PW: Da, toată lumea… din cauza războiului.

I: Când a început războiul?

PW: Ceva mai devreme... poate în 1954... la sfârşitul celui din Indochina a început cel din Algeria... Mai înainte stagiul militar era 18 luni. Am un cumnat care a făcut stagiul militar în Germania, s-a eliberat, dar din cauza războiului din Algeria a fost rechemat timp de încă un an.

I: Aţi participat la lupte?

PW: Am avut noroc, pentru că eram într-o regiune unde nu au fost conflicte, dar prefer să nu vorbesc de perioada asta. Războiul nu e ceva bun, niciun război nu aduce nimic bun. Am traversat deşertul, trebuia să supraveghem fântânile, erau oameni bolnavi de căldură. Am cunoscut oameni care erau nomazi, complet rupţi de civilizaţia noastră, oameni care nu erau corupţi de civilizaţie, ospitalieri, serviabili.

PW: Când am ajuns la Roque, am mai cunoscut un român.

I: Cum se numea românul?

PW: Ortinauer.

I: De unde venea?

PW: Părinţii lui muriseră... nu ştiu exact, de aproape de Jimbolia... cred.

I: De ce a plecat din Roque?

PW: Din cauza domnului Lamesfeld.

I: Acum ştiu o parte o poveştii, ieri seară nu ştiam prea bine despre ce a fost vorba...

[Dl Willer povesteşte şi el despre dl Lamesfeld, spune că, de exemplu, dacă avea nevoie de o scrisoare în limba franceză, socrul Rosei Bernhardt trebuia să muncească două zile pt dl L. în schimbul scrisorii. De asemenea, dl Willer precizează că, din fericire, tatăl său nu s-a încurcat cu dl Lamesfeld, ci s-a descurcat singur, a găsit un garant şi a făcut un mic împrumut bancar fără să ceară ajutorul d-lui Lamesfeld. Mai precizează că în sat au fost fricţiuni între săteni şi refugiaţi în momentul în care au început să vină refugiaţii. n.n.]

I: Aţi simţit aceste fricţiuni?

PW: Nu... când am venit, părinţii mei s-au integrat imediat, după cum aveau obiceiul.

I: Şi bunicii dumneavoastră?

PW: Au rămas în sat. După moartea bunicului, bunica a rămas singură şi a făcut demersurile necesare ca să vină în Franţa. A venit şi a murit aici, la Roque.

I: Este îngropată în cimitirul de aici?

PW: Da. Şi tatăl meu la fel.

I: Mi-aţi spus că bunicul dumneavoastră avea obiceiul să vă citească, să vă povestească... Ştiaţi ceva despre colonizarea germanilor în Banat?

PW: Nu, nimic. [dl Willer spune că ştie câte ceva pe acest subiect de la un tânăr care a ţinut o conferinţă la primăria din Roque[7], dar de la bunicul său, nimic – n.n.]

I: Nu ştia de unde anume venea familia sa?

PW: Nu, nu a vorbit niciodată despre asta... pentru asta trebuiau făcute cercetări.
I: Nici tatăl dumneavoastră?
PW: Nici.
I: Willer este un nume mai degrabă francez...
PW: Este un nume alsacian. Alsacia, ce este? Este Franţa!
I: Ştiţi, erau persoane din Lorena care vorbeau franceza, la început...
PW: Da... cred că trebuie făcute cercetări la Colmar, în arhivă.[8]
I: Când aţi plecat din România, aveaţi o carte de identitate?
PW: Aveam un certificat de naştere, care nu mi-a servit niciodată la nimic, pentru că cei care părăsiseră România nu mai erau consideraţi români. În '46-'47 eram deja consideraţi apatrizi, fără naţionalitate. După demersurile pe care le-am făcut în Franţa, am fost naturalizaţi.
I: Şi ce vă consideraţi astăzi? German, francez?
PW: Da, francez, pentru că atunci când am fost tânăr, am făcut o alegere. Aş fi avut posibilitatea să plec în Germania, în 1963, să continui studiile şi să cer cetăţenia germană, dar am ales să rămân în Franţa, deci mă consider francez. Dacă ar trebui să am o dublă cetăţenie, aş spune mai degrabă că sunt un român francez, pentru că sunt născut în România, acolo sunt rădăcinile mele şi în Franţa trăiesc.
I: De ce, când eraţi în Austria, tatăl dumneavoastră a ales Franţa?
PW: Cred că a făcut mai multe cereri, şi pentru Australia... dar până la urmă a fost să fie Franţa. Erau persoane din armata franceză care recrutau oameni care să meargă la muncă... De ce nu Franţa?
I: Când v-aţi întors din armată, ce aţi găsit în Roque?
PW: Oh, nu se schimbase mare lucru... unele familii veniseră, altele plecaseră... se vorbeşte despre acesta ca de un sat de bănăţeni, dar dacă mergeţi la primărie, vedeţi că oamenii s-au născut în România, în Iugoslavia şi în Ungaria... sunt mulţi care nu s-au născut în Banat, n-au pus piciorul în Banat în viaţa lor, dar spun că sunt bănăţeni! A fost publicitate pentru o cauză bună, dar ei nu au avut niciun beneficiu din această publicitate. Puteţi vedea la primărie câţi vin din Banat şi câţi nu.
I: Cine mai era din România, în afară de dumneavoastră?
PW: Mai erau aici Hockel (Hockl) din Lenauheim, Ortinauer. Mai e apoi familia Benz, din Becicherecul Mic, ei au venit aici direct din lagărul de refugiaţi din Austria.
I: Familia Benz a primit ajutor?
PW: Au plătit tot. Li s-au dat terenurile, au plătit fără dobândă o vreme, după care au plătit şi cu dobândă. [urmează câteva consideraţii despre

cum şi-au plătit oamenii pământurile n.n.]

I: Unde se întâlneau bănăţenii altădată?

PW: Se întâlneau la o cafenea, voiau să refacă un fel de clan. Eu nu eram pentru ideea asta, soţia mea e de aici, din regiune, din Vaucluse, din sudul Franţei. Se numeşte Bernadette Daumas, ne-am căsătorit în 1960.

I: Mama dumneavoastră s-a obişnuit aici?

PW: Da, s-a obişnuit bine, nu avea nostalgii,... mai degrabă noi eram aceia care voiam să ne întoarcem.

I: Aţi făcut-o?

PW: Nu, niciodată până acum.[9]

I: Erau sărbători care se ţineau ca acasă? Sărbătoarea bisericii de exemplu, Kirchweih-ul?

PW: Kirchweih! Da, îmi amintesc... erau oameni care voiau să ţină sărbătoarea. Am auzit că erau unii care ţineau să se căsătorească cu persoane de acolo...Au găsit aici soţii care veneau de acolo. De altfel şi eu am curtat-o pe fiica lui Ortinauer, era cu doi ani mai mică decât mine. Dar apoi am plecat în armată... altfel poate că m-aş fi căsătorit cu ea... Dar apoi, nu. Eu am fost de părere că e mai bine să te integrezi. Dar fiecare trăieşte cum vrea.

Era un băiat de vârsta mea care s-a căsătorit cu o fată dintre bănăţeni. Au făcut o sărbătoare mare, ca acasă, au tăiat un porc. Eu am preferat să fim doar 20 din familie, am sărbătorit la restaurant la Pernes şi apoi am plecat în călătorie de nuntă la Paris, trei săptămâni, şi când m-am întors, mi-am luat o maşină. Celălalt, care a cheltuit tot cu nunta, a trebuit să se apuce de lucru chiar de a doua zi, pentru că făcuse multe datorii ca să facă o nuntă care să ia ochii tuturor. Mie nu-mi place mentalitatea asta, facem lucrurile ca să facem plăcere prietenilor noştri, nu pentru a arăta cine suntem, aşa cum e obiceiul în Banat. Eu nu mă simt legat de obiecte, n-am nevoie decât de patru pereţi şi un acoperiş, chiar dacă acum am construit mai multe case pe care le închiriez vara la turişti.

I: Ce aţi lucrat când aţi venit aici?

PW: Am lucrat într-o uzină la Pernes, dimineaţa într-o uzină de ambalaje din lemn, apoi după-masa, într-una de conserve. Veneam acasă cu bicicleta, veneam adesea cu soţul lui Rose[10], care lucra şi el acolo şi plecam împreună. La întoarcere, mă urcam uneori cu bicicleta pe motocicleta lui. Apoi am plecat în armată. După căsătorie am lucrat la Carpentras, într-o fabrică de table pentru inscripţii. Apoi am făcut un curs de formare profesională pentru adulţi şi am lucrat un timp

într-o uzină ca electrician de întreţinere. Am lucrat la un meşter care era instalator şi apoi am pornit-o pe cont propriu cu meseriile astea. Am câştigat bine. Făceam instalaţii electrice de încălzire.
A fost o perioadă bună, luam o maşină nouă în fiecare an, apoi am venit aici şi m-am instalat în casa unde erau părinţii mei şi am construit casa cealaltă, mai mare. Am început să mă ocup şi de agricultură. A fost o perioadă când lucram tot timpul, chiar şi duminica, dar treptat am început să nu lucrez decât cât îmi trebuia ca să trăiesc. Lucram ca să trăiesc, nu mai trăiam ca să muncesc.

I: Părinţii ce au făcut când au venit aici?

PW: Au făcut agricultură, se ocupau de o livadă. Aveau multe fructe şi viţă-de-vie. Această casă au construit-o ca s-o închirieze, pentru a avea un venit suplimentar. Ei au muncit mult, a trebuit să ia totul de la zero, voiau să aibă ceva.

I: Câţi copii aveţi?

PW: Trei. Generaţia cea nouă... Cea mai mare este Mireille, apoi Stéphane şi Laurent... Laurent se descurcă, lucrează, găseşte întotdeauna de lucru... Fata a făcut o postliceală, contabilitate şi gestiune, după care a început să lucreze. După 3 luni de muncă a spus ,,m-am săturat" şi a plecat la Sèvres, la şcoala agricolă. Locuieşte mai departe, are o crescătorie de pui, face agricultură.

I: Şi Stéphane?

PW: E talentat, foarte inteligent... Şi-a luat bacalaureatul cu rezultate foarte bune, apoi facultatea şi masterul - în total, 5 ani de informatică.
(...)

I: Copiii dumneavoastră vorbesc germană?

PW: Ce au învăţat la şcoală. Cum sunt căsătorit cu o franţuzoaică, am vorbit întotdeauna franceza acasă.

I: Şi mama dumneavoastră? A reuşit să înveţe franceză?

PW: Sigur... vorbea cu copiii...

I: Şi mama dumneavoastră vorbea de vremurile de demult, când lucrurile mergeau bine?

PW: Vorbea... dar acum 15 ani, când am întrebat-o dacă nu vrea să se întoarcă acolo [în România – n.n.], a spus că nu, pentru nimic în lume. A rămas cu amintirea lucrurilor care s-au întâmplat la sfârşitul războiului. Germanii, ruşii, deportările, exproprierile... Bunicilor mei li s-a luat pământul, s-au făcut C.A.P.-uri, totul a căzut în ruină, a fost o greşeală că ţăranii nu au fost lăsaţi să trăiască aşa cum ştiau. Erau obligaţi să cumpere grâul pentru a putea să plătească cotele la stat înainte de a intra în colectiv. Şi aşa, puţin câte puţin, toţi au

abandonat. A fost o mare eroare a comunismului, asta. Am un văr care a plecat din România mai târziu, în 1970, de la el ştiu multe lucruri despre ce s-a întâmplat acasă. Acum toată familia e risipită, unii trăiesc aici în Franţa, alţii în Germania, alţii în Anglia, suntem europeni.

I: Mulţumesc.

NOTE

[1] Azi Grădinari.

[2] Azi numele localităţii e Livezile şi l-am însoţit acolo pe Philippe acum doi ani, pentru a căuta în cimitir mormintele familiei sale.

[3] Intre timp a fost de două ori, la Ciavoş şi la Tolvădia, o dată cu Mihaela Sitariu şi o dată cu mine. Prilej de a recunoaşte locuri, oameni, de a fotografia crucile din cimitir pe care era numele unor rude sau cunoştinţe. La Ciavoş am vizitat şi ce a rămas din parcul şi castelul (o ruină azi) proprietarului de altădată.

[4] Le-am văzut cu Philippe şi Bernadette în 2009, erau în paragină.

[5] Fragmentele de text care sunt în limba română în interviu (interviurile fiind realizate în limba franceză) apar în italics.

[6] Vezi intra, poza mamei lui Philippe în Piaţa, azi a Bisericii din Elisabetin, de pe strada Protopop George Dragomir (fostă Turgheniev).

[7] Am descoperit abia mai târziu că cel care ţinea aceste conferinţe, din care bănăţenii "se inspiră" pentru a relata istoria colonizării lor în Banat şi chiar pentru a povesti despre un Banat despre care aveau cunoştinţe destul de vagi, era Gonzalvez. De îndată ce a apărut cartea acestuia, ea a început să fie recomandată de foştii mei interlocutori din La Roque drept autoritatea supremă în materie.

[8] Stimulat şi de această discuţie, mai ales după revenirea lui repetată în România,"în căutarea rădăcinilor", Philippe a reuşit să facă un arbore genealogic complet al familiei sale, din care am redat aici un fragment.

[9] Au urmat acestui prim interviu trei întoarceri în România.

[10] Michel, soţul lui Rosalie Bernhardt (vezi *intra*)

Bunicii lui Philippe, Barbara (n. Harti) şi Michael Willer cu copiii lor, Elisabeth (căs. Schummer), Julianna (căs. Portcheler) şi Michael (tatăl lui Philippe) în faţa casei din Tolvădia

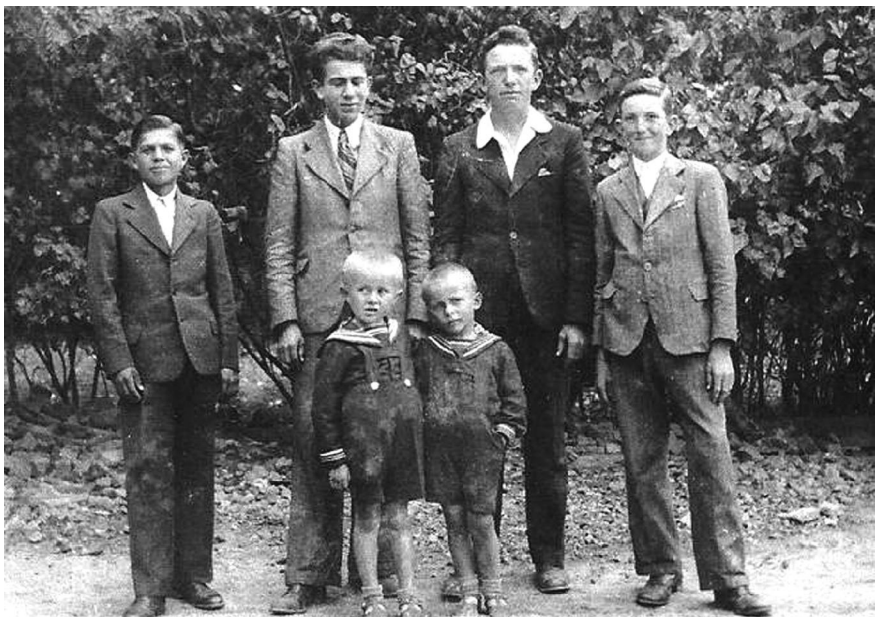

Copiii lui Michael (tatăl lui Philippe), Elisabeth şi Julianna Willer: adică cei 6 veri primari (în prim plan Philippe cu fratele său)

Elisabeth (n. Willer) şi Peter Schummer cu copiii lor, Franz şi Michael

Trei generaţii: Elisabeth (n.Willer) şi Peter Schummer (pe scaun) cu Franz Schummer (fiul lor) şi soţia sa Barbara şi copiii acestora, Filip şi Richard

Bunicii lui Philippe: Barbara şi Michael Willer la Tolvădia

Mama lui Philippe, Anna Müller (n. 1914, Ciavoş) la Timişoara

Tatăl lui Philippe, Michael Willer în refugiu, într-un lagăr din Austria 1946-47

Familia Willer în lagărul de la Feffernitz an der Drau (Austria)

Philippe la 2 ani la Banloc

**Philippe la 8-9 ani,
acasă în Banat**

Philippe copil la Banloc

Philippe şi Bernadette Willer cu Mihaela Sitariu (istoric), pe urmele amintirilor la Timişoara în 2001

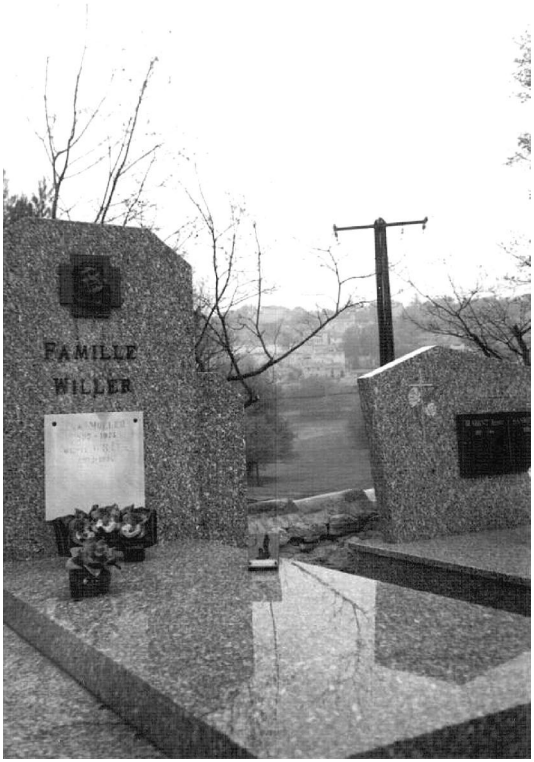

Mormântul familiei Willer la Roque-sur-Pernes

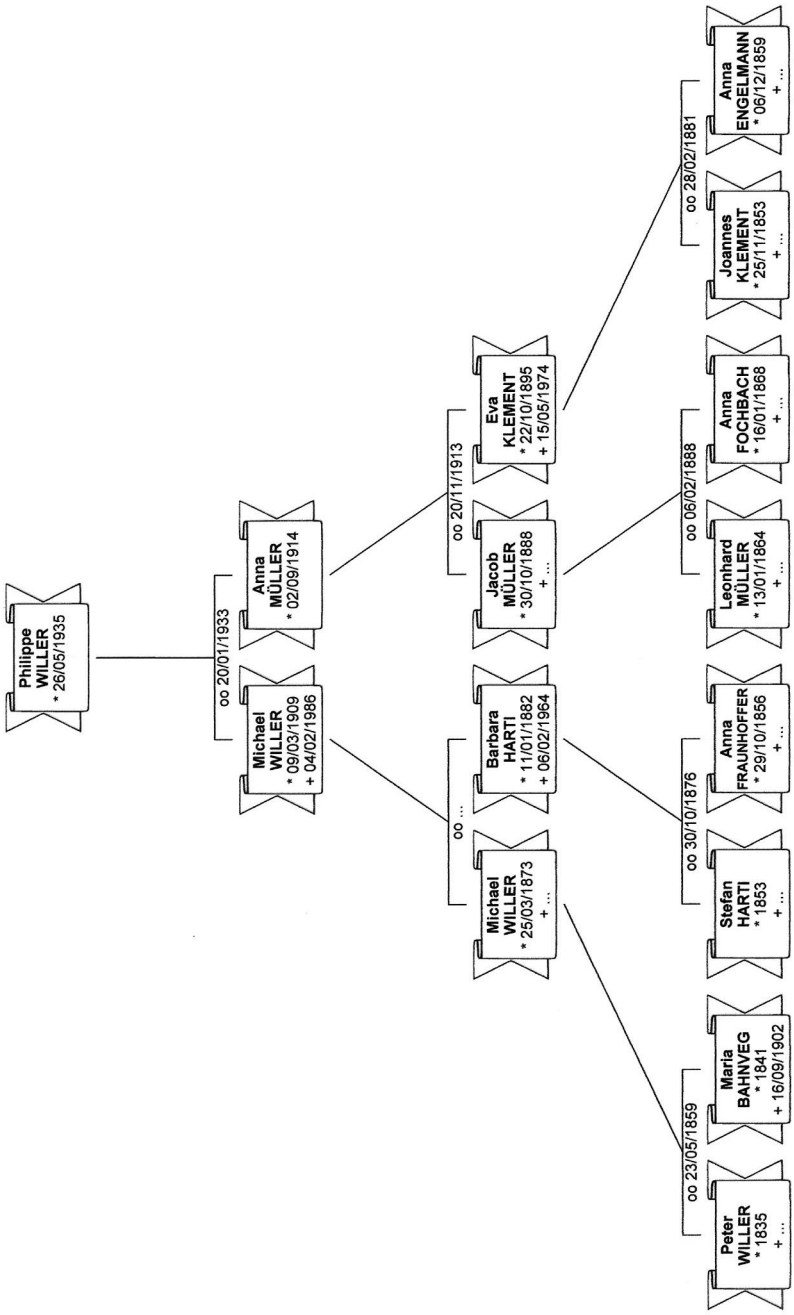

Fragmente din arborele genealogic al lui Philippe Willer, realizat de el însuşi
(se continuă la paginile 286, 287)

Peter
WILLER
* 1835
+ ...
oo 1830
Francis
WILLER
* 18/03/1802
+ 26/12/1856
Anna
BAUMANN
* 1790
+ 20/02/1875
oo 18/01/1791
Stephan
WILLER
* 1771
+ ...
Barbara
DAUPHIN
* ...
+ ...
N
BAUMANN
* ...
+ ...
N67
Ep-Baumann
* ...
+ ...
oo 11/06/1765
Nicolaus
VILLER
* 1741
+ 05/09/1794
- Page 10 -
Ludovica
CANTON
* 1743
+ ...
- Page 11 -
oo 25/06/1765
Christoph
DAUPHIN
* 1737
+ 15/04/1804
- Page 12 -
Elisabeth
SCHWAB
* 1747
+ 21/02/1821
- Page 13 -

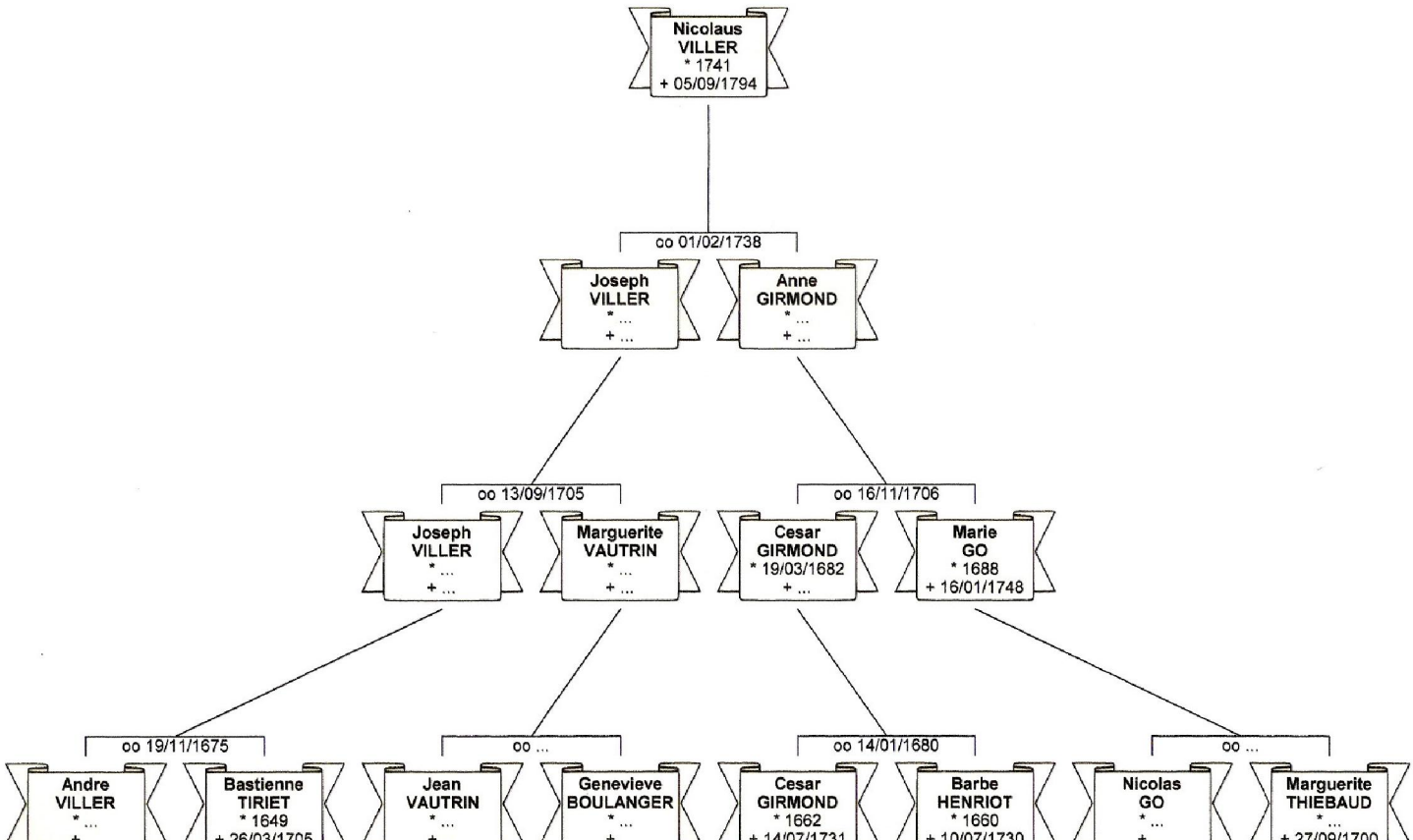
Nicolaus
VILLER
* 1741
+ 05/09/1794
oo 01/02/1738
Joseph
VILLER
* ...
+ ...
Anne
GIRMOND
* ...
+ ...
oo 13/09/1705
oo 16/11/1706
Joseph
VILLER
* ...
+ ...
Marguerite
VAUTRIN
* ...
+ ...
Cesar
GIRMOND
* 19/03/1682
+ ...
Marie
GO
* 1688
+ 16/01/1748
oo 19/11/1675
oo ...
oo 14/01/1680
oo ...
Andre
VILLER
* ...
+ ...
Bastienne
TIRIET
* 1649
+ 26/03/1705
Jean
VAUTRIN
* ...
+ ...
Genevieve
BOULANGER
* ...
+ ...
Cesar
GIRMOND
* 1662
+ 14/07/1731
Barbe
HENRIOT
* 1660
+ 10/07/1730
Nicolas
GO
* ...
+ ...
Marguerite
THIEBAUD
* ...
+ 27/09/1700

Bibliografie

ANDERSON, Benedict, *L'imaginaire national, Réflexions sur l'origine et l'essor du nationalisme*, Editions de la Découverte, Paris, 1996.

BABEŢI, Adriana, *Banatul un paradis între frontiere*, site www.memoria.ro, rubrica "Banat" (confinshttp:// www.memoriabanatului.ro/index.php?page=banat). Traducerea studiului "Le Banat: un Eldorado aux confins", textes réunis par Adriana Babeţi, coordination éditoriale Cécile Kovacshazy, editat de Centrul Interdisciplinar de Cercetări Central Europene (CIRCE), Hors série, nr. 4, Universitatea Paris IV Sorbonne, 2007.

BAIER, Hannelore, *Deportarea etnicilor germani din România în Uniunea Sovietică*, Forumul Democrat al Germanilor din România, Bucureşti, 1994.

BALDENSPERGER, Denis, *L'Odysée des Banatais*. *Histoire pour tous*, no 87, 1967, pp. 246-253.

BARTH, Frederik, "Les groupes éthniques et leurs frontières", în *Théorie de l'ethnicité*, PUF, Paris, 1995.

BERCRIAUX, Roger, "Les Banatais de Vaucluse deviennent de vrais Méridionaux", în *Le Monde*, 23 février 1966.

BLED, Jean-Paul, "Les Lorrains dans le Banat", în *Les Habsbourgs et la Lorraine*, Actes du colloque international organisé par l'Université de Nancy II et Strasbourg III, Presses Universitaires de Nancy, 1988, pp.161-167.

BOTIŞ, Emil, *Memoriu de titluri de lucrări*, publicat la 31 octombrie, G. Matheiu, Institut de Arte Grafice Timişoara 1, Piaţa Ţepeş Vodă 1, 1943.

BOTIŞ, Emil, *Declararea şi rectificarea naţionalităţii potrivit statutului naţionalităţilor*, Stoica şi comp., Timişoara, f.a. (probabil 1945).

BOTIS, Emile, *Recherches sur la population française du Banat*, Les Livres de l'Association de descendants d'anciens colons français du Banat, no. 2, Timişoara, 1946.

BOTIŞ, Emil, *Un militant şvab al Unirii Banatului cu România, dr. Ştefan Frecôt*, text dactilo, inedit, donaţie Stela Simon, arhiva Centrului Interdisciplinar de Studii Regionale al UVT (vezi *intra*), 1968.

BOULANGER, Albert, "Deux siècles d'histoire de trois communes lorraines en Europe Centrale: Saint Hubert, Charleville et Soltur

(Sainte Barbe) au Banat (1770-1950)", *Cahiers n° 35 du Cercle Jean Mace*, Metz, 1991, pp. 1-12.
CABOUR , Francis, "Une minorité française de l'Europe orientale", în *Le Monde*, 9 mai 1946.
CANDAU, Joel, *Anthropologie de la mémoire*, PUF, Paris, 1996.
CANDAU, Joel, *Mémoire et identité*, PUF, Paris, 1998.
CONFINO, Alon, *The Nation as a Local Metaphor: Württenberg, Imperial Germany and the National Memory, 1871-1918*, The University of North Carolina Press, Chapel Hill, 1997.
DELEBECQUE, Edouard, *Un village qui s'éteint*, Imprimerie Rullière Frères, Avignon, 1951.
DIMINESCU, Dana (coord.), *Visibles mais pas nombreux. Les circulations migratoires roumaines*, Editions de la Maison des Sciences de l'homme, Paris, 2003.
DOCEA, Vasile, *Străinii de-alături. Explorări în istoria minorităţilor şi a comunicării interculturale*, Editura Universităţii de Vest, Timişoara (în special pp. 173-224, secţiunea "Convieţuire şi identitate"), 2006.
FARCA, O. K., *Das Koch und Backbuch meiner Mutter. Kulinarische Kostlichkeiten aus dem Banat, Erinnerungen einer Hochzeitskochin*, Olga Farca Verlag, Villingen-Schweinningen, 2001.
FELSENSTEIN, Maximilien, *Dernierès Nouvelles d'Alsace*, 8 februarie 1947.
FRECÔT, Etienne, *Les Français du Banat*, Les livres de l'Association des descendants d'anciens colons français du Banat, Timişoara, 1945.
FRECÔT, Stefan, "Problema Banatului la Conferinţa de Pace", în *Deutsche Wacht*, organ al Deutsch-Schwäbischen Volkspartei, nr. 137/27 din sept.1919 (anexa III Botiş, 1968, publicat *intra*).
GONZALVEZ, Pierre, *L'étonnant destin des Français du Banat. L'expérience réussie de La Roque-sur-Pernes (Vaucluse)*, Récit historique, préface de M. Joseph Bernhardt, Maire de La Roque sur Pernes, Autoédition, Presses de l'Imprimerie des Sorgues a l'Isle-sur-la-Sorgue, Vaucluse, 2003.
GRAF, Rudolf, *Germanii din Banat sau istoria între două emigrări. Cercul care s-a închis*, în VULTUR 2000, pp.13-32

GUILLOT, Pierre, *Les Français du Banat* (1952-1953), thèse de doctorat, Université de Paris, Institut d'Etudes Politiques, 249 p.
HALBWACHS, Maurice, *Les cadres sociaux de la mémoire*, Librairie Alcan, Paris, 1925.
HALBWACHS, Maurice, *Memoria colectivă* (traducere de Irinel Antoniu), Institutul European, Iaşi, 2007.
HECHT, Louis, *Le colonies lorraines et alsaciennes en Hongrie*, Mémoire de l'Académie de Stanislas, CXXIX^{e} année, 4 e. série, tome XI, 1879, pp. 219-268
HESS, Nikolaus, *Heimatbuch des drei Schwester gemeinden Sveti-Hubert, Charlevil und Soltur in Banat 1770-1927*, Veliki Betscheruk (1927), par Michael Gross, München, 1981.
HEUBERGER, Andreas, "La Roque-sur-Pernes – das Banater Dorf in der Provence", în *Der Donauschwabe*, Jg. 39, no. 28, 9 august 1989.
KONSCHITZKY, Walther; LEBER, Peter-Dietmar; WOLF, Walther (éd.), *Deportiert in den Baragan 1951-1956*, Haus des Deutschen Ostens, München, 2001.
LAMESFELD, Jean, *Von Österreich nach Frankreich. Die Banater Aktion und Robert Schuman*, Donauschwäbischer Verlag, Salzburg,1973.
LEU, Valeriu, *Imaginea germanului la românii din Banat*, în VULTUR, 2000. pp.33-64,
LOTZ, Friedrich, *Die französische Kolonisation des Banats, Donauschwaben Kalender, 1977. Herausgegeben von der Redaktion des "Donauschwaben"*, Aalen-Würtemberg Donauschwäbischer Heimatverlag, 1977, pp. 37-40.
LUDWIG, Peter, "Besuch in La Roque-sur-Pernes. Wie leben die vor 26-28 Jahren in Südfrankreich angesiedelten Donauschwaben", în *Der Donauschwabe*, 28 September 1980.
MATTERN, Jean, *Lapte şi miere* (traducere de Anca Băicoianu), Editura Polirom, Iaşi, 2011.
M.H., "Banater Siedler in Frankreich feierten Jubiläum", în *Donauschwabe*, Jg. 10, no. 36, 4 September 1960, S. 6.
NOIRIEL, Gérard, *La Tyrannie du national. Le droit d'asile en Europe 1793-1993*, Calmann-Lévy, Paris, 1991, pp. 129-139.
NORA, Pierre, "Entre mémoire et historie. La problématique des lieux", în *Les lieux de mémoire*, tome 1, Paris, 1984, pp. XV-XLIIR.
NORA, Pierre, "L'ère de la commémoration et la problématique des lieux", în *Les lieux de mémoire*, III, *Les Frances*, troisième partie, tome 1, 1992, pp. 977-1012.

OBERLAUTER, Bruno, *Banater Siedler in Südfrankreich. Eindrücke und Erlebnisse von einer Besuchreise in La Roque-sur-Pernes*, Salzburg, 1957.
PETRI, Anton Peter; WOLF, Josef, *Heimatbuch der Heidegemeinde Triebswetter im Banat*, Banater Schwaben Donauschwaben, J.F. Bofinger, Tuttlingen, 1983.
POLEDNA, Rudolf, *Sint ut sunt, aut non sunt? Transformări sociale la saşii ardeleni după 1945*, Presa Universitară Clujeană, Cluj, 2001.
PRIZBRAM, Adalbert, "Destinul unor colonişti bănăţeni. Cercul care se închide", în *Timisensis*, nr. 1- 2, 2003.
RICOEUR, Paul, *Memoria, istoria, uitarea* (traducere de Ilie Gyurcsick şi Margareta Gyurcsick), Editura Amarcord, Timişoara, 2001.
ROSAMBERT, André, "Survivances lorraines et françaises dans le Banat de Temesvar", în *Revue de l'Académie des Sciences Morales et Politiques*, 1962, pp. 1-13.
SCHEUERINGER, Brunhilde, *Dreissig Jahre danach? Die Eingliederung der volksdeutschen Flüchtlinge und Vertriebenen in Österreich*, Wilhelm Brandmüller, Wien, 1983.
SEBAUX, Gwénola, *Les Allemands du Banat entre L'allemagne et Roumanie. Topographie d'une appurtenance*, vol. III, 2012 (teză de abilitare, exemplar de lucru), pp. 208-210.
SEBAUX, Gwénola, "Entre «Heimat et Vaterland». Le double patriotisme des «Auslansdeutsche» d'Europe centre-orientale et d'Assie", în *Chroniques allemandes*, nr. 13.
SENZER, Peter, "Sie brachten die Steine zum Grünen. Die Odyssee der Banater endet in der Provence", în *Epoca* I, September, no. 7, 1963, S. 61-71.
SLAVICI, Ioan, *Amintiri. Lumea prin care am trecut* (ediţie şi tabel cronologic de Constantin Mohanu), Editura Minerva, BPT, Bucureşti, 1994.
TĂNASE, Eugen, "Les Français du Banat", în *Ecrits de Paris. Revue des questions actuelles*, Juillet-Août, 1990, pp. 69-73.
VOGEL, Heinz (ed.), *Das Treffil Buch*, Brumar Verlag, Temesburg/ Timişoara, 1999.
VULTUR, Smaranda (coord.), *Istorie trăită, istorie povestită. Deportarea în Bărăgan. 1951-1956*, Editura Amarcord, Timişoara, 1997.

VULTUR, Smaranda, "Le présent du passé. Histoire vécue – histoire racontée: les déportés de 1951 (Roumanie)", în *Cahiers de littérature orale*, nr. 42, 1997a, pp. 19-40.

VULTUR, Smaranda (coord.), *Germanii din Banat prin povestirile lor* (prefaţă de Smaranda Vultur; studii introductive: Rudolf Gräf şi Valeriu Leu), Editura Paideia, Bucureşti, 2000.

VULTUR, Smaranda, *Lumi în destine. Memoria generaţiilor de început de secol din Banat* (prefaţă şi postfaţă de Smaranda Vultur), Editura Nemira, Bucureşti, 2000.

VULTUR, Smaranda, *De l'Ouest à l'Est et de l'Est à l'Ouest. Les avatars identitaires des Fançais du Banat*, în Diminescu, 2003, pp.99-115.

VULTUR, Smaranda, "Etnicitate şi colectivizare în Banat: cazul comunei Tomnatic, 1949-1956", în *Ţărănimea şi puterea. Procesul de colectivizare a agriculturii în România (1949-1962)* (editori Dorin Dobrincu, Constantin Iordachi), Editura Polirom, Iaşi, 2005, pp. 210-230.

VULTUR, Smaranda, "L'aliment porteur de culture ou: «dis mois ce que tu manges et je te dirai qui tu es». Le cas du Banat, în *Anuarul/ Yearbook New Europe College. Europa Programm pe anul 2006-2007*, Bucureşti, pp. 205-248.

VULTUR, Smaranda, "The Role of Ethnicity in the Colletivization of Tomnatic/ Triebswetter (Banat Region), 1949-1956", în *Transforming Peasants, Property and Power. The Collectivization of Agriculture in Romania, 1949-1962* (eds. Dorin Dobrincu, Constantin Iordachi), Central University Press, Budapest, New York, 2009.

VULTUR, Smaranda, *Negotiating the past or on the way in which trauma is approached in the discourse of the former deportees to the field of Bărăgan (1951-1956)*/ *Négocier le passé ou les modalités pour dire le trauma dans le discours mémoriel des anciens déportés au Bărăgan*, publicat online, http:// ehess.dynamiques.fr/usagesdupasse/117/ februarie 2011.

WEBER, Wilhelm, *Und über uns der blaue endlose Himmel. Die Deportation in die Baragan-Steppe Rumäniens 1951*, Landsmannschaft der Banater Schwaben, München, 1998.

Cuprins

ÎN LOC DE ARGUMENT
MEMORII ÎN OGLINDĂ 5

CAPITOLUL 1
ÎNTRE MEMORIE ŞI ISTORIE 9

De la vest la est şi de la est la vest: avatarurile identitare ale francezilor din Banat 11
Francezii din Banat şi corpul naţiunii 12
Exodul după război şi ambiguităţile identitare 17
Colonişti, colonizatori 20
Două mici istorii şi o întrebare 22

PREAMBUL LA CE URMEAZĂ 29

CAPITOLUL 2
NAŢIONALITATEA ŞI/SAU ORIGINEA ETNICĂ SAU DE LA AFIRMAREA DIFERENŢEI LA PROIECŢIILE MITOLOGICE ALE IDENTITĂŢII 33

Tandemul Frecôt-Botiş sau despre identitate în termeni juridici şi etno-naţionali 35
Documentar 45
Un militant "şvab" al Unirii Banatului cu România: dr. Stefan Frecôt . 45
ANEXA III la textul lui Emil Botiş 1968 - Deutsche Wacht 60
Familia Botiş, Ştefan Frecôt şi francezii din Banat 64

CAPITOLUL 3
CONFLICTUL SAU CONSENSUL DISCURSURILOR IDENTITARE: GERMANI SAU FRANCEZI? 69

De la document la mărturie şi invers 71
Caietul genealogic, numele, povestea fondatoare 73
O punere în context 76
Tomnatic: un loc din memorie 80

Documentar 90
Peter Treffil despre familia bunicului lui Haman Dominic 110
"Nu-mi plăcea deloc limba franceză, că noi vorbeam germană cu bunicii, dar eu nu ştiam să scriu şi să citesc decât în franceză." - Cristina-Margareta Renard 114
Un drum cât 100 de vieţi - Renée Jeanette Renard 126
"Eu i-am scăpat pe ei să nu se ducă în Rusia atunci." - Hans Damas ("Batisslé") 138
Documentar 149

CAPITOLUL 4
HEIMAT-UL – CONECTOR MEMORIAL ŞI IDENTITAR 167

Heimat-ul un "loc de memorie" 169
Heimat-ul ca practică memorială 170
Banatul de departe şi discursurile care îl întemeiază în memorie 172
Bucătăria identificatoare şi Banatul din ea 178
Documentar 181

CAPITOLUL 5
BANATUL DE LA ROQUE-SUR-PERNES 195

Un altfel de Banat 197
Portret de grup cu bănăţeni 199
"N-am plecat pentru trei zile, ci pentru totdeauna" Margarete Benz, Nikolas Benz 218
"Bătrânii visau întotdeauna că se vor întoarce, spuneau întotdeauna: *la noi* dar n-au putut să se mai întoarcă vreodată…" - Rosalie Bernhardt 231
"Aşa este obiceiul în Iugoslavia. Fiecare avea casa lui, era o idee care-ţi intra în sânge..." - Jeanine Bernhardt, Peter/Pierre Bernhardt 251
"Dacă ar trebui să am o dublă cetăţenie, aş spune mai degrabă că sunt un român francez, pentru că sunt născut în România, acolo sunt rădăcinile mele şi în Franţa trăiesc. (...) Acum toată familia e risipită, unii trăiesc aici în Franţa, alţii în Germania, alţii în Anglia,... suntem europeni." Philippe Willer 265

BIBLIOGRAFIE 289